

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE 1978

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM
UNIVERZITY KARLOVY**

PIAE MEMORIAE FUNDATORIS SUI
UNIVERSITAS CAROLINA DEDICAT
1378—1978

TOMUS XVIII • FASC. 1

O B S A H

7	Hlaváček Ivan: Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích
61	Zelený Rostislav — Kadlec Jaroslav: Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349—1419)
107	Gregorovičová Eva: Knihovna mistra Stanislava z Velvar
129	Pešek Jiří: Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období (1471—1526)
<i>Referáty</i>	
173	Z nových polských prací k dějinám pražské univerzity ve středověku (Ivan Hlaváček)
175	Le origini dell'Università. Testi a cura di Girolamo Arnaldi (Mi. S.)
175	The Economic and Material Frame of the Mediaeval University. Ed. by Astrik L. Gabriel (Mi. S.)
176	N. Orme, English Schools in the Middle Ages (M. Š.)
178	Cultus et Cognitionis. Studia z dziejów średniowiecznej kultury (Mi. S.)
178	A. L. Gabriel, Summary Bibliography of the History of the Universities of Great Britain and Ireland up to 1800 covering publications between 1900 and 1968 (Mi. S.)
<i>Cizojazyčná shrnutí</i>	
60	Hlaváček Ivan: Aus der Buchkultur in den böhmischen Ländern in der Zeit Karl IV. und Wenzel IV.
105	Rostislav Zelený — Jaroslav Kadlec: Die Lehrer der Juristenfakultät und der Prager Juristenuniversität in der Periode vor den Hussitenkriegen (1349—1419)
127	Eva Gregorovičová: Die Bibliothek Meister Stanislav's z Velvar
170	Jiří Pešek: Einige Fragen der Geschichte der Prager Universität in der jagellonischen Periode (1471—1526)

**Z KNIŽNÍ KULTURY DOBY KARLA IV. A VĀCLAVA IV.
 V ČESKÝCH ZEMÍCH**

IVAN HLAVÁČEK

ÚVOD	7
1. VZTAH KARLA IV. A JEHO OKOLÍ KE KNIZE	8
Karel IV.	8
Arnošt z Pardubic	18
Jan ze Středy	26
2. K POČÁTKŮM KNIHOVNY KOLEJE KARLOVY	33
Edice knihovního soupisu z doby kolem 1370	38
Komentář	42
3. KATEDRÁLOVÉ V ČECHÁCH V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ	48
Jejich seznam	50
PŘÍLOHA — list Jana z Tannenberku toruňské radě	58
ZUSAMMENFASSUNG	59

ÚVOD

Mimořádný význam doby Karla IV. a jeho syna v českých zemích, ale vlastně v celé střední Evropě, je dán řadou objektivních i subjektivních faktorů, které dodnes nejsou plně postiženy a v některých momentech zřejmě zůstanou i nepostižitelné. Jestliže zejména doba Karlova tvoří svým způsobem epochu,¹⁾ tím spíše lze ji pozorovat v oblasti kulturního života a snažení, kde ob-

¹⁾ Z literatury o epoše Karla IV. je na tomto místě třeba upozornit zejména na sborník *Carolus — imperator, rex, Bohemus* připravený k výročí jeho úmrtí Univerzitou Karlovou za redakce V. Vaněčka (Praha v tisku), monografii J. Spěváčka, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979 s bohatou bibliografií, sborník redigovaný ke stejnému výročí F. Seibtem (*Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, München 1978), i jeho monografie *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*, München 1978, katalogy výstav v Norimberku a Kolíně n. R. (1316—1378. *Kaiser Karl IV. Führer durch die Ausstellung . . . auf der Kaiserburg Nürnberg* a *Die Parler und der schöne Stil 1350—1400, 1—3*) a posléze Karlovi věnovaný 114. svazek časopisu *Blätter für deutsche Landesgeschichte* za rok 1978. Tam všude se nacházejí reference na neobyčejně bohatou literaturu starší, jež ovšem bude podle potřeby dále uvedena. Z ní je na tomto místě třeba upozornit na Z. Fialu, *Předhusitské Čechy*, 2. vyd. Praha 1978 a E. Winter, *Frühhumanismus. Seine Bedeutung für die Kirchenreformbestrebungen im 14. Jahrhundert*, Berlin 1964. Výslovně musím upozornit, že se nemohu dotýkat různých interpretací a otázek ani z oblasti kulturních dějin v užším slova smyslu, protože by tím rozsah této studie neúměrně vzrostl, případně čtenáře vysloveně zaváděl. Jen nejužší specializace na dané téma je tu možná. Protože tato jubilejní literatura vyšla až po napsání článku (podzim 1977) není k ní dále většinou přihlíženo; ostatně těmto otázkám věnuje jen velmi malou pozornost.

jektivní skutečnosti byly neobyčejně cílevědomým způsobem ovlivňovány řadou osob v čele s panovníkem a jeho okolím i institucemi, které tehdy nově vznikaly, či které dostaly novou náplň svého snažení. Platí-li to v oblasti tvorby umění výtvarného a projevu slovesného a v prohloubení literárního vzdělání vůbec, nutně to platí i v oboru vlastního předpokladu těchto fenoménů, totiž v tom, jak se vytvářely a objevovaly základní produkty této činnosti, totiž vlastní literární rukopisy.²⁾ Zase tu hrají roli různé obecné tendence, které ukazují, že vlastně v celé Evropě to je 1. polovina 14. století (a zejména její sklonek), kdy se měrou téměř geometrickou rozrůstá počet literárních rukopisů všeho druhu od běžných, konzumních, určených k účelům studijním, až k rukopisům bibliofilským, kodexů stejně tak pergamenových jako papírových. Nejlepším a nejzřetelnějším dokladem jsou dosud vydané svazky nejrůznějších řad katalogů datovaných rukopisů, tak jak se za poslední dvě desetiletí objevily resp. v dohlednu objeví.³⁾ Všeobecný růst měst a s tím spojená intenzivní laicizace vzdělání a jeho rychlé rozšiřování stejně jako prohlubování duchovního života v rámci stávajících, ale i nově se vytvářejících řádů a jiných institucí, patří k zdaleka ještě ne zcela osvětleným problémům naší i obecné historie.⁴⁾ Proto — a též z toho důvodu, že i vlastní český kodikologický materiál, pokud jde o jeho původní provenienci, ještě zdaleka není uspokojivě uspořádán, — je nutno spokojovat se stále s analytickými sondami do této problematiky, jež je ovšem hodna intenzivního a soustavného zájmu. Z velkého množství nabízejících se témat si vybírám následující tři: 1) vztah Karla IV. a jeho okolí ke knize; 2) k počátkům a nejstarší historii knihovny Karlovy koleje a 3) o katedrálech v Čechách.

²⁾ K vymezení tohoto pojmu srv. stručně nejnověji I. Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie, Praha 1978, str. 65 nn., kde alespoň rámcový výklad o epoše Karlově (zejména str. 46 n.

³⁾ Dosud vyšlo po čtyřech svazcích řady rakouské a francouzské, dva svazky řady belgické, po jednom italské a holandské a připravují se další (srv. o tom zejména I. Hlaváček, Současný stav vydávání katalogů datovaných rukopisů, Z pomocných věd historických II, AUC 1971, Phil. et histor. 3—4, str. 199—209 a P. Gasnault, Le catalogue des manuscrits datés en écriture latine, BÉCh 134, 1976, str. 389—395.

⁴⁾ Z literatury obecně zaslouží alespoň letné zmínky práce J. le Goffa o kulturní historii pozdního středověku.

1. VZTAH KARLA IV. A JEHO OKOLÍ KE KNIZE

Aktivní poměr *Karla IV.* k psanému slovu, ať šlo o projevy úřední či produkty literární, je dobře znám. Tím více překvapuje, že — při veškerých v úvahu přicházejících určitě rozsáhlých ztrátách¹⁾ — nemáme z jeho bezprostředního majetku dochován ani jediný zcela nepochybný kodex, i když existenci

¹⁾ O tom obecněji I. Hlaváček, Zum Urkunden- und Geschäftsgut der Pfarreien und ihrer Pfarrherren im vorhussitischen Böhmen, Grundwissenschaften und Geschichte, Festschrift für Peter Acht, Münchener Historische Studien, Abt. Geschichtliche Hilfswissenschaften Bd. 15, Kallmünz Opf. 1976, str. 242—255.

jeho knihovny je nutno předpokládat,²⁾ stejně jako to, že tato svým způsobem navazovala na nějakou (i když ne příliš rozsáhlou) knihovnu jeho otce — Jana Lucemburského. Bylo by též možno očekávat, že alespoň prostřednictvím bohaté a aspoň v torzu dochované knihovny jeho syna se nám některé jeho rukopisy dochovaly.³⁾ Ale není tomu tak, či alespoň nikoliv bezprostředně. Můžeme jen s větší či menší pravděpodobností předpokládat, že Václavův exemplář Zlaté buly Karla IV. vycházel z nějakého exempláře jeho otce, i když stejně tak je možno se domnívat, že má předlohou úřední exemplář českého krále kurfiřta, k němuž tedy Karel neměl bezprostřední vztah (nadto nešlo o literární rukopis), či že některé jiné iluminované rukopisy tohoto panovníka měly předlohy v dílech, jež patřila jeho otci. A v té souvislosti ne zcela bezvýznamná je otázka po tom, zda lze Karla IV. přiřadit k jiným bibliofilsky laděným panovníkům či nikoliv, jež je — ovšem s různým akcentem — zodpovídána rovněž rozličně.⁴⁾

Nebude proto na škodu pokusit se alespoň o částečnou rekonstrukci toho, co Karlovi nepochybně muselo projít rukama, a to nejen jak o tom svědčí jeho literární činnost (ať už ji chápeme jako jeho bezprostřední, vlastní produkci, či v širším kontextu jako inspirativní impulzy pro jeho okolí, např. zejména český překlad bible, ale i některá díla dvorské historiografie ap.), ale i jiná svědectví o jeho četbě a péče o opisování kodexů. První z obou otázek se svým převážně literárně vědním zaměřením vymyká z rámce našich pozorování,⁵⁾ a tak půjde zejména o svědectví druhé skupiny.

Přes veškerou dobovou podmíněnost Karlova jednání a myšlení je v nich patrná nepochybná racionálnost, která leckdy přesahuje dobové rysy a dostává univerzální charakter. Karlova zájem o literaturu je v podstatě dvojího druhu. Za prvé je to zájem profesionální povahy, totiž nutnost znát určitá díla minulosti a současnosti, aby jich mohl použít pro vlastní práci a dílo zákonodárné, správní i li-

²⁾ Viz o tom I. Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie str. 49 a J. Krása, Rukopisy Václava IV., Praha 1971, zejména str. 9, kde shromáždil různé roztroušené zmínky, jež ovšem budeme muset podrobit nové kritice, aby se vidělo alespoň trochu zřetelněji. O knihách Jana Lucemburského ještě stručně J. Krása, The English Psalter in the Library of Křivoklát Castle, Umění 20, 1972, str. 212. Srv. i K. Stejskal, Výstava „La librairie de Charles V“ a některé otázky českého umění XIV. století, Umění 18, 1970, zejména str. 35, 38 nn., 49 a 54 n. a též v referátu o cit. knize Krásově v Umění 22, 1974, str. 561.

³⁾ O Václavově knihovně srv. vyčerpávající monografii J. Krásy, Rukopisy Václava IV., jež vyšla ve 2. vyd. a též německé verzi.

⁴⁾ Stačí uvést např. názor H. Hungra: ... *erscheinen die Luxemburger Karl IV. und Wenzel von Böhmen als bibliophile Herrscher, deren Munifizenz die böhmische Buchmalerei ihre damalige Blüte verdankte* (Geschichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur I, Zürich 1961, str. 71) a stanovisko G. Schmidta, že ... *Karl IV. selbst scheint keine im engeren Sinne bibliophile Neigungen besessen zu haben, obwohl er schöne Bücher als Geschenke oder ... als Reliquien zu schätzen wusste* (Gotik in Böhmen hg. v. K. M. Swoboda, München 1969, str. 179 n.).

⁵⁾ Tu nemá smysl uvádět široké odkazy na literaturu, kterou v jinak poněkud kuriózním výběru shrnuje J. Tříška, Studie a prameny k rétorice a k universitní literatuře, Praha 1972, str. 101—103. K českému biblickému překladu srv. V. Kyas, První český překlad bible, Rozpravy ČSAV, řada společ. věd 81, seš. 1, 1971.

terární, za druhé jde o zájem pouhého, byť vzdělaného a náročného čtenáře. Je však jasné, že není možno obě tyto složky od sebe odtrhovat, ovšem je potřebí alespoň určitým způsobem látku rozdělit, aby ji bylo možno přehlédnout i zvládnout.

Základním východiskem tu je nepochybně Karlův vysoký intelekt a jazyková znalost, která — jak známo — obsáhla aktivním způsobem pět jazyků: češtinu, francouzštinu, italštinu, němčinu a latinu (ponechávám pořadí, které Karel sám uvádí ve svém vlastním životopisu a kde se výslovně říká, že jimi nejen mluvil a psal, ale i v nich četl.⁶⁾ Po této stránce určujícím byl Karlův víceletý pobyt na francouzském dvoře, i když tam doba bibliofilie Ludvíka IX. byla už pryč a velká éra Jana Dobrého a jeho nástupců ještě nepřišla,⁷⁾ kde se mu dostalo vynikajícího literárního vzdělání a kde se krystalizoval Karlův hluboký vztah k psanému slovu. Ostatně vypovídá o tom — byť lakonicky — jeho autobiografie, v jejíž 3. kapitole se hovoří o jeho každodenní četbě Mariánských hodin, které nepochybně měl aspoň už v oné době ve svém osobním majetku. A ani jeho další vzdělávání se v teologii se jistě neobešlo bez pravidelného užívání knih. Že z nich Karel řadu jistě už i v této době vlastnil, se zdá být nepochybným, i když u žádného konkrétního kodexu nelze tuto skutečnost prokázat. Ale je možno navázat na velmi pravděpodobnou domněnku J. Pavla,⁸⁾ že Karel za svého styku s Petrem Rogerovým, pozdějším papežem Klimentem VI, jenž se ve Francii ujal jeho výchovy, se stal držitelem některých jeho prací, zejména jeho Mariánských hodin;⁹⁾ je to pravděpodobné tím spíše, spojíme-li tuto domněnku s výše uvedeným citátem z Karlovy autobiografie. Není však možno předpokládat Karlovo prostřednictví (a není to ani nutno) v dochování i dalších prací tohoto muže v českém prostředí, i když určité impulzy tu není třeba vylučovat. Je ovšem nutno mít na vědomí i pozdější značné odcizení mezi císařem i papežem.

Z počátků Karlových je také nepochybně třeba škrtnout i některými staršími badateli vehementně předpokládané deníkové záznamy Karlovy, jež měly být údajně nutným podkladem k jeho autobiografickému dílu.¹⁰⁾ Ovšem Karlův způsob života před rokem 1346, kdy zřídka setrval delší dobu na jediném místě, a zejména neměl vybudovanu ještě pevnou rezidenci, neposkytoval větších mož-

⁶⁾ Cituji podle posledního překladu J. Pavla, Karel IV. Lucemburský, Vlastní životopis, Praha 1970. Uvedené místo je na str. 76 n. Těžko to ale chápat tak, že by díla ve všech těch jazycích měl ve své blízkosti, spíš je to myšleno v obecné rovině.

⁷⁾ Srv. J. Krása, Rukopisy Václava IV., str. 1 nn., kde i charakteristický citát z Philobiblon Richarda z Bury. Viz i C. Christ—A. Kern v Handbuch der Bibliothekswissenschaft III—1, Wiesbaden 1955, 2. vyd. str. 462 n.

⁸⁾ Vlastní životopis Karla IV. str. 124.

⁹⁾ Dnes doloženy — ovšem v mladším opisu — v Státní knihovně ČSR, Univ. knih. XIII H 2.

¹⁰⁾ Tak zejména H. Friedjung, Kaiser Karl IV. und sein Antheil am geistigen Leben seiner Zeit, Wien 1876, hlavně str. 44 nn. Srv. k tomu Z. Fiala, O vzájemném vztahu kroniky Beneše Krabice z Weitmile a vlastního životopisu Karla IV., ČSČH 17, 1969, hlavně str. 234.

ností k soustavnější činnosti v tomto směru. A tak je to až doba, kdy se Karel v plném slova smyslu stává svým vlastním pánem, tj. po smrti Janově a po nástupu na český a říšský trůn a také po jistém duševním přerodu, kdy může věnovat soustředěnější pozornost i této složce své činnosti. V leckterém směru se tu ovšem i v intelektuálním prostředí svých rádců, zejména ovšem duchovního stavu, stává tím, který spíše přijímá, i když zdaleka ne výlučně, jak už to zřetelně formuluje Beneš Krabice z Weitmile, jehož tu můžeme brát doslovně, aniž bychom v tom viděli pouhé lichocení.¹¹⁾

Bylo-li řečeno, že by bylo užitečné stručně probrat to, co prošlo rukama Karla IV. v oblasti knižní kultury, je třeba důrazně konstatovat, že to je něco diametrálně odlišného od otázky, co bylo či mohlo být v jeho knihovně. Neboť Karel IV. v souladu se svými názory nerozlišoval — anebo jen velice málo — mezi svým bezprostředním vlastnictvím a tím, co bylo v držení institucí, které mu sloužily jednak jako hospodářská, politická či kulturní opora a záštita, byly výrazem jeho vladařských a dynastických ambicí, či obého dohromady. V souvislosti s naší otázkou to znamená, že Karel IV. intenzívně pečoval o vybavení patřičných institucí knižními fondy (a ovšem i jinými předměty), na druhé straně jich pak také, pokud potřeboval, využíval výrazným způsobem, který nemá obdoby ani v době předchozí, ani v době následující. To, co bylo nyní řečeno, je nepochybně generalizací, neboť doklady jsou leckdy spíše symptomatické, než soustavné; víme-li však, že ani rozsáhlý knižní soubor Václava IV. není v našem dnešním materiálu nikde ani zmíněn a víme-li, s jakými deperdity můžeme, ba musíme počítat, ani to neudiví, a tak lze snad podobné uvážlivé zevšeobecnění metodicky přijmout.

Zdaleka ne vždy tu musil Karel zasahovat sám a přímo, neboť měl už od počátku osoby duchovně spřízněné, které na svém úseku pracovaly v Karlových intencích, jež ostatně též nebyly bez předchůdců; mezi nimi dominantní posilovnou byl Jan IV. z Dražic, jenž mimořádně bohatě vybavil — pochopitelně nejen knihami — „svůj“ klášter roudnických augustiniánů — kanovníků. Karel IV., zdá se, nerozlišoval příliš výrazně mezi institucemi starými a jím založenými, i když nepochybně i zde výjimky potvrzují pravidlo. Zato však zřejmě není náhodou, že takřka všechny zmínky, které jsou dochovány, pocházejí z vlastního centra jeho vlády — Prahy — zatímco ostatní lokality ustupují více než výrazně do pozadí.¹²⁾

K předním objektům Karlova zájmu v různých směrech patřila pochopitelně zejména pražská kapitula jako významné, ba vedoucí středisko duchovního života jeho státu. Jí věnoval doslova nepřehledné množství relikvií a liturgických

¹¹⁾ FRB IV, str. 507. Viz i Fiala, O vzájemném vztahu str. 229.

¹²⁾ Obecněji o Praze H. Patze, Prag als Residenz Karls IV. und Wenzels, Blätter für deutsche Landesgeschichte 114, 1978, str. 733—773.

předmětů.¹³⁾ v tom i proslulé dva kvaterny tzv. autografu evangelia sv. Marka,¹⁴⁾ z knih pak jsou to Vidění sv. Hildegardy, dnes žel už nedochovaná, takže nelze o jejich provenienci ani výpravě říci nic určitého.¹⁵⁾ A jestliže Karel ukazoval v tomto směru takovou velkorysost, je pochopitelné, že mohl očekávat, že mu bude rovněž vycházeno vstříc. I když je toho překvapivě málo, přesto jsou dochovány i zmínky o tom, že si Karel z pražské kapitulní knihovny půjčoval. Vedle zaznamenání výpůjčky antifonáře v r. 1368¹⁶⁾ je to zejména údaj o výpůjčce díla zvaného v kapitulním inventáři z r. 1355 *Dicta seu lex Machometi*,¹⁷⁾ což obzvlášť zdůrazňuje Chadraha, který v díle vidí rukopis Koránu.¹⁸⁾ K tomu je možno ještě připojit několik poznámek. Tak zejména je nutné uvést, že zápis je uveden až koncem textu a je psán jinou rukou, tedy je nepochybně poněkud mladší; císař pak dílo někdy mezitím vrátil, protože v roce 1368 je má půjčeno pražský kanovník Dětlev Stormer, aby v r. 1374 je měl půjčeno opět Karel. Protože rukopis není dochován, je pravděpodobné, že se do kapituly asi nevrátil a tedy zůstal asi v rukou Karlových a po jeho smrti přešel do knihovny Václavovy, kde asi zanikl. Zcela vyloučen ovšem není ani případný pozdější zánik v kapitule samotné, i když pak bychom oprávněně čekali, že bude uveden v seznamu jejich knih alespoň v inventáři z r. 1378, kde však nepřichází.¹⁹⁾ Ale důležitější je otázka, co si pod tímto titulem představovat.²⁰⁾

Protože až do sklonku středověku existoval jediný překlad Koránu do latiny, který dal v r. 1143 porřidit clunyjský opat Petrus Venerabilis ve Španělsku,²¹⁾

¹³⁾ Zprávy o tom jsou nejspolehlivěji a nejzvěrubněji seznámenány u A. Podlahy — E. Šittlera, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze*, Praha 1903, str. 15 nn. Viz i V. Birnbaum, *Karel IV. jako sběratel a Praha*, *Knihy o Praze IV*, 1933, str. 5—20 a E. Poche, *Einige Erwägungen über die Kameen Karls IV*, *Sborník k sedmdesátinám Jana Květa*, Praha 1965, str. 82—93. Doposud si zachovává užitečnost i T. J. Pešinův *Phosphorus septicornis*, *Pragae 1673*.

¹⁴⁾ O něm souhrně v edici B. Ryby J. Dobrovského, *Fragmentum Pragense evangelii s. Marci vulgo autographi*, Praha 1953.

¹⁵⁾ Viz Podlaha—Šittler, *Chrámový poklad* str. 54 a edice tamže na str. XXV a XXVI. Z ní plyne, že Karel věnoval kapitule postupně dva svazky (spíše exempláře), z nichž jeden měl nějaký čas půjčen Arnošt z Pardubic. Protože v seznamu z r. 1355 je zápis připsán později, je uvedený rok termínem *post quem*.

¹⁶⁾ Podlaha — Šittler, *Chrámový poklad* str. XXIII.

¹⁷⁾ Tamže str. XXV.

¹⁸⁾ Viz R. Chadraha, *Apostolus orientis. Poseiství Jana z Marignoly*, *Z tradic slovanské kultury v Čechách*, red. J. Petr a S. Šabouk, Praha 1975, str. 131.

¹⁹⁾ Podlaha — Šittler, *Chrámový poklad* str. XLIX nn. Třeba ale současně dodat, že tam chybí rovněž i výše citovaný dar Karlův, Vidění sv. Hildegardy, což lze asi vysvětlit opět nějakou výpůjčkou. Ostatně by bylo třeba všechny inventáře podrobit důkladnému diplomatickému rozboru, aby se zjistily všechny nutné souvislosti.

²⁰⁾ Není zcela bez zajímavosti, že v rukopisu inventáře tento titul přichází po škrtu (Podlaha se Šittlerem jej neuvádějí), který se dá částečně přečíst jako *Talm*], takže se skorem vnučuje dohad, že písař měl na mysli talmud. Těžko ovšem říci, zda to lze považovat za doklad pro existenci tohoto titulu v pražské kapitule a tím méně pak v rukou Karla IV. samotného. Snad by bylo možno říci, že obě díla byla spojena v jediném rukopisu.

²¹⁾ Podle Wetzera—Weite's *Kirchenlexikon* 7, Freiburg i. B. 1891, sl. 1017 a asi méně přesně A. R. Nykla v úvodu k jeho překladu Koránu, Praha 1938, str. XIV. Španělské práce cit. v *Geschichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Litera-*

je třeba předpokládat, že to je některá z verzí, resp. výtahů tohoto díla. Pozoruhodnější je, že je to zatím — pokud je mi povědomo — první doklad o existenci tohoto díla ve střední Evropě; další přicházejí, stále ovšem ještě značně sporadicky, až od 10. let následujícího věku,²²⁾ nehledě už vůbec k tomu, jak velkou pozornost mu zřejmě Karel věnoval. Při sledování zajímavé otázky původu tohoto rukopisu nelze pro naprostý nedostatek indicí dospět k určitějšímu závěru, je však možné, že i tu Karel vyvinul nějakou iniciativu, protože rukopis se dostal do kapituly po r. 1355. Tak se skoro zdá, jako by kapitula dílo získala z podnětu Karlova a v podstatě pro jeho potřebu. A není vyloučeno, že tu určitou úlohu hrál též již zmíněný pražský kanovník Dětlev Stormer, významný církevní činitel, který tak nejspíš mohl učinit při některé z cest ke kúrii v Avignonu, které u něho můžeme předpokládat.²³⁾

Ovšem Karlův záběr tu byl značně širší. Tak např. je dochováno přímé svědectví jeho listiny z r. 1356, v níž dává Janovi, písaři knih v klášteře emauzském na Novém Městě pražském 10 hřiven stříbra ročního platu za jeho zásluhu o opisování knih pro tento klášter.²⁴⁾ Z formulace listiny nepřímo plyne, že ne-

tur II, Zürich 1964, str. 593 p. 38 jsem neměl k dispozici. Díky laskavé informaci dr. A. Patschovského mohu ale upozornit na novou práci M.—T. d'Alverny, *La connaissance de l'Islam au temps de Saint Louis*, *Septième centenaire de la mort de Saint Louis. Actes des colloques de Royaumont et de Paris* (21—27 mai 1970), Paris 1970, str. 235—246, jejíž záběr je ale širší, než naznačuje titul.

²²⁾ Nemohl jsem dělat soustavnější výzkum a tak jsem se omezil na prohlídku dosud vyšlých středověkých katalogů knih, jak jsou zachyceny v obou soustavných edicích středoevropských: *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs I—V* nepřinášejí nic; *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz I—III*, München 1918 nn. mají následující údaje: I. str. 178 ř. 28 *Notitia de Machmeto* k r. 1467 z šlechtické knihovny, str. 370 ř. 7 *Noticia de Machmeto et de libro qui dicitur Alchoron, item excerptum de talmut* k r. 1465 a z měšťanské knihovny; II. str. 74 ř. 17 *totum Alkoran de lege Mahumet et Saracenorum* k 1410—1412 z erfurtské Amploniany a posléze str. 366 ř. 33 *de Machometo et eius ortu, vita et morte et articulis in a[li]jekarano* a str. 548 ř. 37 *Alchoranus liber quidam compositus a Machameto et tribus magistris eius*, obě zprávy ze sklonku 15. stol. a kartouzy Salvatorenberg tamže. Sv. IV—1, München 1977 nemá dosud rejstřík, nelze v něm zatím hledat.

²³⁾ Nejnověji o něm stručně Z. Hledíková, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971, str. 120 n.

²⁴⁾ Listina je dochována v opise a vydána u L. Helmlinga — A. Horcicky, *Das vollständige Registrum Slavorum*, Prag 1904, str. 65 n. I když uvedený doklad je častěji citován, je třeba uvést ho znovu, protože má značnou důležitost: *Johanni scriptori librorum monasterii Slavorum ... consideratis multiplicibus obsequiis tuis, quibus pro decore monasterii nostri Slavorum in scribendis libris legendarum et cantus nobilis lingue slavonice hucusque provide mentis studio tam sollicitate quam fideliter laborasti et laborabis ... tibi decem marcas reddituum annui census in et super macellis civitatis Pragensis, in quorum possessione nunc esse dinosceris, per te necnon legitimos heredes tuos habendas et tenendas ac utfruendas ... quamdiu in laborando et scribendo libros legendarum et cantus dicti vulgaris slavonici actu et operatione continuaveris ac preservaveris fideliter et attente*. Za zmínku ještě stojí, že v původním regestu kopiáře je termín *scriptor* nahrazen termínem *notarius*, což znamená, že původní význam slova je tu už poněkud posunut, i když je termínů někdy užíváno i synonymicky. Pokud jde o Emazy, byl k nim Karlův vztah obzvlášť srdečný, jak svědčí mj. i jeho dar tzv. Remešského evangelia (srv. o těchto věcech nověji V. Huňáček, *Klášteř Na Slovanech a počátky východoslovanských studií u nás ve sborníku Z tradic slovanské kultury u nás*, Praha 1975, str. 178.

jde o bezprostředního člena kláštera, ale zřejmě o osobu stojící mimo něj (proto zmínka o jeho dědicích), který byl tedy nejspíš řemeslným písařem světským a jako takový mohl mít bezprostředního pokračovatele ve svém řemesle, který by byl jeho „dědicem“. Zda uvedených deset kop, které představovaly něco více než roční plat kvalifikovaného řemeslníka,²⁵⁾ bylo odměnou písaři za jeho činnost, či zda měl úkolem obstarávat si i materiál, jehož užíval, není jasné; zdá se však, že spíše padá v úvahu první eventualita. Nevíme ovšem zda písař Jan pracoval pro klášter zcela soustavně, či zda měl vedle toho i jiné úkoly. A tak i když tento údaj je dosti všeobecný, přesto ukazuje dvě nepochybné skutečnosti: 1) Karel měl péči i o zdánlivě detailní otázky vnitřního života kláštera a jeho vybavení a to už v době, kdy vlastní život této instituce nebyl ještě v normálních kolejích (klášter byl dobudován v r. 1372); to dává možnost usuzovat per analogiam, že obdobně měl péči i o další církevní instituce, které založil nebo o jejichž vnější rozkvet měl starost. 2) Ukazuje to ovšem na druhé straně skutečnost méně potěšitelného rázu, že totiž věci z hlediska vlastního kláštera zdánlivě samozřejmě ležely alespoň zčásti na bedrech Karlových, který se s nimi ovšem vyrovnával s přehledem i velkoryse.

Můžeme proto na základě toho usuzovat i na Karlovy dary dalším institucím, jež stály pod jeho ochranou. O pražské univerzitě je podán výklad níže, platí to ovšem i o mnoha společenstvích dalších, ať jde např. o celestýnský klášter na Ojvině, karlstějenskou kapitolu, novoměstské karmelitány a benediktinské ambrosiány a jiné instituce v českém království. Je ovšem otázka, zda to lze vztahovat i na poměry říšské; dosavadní znalosti se zdají spíše hovořit proti tomu a odpovídala by tomu i Karlova mentalita, neboť podporoval a všestranně se staral o instituce své vlastní české domény a zejména ovšem osobní fundace. Snad by bylo možno předpokládat jednu výjimku, totiž augustiniánské probošství v Ingelheimu, jež mělo charakter českého zemského založení i když konkrétní doklady nejsou.²⁶⁾ Bylo by možno uvádět i další instituce a potenciální dary Karlovy, ale pro získání rámcové představy to stačí. Spíše je důležitější zamyslet se nad tím, jaké asi povahy Karlovy dary byly co do provenience a pochopitelně i obsahu a výpravy. Obě tyto otázky spolu úzce souvisejí. Neboť byly-li tyto dary specifikovány přesně co do obsahu, šlo nejčastěji o díla zhotovovaná na zakázku a opět opačně, šlo-li o rozsáhlejší donaci jednorázovou, byl to zpravidla nějaký hotový soubor starší, získaný za tím účelem koupí, byť mohla přicházet i různá kolísání. V případě obsahově specifikovaných knih šlo velkou většinou o díla rázu liturgického, v případě druhém pak byl jejich obsah různorodější, tak jak byl dán okamžitými možnostmi nabídky. Do této souvislosti patří — byť jen

²⁵⁾ Srv. F. Graus, Městská chudina v době předhusitské, Praha 1949, str. 70—84, kde i jiné relace, jež pochopitelně kolísaly.

²⁶⁾ Srv. F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, Praha 1897, str. 179.

značně hypotetický — dar Karla IV. Janovi ze Středy, jehož předmětem měl být nynější vratislavský Liber pontificalis;²⁷⁾ byl by to zatím jediný dosvědčený dar tohoto druhu, který by Karel učinil jednotlivci ze svého okolí.

Karlova literární činnost duchovní a historiografická předpokládá ovšem dosti rozsáhlou četbu děl teologických, filozofických a historických,²⁸⁾ činnost zákonodárná pak literatury právnické, české i cizí. Obě ovšem mohlo být saturováno do značné míry díly vypůjčenými — tu padá také silně na váhu ještě bezprostřední okruh osob v panovníkově okolí, nicméně zejména díla Karlem inspirovaná se v jeho osobním majetku musila nacházet zcela nepochybně. A nebyla jich malá řada, jak nás poučí každé jen poněkud podrobnější dílo o této otázce Karlovy činnosti. Jen jeden dochovaný rukopis z této oblasti Karlova zájmu se bezprostředně víže přímo k němu, totiž rukopis Karlova korunovačního řádu spolu s textem Pulkavovy kroniky z doby kol. r. 1374, jenž je dnes uložen v Czartoryské knihovně v Krakově.²⁹⁾

Také Karlova zbožnost a jeho vnitřní potřeba literatury náboženské si nutně vyžadovaly vlastnictví všelijakých knih této literatury a to již od Karlova mládí. Příímý a výrazný doklad — i když až ze samého sklonku jeho života — máme dochován z r. 1378, kdy ve francouzských Grandes Chroniques je zapsána epizoda o tom, jak si Karel ze dvou nabízených exemplářů hodiněk Karla V. francouzského vzal oboje.³⁰⁾ A je třeba jíti ještě dále a zastavit se u činnosti Karlem podporovaných kazatelů, kteří ji rozvíjeli buď přímo na jeho impulz či alespoň s jeho souhlasem. Konkrétně jde zejména o Konráda Waldhausera a pak i Miliče z Kroměříže, původně člena Karlovy dvorské kanceláře, jenž mu byl osobně dobře znám. Ti oba — vyplývá to z logiky věci — mu nepochybně věnovali svá kázání, ať už šlo o formu přímé dedikace či jiný způsob. Zejména u Miliče při jeho mimořádně pozitivním vztahu k písemné kultuře³¹⁾ a přes občas kritický

²⁷⁾ Tento předpoklad vyslovil O. Kletzl, Studien zur böhmischen Buchmalerei, Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft 7, 1933 str. 5 p. 1 a zřejmě odtud přebírá J. Klapper, Johann von Neumarkt. Bischof und Hofkanzler, Leipzig 1964, str. 51. Srv. i níže str. 27.

²⁸⁾ Tu je charakteristický závěr Pulkavovy kroniky, v němž se výsl. praví, že na příkaz Karla IV. sestavil autor dílo *ex omnibus cronicis omnium monasteriorum et quorundam baronum, ubicunque potuit conquirere* a pokračuje, že *idem imperator solus omnibus cronicis monasteriorum et baronum visis et cum summa diligencia perlectis memorato Przibiconi demandavit ex eis unam cronicam veram et rectam conscribere et in unum volumen redigere* (FRB V, str. 207). Kdyby tato zpráva byla ojedinelá, bylo by možno považovat ji za nadnesenou, v souvislosti s dalšími podobnými však má svou váhu a ukazuje Karlův přehled a cílevědomost i v těchto otázkách. Žel, není možno sledovat ji konkrétněji. V každém případě ale ukazuje šíři možných literárních zdrojů i konkrétních možností výpůjček. Zejména by nás zajímaly knihovny světských feudálů, o nichž tu je učiněna zmínka.

²⁹⁾ Viz J. Cibulka, Český řád korunovační a jeho původ, Praha 1934, str. 74 n.

³⁰⁾ Viz cesta císaře Karla IV. do Francie, přel. J. Pavel, úvod J. Šusta, Praha 1937, str. 86.

³¹⁾ Srv. řadu míst zejména v jeho anonymním životopisu z doby těsně po jeho smrti, psaném zřejmě nějakým blízkým mu autorem (F. M. Bartoš, Původce Života Miličova, leták k výstavě pomníkového modelu Miliče z Kroměříže, Kroměříž 1956 považuje za autora Štěpána z Kroměříže) ve FRB I, str. 406 n., 408, 409, 410, 412 n., 415 n.

vztah ke Karlovi je to možno s jistotou předpokládat. Jiného druhu, ale nepochybně ještě užší vazba Karlova existovala s literární činností Jana ze Středy, o níž bude učiněna zmínka ještě níže. Zatím co ovšem u Jana ze Středy šlo o vztah téměř partnerský, setkáváme se na Karlově dvoře i s různými básníky, kteří měli v panovníkovi svého mecenáše. Vedle Karlova spíše nárazového styku s italskými autory, na něž nevykonával větší vliv,³²⁾ stojí za zmínku zejména německý básník Heinrich von Mügeln, který působil již u jeho otce a jenž v Praze sepsal pro Karla alegorickodidaktickou báseň *Der Meide Kranz*.³³⁾ Lze uvést též jména spisovatelů „filologů“ (Klaret) i řady teologických autorů, kteří Karlovi svá díla dedikují; protože zprávy jsou dochovány pouze v rovině literární, nejsou pro naši otázku použitelné (Konrád z Halberstadtu).

Vedle této literatury se ovšem dostávají do více nebo méně hypotetického vztahu ke Karlovi i díla zcela odlišného charakteru, díla, jež patřila do oblasti věd exaktních resp. přímo astronomie. V tom se nepochybně opět navazovalo na tradice, které se dají sledovat zejména zřetelně od posledních Přemyslovců.³⁴⁾ Neznamená to ovšem, že by Karel těmto problémům nutně věnoval soustavněji svou bezprostřední pozornost,³⁵⁾ spíše tu jde o tradování starších děl a o uchovávání podkladů pro studium vědců v panovníkově kruhu, který musíme předpokládat, i když je skryt téměř v úplných temnotách. Ostatně všechny tyto zprávy jsou hypotetického rázu, leckdy jde i o náznakové indicie rukopisů mladších, které mohly mít takové rukopisy předlohou.

Tak je to na předním místě rukopis patřící později Mikuláši Kuzánskému, obsahující astronomické texty a pocházející z doby asi kol. roku 1335, jež klade bádání do souvislosti s mladým Karlem.³⁶⁾ Vedle různých dalších nedochovaných rukopisů, jež byly nepochybně východiskem pro mladší rukopisy z díla malířů Václavových a které nelze konkrétněji fixovat, i když mezi nimi mohly být a ta-

³²⁾ A. Croniovo přehledné dílo *Čechy v dějinách italské kultury*, Praha 1936 tu pochopitelně nemůže dostačovat, v jiných pracích jsou pak zpravidla jen jednotlivé epizody. Výjimkou je tu Petrarca, to však byl zcela specifický případ, tím spíše, že tu shledáváme v knižních otázkách iniciativu u Karla samotného, jenž např. žádal od Petrarky jeho spis *De viris illustribus*. Karlovy důvody tu jsou zcela jasné.

³³⁾ G. Ehrismann, *Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters*, Schlussband des zweiten Teiles, München 1935, str. 464.

³⁴⁾ Srv. souhrně J. Krása, *Rukopisy Václava IV.* str. 1 nn. Další zmínky resp. práce budou uvedeny níže.

³⁵⁾ Ale ani to nemůžeme v některých případech vyloučit, zejména když si např. uvědomíme Karlovu bezprostřední účast při vzniku a konkrétním urbanistickém rozvoji Nového Města pražského, jak o tom podávají zprávy současné prameny [srv. nově např. V. Lorenz, *Nové Město pražské*, Praha 1973, str. 45 nn. aj.]. V té souvislosti je důležitá a zajímavá zpráva, kterou cituje Lorenz, l. c. str. 50 n., patříci ovšem až k letům 1358–9, jež praví, že Karel získal *Descriptio terrae sanctae per Soldanum regem Babyloniae, ... ad immensiores preces caesaris*. Zpráva by si zasloužila důkladný rozbor.

³⁶⁾ Viz A. Krchňák, *Die Herkunft der astronomischen Handschriften und Instrumente des Nikolaus von Kues*, *Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus Gesellschaft III*, 1963, str. 135 a Krása, *Rukopisy Václava IV.* dle rejstříku, hlavně str. 38.

ké byly zajímavé texty,³⁷⁾ je to dále rukopis strahovský, který je badateli připisován Karlu jako majetníkovi, i když bez určitých atribucí³⁸⁾ a kodex berlínský.³⁹⁾ Dalším hypotézám⁴⁰⁾ není třeba věnovat pozornost, protože už jde o méně významné jednotliviny, jež těžko mohou naši představu o Karlovi jako majiteli knih pozměnit. A tento soud lze formulovat asi takto: ke knihám měl Karel velmi úzký vztah jako vzdělanec a tedy jejich konzument v nejširším smyslu, tj. potřeboval jich pro svůj duchovní i duševní život, ale neméně i pro své povinnosti vladařské obecně. Shromáždil nepochybně rozsáhlou knihovnu o řadě desítek svazků, ale uměl bohatě využívat i fondů institucí, jež podporoval, i dalších knihoven.

Vedle toho byl ještě význačnějším donátorem knih. Celých souborů i vzácných jednotlivin. Mezi obdarovanými byly nejen různé instituce, ale zřejmě i občas i jednotlivci. Zdá se též, že Karel nepatřil k bibliofilsky založeným současníkům, byť mu tento směr nemohli zůstat neznám — byl v příliš blízkém kontaktu s řadou takových osob. Kniha mu však byla spíše pouhým prostředkem pro sdělování a uchovávání textu; umělecké a estetické vyžití v něm osobně zřejmě vzbuzovaly především produkty umění monumentálního a vůbec takového (včetně uměleckého řemesla), které mohlo primárně působit svým uměleckým ztvárněním i z většího odstupu. Ovšem všechny definitivní a zejména apodiktické názory jsou zřejmě odsouzeny k nezdaru, protože nepřizeň doby především v tomto směru zanechala v materiálu příliš mnoho mezer. Dalo by se dokonce říci, že dochovala příliš málo jistých a dostatečně komplexních jednotlivin. Ale i tak patří Karlovi v knižní kultuře čelné místo, mj. i proto, že alespoň v některých případech lépe dokumentované jeho bezprostřední okolí a prostředí je mu mnohým zavázáno.⁴¹⁾

Kdyby se mělo uvažovat o Karlově knihovně ve smyslu lokálním, bylo by nutno předpokládat, že její základ byl uchován na Pražském hradě, na sklonku Karlova života pak větší soubor mohl být též na braniborském Tangermünde; na cestách se spokojoval jistě jen základními díly náboženskými.

³⁷⁾ Např. Michala Scota (*Krása, Rukopisy etc.* str. 196).

³⁸⁾ Rukopis pochází pravděpodobně ze severní Itálie. Srv. Krása, *Rukopisy* str. 197. Též K. Fischer, *Ein Beitrag zur Geschichte der Sternatlanten, Bohemia. Jahrbuch des Collegium—Carolinum* 11, 1970, str. 340 n.

³⁹⁾ Fischer, *Ein Beitrag zur Geschichte der Sternatlanten* str. 341, ale rozporně, uváděje jednou, že jde o dílo z počátků vlády Karlovy, podruhé z počátků malířské dílny Václavovy. Krása, *Rukopisy krále Václava* jej neuvádí vůbec.

⁴⁰⁾ Snad jen ještě možno upozornit na názor K. Stejskala (*Umění* 22, 1974, str. 97), že se v Karlově majetku našel i nějaký byzantský rukopis, jenž byl výtvarnou předlohou obrazům evangeliáře Jana z Opavy z r. 1368.

⁴¹⁾ Stačí tu upozornit ještě na to, že existovala nepochybně i nějaká příruční „knihovnička“ jeho kaplanů (viz Soudní akta konsistoře pražské ed. F. Tadra I, Praha 1893, str. 204 č. 112 a str. 209 č. 148).

Arnošt z Pardubic,⁴²⁾ první pražský arcibiskup a nejdůvěrnější rádce Karla IV., patřil rovněž k čelným vzdělancům své doby. Svědčí o tom nejen jeho rozsáhlá studia na italských univerzitách, jeho činnost literární, ale i styky s nejvýznamnějšími duchy doby, zejména Petrarcou a jeho péče o povznesení duchovního stavu v českých zemích. Ta se projevovala nejrůznějším způsobem; počínaje statuty, jež kladly zvýšené požadavky na klérus, přes zintenzívnění a zkvalitnění činnosti ústřední správy diecéze, až k osobní hmotné podpoře při obstarávání nutné knižní výbavy v jednotlivých institucích. Sledujeme-li striktně pouze naše nejuzší téma,⁴³⁾ lze postupovat zejména ve dvou směrech. První se týká jeho osobního vztahu ke knize, jinými slovy jde o jeho vlastní knihovnu, druhý se orientuje na jeho činnost mecenášskou.

Pro první okruh otázek je ovšem pramenná základna opět velmi omezena. Vlastních jeho knih je dochováno velice málo a jsou skoro vesměs liturgického charakteru a lze je tedy u tak vysoce postaveného církevního hodnostáře více méně předpokládat. Protože i pramenů nepřímých je doloženo rovněž málo, jsou tu tedy sledovatelné pouze některé základní obrysy. Řadu věrohodných údajů po této stránce přináší zejména Arnoštův životopis od jeho důvěrníka Viléma z Lestkova, i když ty jsou bohužel nesené spíše v obecné rovině; vedle zpráv o tom, že se snažil využít každé chvíle ke čtení (rozumí se, že děl náboženských, jak tomu nasvědčuje dodatek, že ve spodním šatu nosil v kapsách knížky), či alespoň k předčítání.⁴⁴⁾ Další údaj Vilémův obsahuje informaci o tom, že nechával přinášet četné knihy z ciziny a doma je dával opisovat pro poučení své i jiných, tj. rozdával je klášterům a jiným církevním institucím.⁴⁵⁾ Za důležité tu považují zdůrazňování donátorské činnosti Arnoštovy, jež jako by naznačovalo, že jeho vlastní zájmy osobní stály na vedlejší koleji a že tedy soustavně větší knihovnu nebudoval, byť potřebu knih cítil vlastně na každém kroku nejen za svého mládí během studií a nejen na četných zahraničních cestách, kde příležitost setkat se s knihou se naskýtalá vlastně na každém kroku a byť řada knih v jeho vlastnictví je dochována. O systematické práci Arnoštově v tomto směru svědčí i stylisticky

Lestkovově formulaci velmi blízká zpráva Beneše Krabice z Weitmile, uvádějící navíc, že Arnošt měl průběžně dva až tři opisovače, kteří pracovali pro jeho potřeby, tj. zejména pro jeho další donace.⁴⁶⁾ I když tato zpráva je jen velmi obecná, přesto si lze na jejím základě učinit alespoň rámcovou představu o intenzitě této činnosti, jež nepochybně trvala větší část Arnoštova pontifikátu, tedy zhruba patnáct až dvacet let. Byť údaje o rychlosti psaní ve středověku jsou kolísavé, vzhledem k různým stupňům kaligrafie, rozsahu knihy a pochopitelně i subjektivním schopnostem písařů — lze odhadovat, že počet takto vyrobených knih dosáhl nepochybně řady desítek svazků a spolu s knihami nakoupenými v zahraničí, jež často sloužily předlohou, jistě značně přesáhl počet jednoho sta.

Knihy, které byly v Arnoštově majetku, lze obecně rozdělit do tří skupin: do první patří díla právníká, jež mu sloužila na jeho dlouholetých právnických studiích v Itálii, a kterých potřeboval průběžně i při svých církevně právních reformách; z nich se bohužel nedochovalo nic, pokud snad něco nevešlo do pražské kapitulní knihovny, i když to není příliš pravděpodobné, neboť Arnoštovy donace pražské kapitule jsou zpravidla v jejích inventářích jako takové jmenovitě uvedeny.⁴⁷⁾ Je proto třeba považovat tuto nepochybně významnou složku jeho knihovny za ztracenou, neboť je velmi pravděpodobné, že se dostala do rukou jeho nejbližších spolupracovníků a tu se rozptýlila. Do druhé skupiny patřily knihy náboženského obsahu; zejména to byla řada knih liturgických, z nichž je dochována opět jen část. Tak především to jsou dvě Arnoštova Marialia, jedno asi nedochované,⁴⁸⁾ druhé uložené ve Vídni.⁴⁹⁾ Druhé, — byť se dostalo darem kladským augustiniánům — bylo nepochybně v Arnoštově majetku delší dobu, neboť je opatřeno jeho znakem; to by v případě, kdyby Arnošt dílo určil hned uvedenému klášteru, bylo poněkud nelogické. A protože i další díla, bible z doby asi poč. 1. pol. 14. stol. chovaná v Olomouci⁵⁰⁾ a Augustinův výklad Evangelia

⁴⁶⁾ *Multos etiam libros, etiam extraneos a noticia multorum hominum, hic scribi fecit et de aliis mundi partibus apportavit, habens tres continue duos cartularios, qui libros etiam missales et missarum canones preter alia cottidie conscribent, quos monasteriis et ecclesiis ac aliis piis locis, prout quosque congoverat indigere dispensavit* (FRB IV, str. 530). Tu považují za důležitý termín *cartularius*, naznačující, že šlo o instituci jinou, než byli v oné době katedrálové; viz o tom ještě níže v třetí části této stati.

⁴⁷⁾ Viz níže.

⁴⁸⁾ Jde o mariale typu rukopisu chovaného v KNM Praha XVI D 13, jež Arnošt schválil, ba přímo propagoval (viz Chytil, Památky str. 7 nn.). I když cit. rukopis není nutno s Arnoštem jako majitelem spojovat, je velmi pravděpodobné, že nějaký rukopis tohoto jeho vlivem poměrně rozšířeného díla se v jeho majetku našel. Viz i České umění gotické 1350—1420, Praha 1970, str. 268 n.

⁴⁹⁾ Jde o rukopis vídeňské Národní knihovny č. 1389. O něm naposled J. Krása, *The English Psalter etc.* str. 225 p. 8. Srv. i M. Dvořák, *Mariale Arnesti*, ČČH 7, 1901, str. 451—453.

⁵⁰⁾ Studijní a univerzitní knihovna v Olomouci sign. III—2. Rukopis je francouzského původu. Jeho vnější osudy po Arnoštově smrti se nedají zřejmě rekonstruovat a stejně tak není nutno předpokládat, že kodex přivezl Arnošt z Francie (viz Moravská knižní malba XI. až XVI. století, Brno 1955, str. 25 č. 30). Kodex je důležitý jako předloha pro české rukopisy, vznikající zřejmě přímo pod Arnoštovým vlivem či dokonce patronací.

⁴²⁾ Z literatury o něm třeba na tomto místě uvést zejména V. Chaloupecký, *Arnošt z Pardubic*, Praha 1941, 2. vyd. Praha 1946, J. K. Vyskočil, *Arnošt z Pardubic a jeho doba*, Praha 1947 a Z. Hledíková, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, AUC Phil. et hist. Monographia XLI, Praha 1971 a J. Polc, *Ernst von Pardubitz, Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder 3*, hg. v. F. Seibt, München—Wien 1978, str. 25—42.

⁴³⁾ Nejvíce poznámek v tomto směru přináší v závěru svého životopisného náčrtu Arnoštova K. Chytil, *Památky českého umění iluminátorského I. díl: Knihovna Musea království českého A — Iluminované rukopisy XIV. století*, Praha 1915, str. 30—46, zejména str. 42 nn. Jinak se s roztroušenými zmínkami lze setkat pochopitelně i v jiných pracích. Stručně i H. Jireček, *Právníký život v Čechách a na Moravě*, Praha—Brno 1903, str. 101. O pracech L. Matusikové srv. níže.

⁴⁴⁾ FRB I, str. 390.

⁴⁵⁾ Místo zní: *Ad edificacionem quoque tam propriam quam etiam aliorum multos libros scribi et de alicuius partibus procuravit afferri, quos monasteriis et aliis piis locis iuxta necessitatis eorum indigentiam tradidit et donavit* (ibid. str. 392).

sv. Jana věnovaný jiní roudnickým augustiniánům,⁵¹⁾ jsou opatřena též Arnoštovým znakem, zdá se být pravděpodobným, že označování Arnoštových knih tímto způsobem bylo zřejmě ne-li pravidlem, tedy dosti častou eventualitou.⁵²⁾ Naproti tomu *Orationale* Arnoštovo chované v Praze,⁵³⁾ má jiné atributy prokazující jeho vlastnictví, než se rukopis dostal opět do majetků kladských augustiniánů: závěrem obsahu přichází tu jeho vlastnická poznámka⁵⁴⁾ a v jedné iniciále ještě jeho vyobrazení.⁵⁵⁾ A ještě jeden rukopis nesl indicie Arnoštova vlastnictví; je to rukopis zvaný *Pantheon de virtulibus et vitiis* chovaný v Praze,⁵⁶⁾ jenž má zmínku o tom, že prošel Arnoštovou knihovnou v mladší poznámce, která konstatuje, že jej získal od Dětřicha bývalého kaplana řížského arcibiskupa,⁵⁷⁾ který nám bohužel zůstává blíže neznám.⁵⁸⁾ Zda použité sloveso *portavit* může vyjadřovat aspoň určitou míru Arnoštovy iniciativy, není jisté, v každém případě to však je svědectví o tom, že o Arnoštovi bylo známo, že má ke knihám blízký vztah. Stejně tak se lze jen hypoteticky vyslovit o cestě, jakou se dostal rukopis do rukou dominikánského lektora v Hradci (nepochybně v Hradci Králové). Zřejmě šlo o Arnoštův dar — víme, že tímto způsobem podporoval i jednotlivce — který je zajímavý zejména tím, že byl učiněn příslušníku dominikánského řádu, jehož členy Karel IV. pověřil vypracováním českého překladu bible. Tu máme aspoň sporný doklad o tom, že i Arnošt byl k řádu v bližším vztahu.⁵⁹⁾

Některé jiné texty, jež Arnošt vlastnil, jsou prokázány pouze nepřímo. Tak je

⁵¹⁾ Jde o rukopis KNM v Praze XIII A 13. V Bartošově Soupisu etc. II, č. 3285 vztah k Arnoštovi není vůbec uveden a upozorňuje na něj toliko Chytil, *Památky* str. 5—7, 51 a tab. 1, ovšem velmi nezřetelně v tom smyslu, že kodex měl vztah k jeho osobě. Ovšem jinak, než že šlo o jeho původní majetek, který se ale v průběhu 50. let dostal darem roudnickým augustiniánům, lze věc těžko vysvětlit.

⁵²⁾ Jeho znak přichází i na některých liturgických knihách pražské kapituly (viz Chytil, *Památky* str. 45 a též níže).

⁵³⁾ KNM v Praze XIII C 12. Viz Chytil, *Památky* str. 14—16, *České umění gotické* 1350—1420 str. 266 n.

⁵⁴⁾ *Orationale domini Arnesti archiepiscopi Pragensis* (fol. 1rb).

⁵⁵⁾ Fol. 104^r (viz Chytil, *Památky* str. 18, kde i repr.).

⁵⁶⁾ Státní knihovna ČSR—Univ. knih. sign. VIII G 8.

⁵⁷⁾ Přepis J. Truhláře (Catalogus codicum manu scriptorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I, Pragae 1905, č. 1590) zní: *Istum librum fr. Theodorus ord. frat. min. quondam capellanus dom. Rigensis archiepiscopi portavit vener. dom. Arnesto Prag. archiepiscopo primo dignissimo, et pertinet ad fratrem (razura) ord. predicti minorum, qui nunc est predicator in Hradecz. Čtení Theodorus je třeba opravit na Theodricus, u vyškrabaného jména dalšího vlastníka lze číst závěr jména jako *Imum* či *linum* a tedy možno nejspíše doplnit na *Wilhelmum* či *Johanninum*. V následující pozn. citovaná práce Koudelkova (str. 95) uvádí k r. 1365 pražského dominikánského převora Johlna. Není vyloučeno, že byl — vzhledem k poměrné vzácnosti jména v tomto řádu — totožný s uvedeným majitelem knihy, víme-li na druhé straně, jak vedoucí osoby tohoto řádu poměrně často měnily své působiště.*

⁵⁸⁾ Nepřichází ani v seznamech V. J. Koudelky, *Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter III*, Archivum fratrum praedicatorum 27, 1957, str. 109 a ani v netištěné disertaci P. Bělíny, *Hradec Králové v době předhusitské*, FF UK, katedra pom. věd histor. a archiv., Praha 1972.

⁵⁹⁾ Dosvědčují to ostatně i jeho soukromé poznámky (viz Vyskočil, *Arnošt z Pardubic*, str. 223).

tomu např. u *Apiaria* Tomáše z Chantimpré a dalších a Arnoštových vlastnoručně marginalií, jež jsou dochovány prostřednictvím opisu originálu, chovaného kdysi, tj. zřejmě po Arnoštově smrti, v klášteře sadských augustiniánů,⁶⁰⁾ do jehož majetku se dostaly i další Arnoštovy knihy, z nichž nejméně dvě lze ještě dnes identifikovat.⁶¹⁾ O ostatních knihách tohoto oddílu, jenž asi byl nejrozsáhlejší, bychom si mohli udělat alespoň částečnou představu z toho, jak se Arnošt jeví jako autor různých drobnějších prací náboženských, tj. z jakých vzorů vycházel a čím se inspiroval. Ovšem i tu platí, co bylo už výše řečeno o Karlu IV., že totiž leccos si Arnošt mohl půjčit i odjinud, a to nejen z knihoven institucionálních,⁶²⁾ ale i soukromých. Vždyť např. Vilém z Lestkova, o němž bude ještě řeč níže,⁶³⁾ a jenž měl mimořádnou knihovnu, byl Arnoštovým důvěrným přítelem, jak svědčí řada společných akcí (např. účastenství na diplomatické cestě do Avignonu v r. 1361⁶⁴⁾ a pak zejména Lestkovův životopis Arnošta z Pardubic. Proto bude vhodnější zůstat jen u věcí zcela nepochybně prokázaných a pro ostatní upozornit na stávající literaturu, i když ta právě těmto aspektům Arnoštovy činnosti dosud přílišnou pozornost nevěnovala.⁶⁵⁾

A třetí, opět nedochovaná skupina, obsahovala nepochybně několik knih z jiných oborů, možná i humanisticky zaměřené (stačí upozornit na Petrarcovo hodnocení Arnošta),⁶⁶⁾ i když Arnošt nebyl humanisticky orientován a tkvěl pevně ve středověkém způsobu myšlení. Ovšem jeho proslulá a obdivovaná výmluvnost a uhlazenost výrazu řeči⁶⁷⁾ musila spočívat na stále obnovované znalosti vzorů latinské rétoriky, i když je jisté nechápal v jejich plném obsahu a dosahu. Můžeme uzavřít, že Arnoštova osobní knihovna nepochybně čítala několik desítek rukopisů, stěží ale (mimo osobně laděných autografů) textově závažnějších nebo starších. Jeho vztah k nim byl v podstatě utilitaristický, i když nepohrdal — až jeho askeze by tomu mohla nasvědčovat — ani rukopisy iluminovanými,^{67a)} ba kladl na ně důraz. Lze skoro říci, že tak, jako byl Karlovi nejbližším spolupracovníkem, tak mu byl velmi blízkým i pokud jde o vztah ke knihám.

Otázka osudu jeho knihovny není řešitelná, leč hypoteticky. Arnoštův testament

⁶⁰⁾ Státní knihovna ČSR—Univ. knih. XII B 2, kde se praví, že text byl *instructus... ex autographo* (scil. Arnesti) *monasterii Saccensis* (Truhlář, *Catalogus* etc. II, č. 2107).

⁶¹⁾ Viz ještě níže str. 25.

⁶²⁾ Doloženo je to opět u pražské kapituly (Podlaha—Šittler, *Chrámový poklad* str. XI), srv. i níže.

⁶³⁾ Srv. zde str. 36.

⁶⁴⁾ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* II, ed. J. F. Novák, Praeae 1907, č. 1186.

⁶⁵⁾ Z věcí již uvedených si zaslouží pozornost zejména práce Chytilova, *Památky* str. 42 nn. a Vyskočil, *Arnošt z Pardubic*, str. 211—275.

⁶⁶⁾ Jde o často citovaný list z dubna r. 1357, kde Karel a jeho okolí včetně Arnošta jsou přirovnáváni k Aténanům.

⁶⁷⁾ Vyskočil, *Arnošt z Pardubic* str. 193 aj.

^{67a)} V ústním sdělení vyslovil K. Stejskal mínění, že iluminované rukopisy Arnoštovy pro vlastní potřebu jsou podstatně kvalitnější než ty, jež dával zhotovit za účelem do-nace. Tuto myšlenku, kterou by bylo třeba blíže rozvést, tu lze jen zaznamenat.

z r. 1352 se této otázky nedotýká vůbec, protože je orientován zcela obecně,⁶⁸⁾ a tak se lze nejspíš domnívat, že Arnoštova knihovna se rozpětýlila ještě na sklonku jeho života, tím spíše, že jeho smrt nepřišla neočekávaně.⁶⁹⁾ Vždyť ve svých nejosobnějších poznámkách kontemplativního rázu praví: *Raději rozdám, co mám, chudým, než aby to světáci rozchvátili.*⁷⁰⁾ A tím si také snadno vysvětlíme, proč se z jeho knih dochovalo tak málo, neboť osudy soukromých knihoven starší doby, pokud nevešly do nějaké knihovny institucionální, jsou snad vůbec nejsmutnější kapitolou naší kulturní historie.

V druhém případě máme pro Arnoštovu neobyčejně rozsáhlou činnost vzájemně se doplňující doklady dvojího druhu. Za prvé to jsou vlastní kodexy, které mají příslušné kolofonní údaje o těchto skutečnostech, za druhé zprávy literárního rázu, ať už jde o údaje Arnoštova biografy Viléma z Lestkova, nebo o zmínky v soupisech knih. Protože tyto zprávy se v některých případech prolínají a ověřují, dostáváme tak nepochybnou jistotu i o pravdivosti takových druhotných zpráv jež nejsou zakotveny v konkrétním materiálu. Východiskem jsou obě výše citované zmínky o Arnoštových darech knih. Základní obrat je třeba opakovat. Vilém z Lestkova praví, že šlo o dary *ecclesiis et aliis piis locis iuxta necessitatibus eorum*, Krabice z Weitmile pak *monasteriis et ecclesiis et ac aliis piis locis. prout cognoverat indigere*. Z obou formulací tedy plynou dvě nepochybné skutečnosti. Za prvé, že své dary určil vesměs církevním institucím, z čehož vyplývá, že po této stránce tedy nedošlo na univerzitu, i když Arnošt jako její kancléř k ní měl velmi blízký vztah a o její hmotné zabezpečení pečoval.⁷¹⁾ Lze to zřejmě vysvětlit tím, že do r. 1364, kdy Arnošt umírá, se na univerzitě nevytvořily dostatečné organizační předpoklady pro existenci knihoven, totiž jednotlivé koleje, a že Arnošt byl stoupencem univerzit juristického zaměření, kde byla organizační struktura úplně jiného charakteru, jsouc po této stránce zaměřena na instituci stacionářů.⁷²⁾

Arnoštova péče o knižní kulturu jemu svěřených a podřízených církevních institucí se zřejmě brala dvěma směry. Do první skupiny patří zejména jemu bezprostředně podřízená a k pomoci stojící pražská metropolitní kapitula, do druhé

především knihovny jemu nejbližšího řádu augustiniánů — kanovníků a tu v prvé řadě jeho vlastní založení a z nich na prvním místě konvent kladský. Pražská kapitula měla v této době (a samozřejmě i později) jednu z nejvýznamnějších knižních sbírek v českém státě vůbec,⁷³⁾ která při veškeré nesoustavnosti doby rostla poměrně plynule, zejména různými dary svých členů, i když se setkáváme i s jinými cestami a proto lze těžko hovořit o tom, že by tu arcibiskupovy dary byly pouhou pomocí v nouzi, kterou kapitula tehdy rozhodně netrpěla, byvš: naopak ve středu zájmu a zahrnována hmotnými výhodami. Spíše je lze charakterizovat jako aktivní podporu náboženskému působení pražské kapituly, protože skoro všechny známé doklady, (tj. s jedinou vlastně nepodstatnou výjimkou) se týkají knih liturgických. Šlo jednak o péči věnovanou starším resp. poškozeným knihám kapituly (chovaným v sakristii, tedy opět liturgickým), které Arnošt nechal na svůj účet opravit a převázat,⁷⁴⁾ jednak o inovaci a rozšíření nutného sortimentu knih. Uvědomíme-li si, že pražská katedrála měla v době předhusitské řádu desítek oltářů a na tucet kaplí a počet duchovenstva, který čítal na 300 osob (i když tu jde o stav z doby pokročilejší fáze stavby katedrály, nebyl v době o kterou nám jde jistě příliš menší), vidíme, že tu potřeba právě těchto knih byla mimořádná. A Arnošt se tu ukázal velkorysým donátorem. Z produktů jím vydržovaných písařů — o jejichž postavení nic bližšího nevíme — leccos našlo svůj útlek právě zde. Svědčí o tom jak kapitulní inventáře, kde ještě v r. 1387 je Arnošt uveden jako donátor sedmi liturgických a jednoho teologického rukopisu, tak i do dnes dochované kodexy.⁷⁵⁾ Pozoruhodný je z hlediska obsahové kvality rukopisu dodatek u jednoho Arnoštem věnovaného misálu, kde se jako účel uvedeného rukopisu uvádí, že má v katedrále sloužit *pro correctione librorum*.⁷⁶⁾ Šlo tedy o text, jenž byl svým způsobem kanonizován a měl přispět k vymýcení chybných míst v rukopisech dalších.⁷⁷⁾ Neliturgickým d'lem byla *Historia satirica*, dnes

⁶⁸⁾ Její dějiny dosud nebyly sepsány. Srv. zatím I. Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie, str. 45 a 47 n. a M. Kostílková, Iluminované rukopisy Svatovítského chrámu, Praha 1975.

⁶⁹⁾ Vilém z Lestkova ve FRB I, str. 395. Je ovšem otázka, co chápat termínem *meliorari*, který se souřadně připojuje k slovesu *ligari*. I když jej lze považovat za synonymický, lze v něm snad vidět i skutečně něco více, kdy docházelo i k opravě vlastních textových částí knih.

⁷⁰⁾ Podlaha—Sittler, Chrámový poklad, str. XLIX—LI. Obdobné formulace ovšem přicházejí i u starších seznamů. Většina těchto knih je do dnes dochována a nese výslovné zmínky o Arnoštově donaci (knih. pražské kap. sign. P VI 1, 2, 3; P VII; P VIII; P IX; viz i A. Pollaha, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské II, Praha 1922, č. 1674—1679 a týž, Soupis památek historických a uměleckých v král. českém Království hlavního města Prahy — Hradčany II, část druhá: Knihovna kapitulní, Praha 1903, str. 225—234 a k rkp. P VII České umění gotické 1350—1420 str. 263 n.).

⁷¹⁾ Podlaha—Sittler, Chrámový poklad str. XXVI.

⁷²⁾ Tento údaj značně připomíná ustanovení Arnoštových synodálních statut už z r. 1343, kde se výslovně uvádí, že jeden ex. knihy statut má být *publice in choro, cathena ferrea sic annectatur ... omnibus ... manifestus existat* (R. Zelený, Councils and synods of Prague and their Statutes [1343—1361], Roma 1972, str. 22).

⁶⁸⁾ Ed. Fr. Albert, Das Testament des Erzbischofs Ernst von Pardubitz (1352), původně v Glatzer Heimatblätter 1928, přetisk ve sborníčku Arnestus von Pardubitz, Leimen/Heidelbergl 1972, Grafschaft Glatzer Buchring 35, str. 51. Jeho přesné datum je buď 8. či 18. června; nelze to rozhodnout, protože orig., který má podle Alberta být v SÚA Praha I, Johanité—Kladsko č. 9 se tam nenalézá a byl zřejmě ztracen při příležitosti jeho nálezu koncem 20. let a staré seznamy se spokojují s datem ročním.

⁶⁹⁾ Vyskočil, Arnošt z Pardubic, str. 505.

⁷⁰⁾ Tamže str. 222.

⁷¹⁾ Tamže str. 374 n. a 444 nn. Je to třeba výslovně konstatovat, i když níže (str. 40) v soupisu knih Karlovy koleje je zmínka o bibli *domini archiepiscopi*. To však nepochybně i z příslušné formulace znamená, že jde o dar současného arcibiskupa, tedy Očka z Vlašimě.

⁷²⁾ Viz M. Boháček, Zur Geschichte der Stationarii von Bologna, Eos XLVIII, 1957, str. 241—295. Viz i závěrečnou poznámku třetí části této rozpravy.

zřejmě nedochovaná. Naopak máme rovněž dosvědčeno, že Arnošt si z kapitulní knihovny knihy půjčoval.⁷⁶⁾

Druhým okruhem jsou zmíněné již augustiniánské — kanovnické konventy a mezi nimi na prvním místě konvent kladský, k němuž měl obzvlášť úzký vztah a v němž nakonec spočinul k věčnému odpočinku.⁷⁹⁾ Vybavil kladské probošství řadou rukopisů a ovšem i jiných cenností, jak o tom zanechal zprávu Vilém z Lestkova.⁸⁰⁾ A i mateřský konvent roudnický, jistě též pod vlivem Arnoštovým, tu učinil své povinnosti zadost. L. Matusiková dále upozorňuje i na jiné závažné skutečnosti, které svědčí o tom, že Arnošt vytvářel soustavně předpoklady pro vlastní literární a opisovačskou činnost v klášteře samém, jsa si vědom toho, že sebevětší dary nemohou naplnit cíle, které sledoval.⁸¹⁾ Ani tu nemůžeme podrobněji sledovat konkrétní rukopisy, neboť až na nepatrné výjimky celý soubor zanikl.⁸²⁾ Další z klášterů řádu, k němuž měl Arnošt bližší vztah, byl konvent roudnický,⁸³⁾ svými knižními fondy proslulý (možno ještě upozornit, že roudnický kanovník a kanonista Štěpán z Uherčic byl Arnoštovým kancléřem, takže možností vzájemného bezprostředního působení bylo dostatek i po této stránce)

⁷⁶⁾ Jde o jeden ze dvou svazků vidění sv. Hildegardy, darovaných kapitule Karlem IV. (Podlaha—Šittler, Chrámový poklad, str. XXV). Z tohoto faktu musíme vyjít při snaze pochopit zápis v inventáři z r. 1365, kde se praví, že svazek je *datus per dominum Arnestum archiepiscopum ad sacristiam per dominum Karolum imperatorem* (tamže str. XXVI), čili že je tu nezřetelně řečeno, že Arnošt vrátil knihu, věnovanou Karlem IV.

⁷⁹⁾ Z novější literatury tu zaslouží zmínky zejména dvě práce L. Matusikové, Některé aspekty dziejów klasztoru kanoników regularnych w Klodzku a zagadnienia „Psalterza florjańskiego“, Śląski kwartalnik histor. Sobótka 20, 1965, str. 277—310, hlavně str. 283 nn. a Wpływy myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV wieku, Acta Univ. Wratislaviensis Nr. 109, Historia XVII, 1969, str. 45—66. K autorčině tvrzení na str. 49 posledně jmenované rozpravy o výměně knih mezi arcibiskupstvím a kladským konventem v době předhusitské, o níž píše na základě kroniky kladského probošta Michala z Nisy, lze jen dodat, že uvedené místo se týká až doby pohusitské, konkrétně zásahu pražského administrátora Hilaria z Litoměřic. Jinak ovšem lze takové styky předpokládat (srv. obecněji i K. Bartkiewicz, Dzieje ziemi Klodzkiej w wiekach średnich, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977, str. 150 n.

⁸⁰⁾ FRB I, str. 393 (konvent *libris preciosis ... ornavit*). Třeba aspoň zmínit, že Matusiková, Některé aspekty str. 291 dokonce uvažuje o možnosti, že na Arnoštově biografii, připisované Lestkovovi mohl mít svůj podíl první kladský probošt Jan. O daru Arnoštova oracionale viz výše.

⁸¹⁾ Matusik, Některé aspekty str. 286.

⁸²⁾ Konkrétně třeba uvést již citované vídeňské Mariale Arnoštovo (viz výše u pozn. 49), kterého se konventu dostalo darem Arnoštovým pravděpodobně až těsně před jeho smrtí. Někdy bývá za opis z arnoštovské předlohy, darované kladskému konventu, považován jezuitský antifonář jičínský z pol. 16. stol. (viz Truhlář, Catalogus I, č. 1253).

⁸³⁾ Tu se v příslušném nekrologickém záznamu pouze praví, že *prosecutor nostre religionis fuit specialis et insuper nostrī ordinis, fundavit monasteria et competenter dotavit, scilicet in Glac, in Jeromyr, in Saczka et in Rokyezano et huic monasterio legavit et dedit promptas quinquaginta sexagenas* (Státní knihovna ČSR, Univ. knih. XIX A 19 fol. 12, srv. V. Chaloupecký, Materiálle k dějinám umění v Čechách, ČSPS 15, 1907, str. 101 nn.). Arnoštův Výklad sv. Augustina, jehož se klášteru dostalo (viz výše) nemusil být nutně na tomto místě uveden, protože znění záznamu je formulováno v obecné rovině. Viz i M. Dvořák, Knihovna augustiniánského kláštera v Roudnici, ČČH 6, 1900, str. 118—131.

a pak samozřejmě další tři fundace Arnoštovy, namnoze vznikuvší na starších základech: Jaroměř, Rokycany a Sadecká. Konkrétněji se lze zastavit u fundace Sadecké, kde je povědomost o několika svazcích z Arnoštova osobního majetku vedle nepochybně liturgických knih psaných už přímo pro klášter. Prvním dílem z Arnoštova osobního vlastnictví, je výše zmíněný, ale nedochovaný exemplář Apiaria s jeho osobními glosami,⁸⁴⁾ druhým Holkotova Postila z pol. 14. stol.⁸⁵⁾ a třetím asi další exemplář bible.⁸⁶⁾ Tu lze upozornit na možnou citovou vazbu, neboť v počátcích své církevní kariéry byl Arnošt děkanem sadecké kapituly, bezprostřední předchůdkyně jím pak založeného kláštera.

O jaroměřském konventu ve vztahu ke knihám musíme zůstat u pouhého vyslovení velmi pravděpodobné domněnky, že i zde se uplatnila Arnoštova péče — knihovna tohoto kláštera totiž v podstatě rovněž zanikla. U kláštera rokycanského, z něhož je dochováno relativně mnoho, je možno upozornit na důkladnou, byť dosud netištěnou práci P. Zahradníka;⁸⁷⁾ Arnoštovo jméno však zatím nelze spojit s žádným konkrétním rukopisem; ovšem velkým příznivcem kláštera byl Arnoštův kaplan a pak generální vikář Přibyslav Janův z Újezdce, od něhož se klášteru dostalo mj. rukopisu z 11. stol., což ukazuje, že i v bezprostředním Arnoštově okolí byly živé sběratelské sklony — byť on sám jim nepodleh.

Z dalších řádů jsme ukázali výše na spojení Arnoštovo s dominikány, i když nelze říci nic určitějšího, dále třeba uvést i augustiniány-poustevníky u sv. Tomáše na Malé Straně v jejichž soupisu knih z r. 1409 je Arnošt zmíněn jako dárc jedné knihy⁸⁸⁾ a zcela nepochybně by bylo možno — kdyby byl materiál dochován plněji — uvést i různé Arnoštovy donace kostelům farním a též špitálům — přinejmenším těm, které sám založil. Jsou nejméně tři: v Českém Brodě, Příbrami a Libáni.⁸⁹⁾

Možno shrnout. Arnoštův význam pro knižní kulturu Čech pol. 14. stol. je značný. Šlo zejména o velkou činnost organizační, jež způsobila značné zkvalitnění zejména komplexu základní liturgické literatury v církevních institucích,

⁸⁴⁾ O něm výše.

⁸⁵⁾ KNM v Praze XII B 14 (F. M. Bartoš, Soupis rukopisů Národního muzea v Praze II, Praha 1927, č. 3178. Na předešlé se praví: *donatus per d. Arnestum archiepiscopum Pragensem pro monasterio Saccensi*).

⁸⁶⁾ Tamže XVI A 5 (Bartoš tamže č. 3635). Na původní provenienci se usuzuje dle toho, že mezi výpisky je závěr listu, adresovaného zřejmě Arnoštovi (viz F. M. Bartoš, Petrarkův učitel kanonista Joh. Andreae a Arnošt z Pardubic, LF 80, 1957, str. 62 n.). Bartoš oprávněně nadhazuje domněnku, že významný boloňský kanonista byl v Arnoštově knihovně svými díly zastoupen. Ne-li už od dob Arnoštových studií, tedy skoro jistě byl Arnošt spisy uvedeného kanonisty obdarován jím samotným v době pozdější.

⁸⁷⁾ Dějiny knihovny kláštera rokycanského, netištěná dipl. práce na katedře pom. věd histor. FF UK, Praha 1976, hlavně str. 56.

⁸⁸⁾ *Item liber in pergamento, sermones secundum rubricam Pragensem de tempore et de sanctis; principium in thabula „Nota quod in subscripto“, finis vero „Qui habitas in ortis“, quem librum donavit dominus Arnestus archiepiscopus* (J. Neuwirth, Die Bücherverzeichnisse des Prager Thomasklosters von den Hussitenkriegen, Centralblatt für Bibliothekswesen 10, 1893, str. 159 n. a Hlaváček, Soupisy str. 139).

⁸⁹⁾ Viz Vyskočil, Arnošt z Pardubic str. 463.

inovované jednak importem, jednak soustavnou opisovačskou činností, k níž také nabádá, jednak snahou o čistotu textu. Pokud jde o Arnoštovu osobní knihovnu, nešlo o soubor sběratelského rázu (žádná z knih jím vlastněných, pokud jsou dochovány, není nepochybně staršího data), nýbrž o rozsáhlý sice, nicméně praktickými zřeteli determinovaný celek, který neměl lineární vzestupnou tendenci, nýbrž vyvíjel se pod dojmem Arnoštových názorů, jež kladly na soukromé, ba i osobní vlastnictví jen malý důraz.

Zcela odlišného zaměření i rozdílného vztahu k životu než Arnošt z Pardubic byl Jan ze Středy.⁹⁰⁾ Jako významný protohumanista a intenzivně literárně činný autor a překladatel a dlouholetý představený Karlovy dvorské kanceláře, je předmětem studia literárně historického i historického a i jako majiteli vybrané protohumanistické knihovny a sběrateli knih se mu dostalo velkého uznání i studia.⁹¹⁾ A protože v našem případě nemůže jít o jednotliviny, postačí, když se tu dosavadní poznatky z hlediska našich potřeb toliko shrnou, a to tím spíše, že jde o osobu, jejíž vztah ke knize byl od obou předchůzců jiný, dá se už nyní říci, že daleko soustavnější a aktivnější.

Zejména je třeba charakterizovat zřetelně jeho úřední postavení. Jeho funkce v církevní hierarchii a postavení v ní vůbec byly podstatně odlišné od toho, co jsme viděli u Arnošta z Pardubic. I když byl Jan postupně biskupem litomyšlským, olomouckým a závěrem se mu dokonce dostalo ještě bohatšího biskupství vřatislavského, kterého se pro brzkou smrt však už nemohl ujmout, byly to úřady, které valnou část Janova aktivního života byly pouze nutnou společenskou a finanční oporou významného dvořana resp. dvorského úředníka.⁹²⁾ Teprve když byl v r. 1374 vzdálen Karlova dvora, mohl se svým církevním povinností — též proto, že přesídlil na Moravu — věnovat soustavněji. Jinak valná část Janova aktivního života se odehrávala v souvislosti s panovníckou kanceláří, kde díky své kvalifikaci postoupil záhy od nižších funkcí až k úřadu dvorského kanceláře, který s malým přerušením v letech 1364—5 zastával v období let 1353—1374 a kde se zasloužil o podstatné zkvalitnění jejího fungování.⁹³⁾ Tu stál

⁹⁰⁾ Faktograficky základní je stále stať F. Tadrý, Jan ze Středy (Johannes Noviforenensis), kancléř císaře Karla IV., biskup litomyšlský a olomoucký, ČČM 60, 1888, str. 85—101 a 276—297, dále Chytil, Památky str. 46—51, z novějších prací E. Winter, Frühhumanismus, J. Klapper, Johann von Neumarkt, Bischof und Hofkanzler, Leipzig 1964 a H. J. Rieckenberg v Neue Deutsche Biographie 1975, str. 563 n. Stať téhož autora, Zur Herkunft des Johann von Neumarkt, Kanzler Karls IV., DA 31, 1975, str. 555—569, kde se činí pokus oddiskutovat jako možné Janovo rodiště Vysoké Mýto, považují za velmi diskutní. Viz i E. Schwarz, Johann von Neumarkt, Lebensbilder zur Geschichte der böhm. Länder 1 hg. v. K. Bosl, München—Wien 1974, str. 27—47 a J. Bujnoch, Johann von Neumarkt als Briefschreiber, tamže 3, hg. v. F. Seibt, München—Wien 1978, str. 67—76. Speciální literatura bude dle potřeby uvedena níže.

⁹¹⁾ Z literatury o jeho knihovně viz Hlaváček, Středověké soupisy č. 170, kde cit. i starší práce. Podle potřeby budou uvedeny níže.

⁹²⁾ Jak to pěkně vyjádřil Z. Fiala, Předhusitské Čechy, str. 241 aj.

⁹³⁾ Srv. I. Hlaváček v kolektivní práci Česká diplomatika do r. 1848, Praha 1971, str. 112 n.

díky svému úřednímu postavení skutečně veprostřed dění, což bylo umocněno jeho intelektuálními zájmy a schopnostmi, které se braly právě nás zajímajícím směrem. Časté zahraniční cesty (z toho dvakrát do Itálie) umožňovaly mu rozšiřovat a prohlubovat literární i příbuzné zájmy, možnosti dané úředním postavením jej přiblížily řadě čelných humanistů italských a konečně finanční zajištění bohatými obročími církevními působilo, že mohl svým zálibám vyhovět v dostatečné míře. A protože jeho intelektuální schopnosti byly všeobecně uznávány, dostalo se na Karlově dvoře jeho literárním pokusům podpory, ba v některých směrech — a to i Karlem samotným — dalších impulsů; byl totiž přímo pověřován různými literárními pracemi, žádán o komentáře k různým textům, o překlady do němčiny apod. Nicméně musí Janova činnost literární zůstat stranou našeho zájmu, i když její analýzou by bylo možno leccos vidět určitěji.

O knihách, které Jan vlastnil a o jejich získávání resp. dalších osudech jsme v podstatě informováni z pramenů trojího charakteru. Především to jsou knihy dodnes dochované, za druhé je to Janova poměrně bohatá korespondence a za třetí máme k dispozici některé soupisy knihovního charakteru, které umožní nahlédnout hlouběji, než to je možné v jiných případech. Obrátme pozornost k jednotlivým skupinám.

Jak už ani jinak snad nemůže být, je z Janova nepochybně rozsáhlého a zejména rozmanitého knižního souboru dochováno jen nepatrné torzo, nadto v mnoha směrech zcela nereprezentativního charakteru, i když na druhé straně jsou to iluminované rukopisy — díla špičkové umělecké úrovně. Na prvním místě je to Janův viatik, dílo kladené nyní do doby kol. r. 1360, reprezentativní práce české knižní malby té doby, jehož vzory a předlohy se nyní hledají zejména v oblasti sienského umění a které je přesně určeno Janovou vlastnickou poznámkou, uvádějící vedle titulu biskupa litomyšlského i funkci kancelářskou a které někdy po jeho smrti přešlo do pražské kapitulní knihovny, byť se v jejích starých soupisech zřetelněji neobráží.⁹⁴⁾ Druhou knihou je pontifikál (misál) s různými dalšími mariánskými verši mj. i Petrarčovými a verši k oslavě sv. Jeronýma.⁹⁵⁾ Třetím nepochybným textem je dvoudílná postila Mikuláše de Gerran,

⁹⁴⁾ Uložen v KNM v Praze XIII A 12 Literatura shrnuta v Českém umění gotickém str. 266—268. Vlastnická poznámka ve znění *Liber viaticus d. Iohannis Luthomislensis episcopi, imperialis cancellarii* prochází opakovaně celým rukopisem. I. Homolka nejnověji (arcibiskup Jenštejn a výtvarné umění ve sborníku Jenštejn 1977, str. 151 p. 64) vyslovuje domněnku, že rukopis vznikl krátce před narozením Václava IV.

⁹⁵⁾ Knih pražské kapituly Cim. 6, srv. České umění gotické str. 270 n. Atribuce podle fol. 4v. kde je zobrazen znak olomouckých biskupů a donátor s odznakem své hodnosti, kterým vzhledem k časovému zařazení nemůže být nikdo jiný než Jan ze Středy. Nabízela by se domněnka, že jde o knihu, kterou Jan ze Středy věnoval kapitule olomoucké a jež byla v starých inventářích označena jako *liber pontificalis cum clausuris aeneis deauratis* (viz M. Flodr, Skriptorium olomoucké, Praha 1960, str. 175 a 182), ale pro nejistotu dokladů je třeba nechat otázku zatím otevřenou. Viz ale P. Piur, Briefe Johans von Neumarkt, Berlin 1937 (jde o osmý svazek rozsáhlého díla vyd. K. Burdachem, Vom Mittelalter zur Reformation), str. 177, úvodní poznámka k č. 120, v němž se hovoří o tom, aby markrabě Jan Jindřich dal souhlas k opisu pontifikálu, jenž byl v jeho majetku.

kterou Jan ze Středy věnoval litomyšlským augustiniánům-poustevníkům, od nichž se rukopis dostal za husitství brněnskému konventu téhož řádu, kde zůstal dodnes.⁹⁶⁾ Osudy obou prvně jmenovaných rukopisů jsou naproti tomu komplikovanější: viatik se zřejmě dostal pražské kapitule darem až z druhé ruky, protože není v jejích seznamech 14. století evidován, misál pak až vůbec v novověku. Je důležité si to uvědomit, protože to nepochybně naznačuje, že se mezi kancléřem a pražskou kapitulou žádná bližší niterná vazba nevytvořila.

Občas bývá s jménem Jana ze Středy spojováno ještě jedno dochované dílo, jehož se mu mělo dostat darem Karla IV. u příležitosti jeho intronizace litomyšlským biskupem, totiž pontifikál cisterciáckého kláštera v Kamenci ve Slezsku, aniž však by byly naznačeny přesvědčivější důvody, které k tomu vedou, „ovšem neprávem.“⁹⁷⁾ Šlo-li ve všech dosavadních případech zatím o rukopisy významné z hlediska dějin umění a jestliže to signalizuje v té době pochopitelný (i když u Jana ze Středy obzvlášť výrazný) hlubší vztah ke krásné knize, z hlediska obsahového jde o rukopisy nevýznamné, které by v žádném případě nedovolily usuzovat u něho na vysloveně vypjatý a niterný vztah ke knize. O tom ale svědčí dostatečně zřetelně další druhy pramenů. V první řadě jsou to jeho listy.

Jan ze Středy vedl ze své funkce, ale zejména z vnitřních potřeb rozsáhlou korespondenci často osobního rázu, v níž se povaha i záliby odrážejí velmi zřetelně⁹⁸⁾ a která, bohužel, je v důsledku svého dochování skorem vesměs nedatovaná a tedy z valné míry i přesněji nedatovatelná. To je na překážku možnosti sledování detailnějšího vývoje Janovy knihovny, kterou tedy můžeme vidět jen jako jakýsi ideální celek (pochopitelně zase jen v určitém výběru), aniž by bylo možno postihnout její narůstání. Zmínky o knihách v Janově korespondenci

⁹⁶⁾ Srv. V. Dokoupil, Soudpis rukopisů knihovny augustiniánů na St. Brně, Praha 1957, str. 14–15. Atribuce na základě pozdějších vlastnických poznámek. V prvním svazku je to jen mladší poznámka už brněnská, pozoruhodnější je poznámka u svazku druhého, jež ve znění *Hanc edicionem venerabilis viri Nicolai de Gorra super epistolis domini Johannes Olomucensis episcopus scribit constituit donans librum monasterio Luthomusiensi fratrum heremitarum s. Augustini fundacionis sue*, která se opakuje pravidelně na dolním okraji všech listů knihy. Viz i dodatek na str. 59.

⁹⁷⁾ Kletzl, Studien str. 5, pozn. 1 a po něm bez citace Klapper, Johann von Neumarkt, str. 51. Podle Göbra v A. Chrousta, Denkmäler der Schreibkunst des Mittelalters Reihe III, Lief. XIV Nr. 4 (celkově č. 614), Leipzig 1935, jde o kodex I F 380, jenž ale podle laskavé informace J. Krásy je staršího data a není datovatelný do doby poloviny 60. let 14. století. Piur, Briefe str. 177 uvádí příbuzný kodex I F 421, jež prý lze klást do uvedené doby, ale není povědomost o jeho spojení s Janem. Tu jde ovšem o omyl, protože uvedený kodex je mladší a o jeho spojení s Janem není ani potuchy.

⁹⁸⁾ Je dochována zejména ve formulářových sbírkách, které jsou spojeny s jeho jménem. I když nepochybně jsou některé jednotliviny dosud ukryty v rukopisech, podstatu toho, co přežilo, je již vydána. Přičinil se o to zejména F. Tadra, který ve svých dvou edicích, totiž v Cancellaria Johannis Noviforensis, episcopi Olomucensis (1364–1380), Wien 1886 [též v Archiv für österreichische Geschichte LXVIII–1] a Summa cancellariae [Cancellaria Caroli IV.], Praha 1895, vydal jádro materiálu. O kritickou edici, rozmnoženou ovšem dalšími nálezy tohoto osobního materiálu, se posléze pokusil se značným zdarem P. Piur v edici cit. výše v pozn. 95, jenž zejména podává cenný komentář, na nějž se již dále jednotlivě neupozorňuje, i když je předpokládán. V korektuře lze odkázat ještě na výklad [J. Ludvíkovského] v díle Antika a česká kultura, Praha 1978, str. 137n.

jsou významné z dvojího aspektu. Jednak přinášejí údaje o jednotlivých titulech jeho knihovny, neméně důležité však je, že získáváme povědomost o konkrétních zdrojích, z nichž Janova knihovna narůstala. Významným, ba možno říci nejvýznamnějším zásobíštěm Janovy knihovny bylo prostředí italské, které mu zprostředkovalo knihy zejména dvojího rázu: jednak šlo o literaturu reflektující nově se rozvíjející kult sv. Jeronýma (jenž byl tehdy ve střední Evropě považován za slovanského světce), zejména díla bolognského kanonisty Johannis Andreae⁹⁹⁾ a vůbec díla náboženská¹⁰⁰⁾ a pak zejména o literaturu klasickou a humanistickou. Tak v korespondenci je doklad o tom, že obdržel rukopis Tita Livia od mantovských Gonzagů,¹⁰¹⁾ Petracovo *Carmen bucolicum* od autora¹⁰²⁾ a zřejmě sem můžeme přiřadit i *Quadripartitus Bongiovanniho* z Messiny.¹⁰³⁾ A víme-li, že v Itálii strávil s Karlem IV. v 1354–55 skorem tři čtvrti roku, můžeme si představit, jaký význam pro něj osobně a pochopitelně i pro jeho knihovnu tento zájezd měl. Sice je třeba brát v úvahu i druhý Janův delší pobyt v Itálii, ten však po této stránce byl už jen pozdním dozvukem, protože většina závažných zisků antické a humanistické literatury se datuje už z doby před touto cestou.

Ovšem ani svazky a vztahy středoevropské nelze žádným způsobem podceňovat a zejména se zdá, že se ziskem olomouckého biskupství po odchodu Očka z Vlašimi do Prahy v r. 1364 se jeho možnosti ještě znásobily, tj. zejména se zintenzivnily Janovy vztahy s moravským prostředím, jehož aktivita a význam (zejména jde o dvůr moravských markrabat) zřejmě nejsou ještě zcela doceněny. Ve svém zápalu o knihu a literaturu všeho druhu si Jan vytvořil „instituci“ písařů, kteří pro něj za úplaty opisovali díla (nepochybně dle jeho vlastního výběru) chovaná v cizích knihovnách: tak pro něj stejnojmenný písař Jan opisuje u starobrněnských augustiniánů *De regimine principum* významného řádového autora Aegidia Colony.¹⁰⁴⁾ I jinde ovšem působili jeho další i cizí písaři — viz i zmínku učiněnou výše o žádosti moravskému markraběti, aby pro Jana mohl opisovat markrabský písař markraběcí *Liber pontificalis*. Naskytá se tu určitá paralela s nemnoho mladší zprávou o Janu z Jenštejna, který nechal udělat (nebo alespoň zamýšlel tak učinit) „heuristiku“ rukopisů Středověkých, po jeho smrti roztroušených v řadě klášterních knihoven.¹⁰⁵⁾ Ovšem vedle těchto písařů měl Jan ještě

⁹⁹⁾ K tomu viz J. Kejř, Johannis Andreae Hieronymianum opus a jeho ohlas v českých zemích, Studie o rukopisech XII, 1973, str. 71–86.

¹⁰⁰⁾ Tzv. *Soliloquia anime ad deum (Pseudoaugustini)*, jež přeložil (cf. Klapper, Johann von Neumarkt str. 20).

¹⁰¹⁾ Guido Gonzagovi děkuje pro *Tytolivium bonum et pulcrum* (Piur, Briefe č. 117).

¹⁰²⁾ Zmínka v listě Petrarkově (tamže č. 368).

¹⁰³⁾ Srv. naposled A. Vidmanová, Ještě jednou ke *Quadripartitu*, Studie o rukopisech XIII, 1974, str. 41–64.

¹⁰⁴⁾ Piur, Briefe č. 130.

¹⁰⁵⁾ Příslušné místo v dopisu Jana z Jenštejna, v té době již arcibiskupa pražského mistru Mikulášovi zní: *Sed unum est in quo consolor, quod libros suos* (i. e. Johannis Noviforensis) *hinc inde legatos quam plura habent monasteria, in quos tu cum summa scrulari velis diligentia, ut si qui venales forent, eos libenter persolvam, aliosque adiuvante domino copiabo* [Codex dipl. et epist. Moraviae XI, ed. ed. V. Brandl, Brünn 1885, č. 213 a Piur, Briefe č. 406].

různá opisovačská střediska na svých biskupských statcích v době, kdy byl olomouckým ordinářem (pro dobu litomyšlského biskupování nic takového dosvědčeno nemáme). Neumíme ovšem povědět, zda fungovala paralelně vedle sebe či návazně (to je dáno už výše zmíněnou chronologickou nezřetelností Janových listů), zdá se však nepochybné, že to bylo odvislé zejména od iniciativnosti kvalifikovaných osob na příslušných místech. Tak jeden čas v biskupských Modřicích bylo středisko, jež je dosvědčeno žádostí, aby tam byl poslán písař, jenž by tu opisoval vypůjčený kodex.¹⁰⁶⁾ Cetnějšími zmínkami je tu zastoupena Kroměříž, kde tamní školní rektor Řehoř z Uherského Brodu přichází několikrát v Janově korespondenci. Jednou mu posílá v opisu dílo Nigella Wirekera (+ cca 1200) *Speculum stultorum*,¹⁰⁷⁾ podruhé — přestože byl muž zřejmě veselý a měl pochopení pro žert — se u něho Jan zasazuje o propuštění písaře, který měl opisovat dílo Simona de Cassia, čelného autora augustiniánů-eremitů, ale jenž vedl neřádný život¹⁰⁸⁾ a posléze je to omluva témuž Řehořovi, že mu ještě nevrátil k opisu zapůjčený kodex s díly Alana de Insulis (z Lille),¹⁰⁹⁾ který ovšem na druhé straně naznačuje, že se pro Jana opisovalo i v jeho bezprostředním okolí.

V korespondenci se dále objevují zmínky o posílání dalších knih, často s anonymními adresáty, jindy jsou listy doprovázeny Janovými knižními dary významným domácím i cizím činitelům. Z anonymních dopisů jemu určených lze uvést list doprovázející zaslání register Řehořových s žádostí o protislužbu posláním spisu Alberta Velikého o p. Marii¹¹⁰⁾ nebo žádost o zaslání spisů Alana de Insulis,¹¹¹⁾ ze známých osob tu přichází brněnský komorník Ješek ze Šternberka, jemuž Jan posílá nějaké modlitby,¹¹²⁾ Jan z Jenštejna, žádající o zaslání mariánských písní,¹¹³⁾ pražský arcibiskup (snad Očko z Vlašimi), jemuž sděluje, že pro něj přeložil do latiny báseň Frauenlobovu,¹¹⁴⁾ moravská markraběnka Alžběta, již věnuje německý překlad „Hieronymia“, sbírku německých modliteb,¹¹⁵⁾ litomyšlský biskup Albert ze Šternberka, za nímž se hodlal Jan vydat s dvěma knihami: blíže neurčeným *gemmatu liber* a legendou sv. Viktorína,¹¹⁶⁾ a rakouští vévodo-

vé,¹¹⁷⁾ aby se uvedlo alespoň to nejdůležitější.¹¹⁸⁾ A závěrem této části lze ještě zmínit, že Jan ze Středy vlastnil i Policraticus Jana ze Salisbury, jak o tom vydává svědectví zmínka v Policraticu lehnickém.¹¹⁹⁾ Je to škála nepochybně velmi široká jak obsahově, tak rozsahem a lze jen litovat, že naše vědomosti v tomto směru jsou tak torzovité; naznačuje totiž, že Janovy zájmy byly ještě širší.

Záměrně jsem uvedl většinu textů jmény, protože to má důležitost v souvislosti s hodnocením snad nejčennějšího pramene poznání Janovy knihovny, totiž se soupisem těch knih, které jsou zmíněny jako součást Janova odkazu malostranským¹²⁰⁾ augustiniánům-eremitům u sv. Tomáše před nástoupením druhé italské jízdy Karla IV., kam jej Jan doprovázel.¹²¹⁾ Protože testament, který je datován 1. dubna, má místem vydání biskupský hrad Modřice a vypočítává knihy, které už tehdy byly deponovány v Janově skříni v uvedeném klášteře, je nepochybné, že musíme předpokládat nějaký starší — a plnější — soupis Janových knih bez ohledu na jejich rozptýlené uložení. Již Zatschek dokázal, že z dvaceti šesti titulů jich je nejméně šestnáct s jistotou prokázáno v soupisu knih svatotomášského kláštera z r. 1418, což nasvědčuje tomu, že knihy klášteru zůstaly i po Janově smrti.¹²²⁾ Přitom lze ovšem těžko říci, zda si je Jan po návratu z Itálie vyzvedl a opět je klášteru dal před smrtí, či zda mu je nechal k užívání rovnou. Nejspíš se zdá, že k nějakému pohybu tu došlo, a to ze dvou důvodů. Chybí-li v svatotomášských soupisech zmínky o Dantovi, zdá se, že uvedené knihy si Jan vzal zpět, naopak se pak v těchto seznamech setkáváme se značnou pravděpodobností aspoň s jedním dílem, které figuruje v jeho korespondenci a není v Janově testamentu, totiž s dílem Alberta Velikého o p. Marii.¹²³⁾ Protože však v svatotomášském archivu zůstal originál testamentu Janova z r. 1368 a nebyl nahrazen novým a Jan v důsledku svého vzdálení od dvora od r. 1374 až do své smrti asi neměl příležitost bezprostředního styku s uvedeným konventem, zdá se nejlogičtější odpověď o malém pohybu někdy nedlouho po návratu z druhé Karlovy italské

¹⁰⁶⁾ Piur, Briefe č. 137. Tu jde o kvéstie k Aristotelově etice vedoucího pařížského nominalisty Jana Buridana, vypůjčené od notáře dvorské kanceláře Dětiřicha Damerowa.

¹⁰⁷⁾ Piur, Briefe č. 132.

¹⁰⁸⁾ Tamže č. 133. Piur se domnívá, že šlo o jeho Dicta, jak by tomu mohl nasvědčovat příspěvek v jednom z mladších kodexů, který vycházel z exempláře kdysi Janova, ale třeba říci, že mohlo jít i o jeho Liber de vita christiana, který je doložen u svatotomášských augustiniánů (Neuwirth, Bücherverzeichnisse I. c.) a jenž může být též z Janovy pozůstalosti.

¹⁰⁹⁾ Piur, Briefe č. 131.

¹¹⁰⁾ Tamže č. 384.

¹¹¹⁾ Tamže č. 383. Snad jde o dopis Řehořovi, jenž by předcházel listu, cit. výše v pozn. 109.

¹¹²⁾ Tamže č. 138.

¹¹³⁾ Tamže č. 385.

¹¹⁴⁾ Tamže č. 121.

¹¹⁵⁾ Tamže č. 127 a 128. Snad je pro ni určena i blíže neidentifikovaná kniha tamže č. 125.

¹¹⁶⁾ Tamže č. 136.

¹¹⁷⁾ Tamže č. 129.

¹¹⁸⁾ Z dalších č. lze upozornit alespoň sumárně na č. 119, 122, 123 a 381. Pozoruhodné je č. 343 u Piura, kde norimberské klarisky žádají freisinského biskupa, aby *librum papireum, quem sibi vestra curialitas mutuavit* z jejich knihovny věnoval Janovi. Ukazuje to i na úzké styky Janovy s říšskými institucemi, i když leckdy zprostředkované.

¹¹⁹⁾ Viz Chytil, Památky str. 49.

¹²⁰⁾ Jestliže Klapper, Johann von Neumarkt str. 50 n. hovoří o tom, že Jan své knihy odkázal testamentárně litomyšlským augustiniánům, jejichž klášter založil (viz Z. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle, Litomyšl 1903, str. 129 n.), je to pouhé přehlédnutí, kterých je v jeho práci více (nebo nekritické převzetí zkomoleného údaje od Chr. d'Elverta, Beiträge zur Geschichte und Statistik Mährens und Oesterreich—Schlesiens I, Brünn 1354, str. 234), i když samozřejmě Janovy dary tomuto klášteru není třeba popírat (viz Nejedlý, Dějiny str. 147).

¹²¹⁾ Kritická edice u Piura, Briefe č. 124 s podrobným komentářem. Viz i Hlaváček, Středověké soupisy č. 170, kde třeba opravit počet titulů z 28 na 26.

¹²²⁾ H. Zatschek, Karolinische Studien, MVGD 73, 1935, zejména str. 11—13.

¹²³⁾ Viz výše pozn. 110 a zápis v soupisu z r. 1418 na fol. 144v v Cod. Thoaeus (ed. Neuwirth, Bücherverzeichnisse I. c.).

cesty.¹²⁴⁾ Ta však pro Jana z našeho hlediska neměla příliš velký význam. Ten lze ovšem naopak přičítat, jak už o tom ostatně byla zmínka, cestě první, jež mu přinesla nejcennější zisky, a to jednak v podobě akvizice řady rukopisů, jednak v podobě navázání resp. prohloubení kontaktů, jež ve svých důsledcích vedly k zisku dalších závažných děl, jak to ukazuje korespondence s Petrarkou i s mantovskými Gonzagy.

Další vážnou otázkou je reprezentativnost té části Janovy knihovny, jež je popsána v jeho testamentu. I když je třeba přikládat jí velký význam, není možno ji přeceňovat, a to zejména z toho důvodu, že tu chybí např. věci Petrarkovy, Coly di Rienza, Janovy vlastní a převážná část toho, co je zmíněno v jeho korespondenci a posléze i to, kde máme Janovo jméno jako majitele dosvědčeno na dochovaných rukopisech. Plyne z toho dosti jednoznačně, že jeho soubor — jak ani jinak při rozsáhlé, ano hektické činnosti Janově a jeho pomocníkům a při jeho stycích s různými literárně činnými osobami doma i jinde jinak nemohlo být — byl značně rozsáhlejší a rozmanitější. Nemáme-li se však dostat do oblasti nekontrolovatelné fantazie a domněnek, je potřebí zůstat u tohoto konstatování.

Jinou otázkou je zjištění profilu Janova, resp. to, co lze k němu z knih, jichž byl majitelem, dodat. Není toho mnoho, ale přece. Jestliže na základě jeho vlastní literární činnosti vznikly oprávněné pochybnosti o jeho humanistickém zaměření a založení, přesto o jeho protohumanistickém snažení jak ve vlastní tvorbě latinské i německé, literární i úřední a pak zejména při recepci příslušných děl, nemůže být pochyb. Trosky jeho knihovny o tom podávají svědectví z nejvýznamnějších. Stál v tom jistém protikladu k oběma již sledovaným osobnostem, Karlovi a Arnoštovi z Pardubic, ale nebyl sám, nýbrž byl vedoucím činitelem skupiny osob, neomezujících se toliko na vlastní dvůr, které v jeho intencích a často i pod jeho bezprostředním vlivem pracovaly a snažily se i myslit. Je ovšem pochopitelné, že tento vliv časem přerostl Janovo bezprostřední okolí a stal se obecnějším faktorem.

V bezprostředním okolí Karlově, zejména v rámci jeho kanceláře,¹²⁵⁾ působilo ovšem daleko větší množství osob, pro něž intelektuální činnost nekončila jejich základními povinnostmi, ale naopak brala na sebe daleko širší dimenze. Jsou to osoby, známé často jen jmény či stále opakovanými izolovanými vztahy či skutky. Jejich sledování také prostřednictvím jejich kulturního vyžití, jak je představuje právě kniha, která v tomto prostředí (mimo díla liturgická) byla nikoliv projevem vnějškového rázu, nýbrž vnitřní potřeby, může i při vši fragmen-

¹²⁴⁾ Ostatně to, že Dante chybí v svatotomášských soupisech lze též vysvětlit malou péčí o věci, o něž v klášteře byl nepochybně malý zájem, i když výklad podaný výše mám za pravděpodobnější.

¹²⁵⁾ Tu si zaslouží zmínky některé stati J. Spěváčka, věnované však zejména počátkům Karlovým před jeho korunovaci, ve zvýšené míře dosud z valné části netištěná práce P. Měra — Glissen.

tárnosti přinést další důležité poznatky pro poznání dvorského prostředí této doby, možno říci, že někdy i výraznější, než se tak dalo u představitelů nej přednějších. Jen namátkou lze upozornit na valnou většinu výše postavených členů kanceláře Karlovy včetně Milíče z Kroměříže, na hodnostáře zejména pražského a vyšehradského kostela, čteněji vystupující relátory Karlových listin duchovního stavu a v menší míře už i na některé osobnosti světské. Ale to je už program pro dlouhodobé studium.

2. K POČÁTKŮM KNIHOVNY KOLEJE KARLOVY

Střední Evropa stála dlouho mimo vlastní vývoj vysokého školství, které se v Evropě jižní a západní zejména od 13. století intenzivně rozvíjelo. Přitom ovšem nelze podceňovat význam rozličných lokálních školských center, ať jde o různé školy katedrální (z nichž měla např. ve 13. století znamenitý zvuk katedrální škola pražská) či všelijaká generální či jiná studia řádová. Po neúspěšných pokusech doby starší to byl až Karel IV., který — jsa si vědom významu takového střediska z aspektů kulturních, ale i politických a hospodářských — prosadil už ve svých počátcích v r. 1348 založení univerzity v Praze,¹⁾ označené později jeho jménem. Této univerzitě pak následovala s malým časovým odstupem dvě další zeměpanská založení rázu téměř konkurenčního, v r. 1364 Krakov a 1365 Vídeň.²⁾ Odhlíželi-li se od v podstatě toliko teoretického založení univerzity v Pětikostelí v r. 1367, jsou to všechny univerzity, které ve střední Evropě doby Karlovy vznikly. Další epocha pak spadá až do údobí následujícího, které už je však mimo naše dnešní zorné pole, stejně tak jako Karlova založení či obvěnění univerzit mimo tuto oblast.³⁾ Protože ale univerzita vídeňská, ale zejména krakovská se k vlastnímu plnému životu probudily v podstatě také až po smrti Karlově, stojí tu ve svých počátcích — po krátkém váhání — pražská univerzita jako samojediná.⁴⁾ Aby pak mohla vyvíjet svou činnost v plném rozsahu všech čtyř fakult — zejména mělo váhu, že již od počátku byla realizována ve všech čtyřech fakultách včetně nejvyšší teologické, která byla zpočátku např. odepřena Vídní — bylo nevyhnutelně potřebí, aby byly vytvořeny předpoklady nejen personální, ale i materiální.

¹⁾ Nemá cenu tu citovat všechnu ani důležitější literaturu. Stačí uvést stať M. Melanové—Kubové ve sborníku cit. výše str. XXX str. XXX a pak Stručné dějiny University Karlovy pod redakcí F. Kavky, Praha 1964 a bibliografickou pomůcku M. Boháčka, Repertorium und Bibliographie für die Universität Prag bis 1500, Ius Romanum mediaevali, Pars II—7, aa—ee, Mediolani 1966. Pro úvodní pasáže se na tyto práce odvolávám jednou provždy, abych aparát příliš nezatěžoval.

²⁾ K tomu orientačně A. Vetulani, Początki najstarszych wszechnic środkowoeuropejskich, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970.

³⁾ K tomu srv. M. Kubová, University založené Karlem IV. v tomto časopise XI, 1970, str. 7—31.

⁴⁾ Proto též v následujícím odhlížím od možné komparatistiky, protože jak ve Vídní, tak v Krakově přicházejí až mladší, byť pak dosti hojné doklady.

Personální byly dány už od počátků úzkým spojením univerzity s generálními studii některých řádů v Praze,⁵⁾ materiální se teprve postupně vytvářely a byl to zejména Arnošt z Pardubic, který ze své funkce arcibiskupa se stal též kancléřem univerzity a jako takový měl pochopitelně o hmotné záležitosti péči především.⁶⁾ Pokud jde o knižní zabezpečení výuky, nevíme o něm v nejprvnějších počátcích univerzity vlastně nic, jako vůbec jsou pro první desetiletí její existence zprávy o její organizační struktuře více než fragmentární. Lze se ovšem oprávněně domnívat, že toto zabezpečení bylo minimální, tj. že všechny potřebné knihy byly v rukou jednotlivců — ať učitelů, či žáků. Nevíme ovšem, zda tu byly nějaké formy jejich distribuce, které by upomínaly na univerzity severoitalské, jež byly zejména univerzitnímu kancléři, tj. Arnoštu z Pardubic, bližší, než vzory francouzské. Teprve po polovině 50. let začíná pro nás univerzitní organizace nabývat konkrétnější formy, v nichž je patrné mísení vlivů italských s vlivy francouzskými, především pařížským, který posléze přece jen převládl.

Svou průběžnou péči, kterou svému založení věnoval, dokumentoval Karel velkokorysým způsobem v r. 1366, kdy současně založil dvě koleje: Karlovu a Andělskou.⁷⁾ V druhé nalezlo zabezpečení 11 mistrů, v první pak dokonce 12, z nichž dva měli být schopni přednášet teologii, zbývající měli za povinnost přednášky na artistické fakultě a vedle toho se věnovat studiu teologických otázek. Tak se podařilo do značné míry uvolnit dosavadní svazky s řádovými studii a tím i řádovým zázemím vůbec, jinými slovy odpadly úzké svazky s kulturním zázemím těchto řádů resp. jejich pražských klášterů a v důsledku toho se uvolnily i styky s jejich knihovnami. Aby bylo možno novým povinnostem dostát, bylo na druhé straně potřeba vybudovat nutný literární aparát. Je sice jasné, že jednotliví mistři měli své knihy v menším či větším počtu, ty však nemohly v žádném případě nahradit nutnost vypořádat se s knihami a jejich distribucí a přístupností pro budoucnost, kdy dochází v Praze k masovému přílivu studentů vlastně z celé střední Evropy a v menším měřítku dokonce i z oblastí vzdálenějších. A tak tu byly v podstatě dva vzory, které se nabízely k aplikaci z pokročilejších univerzitních prostředí zahraničních. Šlo jednak o model italský, reprezentovaný zejména typicky právníkou univerzitou v Bologni, jednak francouzský, rozvinutý především na univerzitě pařížské.⁸⁾

⁵⁾ Viz zejména stať J. Kadlece, Řeholní generální studia při Karlově univerzitě v době předhusitské v tomto časopisu VII—2, 1966, str. 63—108.

⁶⁾ Srv. připravovanou studii M. Svatoše pro tento časopis.

⁷⁾ Srv. stručně o těchto i jiných kolejích A. Kubíček — A. Petráňová — J. Petráň, Karolinum a historické koleje University Karlovy v Praze, Praha 1961. Svou hodnotu si ovšem stále udržuje příslušná stať V. Vojtíška ve sborníku Karolinum, statek národní, Praha 1934, i když o knihovně tam přichází pro naši potřebu jen jedna jediná obecná zmínka.

⁸⁾ Upozornit lze na některá kompendia, která vedou obsahově a bibliograficky dále: J. W. Thompson, The Mediaeval Library, Chicago 1939 (přetisk New York—London 1967), C. Christ — A. Kern v Handbuch der Bibliothekswissenschaft III—1 2. vyd. vyd. G. Leyh, Wiesbaden 1955, str. 427 nn. a L. Buzas, Deutsche Bibliotheken des Mittelalters (Elemente des Buch- und Bibliothekswesens 1), Wiesbaden 1975, str. 114 nn.

Ve stručnosti je možno konstatovat, že Bologna ani jiné univerzity jejího typu neměly v starší době vybudován systém kolejí⁹⁾ a naopak vznikla tu charakteristická instituce stacionariátu, která převzala starosti spojené se zajištěním nezbytného rukopisného materiálu resp. patřičných předloh i nutné textové kontroly opisů, které si jednotliví interesenti udělali,¹⁰⁾ byť tu stále padaly jistě v úvahu i knihovny bohatě vybavených institucí církevních. Naproti tomu Paříž a univerzity jejího typu s odlišným sociálním složením studentstva budovaly systém kolejí, jenž byl nutně doprovázen též vznikem a rozvojem knihoven, které k nim byly připojeny. Tu hrála rozhodující úlohu Sorbonna, jejíž knihovna se již sklonkem 13. věku rozdělila na tzv. malou a velkou, z nichž první byla určena (jsou vybavena duplikátní a odlehlejší literaturou) k vypůjčování mimo budovu, druhá byla striktně příručkového charakteru.¹¹⁾ Ale jak to bylo obvyklé i u jiných knihoven, zejména institucionálních, její vzrůst se dál zejména náhodně formou různých darů a odkazů, byť jistě leckteré akvizice byly získávány cílevědomě. A to byl v podstatě i odkaz, na který navazovala Karlova univerzita a její nejstarší kolej. Před 30. červencem 1366, ze kdy pochází zakládací listina Karlova pro kolej nazvanou jeho jménem, nemáme o knižních fondech na univerzitě určitější povědomost, i když musíme jejich existenci pochopitelně připustit a to zejména v rukách jednotlivých jejích členů, ale i univerzity jako instituce, i když neumíme říci, kde tehdy tyto knihy mohly být uchovávané.¹²⁾ Ale bylo toho málo a tak za vlastní počátek lze považovat až dar Karla IV., který učinil této koleji hned po jejím založení.¹³⁾ Podle zprávy jeho kronikáře Beneše Krabice z Weitmile šlo tehdy v podstatě o základní vybavení, jež lze počítat na několik

⁹⁾ Jistou výjimkou je v Bologni r. 1373 založené collegium Gregorianum, jež již od počátku bylo vybaveno knihovnou (viz. T. Gottlieb, Über mittelalterliche Bibliotheken, Leipzig 1890, přetisk Graz 1955, str. 185 n.), to je ovšem doklad už z mladší doby.

¹⁰⁾ O něm značná literatura, kterou podstatně obohatil M. Boháček, Zur Geschichte der Stationarii von Bologna, Eos XLVIII, 1957, str. 241—295; poněkud doplněno vyšlo i italsky, Nuova fonte per la storia degli stazionari bolognesi, Studia Gratiana IX, 1966, str. 409—460.

¹¹⁾ K tomu nověji H. J. de Vleeschauwer, Libreria magna et libreria parva dans la Bibliothèque universitaire du XIIIe siècle, Mousaion 7, Pretoria 1956.

¹²⁾ Dokumentuje to dar — realizovaný nejpozději v r. 1364 — pražského kanovníka a úředníka dvorské kanceláře Karlovy Mikuláše z Kroměříže (+ 1364), jenž koupil v r. 1362 v Avignonu Historii Jeruzalémskou sepsanou Jakubem de Vitriaco (viz Mistr Jan Kampanus, Mecenáši Karlovy university, vyd. K. Hrdina, Praha 1949, str. 31 a 54), jež je zapsána v našem seznamu a je i dochována v Státní knihovně ČSR — UK XIII D 7.

¹³⁾ Tento a zejména další Karlov dar jsou vlastně registrovány ve všech aspoň trochu podrobnějších zmínkách o pražské univerzitě té doby a není třeba je tu všechny uvádět. Pokud bude potřeba, budou příslušné práce citovány níže. Na tomto místě je třeba uvést práci Z. Tobolky, Národní a Univerzitní knihovna v Praze. Její vznik a vývoj I — Počátky knihovny až do r. 1777, vyd. Fr. Horák, Praha 1959, která podstatně více slibuje než podává, ano má tolik přehlédnutí, že nepovažují za vhodné se s nimi jednotlivě ani v naší souvislosti vyrovnávat. Srv. i můj ref. v tomto časopisu I, 1960, str. 240—245. Ale i ve starších specializovaných pracích je mnoho chyb, zejména pokud jde o datum vzniku seznamu, dokonce i jeho atribuce atd. Mám tu na mysli zejména Z. Wintra, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje, Praha 1893, str. 376 nn. a R. Wolkana, Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen bis zum Ausgang des XVI. Jahrhunderts, Prag 1894, str. 58 n.

málo svazků různé provenience,¹⁴ jemuž záhy, po čtyřech letech, následoval dar 114 knih, které Karel zakoupil z pozůstalosti vyšehradského děkana a pražského kanovníka Viléma z Lestkova (+ poč. r. 1369).¹⁵ A i pak přibývaly různé další jednotliviny, jak o tom vysvědčuje cenný — a ovšem již od první polovice minulého staletí známý soupis knih koleje Karlovy z doby asi těsně po uvedeném Karlově daru, neboť se zdá být logické, že první povinností koleje v tomto směru bylo udělat si evidenci takto značně rozmnouženého fondu knihovny.¹⁶ Jeho osudy v průběhu staletí nelze bohužel určitěji sledovat a jen zcela hypoteticky lze vyslovit pravděpodobný dohad o tom, že tento soupis přešel do Národního muzea v souvislosti s darem listin pražské univerzity, který spočíval na iniciativě M. Millauera.¹⁷

Jde-li tedy vesměs o věci v literatuře známé, může být položena otázka, zda je nutno věnovat tomu opětovaně pozornost, tím spíše, poznamenal-li B. Ryba v re-

¹⁴) *Bibliothecam fecit et libros pro studio necessarios tribut in habundancia* (FRB IV, str. 518). Uvádí-li se v literatuře běžně, že šlo o 35 svazků nemá to přímé opory v pramenech a opírá se o jednořadnou (ale chybnou) aritmetiku, kdy z celkového počtu svazků níže cit. soupisu je odečteno vše, co jsou pozdější přípisy (dle Hanky 43 svazků) a dar Lestkovovy knihovny. Protože se původně vycházelo z toho, že soupis má 192 svazků, došlo se k uvedenému číslu, jež je později stále opakováno, ač se nověji dospělo k počtu svazků, přesahujícímu číslo 200 [zejména mechanicky Tobolka, Národní a universitní knihovna str. 19]. O tom, že tento soupis obsahuje už knihy z Lestkovovy knihovny svědčí kodex Státní knihovny ČSR—UK XIII F 12, nesoucí jeho vlastnickou poznámku a který v uvedeném seznamu přichází (viz Truhlář, *Catalogus* II, č. 2350 a v soupisu *ordo sextus*).

¹⁵) *Dominus imperator... comparavit pro C marcis centum et XIII volumina librorum sacre theologie et iuris canonice et aliarum arcium liberalium, qui libri fuerant venerande memorie domini Wilhelmi decani Wissegradensis, hoc anno defuncti, quos idem in Avinione et in aliis diversis mundi partibus comportaverat* (FRB IV, str. 541).

¹⁶) Je uložen v Knihovně Nár. muzea sign. 1 D a 1 č. 1 a byl vydán celkem třikrát v edici [V. Hanka, *Alter Katalog der Prager Universitätsbibliothek, Verhandlungen d. Ges. d. vaterländischen Museums 1840*, str. 65—76, Naumann v Serapee, *Intelligenzblatt* XI, 1850, str. 58—60, 65—68 a 73—76 a J. A. Hanslik, *Geschichte und Beschreibung der Prager Universitätsbibliothek*, Prag 1851, str. 18—22] a jednou v reprodukci [J. Bečka — E. Urbánková, *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Praha 1948, str. 2—5]. Je ovšem třeba dodat, že Naumannova a Hanslikova edice jsou prakticky beze změn přetiskem dosti kuriózního vydání Hankova, jenž sice rozlišil pozdější přípisy, ale jinak se snažil i graficky zachovat vzhled originálu, tj. nerozepisovat zkratky ap. I když je text sám poměrně dobře čitelný, zdaleka nelze souhlasit s Hankovým tvrzením, že co do čtení je pochybné pouze slovo „*Dividendarium*“ (které jsem bohužel v textu nenalezl). Uvádím příkladem jen dva rozdíly mezi jeho edicí a skutečným stavem, ač by bylo možno je značně rozšířit (v *ordo sextus* čte místo správného *Gandavo Gmudano a octavus ordo* místo *Ockam Otkani*). Viz I. Hlaváček, *Středověké soupisy knih č. 107*. Proto nepovažují domněnku Burdachovu (Böhmens Kanzlei unter den Luxemburgern, *Zentralblatt f. Bibliothekswesen* 8, 1891, str. 482), že pochází z doby krátce po r. 1378 za správnou, tím spíše, že údaj v *ordo nonus* nelze číst jako dictamina Tybini. Z literatury o tomto soupisu je třeba ještě uvést stať J. Truhláře, *Dva katalogy knih kolejí pražských*, VČA XIII, 1904, str. 98 nn. K rukopisu viz i K. Burdach — P. Piur, *Vom Mittelalter zur Reformation II—2, Briefwechsel des Cola di Rienzo*, Berlin 1928, str. 107, rovněž s datem vzniku po r. 1378.

¹⁷) Je zřejmě totožný s č. 36 Millauerova soupisu z r. 1827, označeným jako „seznam kolejní knihovny kol r. 1400“ (viz A. Haas, *Universitní listiny v archivu Národního muzea*, ČNM 116, 1947, str. 60), které je v literatuře považováno za ztracené (srv. K. Kučera — M. Truc, *Archiv University Karlovy*, Praha 1961, str. 92 pozn. 9; o daru samotném ještě tamže str. 33 n.).

ferátu o výše uvedené publikaci J. Bečky — E. Urbánkové, že tato činí další edici zbytečnou.¹⁸) Ale třeba říci, že zdaleka ne vše už bylo řečeno dostatečně zřetelně a Rybova zmínka se spíše týkala obou soupisů mladších. Nasledující řádky se tedy soustředí zhruba k těmto čtyřem otázkám:

1. Lze říci něco určitějšího o původním daru Karla IV. jeho koleji?
2. Jak vypadala a co lze říci o knihovně Viléma z Lestkova?
3. Jaký obraz podává o knihovně Karlovy koleje její soupis, jehož edice je připojena?
4. Do jaké míry je tento původní fond pražské univerzity uchován v jejích fondech v době současné?

Otázka původního daru Karlova nemůže být řešena v dostatečné jasnosti a výraznosti. Zejména je třeba vrátit se k již výše citované formulaci v kronice Beneše Krabice a třeba vyslovit vážné pochybnosti o tom, že prvotní dar Karlův koleji jí dal knihy v dostatečném množství, i když formulace je sugestivní a svedla dokonce některé badatele na scesti.¹⁹) V takovém případě, který popisuje Beneš, by pak další bohatý odkaz z pozůstalosti Lestkovovy byl do značné míry nadbytečným, což jistě nebylo pravda. Proto obrat Benešův lze považovat v podstatě jen za údaj o tom, že Karel IV. se svým založením koleje spojil dar omezeného množství rukopisů, jak to ostatně je pochopitelné i z celkové situace, kdy ani nemohly potřebné rukopisy být k dispozici v požadované míře, pokud by nebyly získávány jako celek z nějaké stávající už knihovny soukromé (a to by Beneš Krabice nepochybně byl podotkl). Neboť pravidelný obchod s knihami (zejména ovšem v širším obsahovém sortimentu) byl v té době v Čechách stále ještě v počátcích²⁰) a teprve postupný rozvoj univerzity v následující době vedl k jeho rozmachu. Proto lze s dobrým svědomím předpokládat, že konkrétní dar Karlův jeho koleji v počátcích její existence se omezil na několik rukopisů (má-li se vůbec vyřknout nějaké číslo, tedy šlo nejvýš o 15—20 rukopisů), nejspíše rázu biblického a vůbec náboženského a tak rozmnožil velmi omezený počet rukopisů, který univerzita vlastnila už předtím a jež rovněž nyní dala do úschovy Karlovy koleje. A protože po roce 1366 se naskytl nepochybně příležitost pro různé další akvizice knih (byť o nich není konkrétní povědomost) ať formou darů či záměrných zisků, je třeba původní vybavení považovat za spíše symbolické než dostačující, i když to nemá žádným způsobem zlehčovat Karlův čin.

Než se pokusíme o odpověď na druhou otázku, je potřebí podat edici příslušného pramene. Pro větší přehlednost jsem ryze technicky postupoval tak, že zá-

¹⁸) ČČH 50, 1949, str. 267 n.

¹⁹) Tak R. Wolkan, *Geschichte der deutschen Literatur* str. 58, domnívající se, že soupis ukazuje stav ještě před darem Lestkovovy knihovny, jenž se ovšem neprávem dovolává údajně stejného názoru vydavatelů soupisu.

²⁰) Svou užitečnost si (vzhledem k velmi omezené literatuře) zachovávají i některá pozorování Fr. Šmahela, učiněná na okraji jiných souvislostí (*Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500*, *Sborník historický* 14, 1966, str. 9 nn.).

kladní text, psaný jednou rukou, je tištěn normálním písmem, pozdější (ale jen o něco málo mladší) přípisů kurzivou, aniž se rozlišuje mezi možnými různými písaři, protože text je leckdy dost nezřetelný a zejména jde o stručné zápisy, kde paleografická analýza není vždy možná. Stejně tak jsou kurzivou tištěna i čísla u jednotlivých paprsků, označující počet knih v nich, protože jejich součet (i když se někdy se stavem zachyceným v soupisu rozchází) počítá vše dohromady. V poznámkovém aparátu toto rozdělení neplatí. Důležité je konstatování, že máme před sebou lokační seznam, který zcela nepochybně sloužil konkrétnímu vyhledávání potřebných knih, jež tu byly alespoň zhruba rozděleny podle obsahu. Respektoval též uložení knih, pravděpodobně do dvou skříní. V první byly paprsky označovány nejdřív termínem *ordo* a pak arabskou číslicí s příslušnou koncovkou (proto je rozepisují), v druhé přichází nejdřív číslice a pak *ordo*. Může ovšem nastat nejistota, kde je počátek soupisu, protože příslušný pergamenový list nemá žádný nadpis; jediné staré označení přichází až na konci a oznamuje toliko, že jde o *Registrum librorum*. Protože ovšem podle středověké hierarchie hodnot stojí v čele bible, je velmi pravděpodobné, že i soupis byl jejími rukopisy zahájen a že je tedy třeba začít skříní, uvádějící jednotlivé ordines před číslicí. Text pak zní:

Ordo primus 12

Biblia solempnis. Biblia parva. Genesis et Exodus cum glosa. Psalterium glosatum maius. Psalterium glosatum minus. Quatuor ewangelia cum glosa. *Ewangeliium Johannis glosatum. Soliloquia Augustini cum aliis.* Lucas et Marcus glosati. *Epistole^{a)} Pauli cum glosa. Libri Dionisii et postila super Cantica.*

Ordo secundus 11

Scolastica historia. Moralia Lire super Bibliam. Omelie Origenis super Vetus testamentum. *Omelie Origenis Ruffi.* Omelie Gregorii super ewangelia officiorum misse. Omelie Crisostomi super Matheum. Expositio Crisostomi super Matheum. Omelie Gregorii super Ezechielem. Lira super 4 ewangelia.^{b)} Lira de diferencia nostre translacionis et hebrayce cum aliis. *Libellus contra Iudeum.*

Ordo tercius 13

Textus sentenciarum. Libri sancti Augustini et Anselmi^{c)} in rubro. Item sancti Augustini et Anselmi in viridi. Augustinus super Genesim. Milloquium Augustini. Moralia Gregorii cum tabula. Tabula super Moralia. Registrum Gregorii. Apologeticus Gregorii^{d)} Nazaneni. Hugo de sacramentis. Epistole Jeronimi ad Augustinum. *Prima pars Thome Brachardyn. Secunda pars Summe eiusdem.*

a) Tento zápis a druhá část následujícího na místě poškozeném chemickou reagentií.
b) Původní *Johannem* škrtnuto.
c) Psáno *Anselmi*.
d) Předchozí *Grego* škrtnuto.

Ordo quartus 12

Morale reductorium. Tabula super morale reductorium. Sermones Leonis et aliorum. Tractatus seu sermones Bernhardi super Cantica. Super Cantica cum sermonibus Gilberti. Bernhardus ad Augenum [!] papam. Libri Cipriani episcopi Cartaginensis. Liber sentenciarum Ysidori. Libellus sermonum. Item liber sermonum diversorum. Sermones dominicales fratris Petri de Palude. *Judicium fratris Petri contra magistrum Iohannem.*

Ordo quintus 11

Katholicon. Mammotrectus. Passionale sanctorum. Distinciones Mauricii. Item distinciones Mauricii. Manipulus florum. Communeloquium. Tractatus de declaratione dictionum et dictorum difficilium apud theologos. Summa Bonaventure. Speculum sanctorum. Libri Palladii cum aliis.

Ordo sextus 12

Primus liber Summe sancti Thome. Prima secunde sancti Thome. Secunda secunde sancti Thome. Tercia pars Summe sancti Thome. Thomas abbreviatus super sentencias. Libri Richardi de Sancto Victore etc. Quotlibet magistri Heynrici de Ganidavo. Quintum quotlibet Goffredi de Fontibus. Tractatus de culpa et gracia Johannis de Tambaco [XIII F 12]. Tullius de senectute et amicitia.^{e)} Tractatus de symonia claustralium. Johannes Culmensis episcopus de quatuor virtutibus cardinalibus. *Liber Richardi et Augustini de verbis^{f)} domini.*

Ordo septimus 13

Primus liber Vincencii hystoriarum. Secundus Vincencii. Tercius Vincencii. Quartus Vincencii. Josephus Antiquitatum. Liber terciusdecimus Iosephi. Josephus de bello iudaico. Cronica Boemorum. Hystoria Jerosolimitana abbreviata [XIII D 7]. Cronica Sighardi. Hystoria tripartita. De bello Troiano. Ysidorus ethymologiarum.

Ordo octavus 15

Legenda laudis sancte Marie. Psalterium de passione domini parvum. Prima^{g)} Summe sancti Thome. Thomas super secundum sentenciarum. Durandus super secundum sentenciarum. Scriptum M. Heynrici de Embek super sentencias cum questionibus. Versus sentenciarum. Tabula LI sentenciarum. Postilla super Job. Libri Anselmi scilicet monologion, pros[!]ogion cum aliis. Concordancie bible et decreti cum aliis. Breviloquium sacre scripture. Flores doctorum Augustini etc.^{h)} Epistole Cassiodori in papiro. Legenda sancti Francisci in papiro.

c) Zápis na razuře stejnou rukou.

f) Konec slova zkrácen, lze číst i *verbo*.

g) -s) Stejnou rukou ale jako vsuvka po značce ✕ na konci stránky.

Ordo nonus 14^h)

Formularius literarum pape. Petrus de Vineis. Richardus de Pofis.¹⁾ Liber continens copias privilegiorum de coronacione regum. Novus form [u] larius penitenciarie pape. Responsiones fratris Johannis contra Johannem de Pruzet^k) et dictamina tribuni etc. *Mammotrectus. Aurelius super primam sentenciarum. Scriptum^l) super Iob. Concordancie biblie. Scriptum in libros sapienciales.*¹⁾ *Recomendaciones magistri H. Embek. De videndum M. Johannis Braclis. Questiones secundum sentenciarum Clenkok. Item questiones secundum sentenciarum cum gloza yconomica.* Item biblia domini archiepiscopi, quam legavit^m) ad mensam magistrorum collegiatorum.

Primus ordo 9

Decretum solempne. Lectura Archidiaconi super decretum, Quedam antiqua lectura super decretum. Lectura Primenalis [?] super decretum. Decretales. Secunda pars novelle super decretalibus. Sextus liber decretalium. Item sextus decretalium. Lectura Archidyaconi super sextum.²⁾ Clementine.^{o)}

Secundus ordo 10

Novella super sextum. Clementine. Item Clementine. Lectura Pauli super Clementinis. Lectura Dini super regulas iuris. Tytuli legum et lectura Dini super re [gulas] iuris etc. Codex. Instituta. Antiqua compilacio decretalium. Antiqua^p) lectura decreti cum institutis.^{q)}

Tercius ordo 7

Lectura Innocencii. Summa Hostiensis. Speculum iudiciale. Reportatorium Wilhelmi Durandi. Extravagantes Bonifacii octavi et Johannis duodeviginti.^{r)} Liber conciliorum. Item liber conciliorum.

Quartus ordo 11

Summa Bartholomei Pysana. Ieronimianum Johannis Andree. Tabula decreti et decretalium. Summa Goffredi. Item summa Goffredi et questiones Bartholomei Brixiensis simul in uno.^{s)} Summa Raymundi. Liber penitenciarus [?] cum aliis quinque.^{t)} Tabula decreti et decretalium cum^{u)} lecturis alio-

h) Opraveno z 11.

i) Psáno omylem Posis.

k) e nadepsáno.

l) —l) Nadepsáno.

m) Nadepsáno in či m přichází před qua, zřejmě ale třeba posunout tak, jak se to stalo výše v edici. Hanka a ostatní čtou in qua legitur, což nedává dobře smysl.

n) item lectura super vyškabáno.

o) Psáno za prázdnou razurou.

p) Na razuře, z níž patrno jen *Glose quedam* [?].

q) Následovala další razura, která je reagenciami tak silně poškozena, že se nedá přečíst.

r) Psáno arabskými číslicemi 22ⁱ.

s) Poslední tři slova nadepsána.

t) Celý zápis na razuře.

u) Na razuře.

rum. Lectura abbatis et ordo iudiciarius Egidii cum aliis. Lectura Petri Sampsonis cum^{v)} apparatu super sextum.

Quintus ordo 12

Seneca epistolarum cum aliis textibus. Seneca tabulatus secundum ordinem alphabeti cum expositione. Expositio super libris Senece tabulatis. Seneca tabulatus secundum ordinem alphabeti. Seneca parvus. Epistole Senece. Excerpta^{w)} epistolarum Senece. Seneca.^{w)} *Liber^{w)} de nupciis philologie cum aliis. Alanus de planctu nature. Secreta secretorum Aristotelis cum aliis. Occultus phagifacetus cum aliis.*

Sextus ordo 13

Valerius Maximus cum glosa. Valerius Maximus et Boecius de consolacione. Expositio [!] diversi Boecii. Vegecius de re militari et Cronica Martiniana. Macrobius de sompno [S] cipionis [VIII H 32]. Salustius.^{x)} *Ovidius^{y)} Methamorfoses. Ovidius de remediis^{z)} cum aliis. Palpanista benedicendi [?] cum aliis. Avianus. Expositio Oracii. Gloza super poetriam et Anticlaudianum. Proverbia poetarum.*

Septimus ordo 6

Liber de proprietatibus rerum. Textus de animalibus. Compilacio de libris naturalibus Aristotelis et aliorum philosophorum. Liber medicinalis, qui incipit medicina confortat contra morbos. Radulphus super Anticlaudio et Metheorum^{a)} cum aliis. Antiqua translacio methaphisice et alii textus Aristotelis. De sculpturis lapidum et alia.

Octavus ordo 9

Super sex libris phisicorum Aristotelis. Burley super polliticorum in papiro. Loyca Ockam in papiro. Dyalogus^{b)} Albini magistri et Karoli de arte rethorica [li]. Nova loyca Aristotelis. Quadrivium Boecii. Questiones diverse in artibus et theologia. Questiones et probleumata librorum de animalibus. Expositiones et questiones parvorum naturalium cum aliis.

Nonus ordo 9^{c)}

De ymaginibus deorum et super fabulis methamorphoseos. Speculum stultorum. *Glosa^{d)} super Rethoricam Aristotelis. Th[o]mas^{e)} super polliticorum*

v) Odtud až do konce zápisu na razuře a odděleno od předchozího textu gemipunktem, jako je tomu mezi jednotlivými tituly. Následuje nečitelný vyškabaný zápis, poškozený reagenciami.

w) Slovo na razuře.

x) Odtud až do konce odstavce vsuvka rukou B pod značkou :|.. na konce str.

y) Další *Salustius* škrtnuto.

z) Zápis rukou B in margine pod značkou —

a) Poslední dvě slova nadepsána.

b) Psáno *Methaeorum*, a pungováno.

c) Odsud až do konce odstavce vsuvka za značkou †

d) Vedle škrtnutého 8.

e) Nadepsáno rukou B.

f) Zápis na razuře. Původní text jako celek nečitelný.

Textus^{e)} polliticorum. [III E 19]. Thomas^{e)} super ethicorum cum aliis. Ethicorum.^{e)} Questiones ethicorum quinque librorum in papiro. Pars de textu ethicorum in papiro. Registrum librorum^{f)}

Aby bylo možno udělat si určitější představu o skladbě knihovny Karlovy koleje, jak nám ji zprostředkovává právě vydaný soupis, nebude na škodu, když se pokusíme sestavit údaje jím zprostředkované do tabulky. Zatím jde o rozličnost údajů z hlediska formálního, aby se viděla zřetelněji geneze pramene. Přitom je třeba být si vědom mezi exaktnosti těchto údajů.²¹⁾ Považoval jsem však přesto za vhodné vytvořit celkem čtyři rubriky. V první jsou čísla, která byla k jednotlivým skupinám připojena v době posledních přípisků, mající účelem podat pouhý kvantitativní přehled svazků. V druhém sloupci podávám seznam svazků psaných základní rukou a které jen velmi zřídka uvádějí v jednom svazku dva tituly.²²⁾ Ve třetím jsou uvedeny nové přírůstky a v posledním počet titulů tak, jak se jeví dnešnímu čtenáři. K tomu je ještě třeba připomenout následující: za tituly — i když s nimi nelze pochopitelně pracovat — považuji i údaje o dalších dílech, i když nejsou jmenovitě uvedena; jsou to údaje typu *cum aliis*, nikoliv však *etc.*, protože ty mohou znamenat (a nepochybně též zpravidla znamenají) nejčastěji, ne-li vždy, plnější titul již citovaného díla. I když plurál *aliis* může znamenat i více děl, počítáme je za jediný titul. Sem řadím i údaje, které zřejmě samostatné tituly neuvádějí, i když jsou tak soupisem chápány. Jsou to ojedinelé ovšem obraty o orientačních pomůckách k některým rozsáhlejšími dílům teologickým resp. juristickým, totiž o tzv. *tabulae*. Tento termín sám o sobě v některých spojeních může ovšem znamenat i samostatný spis,²³⁾ ovšem v našich souvislostech jde o termín znamenající tolik co rejstřík, index,²⁴⁾ který sice mohl někdy narůstat i na několik stran či listů,²⁵⁾ těžko však mohl zaplnit celý svazek (není ovšem vyloučeno, že tento titul jen znamená, že šlo o úvodní část rukopisu, který pak obsahoval buď dílo, k němuž se vztahoval, případně i díla další; to ovšem dnes již vůbec nelze rozhodnout).

f) Na dolním okraji základní rukou textu.

21) Jinými slovy: každý autor v podstatě uvádí poněkud odlišná čísla a musím říci, že i já se odlišuji od údajů, které přicházejí v mých Středověkých soupisech č. 107.

22) Sem počítám i 11 svazků osmého paprsku první skříně, které jsou sice psány dodatečně (asi by bylo lépe říci jako vsuvka), ale touž rukou. Protože uvedená skupina by jinak měla jen dva tituly, zdá se mi velmi pravděpodobné, že šlo o pouhé přeblédnutí, které bylo velmi záhy napraveno. Hanslik, Geschichte str. 22 počítá tyto svazky k pozdějším přípiskům, čímž dostává počet 42 svazků přírůstků; ten je podle mne potřebí tedy o 11 svazků snížit.

23) Srv. prakticky každý rejstřík rozsáhlejšího souboru rukopisů, obecněji P. Lehmann, Erforschung des Mittelalters V, Stuttgart 1962, str. 31.

24) *Ordo tercius, Tabula super Moralia*, rozumí se Řehoře Velikého, *ordo quartus, Tabula super morae reductorium, ordo octavus Tabula LI sentenciarum a quartus ordo, Tabula decreti et decretalium*.

25) Např. v rkp. pražské kapituly B VI—4 má index k epištolám a evangeliím skoro 14 fol., což je ovšem řídké.

	Číslem uvedené tituly	Základní	Připsané	Tituly celkem
Ordo 1	12	7	5	15
2	11	9	2	11
3	13	11	2	15
4	12	12	—	12
5	11	11	—	11
6	12	12	1	14
7	13	13	—	13
8	15	15 ²⁷⁾	—	18
9	14 ²⁶⁾	7	9	16
Celkem	113	97	19	125

	Číslem uvedené tituly	Základní	Připsané	Tituly celkem
1 ordo	9	10	—	10
2	10	10	—	10
3	7	7	—	8
4	11	10	—	17
5	12	8	4	17
6	13	6 ²⁹⁾	7	17
7	6	6	—	10
8	9	9	—	10
9	9 ²⁸⁾	8	1	11
Celkem	86	74	12	110
Dohromady	199	171	31	235

Komentářem k tabulkám lze upozornit na některé zajímavosti. Je známo, že jednotlivé ordines se snaží literaturu rozřadit podle obsahu, i když to vždy není pochopitelně provedeno do důsledků. Zhruba lze říci, že ordo 1—6 tvoří literatura biblická a teologická vůbec, ordo 7 literatura historická, 8 legendistická a teologická s připojenými listy Cassiodorovými, ordo 9 obsahuje v původních záznamech formulářové sbírky a vůbec literaturu rétorickou, v přípisech opět teologii. 1—4 ordines obsahují literaturu právnickou, 5 a 6 římské klasiky s několika málo výjimkami a 7 až 9 literaturu filozofickou. To je zajímavé zejména

26) Přepsáno z původních 11.

27) Viz pozn. 27).

28) Původních 8 škrtnuto.

29) Zde několik titulů spojeno.

v souvislosti s přírůstkem k původnímu celku. Ty se ve valné míře týkají literatury teologické, již platí nejméně 19 titulů, zbytek se týká literatury antické (tj. z tehdejšího hlediska rétorické) a filozofické. Úplně naprázdno tedy vychází zejména literatura právní, k jejímž čtyřem oddělením nepřibyl jediný titul a literatura historická s formulářovou, což ukazuje na předpokládanou značnou nahodilost v doplňování jednotlivých titulů. Ta ovšem byla dána celkovým stavem knižního obchodu a nabídky v Čechách té doby, kde soustavná činnost vlastně ještě vůbec neexistovala a kde šlo v podstatě jen o nahodilou nabídku, soustřeďující se zejména na základní literaturu náboženskou. A to opět podporuje názor vyslovený výše o možnostech rozsahu Karlova daru knih jeho koleji při jejím založení.

Jiné údaje než obsahového rázu jsou v soupisu řídké. Dvakrát je uvedena barva vazby, ale to jen nepochybně z toho důvodu, aby se odlišily dva stejně znějící a za sebou následující tituly a nebyl vzbuzován dojem, že jde o písářskou chybu.³⁰⁾ Rovněž tak náhodou je uváděna i látka psací, přesněji řečeno údaje o tom, že kodex je psán na papíru. Ze čtyř dokladů, které tu přicházejí (vesměs od základní ruky)³¹⁾ nelze ovšem usuzovat, že ostatní kodexy byly pergamenové, i když tomu tak asi ve většině případů bylo; svědčí proti tomu jeden ze čtyř zatím identifikovaných kodexů soupisu, jenž je psán rovněž na papíru, aniž by to bylo v soupisu poznamenáno.³²⁾

Další závažnou otázkou je, do jaké míry můžeme předpokládat, že uváděné tituly dávají představu o celém souboru. Už několikrát výše zmíněné obraty cum aliis ap. naznačují, že soupis po této stránce nebyl úplný a potvrzení se nám dostává nejen z logiky věci, totiž z toho, že značná část středověkých rukopisů obsahovala více textů, ale i z prostého srovnání čtyř dochovaných kodexů s tím, jak jsou v soupisu citovány. První a čtvrtý jsou monotematické a tak zápisy odpovídají,³³⁾ druhý uvádí v soupisu jen *Historia Ierosolimitana abbreviata*, ač kodex obsahuje ještě historii zničení Akkonu od Thadaea Neapolského na dvaceti foliích,³⁴⁾ třetí posléze uvádí Makrobiův spánek Scipionův, ač v rukopisu jsou ještě kvestie Adelarda Barthonienského, excerpta ze Seneky a komentář k Ovidiovým *Metamorfózám*. První titul má 53 fol., zbývající 39.³⁵⁾ Přitom není ovšem možno zapomínat na to, že někde jsou k jednomu svazku citována dvě díla resp. autoři, protože jinak jsou jednotlivé kodexy od sebe graficky oddělovány celkem pravidelně a to nejčastěji gemipunktem. Vůbec je třeba říci, že seznam svým uspořádá-

³⁰⁾ *Ordo tercius*.

³¹⁾ *Octavus a nonus ordo*.

³²⁾ *Ordo sextus*, Truhlář, *Catalogus II*, č. 2299.

³³⁾ Truhlář, *Catalogus II*, č. 2350, *ordo sextus*.

³⁴⁾ Viz pozn. ³²⁾. Svým rozsahem ovšem toto dílo (celkem 73 fol.) značně převažuje.

³⁵⁾ Truhlář, *Catalogus I*, č. 1650, *sextus ordo. Excerpta epistolarum Senecae* přinášejí sice jeden titul v *quintus ordo*, tu ovšem třeba nepochybně uvažovat o jiném textu. Stejně tak ve stejném ordo, ale v přípisu přicházející Ovidiovy *Metamorfózy* asi budou součástí tohoto kodexu.

ním je dosti primitivní a zdaleka nedosahuje úrovně, které bylo např. ve francouzském univerzitním knihovnictví (ale např. i u nás, i když zde jen ojedinele) dosaženo již v době starší.

S tím souvisí i další otázka, na kterou je třeba obrátit pozornost, totiž funkce, kterou měl náš soupis plnit. Není možno vyjádřit se zcela autoritativně, přesto je ale značně pravděpodobné, že jako lokační seznam měl plnit úlohu základní orientační pomůcky pro hledání v knihovně a že tedy nešlo o soupis k účelům evidence majetkové v užším slova smyslu. Ovšem není možno zamlčet řadu důležitých otázek, které se vynořují a jež zodpovědět nemůžeme. Tak zejména proč byl soupis „veden“ jen tak krátkou dobu. Protože nutně musíme předpokládat stále stoupající objektivní potřebu takové resp. lepší pomůcky (při v podstatě lineárním narůstání knihovny je to zcela nevyhnutelně nutné), nezbyvá než se domýšlet, že v průběhu sedmdesátých let 14. věku musila vzniknout nějaká další pomůcka, důkladnější, která naši vyřadila z provozu ale jež se, bohužel, nedochovala.³⁶⁾ Stejně tak neumíme povědět nic konkrétnějšího o vlastním způsobu půjčování knih a vůbec organizačním řádu pokud se jich dotýkal.

Po těchto poznámkách, které by bylo možno rozmnožit, jež by ale stejně nikde nepřestoupily hranici možného, se lze vrátit k rámcovému pokusu o odpověď na výše položené otázky.

1. O původním daru Karla IV. jeho koleji, jenž je zmíněn jeho kronikáři, nelze mnoho říci. Ukazuje se, že vlastně Karel IV. připojil svůj dar k několika již stávajícím kodexům, které univerzita vlastnila a při zřízení první koleje předala do její správy. Že přitom šlo nejspíš o základní literaturu teologickou není třeba pochybovat, stejně jako, že šlo spíše o dar skromný až přiměřený a nikoliv bohatý. Z ca 57 svazků, jež tu asi byly před darem Lestkovovy knihovny, pocházela od Karla jen část, neboť musíme předpokládat, že v rozpětí let 1366--1370 se do majetku koleje dostala ještě řada dalších knih, která počet svazků Karlovy původní donace dále snižuje, takže lze jen stěží předpokládat, že to mohlo být 35 svazků (i když na druhé straně počet svazků, které tu byly před donací roku 1370 odhadujeme výše než se to dosud dalo), jak si to příliš snadno vypočítal Hanka a po něm další opakovali.

2. O Lestkovově knihovně víme, že čítala 114 svazků. Podle zaměření svého majitele, který řadu knih, ba snad jejich většinu, zakoupil v cizině, zejména asi u kurie v Avignonu, je celkem logické, že vedle teologické problematiky, která opět stojí v popředí, je to zejména literatura právní, tj. kanonickoprávní, dále ale též různé cizí formulářové sbírky i literatura rétorická — antická i současná (z posléze jmenované vlastně asi jen listy Coly di Rienza, pokud bychom v nich nechtěli vidět Karlův dar, víme-li o jeho bezprostředních stycích s tímto mužem). Překvapí ovšem, že v Lestkovově knihovně chybí leccos, co by tam

³⁶⁾ Srv. Tobolka, *Národní a univerzitní knihovna* str. 24.

být mohlo a něco, co tam dokonce nepochybně bylo. Zejména je to životopis Arnošta z Pardubic, jím sepsaný (pokud bychom ovšem nechtěli předpokládat, že je ukryt v anonymitě v některém kodexu sborníkového rázu) a pak některá díla dvorského prostředí, stejně jako prostředí arcibiskupského, která mohla být zprostředkována jak Karlem IV. přímo, tak jím. Vedle děl okruhu dvorského je to pak např. velmi rozšířené Malogranatum, jež tu marně hledáme, dílo Štěpána z Roudnice atd. Ale to bychom žádali příliš exaktní odpověď od materiálu, jenž nemůže prostě podat detailnější svědectví, i když karolinskou knihovnu musíme chápat jako knihovnu budovanou v širokém záběru celé tehdejší vzdělanosti.

3. Nemá smysl soustavně parafrázovat obsah seznamu resp. určovat jednotlivá díla. Většinou tituly hovoří samy za sebe, v některých případech jde pak o údaje nepřiliš zřetelné, takže závěry by nebyly bezpečné, jindy jde nepochybně dokonce o díla, která zatím považujeme za nedochovaná nebo aspoň neidentifikovatelná. Naopak je důležité položit si otázku po případných specifikách. A skutečně je v knihovně nalézáme. Jsou to díla osob, které na pražské univerzitě v jejich počátcích působily a která se sem nepochybně dostala jejich zásluhou a to jednak ještě v době před sestavením soupisu (jsou-li zapsána základní rukou), jednak krátce potom, jsou-li zaznamenána v dodatcích. Stačí vyjmenovat alespoň základní autory: jde nejméně o dvě díla Jindřicha z Embecku³⁷⁾ a po jednom Jana de Braclis³⁸⁾ a Jana Klenkoka.³⁹⁾ Aktivní účast koleje lze ještě předpokládat u některých děl a výkladů Aristotelových, kterých je tu hodně a stěží byly všechny věnovány jako dary. A zajímavě sem doléhají i velké polemiky filozofické i jiné tehdejších dob, jak o tom svědčí díla Occamova a některých jiných současníků, kteří zvířili hladinu tehdejšího života, i když většina autorů jsou osvědčené autority dob starších od sv. Augustina až po Tomáše Aquinského.

4. Odpověď na tuto otázku už vlastně byla dána výše. Prokazatelně jsou dochovány zřejmě čtyři svazky, tak jak na ně bylo v edici upozorněno. Není vyloučeno, že se někdy najdou ještě některé další ve fondu staré pražské univerzitní knihovny, i když je nepochybné, že většina děl v běhu staletí podlehla zkáze ať nepřítzní osudu nebo v důsledku nepochopení karolinských mistrů zejména v 16. století. Zdá se též, že některé rukopisy v seznamu uvedené byly předlohami rukopisů mladších. Tak např. *Ordo septimus* uvádí, že v knihovně byla *Cronica Sighardi*, čímž je zcela nepochybně míněna světová kronika Sicarda z Cremony. A není zřejmě náhodou, že v starém souboru pražské univerzitní knihovny přichází tato kronika, opsaná v r. 1376,⁴⁰⁾ ano lze předpokládat, že je mezi oběma přímá souvislost. A bylo by možno pokračovat, žel překročilo by to možnosti této rozpravy. Jen je třeba závěrem této části upozornit ještě na to, že vytvo-

³⁷⁾ J. Tříška, Literární činnost předhusitské university, Praha 1967, str. 65, *ordo octavus* a *nonus*.

³⁸⁾ Tamže str. 135 n., *ordo nonus*.

³⁹⁾ Tamže str. 135, *ordo nonus*.

⁴⁰⁾ Truhlář, Catalogus I, č. 884.

řením koleje byly dány dobré možnosti nejen k tomu, aby soubor knih na univerzitě dále narůstal — a vidíme, že v dalších letech dochází doslova k jeho bouřlivému rozvoji, i když jej není možno konkrétněji sledovat — ale dostalo se četných příležitostí k tomu, aby ze shromážděného a nashromážděvaného bohatství bylo čerpáno i pro knihovny jednotlivých členů koleje. A tito toho ve formě opisování též hojně využívali a odnášeli pak své knihy do svých domovů, kde jim připadla často významná úloha.⁴¹⁾ A to vůbec nehovoříme o knihách, jež vznikly v průběhu pedagogického procesu a kterých bylo zřejmě ještě více.

A tak lze závěrem již jen upozornit na pražská univerzitní statuta někdy ze sklonku šedesátých let (a pak samozřejmě stále upravovaná a doplňovaná) 14. století. Ta obsahují jen jediné místo, které je ve vztahu k naší problematice, nicméně si zaslouží naši pozornost. Pod titulkem *Ad que rector teneatur* se uvádí: *Item tenetur facere modis quibus potest, quod omnes scriptores, illuminatores, correctores, rasores kartarum, librorum ligatores et eorum venditores atque omnes, qui vivunt quodammodo per universitatem sicut rectores scholarum et eorum scolares subditi sint rectori et iurent ac promittant eidem.*⁴²⁾ Do tohoto základního textu je mezi obraty *rasores kartarum* a *librorum ligatores* vložena marginální vsuvka, jmenující ještě *librarii, stacionarii pergameni, apotecarii*; slova *quodammodo per universitatem* jsou na razuře a *scholarum* a *ac promittant* je nadepsáno. Stojí za zmínku, že formulace je dosti nezřetelná — zejména se nekonstatuje, co mají uvedené osoby rektorovi slíbit — a výpočet řemesel spojených s procesem opisování knih není ani terminologicky plným obrazem skutečného stavu v Praze v té době, i když máme v pražských městech dosvědčeny pergameníky a jednotlivě i některá jiná řemesla zde uvedená. Ale jsou jiná, která nepřicházejí a tak lze z citované pasáže těžko vyčíst více než to, že jde o nějaké dost mechanické převzetí obratu ze statut cizích, nejspíše pařížských — vždyť tu ani není uveden termín písaře katedrálního, který by tu zejména jako středoevropské specifikum zasluhoval zmínky. Jeho účelem bylo konstatovat nutnost faktu, aby osoby, které měly v rukou materiální zabezpečení výroby knih (resp. je mohly do svých rukou získat) a které stály mimo univerzitu byly k univerzitě nějakým způsobem připoutány a mohly jí být v případě potřeby k užítku. V žádném případě však tato formulace nedovoluje usuzovat na vlastní konkrétní proces psaní a opisování uvnitř univerzity a koleje Karlovy, kde práce spočívala jednak na opisování příslušných předloh, případně na diktování — pronunciaci — textů univerzitními mistry.⁴³⁾

⁴¹⁾ Konkrétní doklady — opět ovšem zcela náhodného charakteru — jsou sice dochovány až z doby poněkud mladší, nicméně dovolují vztáhnout obdobné situace i na dobu o kterou nám tu jde. Snad se budu k této otázce moci vrátit někdy později.

⁴²⁾ Státní knihovna ČSR, Univ. knih. XIV D 25, fol. 7v. Nekritickou edici podali A. Ditrich a A. Spirk, Monumenta histor. Univ. Prag. III, Pragae s. a., str. 7 a chybným přetiskem H. Jireček, Codex iuris Bohemici II—3, Pragae 1889, str. 271, jenž svéráznou interpunkcí došel dokonce k *apotecarii librorum*.

⁴³⁾ Srv. i E. Kuhnert — H. Widmann, Handbuch der Bibliothekswissenschaft 2, vyd. G. Leyh, Wiesbaden 195, str. 868 nn.

3. KATEDRALOVÉ V ČECHÁCH V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ

V posledním z těchto příspěvků, který nelze chápat jinak než jako přípravnou skicu a předběžné sestavení vydaného materiálu, vědomě překračuje hranice doby Karla IV.; vede mne však k tomu několik dobrých důvodů. Zejména je to skutečnost, že aspoň trochu zřetelnější materiál přichází až z doby Václavovy, i když na druhé straně musíme už do značné míry předpokládat obdobný obraz i pro dobu Karlovu, ne-li pro celou, tedy alespoň pro její druhou část.

Naše současné vědomosti o katedrálech jsou mizivé; vlastně o nich víme jen tolik, že to byli laičtí (to je třeba zdůraznit) písaři, kteří byli k dispozici pro opisování nejrůznějších literárních textů a sedíce přitom za písařským stolem (cathedra), byli nazýváni *scriptores* (méně často *notarii*) *cathedratici* či *cathedrales* nebo pouze *cathedrales*.¹⁾ Tento původní název a zejména jeho etymologie v Polsku na sklonku 15. stol. už upadl v zapomenutí a byl mylně odvozován od toho, že písaři psali zejména knihy liturgické, katedrální.²⁾

Nechci a nemohu si činit nároky na plnější zvládnutí látky, nýbrž považuji za únosné — na dnešním stupni našich znalostí a připravenosti materiálu — podat alespoň roztroušené příspěvky, zejména prosopografického rázu. Ale je třeba vrátit se několika slovy ke vzniku rukopisných knih u nás v oné době i v době starší, i k jejich distribuci.

V epoše přemyslovské a ještě v počátcích 14. století byla výroba knih u nás vlastně v plnosti v rukou církve, tj. zejména soustředěna ve skriptoriích klášterních a v menší míře i ve skriptoriích kapitulních.³⁾ Je ovšem pochopitelné, že docházelo k různým přechylováním a přesahům podle úzkých vazeb řádových a zejména pak i podle styků osobních. Všechna tato produkce byla určena — až na zcela nepatrné výjimky, které vlastně nehrají žádnou roli — pouze pro vnitřní potřebu příslušných institucí, v menší míře i pro takové instituce blízké, které svá vlastní skriptoria neměly. Je pochopitelné, že soustavně fungující písařské dílny (tím rozumím i písaře — kleriky, působící i jednotlivě v různých takových institucích) nevyvíjely činnost kontinuálně, resp. ji nemusely vyvíjet a že leckdy dochází v důsledku poklesu intelektuální úrovně v příslušných institucích i k omezení či přímo zastavení opisovačské činnosti úplně. Souviselo to ovšem i s velmi

1) Jako instituce jsou v podstatě známi z oblasti střední Evropy, tj. vedle českého státu z Německa a Polska. Pokud mohu přehlédnout, není o nich žádná speciální literatura, jen zmínky v pracích širše koncipovaných. Výjimkou tu je Z. Kozłowska—Budkova, *Cathedralis, Sprawozdania z czynności i posiedzień Polskiej Akademii Umiejętności* 52, 1951, str. 289, což je asi tříčtvrtstránkový výťah z nepochybně rozsáhlejší práce, jež ale nebyla tištěna; referentka nutně tedy podává jen slovníkové zpracování, jež klade důraz na to, že jde o písaře umělce — kaligrafy. Jinak srv. A. Gięsztor, *Zarys dziejów pisma lacińskiego*, Warszawa 1973, str. 112 a 128 a *Encyklopedia wiedzy o księżce*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1971, sl. 1139, kde se nadto zdůrazňuje, že býval současně i iluminátorem a knihařem.

2) Gięsztor, *Zarys* str. 112 podle Kozłowské—Budkové.

3) Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie str. 74 n.

omezenou poptávkou po jednotlivých dílech, která byla potřebná jen ve velice omezeném počtu exemplářů, takže se odchod s knihami ani nemohl vyvinout.

Od sklonku 13. století s růstem intelektuální úrovně církevní inteligence i zlepšováním jejího sociálního postavení dochází k tomu, že různí církevní hodnostáři si vytvářejí rozličnými cestami (koupí, zejména v cizině, ale i vlastní opisovačskou činností či konkrétní objednávkou) alespoň drobné vlastní knihovny, jež dříve či později vcházejí do vlastních knihoven těch organizací, v nichž se tito nejvíce uplatňovali.⁴⁾ Ještě významnější bylo soustavné budování pevné církevní organizace s více než 2 000 farami v Čechách a více než 1 000 na Moravě, které musily být vybaveny (nebo alespoň měly být vybaveny) alespoň základní liturgickou literaturou. Tento proces lze považovat v podstatě za dokončený v době pontifikátu Arnošta z Pardubic a byl to těžký úkol zhostit se této povinnosti s úspěchem.

Vedle toho se v první polovici 14. věku začínáme setkávat častěji i s ojedinelými knihami osob světských, zejména liturgickými, i když vznik česky psané literatury už koncem 13. věku naznačuje, že počátky knihoven českých světských činitelů musíme klást už sem. Zde ovšem s dosavadními způsoby vzniku knih už nevystačíme a musíme předpokládat vznik nepočtené sice, nicméně samostatné vrstvy řemeslných písařů, nejspíš ovšem nejdřív kleriků, kteří tak stáli k dispozici eventuálním zájemcům a za úhradu předem domluvenou opisovali žádané texty. I když doklady přicházejí — a i to ještě zcela ojedinelé — až z doby vlády Václava IV.,⁵⁾ musíme jejich existenci — i když s menší frekvencí — předpokládat již dříve, za jeho otce Karla IV. a snad již za Jana Lucemburského. Tím, že se pak tito písaři soustřeďovali především v Praze vznikl dojem — podporovaný i zatím ojedinelými doklady — že tito svěští písaři, kteří psali zejména kodexy liturgické, byli úzce spojováni buď s dvorem pražského arcibiskupa nebo s dvorem panovníckým.⁶⁾ Východiskem je tu zmínka soudních aktů o Janu z Reichenbachu ve Slezsku, jež je označován jako *scriptor cathedralis domini archiepiscopi Pragensis*.⁷⁾ a údaje o Mikuláši Navarovovi a Janu Rečkovi, kteří přicházejí jako (*scriptor*) *cathedralis regis Venceslai*.⁸⁾

4) Srv. např. Hlaváček, *Středověké soupisy knih a knihoven* č. 82, 191.

5) Jde o smlouvy o opsání bible z r. 1398 a 1416 (viz F. Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.* 1310—1420, Praha 1892, str. 271 n.).

6) Tak Tadra, *Kanceláře* str. 120 a 140 a zřejmě z něho vycházejí Vyskočil, *Arnošt z Pardubic* str. 406, jež bez dokladů přímo praví: „zvláštní druh písařů byl při dvoře arcibiskupově podle vzoru královského, kteří sluli »scriptores cathedrales«. Tito písaři psávali asi ozdobným písmem různé obřadní knihy, jejichž text podléhal schválení arcibiskupskému.“ Stručně, ale výstižněji hovoří o věci J. Nuhlíček, *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských*, Praha 1940, str. 29, jež upozorňuje na to, že prý psali i listy. Poněkud velkoryse se vyjadřuje F. M. Bartoš v čl. v *Kostnických jiskrách* (cit. níže), když jejich dílny přirovnává k dnešním nakladatelstvím a tiskárnám dohromady.

7) Viz níže.

8) Viz níže.

Protože ale všechny ostatní zmínky tuto ani jinou bližší specifikaci neuvádějí a též proto, že užití tohoto termínu v cizině se neváže na diecezální ani zeměpánskou organizaci resp. prostředí,⁹⁾ je snad na místě zachovat zatím větší rezervu a konstatovat, že tito písaři mohli působit v nejrůznějších prostředích, i když je jasné, že obě výše zmíněná patřila k největším zákazníkům (nebo aspoň zprostředkovatelům) a měla také největší možnosti. O to, abych to popíral ovšem nešlo; měl jsem jen na mysli, aby nevznikl dojem, že tato vrstva písařů musila být nutně organizačně připojena na některé z obou výše uvedených center. Naopak se zdá, že se opírá zřetelněji o prostředí městské. Přitom je ovšem nutno být si vědom jedné základní skutečnosti, že totiž označení *scriptor cathedralis* či pod. není nezbytným atributem, doprovázejícím takového písaře za všech okolností. Tím se vysvětlí, proč s tímto označením přichází poměrně velmi omezený počet osob, počet, který není v žádném případě adekvátní k potřebě a nepochybně i skutečného stavu. To ovšem na druhé straně neznamená, že bychom měli automaticky ztotožňovat katedrály s písaři kodexů vůbec, protože jde jen o jeden proud v této činnosti. Jsou to námezdné síly, které psaly díla na objednávku a které se vlastně ve svých vlastních písařských produktech ztrácejí v anonymitě; častěji známe naopak jména osob, které rukopisy psaly, tj. opisovaly z jiných pohnutek, zejména pro sebe a pro instituce, jejichž byly členy.

Ale abychom se mohli odvážit alespoň některých soudů, je třeba sestavit si dostupný základní materiál i s přihlédnutím k tomu, v jakých souvislostech uvedení činitelů přicházejí. Protože údaje časové jsou značně nevyrovnané a sčastěji se přesunují, nepovažuji za vhodné řadit příslušné osoby v posloupnosti časové, nýbrž v pořadí abecedním. A protože údaje o jménech jsou často značně neúplné, ba někdy i rozporné, je jedinou možností, aby tento seznam byl sestaven podle křestních jmen příslušných písařů.¹⁰⁾

+ 1 Bartoloměj

1388–1393 majitel domu na Novém městě pražském jako *kathedralis* a *scriptor cathedralis* (ZM II, str. 156^b).

1400 prodává dům pod Zderazí jako *kathedralis* (tamže str. 16^a).

1413 prodává dům v Jirchářské ulici na 30 kop gr. jako *kathedralis* (tamže str. 121^b).

⁹⁾ Vedle dokladů z Německa, zmíněných u Tadrý, Kanceláře str. 140, zaslouží si zvláštního uvedení doklad ze Štýrska z pol. 14. století kde v nekrologiu svatolampertském se praví o Friedrichovi řeč. Rosula, že byl *scriptor cathedralis huius loci librorum musicalium et bonus musicus* (Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs III — Steiermark ed. G. Möser—Mersky, Graz—Wien—Köln 1961, str. 78).

¹⁰⁾ Aby aparát zbytečně nenarůstal, je výskyt jména příslušného katedrála v soupisu Tadrův [Kanceláře str. 141 a 120] označen značkou + před pořadovým číslem. Další užívané zkratky jsou: SA — Soudní akta konsistoře pražské I—VI, vyd. F. Tadra, Praha 1893 nn.; ZM — Základy starého místopisu pražského I—V, vyd. V. V. Tomek, Praha 1865—1876; Tomek, DP V² — V. V. Tomek, Dějepis města Prahy V, 2. vyd. Praha 1905.

2 Blažek ze Slatiňan

1394 před pražským oficiálem vyznává, že je dlužen 50 gr. jako *cathedralis de Slatynan* (Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. I. Fontes archivi cap. metrop. eccl. Prag., ed. V. Jenšovská, fasc. 4, Praeae 1976, č. 4184).

+ 3 Boreš

1398 majitel domu na Novém Městě pražském jako *scriptor* (ZM II, str. 280^a a 283^a).

1416 majitel domu tamže jako *scriptor* (ZM II, str. 324^a).

1419 majitel domu tamže jako *cathedralis* (ZM II, str. 283^a).

4 Frenclín z Prahy

1392 spornou stranou před soudem generálních vikářů jako *cathedralis* (SA III, str. 30 č. 132).

5 Hodík

V nekrologiu roudnického kláštera je asi poč. 15. st. zmínka, že *obit Hodyko cathedralis. qui reliquit in monasterio pro v sexagenis* (Státní knih. ČSR XIX B 3 f. 78^v). Zda lze předpokládat nějaký vztah k pražskému oltářníku téhož jména (Tomek DPV² str. 162), nelze rozhodnout.

6 Jan (z Prahy)

1408 se spolčil s některými dalšími ke krádežím bohoslužebných a jiných předmětů (A. Podlaha, Akta korektorů duchovenstva diecése pražské z let 1407—1410, Praeae 1921, str. 20). Z chronologických důvodů nepochybně od následujících osob odlišný.

+ 7 Jan Buškovec (řeč. *Henslinus*)

1379 vysvědčuje před gener. vikářem pražským, že má půjčenu knihu listů (epistolarum) kartuziánského kláštera. *Johannes Buskowczonis de Praga, notarius cathedralis* (SA I, str. 354, č. 169).

1380 novoměstský měšťan Jan Buškovec slibuje vrátit či nahradit knihu rozličného obsahu (*diversarum materiarum*), kterou jeho stejnojmenný syn, *scriptor cathedralis*, zcizil kl. kartuziánskému (SA II, str. 6, č. 26).

1380 spolu s jinými farníky kostela sv. Vavřince pod Petřínem vydává svědectví o misálu uvedeného kostela jako *Johannes dictus Henslinus notarius cathedralis* (Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379—1382, vyd. I. Hlaváček — Z. Hledíková, Praha 1973, str. 129). Hypoteticky se značnou pravděpodobností spojil již Tadra, Kanceláře I. c.

- 8 Jan Reček
- 1409 mezi svědky v univerzitní záležitosti jako *cathedralis de Praga* (V. J. Nováček, Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367–1424, VKČSpN 1895, č. XII, str. 23).
- 1416 jako *Kathedralis domini regis* je vykonavatelem testamentu měšťana Starého Města pražského (J. Teige, Základy starého místopisu pražského I–1, Praha 1910, str. 223b).
- 1419 dosvědčen jako podkomořský písař (Tomek DP V² str. 48).
O něm s řadou nepřesností a domyslů F. M. Bartoš, Bible M. Petra Mladoňovice a nový husitský iluminátor — J. Reček, Kostnické jiskry 1968, č. 4, str. 2 a týž, Der grosse Staatsmann der hussitischen Revolution, Illuminator Johann Reček, Mediaevalia Bohemica I–1, 1969, str. 116–128.
- + 9 Jan z Reichenbachu (*dictus Queras*), též z Prahy
- 1373 a dále jako svědek na soudě gener. vikářů jako *scriptor* či *notarius cathedralis* (resp. ještě *domini archiepiscopi* příp. i bez titulu), (SA I, str. 35, č. 178 a řada dalších, srv. dle rejstříku na str. 392).
- 1376 jednou ze stran při smlouvě o postavení domu (SA I, str. 152, č. 35).
- 1377 jako svědek na soudě gener. vikářů jako *kathedralis et notarius in curia d. archiepiscopi* (SA I, str. 234, č. 299).
- 1378 jako svědek tamže jako *scriptor cathedralis de Praga* (SA I, str. 296, č. 294).
- 1379 Jiří, farář v Mořině je mu dlužen 2,5 kopy gr. za misál, který od něho koupil pro kostel. Přichází jako *scriptor cathedralis domini archiepiscopi Prag.* (SA I, str. 352, č. 160).
- 1380 jako svědek na soudě gener. vikářů jako výše (SA II, str. 33, č. 165, str. 83, č. 44 a str. 197 č. 32).
- 1380 svědek tamže jako *Johannes Queras, cathedralis* (SA II, str. 36, č. 183).
- + 10 Jan Vlček (*Lupus, Lupulus*)
- 1392 koupil dům na Novém Městě pražs. jako *kathedralis* (ZM II, str. 216^a).
- 1397 prodal dům tamže jako *kathedralis* (tamže).
- 1399 plat na domě v Havířské ulici jako *scriptor* (ZM II, str. 98^a a 333^b).
- 1401 prodal dům a je uveden jen jménem (tamže).
- 1406 a 1410 majitel domu na Starém Městě pražs. jako *scriptor* (ZM I, str. 103^b).
- 1410 prodal uvedený dům jako *kathedralis* (ibid.).
- 1416 majitel domu na Novém Městě pražs., uveden jen jménem (ZM II, str. 324^b).
- 1419 majitel domu tamže jako *scriptor* (tamže).

+ 11 Jiří

- 1396 koupil dům na Novém Městě pražském jako *kathedralis* (ZM II, str. 101^a).
- 1397 majitelem domu tamže jako *scriptor* (ibid.).
- 1398 prodal dům tamže jako *kathedralis* (ibid.).

+ 12 Kříž

- 1391 koupil dům na Novém Městě pražském jako *kathedralis* (ZM II, str. 291^a).
- 1393 prodal uved. dům jako *scriptor* (ibid.).

+ 13 Lukáš ze Slaného

- 1408 je spolu se Štěpánem z Kladrub (viz níže č. 25) a sakristanem kostela sv. Jiří na Pražs. hradě dlužen 6 kop gr. za misál kostelu sv. Jana in vado jako *kathedralis* (SA VI, str. 182, č. 80).

14 Martin Korček (Koreček)

Jako jediný je dosvědčen jako písař konkrétních knih. Jsou tři:

- a) pro kuchaře Václava IV., hradčanského měšťana Hanuše (+1400) napsal dvoudílnou bibli (1 sv. ve vídeňské Národní knihovně sign. 1169, druhý v Landesbibl. Karlsruhe, St. Blasien 2; viz K. Holter, Die Korczek Bibel der Nationalbibliothek in Wien, Die graphischen Künste N. F. III, 1938, str. 81 nn. a K. Stejskal, Votivní obraz v klášterní knihovně v Roudnici, Umění 8, 1960, str. 568 n.).
- b) pro mistra Sulka z Hořtky, doktora lékařství, jež jmenuje svým *domino doctori meo* (o něm F. Šmahel, Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419, netištěná rozprava č. 85; autoru děkuji za její laskavé zapůjčení) napsal třisvazkový soubor Avicennových lékařských spisů (Univ. Bibl. Würzburg M. p. med. f. m. 1, viz I. Schwarz, Die medizinischen Handschriften d. k. Universitäts-Bibliothek in Würzburg, Würzburg 1907, str. 13 n., F. M. Bartoš, Po stopách nezvěstné kroniky o velkém schismatu, JSH 14, 1941–1945, str. 70 a P. Lehmann, Erforschung des Mittelalters V. Stuttgart 1962, str. 132).
V prvním svazku se Martin uvádí toliko jménem (*Martinus dictus Korczek*), v druhém nepřichází vůbec a teprve ve třetím je jmenován *Martinus cathedralis dictus Korczek*). Protože první svazek má datem vzniku uveden rok 1419 a třetí 1410, je jedno z nich nepochybně špatné. Spíš bych se klonil k mladšímu z obou dat, tj. že místo r. 1410 má stát 1420. Ale věc by si vyžadovala zevrubnějšího studia.
- c) v r. 1425 přepsal český Nový zákon (Státní knihovna ČSR, UK sign. XVII D 30, J. Truhlář, Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské, Praha 1906, č. 160). V kolofónu přichází toliko jméno.

Nepochybně je totožný s Martinem katedrálkem od něhož v r. 1414 koupil králův kuchař Franko dům na Pětikostelním náměstí na Malé Straně (ZM III — V, str. 59^b). Musil se dožít dlouhého věku a byl nepochybně ženat, neboť již v r. 1410 je jako písař bible dosvědčen jeho syn Benedikt, který byl zřejmě též katedrálkem, i když se v kolofónu uvádí jen jako *Benedictus filius Martini dicti Korczek* (viz F. M. Bartoš, Husitika a bohemika některých knihoven německých a švýcarských, VKČSpN 1931, str. 8; rukopis je chován v Městské knihovně v Norimberku). Možnost identity s duchovní osobou téhož jména, kterou uvádí Stejskal nelze s určitostí rozhodnout, i když se zdá být značně nepravděpodobná.

15 Martin řeč. Stařec

1404 svědek na soudu generálních vikářů jako *cathedralis notarius* (SA V, str. 338, č. 89).

16 Matyáš

1403 majitelem domu na Starém Městě pražském (ZM III — V, str. 231^a) jako *Mathias olim Ostrowini notarius* (resp. *scriptor*) *iudicis*

1424 bydlí v městském domě jako *notarius iudicis* (ZM I, str. 199^a).

1429—1433 bydlí tamže jako *kathedralis* (ibid.).

Zřejmě totožný s Matějem, jenž byl *cathedralis et illuminator* ze Starého Města pražského a jenž se v r. 1410 zaručil za jistého klerika před korektorem kléru (viz A. Podlaha, Akta korektorů str. 33).

+17 Mikuláš Navara, jinak Čber (od Džberu)

1413 majitel domu na Novém Městě jako *scriptor* (ZM II, str. 165^a).

1415 totéž jako *notarius* (tamže).

1416 prodává dům jako *scriptor domini regis* (tamže).

1416 jako *scriptor regis* členem novoměstské rady (Tadra, Kanceláře str. 261).

1418 jako *scriptor d. regis* majitelem domu na Novém Městě (ZM II, str. 165^a).

Označení *scriptor cathedralis egregius regis Venceslai* přichází u Tdry, Kanceláře str. 49 č. 54 a str. 120; v pramenech jsem je nenalezl.

18 Mikuláš Netoprz (!)

1401 slibuje smír před gener. vikáři jako *cathedralis* (SA IV, str. 23 č. 46).

19 Mikuláš ze Šternberka

1406 jako *cathedralis* je smluvní stranou ve smlouvě o napsání misálu Mikuláši Chudému z Lobkovic (SA V, str. 108, č. 400).

20 Oldřich Pulec

1407 koupil dům na Koňském trhu v Novém Městě, jen jménem (ZM II, str. 176^a).

1436 jako purkmistr novoměstský a katedrál na Koňském trhu (Tomek DP V², str. 96).

21 Ottmarus dictus Vienna

Krátce po 23. červnu 1395 přichází s titulem *cathedralis* jako svědek při jednání pražského oficiála (Jenšovská, Regesta aetatis Venceslai IV. Tomus I, fasc. 5, Praha 1978, č. 4675).

+22 Petr

1377 vdova po něm jako po majiteli domu na Novém Městě u kl. sv. Kateřiny, zván *notarius cathedralis* (ZM II, str. 153^a).

1379 jako svědek v notářském instrumentu jako *scriptor cathedralis prope monasterium s. Katharine* (Helmling-Horcicka, Reg. Slav. str. 132).

1381 majitel domu jako výše k r. 1377 jako *notarius* (ZM II, str. 153^a).

Zřejmě došlo v r. 1377 k nějakému chronologickému poklesku, neboť další doklady, zejména k r. 1379 jsou nepochybné. Asi odlišný od následujících.

23 Petr z Úterého

1397 opsal inventář pokladu pražské kapituly. Označuje se jako *Petrus cathedralis de Vteri* (Podlaha—Šittler, Chrámový poklad str. XXX).

+24 Šimon z Hoštky

1398 ve smlouvě o napsání bible pro Jakše, kazatele u sv. Mikuláše na Malé Straně před pražským oficiálem jako *cathedralis* (Tadra, Kanceláře str. 271).

25 Štěpán z Kladrub

1408 viz výše jako č. 13 jako *cathedralis notarius*. Zřejmě totožný se Štěpánem, písařem svatojiřské abatyše, jež uvádí Tomek, DP V², str. 278.

26 Tomáš

1380 jako svědek při jednání před gener. vikáři v Praze jako *scriptor cathedralis* (SA II, str. 10, č. 52).

+27 Václav (z Rokycan?)

1383 byl arcibiskupem uvězněn, protože zastavil kvaterny bližší neurčeného rukopisu (SA II, str. 187, č. 7). Snad totožný se stejnojmenným Václavem, jenž 1397 nazván z Rokycan (viz níže).

1392 koupil dům ve Štěpánské ulici na Novém Městě jako *cathedralis* (ZM str. 23^b).

1397 majitel domu ve Vodičkově ulici tamže jako *notarius* (ZM II, str. 38^b).

1398 prodává uved. dům jako *kathedralis* (tamže).

1398 kupuje dům od notáře kuchyně královny jako *scriptor* (ZM II, str. 169^a).

+28 (Václav) Kysel o

1418 majitel domu na Novém Městě jako *cathedralis* (ZM II, str. 325^b).

Tadra, Kanceláře str. 141 jej uvádí jako *cathedralis* k r. 1414.

+29 Valentin

Bez konkrétních odkazů uvádí k r. 1407 Tomek DP V², str. 50 a na jeho základě Tadra, Kanceláře str. 120.

Uvedených dvacet devět dokladů je samozřejmě velmi matným materiálem pro souhrnější závěry. Nicméně dovolují alespoň některé zcela rámcové soudy, jež snad v něčem přece jen jdou nad dosavadní znalosti, tj. nad to, co bylo dosud v literatuře řečeno. V prvé řadě je důležité konstatování, že vlastně všechny doklady jsou z Prahy. Chybějí zmínky z ostatních oblastí Čech, ale i z celé Moravy. Může to být ovšem dáno pramennou situací, ale spíše tím, že Praha byla přece jen natolik dominujícím střediskem, že na sebe strhla valnou většinu této agendy. Nicméně zcela náhodné doklady naznačují, že není vyloučeno najít některá jména spojená s tímto řemeslem (či lépe druhem činnosti, protože po nějaké společné organizaci těchto osob není pochopitelně ani stopy) i v jiných větších střediscích kulturního života, zejména ve městech, v neposlední řadě moravských.

Je ovšem třeba zastavit se ještě u titulatur jednotlivých osob. Ukazuje — a to byl též důvod, proč jsem si jí zevrubněji všiml — že terminologie silně kolísá, resp. že často i tam, kde by bylo na místě označení specializace, přichází pouhé *scriptor* či *notarius*, která sama o sobě mají značně odlišný obsah. A protože naše znalosti jsou velmi neúplné, je pravděpodobné, že v řadě jmen spojených s těmito jednoduchými termíny máme před sebou osoby, které se zaměstnávaly opisováním kodexů. Ba dokonce bylo by sem nutno zařadit nepochybně i osoby, které vůbec toto označení neuvádějí, i když příslušnou činnost prováděly.¹¹⁾ Z dokladů, které se podařilo sestavit k jejich opisovačské činnosti, plyne, že jde vesměs o rukopisy kaligrafického rázu a tedy proto převážně liturgického a biblického charakteru (a tedy nikoliv opačně, jak to někdy bývá chápáno); doklad opisu Avicennových děl Martinem Korčkem tu hovoří zřetelně a je nepochybné, že konkrétní studia tu povedou dále.¹²⁾

O tom, jakým způsobem byla prováděna kontrola příslušných textů nemáme zpráv, není však důvodů soudit, že tu musilo docházet k jejich aprobaci arcibis-

¹¹⁾ Tu mám na mysli např. Jana z Hradce Králové, jenž se smluvně zavázal opsat bibli pro Jana z Rabštejna (Tadra, Kanceláře str. 271 n.). Kdybychom např. u Martina Korčka měli dochováno méně rukopisů, též bychom v nich jeho označení katedrálem nemuseli nalézt.

¹²⁾ Namátkou prováděný pokus připsat výše seznámeným osobám některé další rukopisy, které uvádějí jména svých písařů, zatím dále nevedl (bylo použito zejména díla Bénédictins du Bouveret, Colophons de manuscrits occidentaux des origines au XVIe siècle I—III, zatím do písmene J, Fribourg 1965—1973). Tím více se proto ukazuje potřeba vydání českých svazků katalogu datovaných, lokalizovaných a písařem podepsaných rukopisů (připravený J. Pražákem v Komisi pro soupis rukopisů ČSAV).

kupskými (či vůbec církevními) úřady. Naopak ex silentio se třeba domnívat, že tomu tak nebylo, protože by tato skutečnost byla ve smlouvách zdůrazněna nebo alespoň uvedena; není tomu tak, ač se v nich zmiňují i věci méně významné.¹³⁾ Ale opět to nemusí znamenat, že někdy se taková kontrola dělat mohla; ostatně o tom byla učiněna zmínka již výše při výkladech o Arnoštu z Pardubic.

Pokud jde o sociální postavení katedrálů, vidí se, že řada osob byla nejen jasně laického stavu, ale že asi ani nemohla mít nějaké bezprostřední vazby s prostředím ani arcibiskupským, ani panovnickým. Šlo tedy často zřetelně o osoby městského prostředí (ku podivu zřejmě častěji novo — než staroměstského), které se různě uplatnily i v městských úřadech vyššího řádu a jejichž sociální postavení patřilo zřejmě k lepšímu průměru. Proto také je u některých kontinuita v jejich pobytu v Praze v době předhusitské i husitské.

Doklad pro užší vazbu katedrálů s arcibiskupským prostředím máme zejména u Jana z Reichenbachu, u něhož ovšem tento vztah souvisí s tím, že byl na arcibiskupském dvoře vázán svou funkcí notářskou, jasně v r. 1377 odlišenou od jeho katedrálství. Ale je tomu tak jen jednou a kdyby tohoto případu nebylo, snadno bychom byli svedeni na špatnou stopu. A tím se dostáváme ještě k poslední otázce, že totiž tato činnost opisovačská se často u katedrálů spojuje s některými dalšími blízkými specializacemi; v literatuře se mluví zejména o iluminátorství i knihvazačství. U nás to výslovně až na jednu výjimku (viz výše u katedrála Matěje) dosvědčeno není, je to ovšem značně pravděpodobné a více snad bude možno jednou říci, až se sestaví a vyhodnotí písemné zprávy o malířích, knihářích a dalších příbuzných zaměstnáních.¹⁴⁾ Přichází ovšem občas spojitost s činností v různých službách notářských i v souvislosti s kanceláři a zařízeními městskými, což nasvědčuje tomu, že tyto osoby střídaly — možná i pro nedostatečný zájem — možnosti svého uplatnění.

Je možno shrnout, že katedrálové byli v druhé polovině 14. století a alespoň v obou desetiletích následujících v Praze zřejmě poměrně dost rozšířenou skupinou osob, jež značně přispívaly k produkci knih a byli ve své podstatě jedním z jejich důležitých výrobců, tj. pokud jde o knihy, které byly zhotovovány za účelem směny asi výrobcem hlavním. Vedle toho ovšem existovaly ještě další osoby, písaři rozličných typů, které tu měly významnou úlohu. Katedrálové se ovšem zřejmě nevěnovali jen této činnosti, která někdy i ustávala a působili i jinými směry. Tyto další konkrétní modalita i hlubší stratifikace jednotlivých skupin písařů, to jsou úkoly příštího studia. Doba vlády Karla IV. a jeho syna si toho i z tohoto hlediska zaslouhuje. Jde o údobí, v němž vzniklo neobyčejně velké

¹³⁾ Viz již častěji cit. smlouvu u Tdry, Kanceláře str. 271 n.

¹⁴⁾ Zatím v tomto směru jsou jen některé drobné náběhy u Šmahela, Ceny rukopisných knih str. 13 (iluminátoři) a str. 16 (obchodníci s knihami) a v některých pracích uměleckohistorických, věnovaných iluminovaným kodexům. Zvláštní zmínku zaslouhuje údaj v SA II, str. 169 č. 227, kde je zmíněn *stationarius et ligator librorum* Václav. Ale i to je třeba ponechat jiné příležitosti.

množství rukopisů nejrůznějšího charakteru, které svým významem stojí ne-li vůbec na prvním, tedy na předním místě v našem národním kulturním odkazu. A nejde tak toliko o knihy a knihovny, jde o jednu z nejvýznamnějších oblastí dějin naší kultury a vzdělanosti vůbec.

PŘÍLOHA

Výše podaný seznam katedrálů je dost výmluvným dokladem toho, že v Čechách a zejména ovšem v Praze doby Václava IV. musilo dojít ke vzniku plynulého knižního obchodu, pro nějž máme ovšem i všelijaké jiné, i když ovšem velice dílčí údaje.¹⁾ Nejde toliko — a ani ne především — o výše naznačené možnosti, které skýtala pražská univerzita, jak jsou o tom doklady v kolofónech různých univerzitních rukopisů,²⁾ ale o otevřený knižní trh, jak o něm přicházejí četnější doklady v cizích pramenech. Že Praha byla exportérem rukopisů i do samotné Itálie je již v naší literatuře známo,³⁾ na druhé straně mám dojem, že českému bádání uniká zajímavý list do Toruně, jenž je zatím zpřístupněn jen v registru.⁴⁾ Jde o pouze denním datem datovaný německy psaný list Jana z Tannenberku torunské městské radě, v němž píše o tom, že na její pokyn zakoupené dvě knihy posílá po poslu. Protože je list dán v Praze, je nepochybné, že ta byla rovněž místem uskutečněné koupě. Písemnost je psána na papíře a je uložena ve Wojewodzkie archiwum państwowe Toruń, Archiwum miasta Torunia, Dokum. č. 1124. Její text zní:^{a)}

Den erbarn und weysen mannen, burgermeistern und ratmännern der stat Thor myt erbarkeit

Meynen steten dinst mit sunderlicher begehelickeit czu vor. Ersammen herren. Ewern bryf myr von evch newelich gesant hab ich wol vornemen in dem yr scribet ewer erbarkeit dy Biblia und Scholasticam historiam czu sendende. Nu sende ich evch dy egenanten bücher by dem czeyger deses bryves, genant Nicolaus Ressel das fluerloen ym auß czurichtende und 4,5 mark prusch voran schok gr., dy ich vor ewer erbarkeit hab aus gegeben. I doch zo wyl ich ewern bryf by myr halden dor auß ab ich hern Niclos, Meysners swoger dem got gnade yndert aen

^{a)} ů nahrazuje e nad u

¹⁾ Srv. Fr. Šmahel, Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500, Sborník historický 14, 1966, str. 16.

²⁾ Různé soupisy rozličného záběru a ceny nemá na tomto místě smysl šíře citovat.

³⁾ Srv. Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie str. 46.

⁴⁾ Mocarski, Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów. Dzieje Torunia, Praca zbiorowa z okazji 700—lecia miasta. Red. K. Tymieniecki, Toruń 1933, str. 354.

queme, das ich yn ym mücht vor obigen halden und dy III schok wydder von ym manen. Geschriben czu Proge am neesten tage des heyligen Dominici etc.

Johannes Tannenberg

I když písemnost je v archivním katalogu řazena k ca polovině 15. století, posouvá Mocarski její vznik do počátku 15. století. Oprávněně. Její paleografický vzhled, osoby v ní jmenované⁵⁾ a zejména skutečnost, že obě knihy jsou zřejmě zapsány v inventáři kostela sv. Jana v Toruni z r. 1405⁶⁾ tomu zcela nepochybně nasvědčují. Žel, že zatím o autoru uvedeného listu neumíme říci nic konkrétnějšího.

DODATEK k str. 27

Dle laskavého sdělení Fr. Avrila — Paříž, zprostředkovaného dr. J. Krásou, nalézají se dva kodexy z Janovy knihovny v pařížské Bibliothèque Nationale. Jde o dvousvazkovou latinskou biblii, zřejmě středoevropského původu, asi z konce 13. stol. (sign. Lat. 17, viz Ph. Lauer, Bibliothèque Nationale. Catalogue général des manuscrits latins I, Paris 1939, str. 11) a Godefrida de Viterbio Pantheon, k němuž je připojena ještě řada dalších textů Hildegardy z Bingen a katalog papežů a císařů (sign. Lat. 4895 A, viz Catalogus codicum mancriptorum Bibliothecae Regiae IV, Paris 1744, str. 15). První z nich má na fol. 2^r vlastnickou poznámku *Ista Biblia est domini Johannis, cancellarii regis Romanorum* (katalog ji, zřejmě nesprávně, řadí též ještě do 13. stol.), druhý na fol. D obdobně *Liber iste cronicarum est domini Johannis cancellarii regis Romanorum*. Striktně vzato není formulace těchto poznámek zcela jednoznačná, protože neuvádí další tituly kancléřovy a ani jméno římského krále a tak jsou teoreticky (odhlédne-li se od panovníků předlucemburských) čtyři možnosti určení osob: Jan Volek, biskup olomoucký jenž byl Karlovým kancléřem v r. 1350 a zač. 1351; Jan ze Středy, kdy by zápisy patřily do let 1353 — duben 1955, Jan z Jenštejna, jenž byl kancléřem Václavovým v letech 1376—1384 a Jan neboli Hánek Brunův, opět kancléř Václavův v letech 1384—1396. Nepadají-li první a poslední kancléř pro naši nedostatečnou znalost jejich intelektuálních zájmů zatím v úvahu, není možno zcela vyloučit eventualitu, že majitelem mohl být Jan z Jenštejna, jemuž obě díla obsahově zcela vyhovují. Pokud bychom pak mohli předpokládat (a bylo by to pravděpodobné), že si obě díla vzal sebou do římského exilu, pochopili bychom lépe i skutečnost, že se dostala prostřednictvím sbírky Mazarinovy resp. Colbertovy na své dnešní místo. Určitější soud ale bude možno udělat až po provedení paleografického rozboru obou zmíněných poznámek. Do té doby je třeba nechat otázku otevřenu.

⁵⁾ Tak zejména Niklos Meysner (Meysener) je dosvědčen k r. 1409 (viz Liber scabinorum veteris civitatis Thoruniensis 1363—1428, ed. K. Kaczmarczyk, Toruń 1930, č. 829.

⁶⁾ Mocarski l. c. upozorňuje na nedostupnou mi knihu W. Ziesemera.

**Aus der Buchkultur in den böhmischen Ländern in der
Zeit Karl IV. und Wenzel IV.**

ZUSAMMENFASSUNG

Bei Gelegenheit des 600 jährigen Jubiläums des Todes Karl IV. versucht der Autor einige Bausteine zur künftigen systematischen Schilderung der Buch- und Bibliotheksverhältnisse seiner Zeit sowie der Zeit seines Sohnes Wenzel IV. zu liefern. Er wählt drei Problemkreise aus. Im ersten ist es die persönliche Haltung Karls in Bezug auf Handschriften sowohl was seine eigenen Bedürfnisse als auch seine Schenkungen anbetrifft. Obwohl leider aus Karls persönlicher Bibliothek so gut wie keine Überreste erhalten geblieben sind, stehen doch verschiedene Anspielungen bzw. indirekte Nachrichten zur Verfügung, namentlich solche, die seine eigene Lektüre näher zu verfolgen gestatten. Obwohl es scheint, dass Karl keine im eigenen Sinne des Wortes bibliophilen Neigungen gehabt hat, sorgte er jedoch stets und sorgfältig für solide Bücherausstattung der verschiedensten Institutionen, an denen er Interesse hatte. Auf ähnliche Weise kamen die Bücherneigungen und — pflege bei Ernst von Pardubitz, dem vornehmsten Rat des Kaisers, zum Ausdruck. Dabei werden vom Autor die diesbezüglichen Überreste des Materials gesammelt und kommentiert. Dagegen war der Kanzleivorstand und Leitomischler bzw. Olmützer Bischof Johann von Neumarkt anderer Orientierung. Er gehörte zu den vornehmsten Bücherliebhabern seiner Zeit überhaupt, was sich sowohl in seiner Korrespondenz als auch anderen Quellen widerspiegelt, die zur Rekonstruktion seiner Bibliothek benutzt wurden. Bei allen diesen Überlegungen kann nur mit ganz beschränktem primären Quellenmaterial gearbeitet werden, so dass vieles hypothetisch bleiben muss (das betrifft freilich auch die nachfolgenden Ausführungen).

Im zweiten Teil des Aufsatzes wird die Aufmerksamkeit dem Problem der Konstituierung der Bibliotheken an der Prager Universität gewidmet. Dabei wird vornehmlich das alte Bücherverzeichnis des Karls—Kollegs untersucht und ediert, von dem es gilt, dass es wirklich zum Anfang der 70. Jahre des 14. Jhs gehört und neben dem Legat der Bibliothek Wilhelms von Lestkov auch andere Erwerbungen enthält.

Der dritte Teil bringt schliesslich eine Liste der böhmischen Kathederschreiber — es sind vorläufig insgesamt 29 — in der vorhussitischen Zeit, denen leider, mit einziger Ausnahme, z. Z. keine konkreten Handschriften zuzuweisen sind. Aus der Art der Erwähnungen werden erste Anläufe zur Sozialgeschichte dieser Berufsschreiber unternommen die sich bisher nur in den Prager Städten belegen lassen. Und da sie eine wichtige Stufe zum ständigen Buchhandel darstellen, wird in der am Schluss beigefügten Beilage noch ein wenig bekannter Beleg über die Wichtigkeit Prags als Büchermarkt, ein Brief an den Thorner Rat aus der Zeit kurz vor 1405 herausgegeben.

**UČITELÉ PRÁVNICKÉ FAKULTY
A PRÁVNICKÉ UNIVERZITY PRAŽSKÉ
V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ (1349—1419)**

ROSTISLAV ZELENÝ¹⁾ — JAROSLAV KADLEC

R. 1348 byla v Praze zřízena univerzita jako *studium generale in qualibet facultate*, tedy i s fakultou právnickou²⁾ Pro poměry na této fakultě je však příznačné, že podle kroniky Františka Pražského se na ní konaly přednášky pouze z kanonického práva.³⁾ *Ius autem canonicum legit doctor decretorum de Bononia vocatus et idem ius canonicum legit in ecclesia Pragensi magister Stephanus . . . , domini archiepiscopi cancellarius*. První z těchto učitelů, podle jména neuvedený, byl italský kanonista Bonsignore de Bonsignori, který působil v Praze asi v letech 1350—1354 jako *lector ordinarius Decretalium*,⁴⁾ druhý učitel, arcibiskupský kancléř a generální vikář Štěpán z Uherčic, byl *lector Decreti*.⁵⁾

I když se později (1372) právnická fakulta osamostatnila jako *universitas iuristarum in studio Pragensi*,⁶⁾ v jejím zaměření na právo kanonické nenastala změna.⁷⁾ Bývalo to vysvětlováno příkladem univerzity pařížské, kde, jak se mylně

¹⁾ Rostislav Zelený, předčasně zesnulý autor této studie (nar. 13. května 1920, z. 17. února 1972), věnoval se výhradně, jak to odpovídalo jeho životní dráze duchovního, studiu kanonického práva. Do této disciplíny spadá jeho disertace *Církevní forma uzavírání manželství* (1954) i následující studii: *The Quaestiunculae of Stephan of Roudnice. Apollinaris XXXVIII* (1965), str. 108—122, 236—283, 372—405, též zvl. otisk, Roma 1966. — *Statuta brevia Arnošta z Pardubic z r. 1353. SR VII*, (1968), str. 69—76. — *Řeč Jana Náže, doktora obojích práv, na učení padovském. SR IX* (1970), str. 207—212. — *Councils and synods of Prague and their statutes (1343—1361). Apollinaris XLV* (1972), str. 471—532, 698—740), též zvl. otisk, Řoma 1972. — *Původ traktátu „Circa processum iudicium“*. AUC—HUCP XII (1972), fasc. 1—2, str. 67—86. — V posledním roce života se zabýval Zelený, podporován pokyny prof. M. Bchářka, právníky působícími na vysokém učení pražském v době předhusitské. Práci jsem upravil, opravil a doplnil a připravil k otištění. Za cenné připomínky srdečně děkuji dr. J. Kejřovi, J. Kadlec.

²⁾ Srov. Boháček, Založení, str. 5—31.

³⁾ Chron. Francisci III, 28 (FRB IV, str. 452).

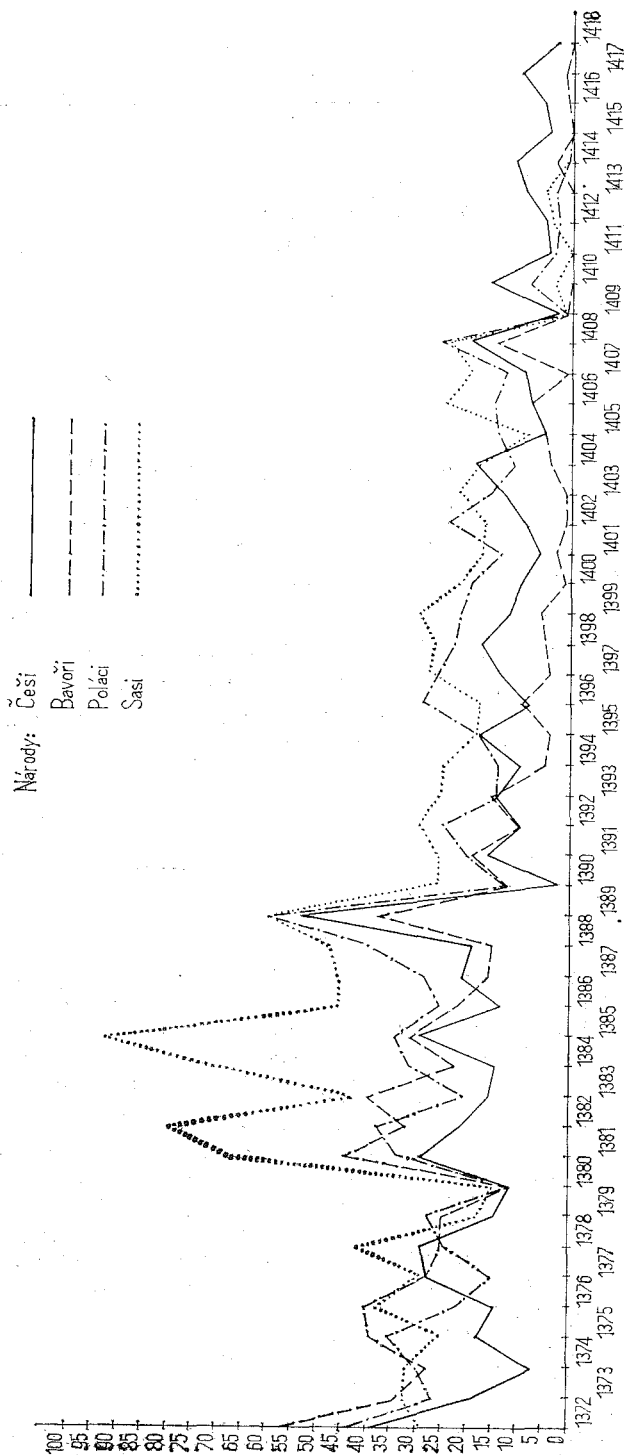
⁴⁾ Viz níže soupis učitelů č. 2.

⁵⁾ Viz níže soupis učitelů č. 1.

⁶⁾ MUP II 1, str. 28.

⁷⁾ Bývá nazývána *facultas iuris canonici* nebo *universitas canonistarum studii Pragensis* (MUP II 1, str. 36, 37, 48).

I. Graf

Počet studentů na právnické universitě v Praze podle národů v letech 1372–1418.

za to mělo, bylo studium římského práva zakázáno. Ve skutečnosti však to byl nedostatek příležitostí k praktickému uplatnění v českých zemích v 14. století, který bránil povolávat boloňské legisty za profesory do Prahy, zatímco školení kanonisté se mohli uplatnit v církevní službě právě tak jako v světských kancelářích.⁸⁾ Zachované prameny nepotvrzují častěji opakované tvrzení, že r. 1390 konal v Praze přednášky o právu římském Jan ze Sušice.⁹⁾ Studium kanonického práva, zejména římskokanonického procesu a práva dekretálů, předpokládalo však důvěrnou znalost římskoprávních pramenů a civilistických nauk, a tu si proto i budoucí kanonisté museli nějak osvojit. Některé doklady z 2. poloviny 14. století naznačují, že studenti nebyli v tomto směru odkázáni jen na soukromou píli, nýbrž že aspoň příležitostně se přednášky o právu římském v Praze konaly.¹⁰⁾ Jako první *doctor utriusque iuris* byl na pražské právnické univerzitě promován r. 1402 kanovník Jan Náz.¹¹⁾ O jeho přednáškách, k nimž byl podle univerzitních statut aspoň pro určitou dobu zavázán, není zpráv.

O metodě a úrovni vyučování na pražské právnické univerzitě během 70 let jejího trvání můžeme tedy soudit jen podle přednášek domácích a cizích kanonistů.¹²⁾ Nadprůměrných osobností, které by byly svými díly obohatily středověkou právnickou literaturu, mezi nimi nebylo. Jejich díla obsahují souhrn vědění tradovaného na soudobých univerzitách, odlišují se však podle charakteristiky E. Otta od podobných děl italského původu tím, že v analýze pramenného materiálu jsou zdrženlivější a strážlivější a že při výkladu kanonistických pramenů občas přihlížejí i k právu římskému.¹³⁾

Své tvrzení o analytické metodě užívané v Praze Ott sice prameny nedokládá, ale potvrzuje je plně schéma učebního postupu, které předeslal nejmenovaný bakalář ze školy pražského dekretalisty doktora Bohuslava z Krnova v úvodu k své

⁸⁾ K dalšímu viz Boháček, Založení, str. 21–25; týž, Einflüsse, str. 25; V. Vaněček, Kapitoly o právních dějinách Karlovy university, 2. vyd. Praha 1946.

⁹⁾ Doklady uvádí Boháček, Založení, str. 22, a týž, Einflüsse, str. 25.

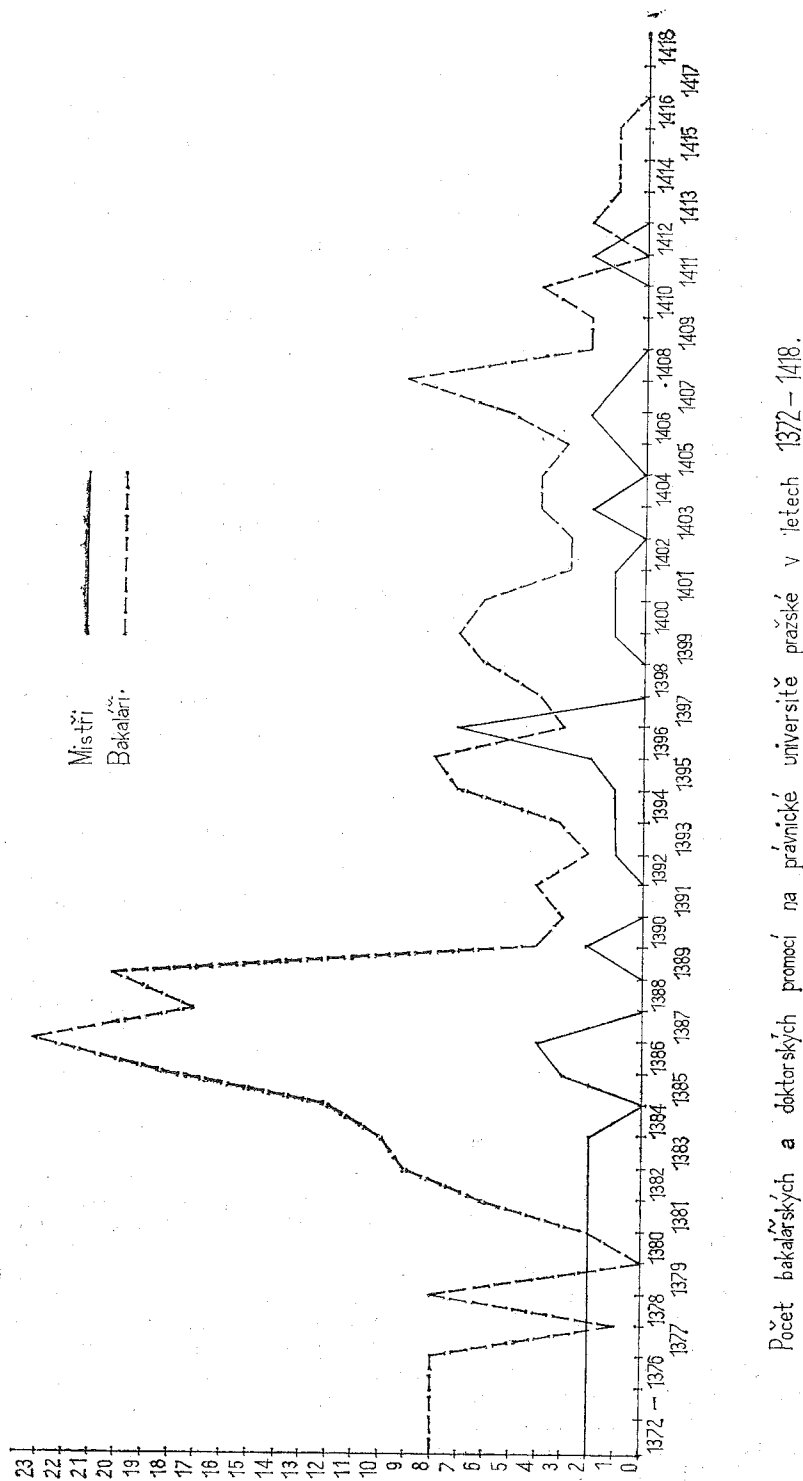
¹⁰⁾ Někteří učitelé právnické fakulty a univerzity pražské byli graduováni *in utroque iure*: r. 1371 je zmiňován Iohannes de Bliden (viz níže soupis učitelů č. 9), r. 1371 a 1374 Wildericus de Mitra (viz níže soupis učitelů č. 10), v letech 1380 a 1385 Ubertus de Lampugnano (viz níže soupis učitelů č. 23) a mezi prvními doktory a licenciáty *in altero iure*, kteří r. 1387 přešli z Prahy do Heidelbergu, se uvádí Iohannes van der Noet (viz níže soupis učitelů č. 31 a); i když tito učitelé konali jako actu legentes přednášky kanonistické, mohli nepochybně vyučovat i právu římskému. S vyučováním právu římskému počítal i rektor právnické univerzity, když r. 1373 zakoupil různé potřeby *pro exequis studentium in iure canonico et civili* (MUP II 1, str. 25), a skutečnému působení legistů na této univerzitě nasvědčuje nedatovaná, ale pravděpodobně ještě ze 14. století pocházející *Collatio circa initium studii pro schola juristarum* v kódeXu K 17 pražské metropolitní kapituly, fol. 97r–103v, ve které přednášející dekretalista považoval za nutné zdůraznit, že hájí přednosti kanonického práva proti civilnímu *sine dominorum legistarum iniuria*. Viz Boháček, Založení, str. 22–23.

¹¹⁾ Viz níže soupis učitelů č. 27.

¹²⁾ K dalšímu Boháček, Nové prameny, str. 76–88; týž, Einflüsse, str. 26.–27.

¹³⁾ Ott, Eindingen, str. 86.

II. Graf

Počet bakalářských a doktorských promocií na právnické universitě pražské v letech 1372—1418.

repetitio.¹⁴⁾ *Primo rubricam ad precedentem continuabo materiam rubrice breviter percurrando, demum de capite materiam summabo casus in terminis ponendo. tertio litteram exponam notabilia ex eadem colligendo, quarto litteram opponam questiones contra materiam ponendo, quinto ad glossas veniam, ut melius potero corrigendo.* M. Boháček, který repetici objevil a rozebral, praví:¹⁵⁾ „Je to postup ustálený v středověkých právních školách italských a francouzských zhruba v polovici 13. stol. (zvl. u legistů doby poakkursiovské a u dekretalistů) a jeho výslovná formulace v bakalářské repetici zřejmě měla ukázat, že přednášející vědomě postupuje *lege artis*. Skutečně také vlastní výklad, který po tomto rozvrhu následuje, se přidržuje ohlášeného postupu, při čemž v oddíle čtvrtém (*Venio ad quartum, questiones circa materiam formando et oppositiones propter arguentes pretermittam*) je rozvinut do devíti hlavních a řady vedlejších questiones, které však nemají podobu dialekticky propracované literární formy tohoto jména a jsou pouze formulací a bezprostředním řešením otázek při výkladu interpretovaného dekretálu se naskytujících. V svém výkladu se přednášející opírá o hojně citáty všech sbírek kanonistických, kromě Klementin, i legistických a jejich Glos. Takřka výlučně na pramenech legistických je založen výklad o rubrice „*De dolo et contumacia*“, jak to plyne z římskoprávního původu těchto pojmů. Ze spisovatelů právnických až na Odofreda (a ovšem Accursiovu Glosu) jsou citováni vesměs jen kanonisté: Ioannes Andreae, Ioannes de Lignano, Innocentius, „Abbas“ (*antiquus*), Bernardus („*in glossa*“, tedy Parmensis), Goffredus, Ioannes Monaci, Hostiensis. Odchylné názory civilistů se však někdy uvádějí povšechně: „*secundum legistas*“. V posledním oddílu svého výkladu si autor všímá i soudních písemností, kterých bylo nutno užít při praktické aplikaci vykládaného dekretálu.“ M. Boháček také upozorňuje, že i bakalářská repetice přihlíží k formě soudních písemností, pokud nějakým způsobem souvisely s praktickou stránkou probíraných otázek. To svědčí o praktickém zaměření studia na pražské právnické univerzitě, jejíž žáci, i když nedosáhli akademických gradů, působili často jako notáři různého druhu, ano primitivní glosy, které se objevují v procesní pří-

14) Boháček, *Nové prameny*, str. 84. Význam termínu *repetitio* vysvětluje Boháček, *Nové prameny*, str. 81—82: „Tak se nazývaly výklady o zvoleném textu právnických pramenů, které měly podat jeho vyčerpávající interpretaci se všemi otázkami k ní se pojícími, a to zejména tím, že shrnuly, utřídily a vysvětlily všechny názory i eventuelní rozpory nauky a vyrovnaly se s nimi. Byl to tedy zvlášť podrobný výklad, kterého užívali i proslulí právníci spisovatelé, civilisté i kanonisté, a zvláště tam, kde šlo o subtilní otázky obtížných nebo zvlášť důležitých textů zákonných, které už normálně vyložili v hlavní přednášce, nebo ve svém komentáři, a k nimž se vraceli (*repetere*), aby podali výklad vyčerpávající. Protože však k vypracování výkladů naznačeného druhu mohl s úspěchem přistoupit jen ten, kdo skutečně ovládal prameny i literaturu, byly podle boloňských a jim napodobených statutů právnických fakult *repetitiones* vyžadovány k získání kvalifikace pro udělení gradu licenciátského a doktorského: ti, kdo už jednu repetitio skutečně absolvovali, nazývali se *baccalarii* (jako zvláštní gradus však bakalariát v Bologni udělen nebyl).“ Také na pražské právnické fakultě a universitě se při doktorské promocii činila zmínka o absolvovaných repeticiích doktorandových. Boháček, *Nové prameny*, str. 51—76.

ručce Mikuláše Puchníka,¹⁶⁾ naznačují, že se na právnické univerzitě konaly též přednášky, které měly vyškolit neprávnický na notáře církevních soudů.¹⁷⁾

Kanonické právo přednášeli zpravidla dva profesori, jeden *Decretum Gratiani*, druhý *Decretales (Decretales Gregorii IX., Librum Sextum et Clementinas)*, nebo oba z nich *Decretales* a jeden *Decretum*.¹⁸⁾ Akademické grady byly: 1. bakalář, který posluchač získával ve čtvrtém roce studia a který mu již poskytoval určité právo k univerzitním lekcím. 2. Po dalších třech letech, když se bakalář podrobil obvyklým zkouškám, získával licenciát, *veniam docendi*, tj. mohl na pražské univerzitě číst a podle předepsaných knih vykládat. 3. Titulu doktora se dosahovalo na základě licenciátu slavnostní promocií, zpravidla velmi nákladnou. K právu přednášet, které zakládaly instituce všech uvedených akademických hodností, přistupovala statutární povinnost přednášet aspoň dva roky, leda by byla od ní udělena dispens. Tato dispens byla zřejmě udělena velmi často, neboť valná většina těch, kteří získali *licentiam legendi*, tohoto práva neužívala a spokojila se samotným akademickým gradem, který jim sloužil k dosažení průměrného zaměstnání ve službě církve, panovníka, měst apod. Od r. 1372, kdy začíná matrika právnické university, do r. 1418 bylo zapsáno 3 563 posluchačů. 235 bakalářů a 36 doktorů.¹⁹⁾ Z osob k přednášení oprávněných, tedy z bakalářů, licenciátů a doktorů, jich skutečně přednášelo jen několik desítek. Konali-li přednášky déle, nežli k tomu byli podle statut zavázáni, stávali se *actu legentes*, a byli-li úředně pověřeni přednáškami o některé kanonistické právní sbírce ke studiu předepsané, nazývali se *lectores ordinarii*. Je pozoruhodné, že mezi nimi byl značný počet rodilých Čechů.

V dalším podávám soupis učitelů právnické fakulty a univerzity, pokud se o nich dovídáme z jejich zachovaných přednášek, z matriky právnické univerzity pražské i z matrik jiných univerzit, ze Soudních akt konsistoře pražské a z jiných pramenů.

Zkratky častěji uváděných pramenů a literatury:

AJCP	= Acta judiciaria consistorii Pragensis I—VII (1373—1424), vyd. F. Tadra, Praha 1893—1901.
Boháček, Processus	= M. Boháček, Processus iudiciarius secundum stilum Pragenses. Sborník akademiku V. Vojtiškovi k 75. narozeninám. Praha 1958, str. 5—35.
Boháček, Literatura	= Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké. Praha 1960.
Boháček, Nové prameny	= M. Boháček, Nové prameny k dějinám pražské university. SR IV (1965), str. 49—92.

¹⁵⁾ Boháček, Nové prameny, str. 84—85.

¹⁶⁾ Viz níže soupis učitelů, č. 11.

¹⁷⁾ Boháček, Einflüsse, str. 27.

¹⁸⁾ Stručné dějiny University Karlovy (red. F. Kavka), str. 26.

¹⁹⁾ Tomek, Děje university pražské, str. 90—91; Jireček, Právnický život, str. 151—152.

Boháček, Založení	= M. Boháček, Založení a nejstarší organizace pražské university. AUC—HUCP VI 1, str. 5—31.
Boháček, Einflüsse	= Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren. Ius Romanum Mediae Aevi, pars V, 11. Mediolani 1975, 162 stran.
Eršil—Pražák, Archiv	= J. Eršil, J. Pražák, Archiv pražské metropolitní kapituly I. Praha 1956.
Gloria, Monumenti	= A. Gloria, Monumenti della Università di Padova I. Padova 1888.
Hledíková, Úřad generálních vikářů	= Zd. Hledíková, Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské. Praha 1971.
Chaloupecký, Karlova universita	= V. Chaloupecký, Karlova universita v Praze 1348—1904. Praha 1948.
Jireček, Právnický život	= H. Jireček, Právnický život v Čechách a na Moravě. Praha 1903.
Knod, Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562)	= G. Knod, Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562). Bibliographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis. 1899.
Luschin v. E., Quellen	= A. Luschin v. Ebengreuth, Quellen zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien. Sb. Wien, philosoph.—histor. Klasse 113. B., 1896.
MUP II 1	= Monumenta historica Universitatis Carolo—Ferdinandae Pragensis, tom. II. Album seu Matricula facultatis iuridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1413. Pars I., Pragae 1834
Muther, Zur Geschichte	= Th. Muther, Zur Geschichte der Rechtswissenschaft und der Universitäten in Deutschland. Jena 1876.
Muther, Prozess	= Th. Muther, Zur Geschichte des röm.—canon. Prozesses in Deutschland während des XIV. und Anfang des XV. Jahrhunderts. 1872.
Ott, Beiträge	= E. Ott, Beiträge zur Receptions—Geschichte der römisch—canonischen Processes in den böhmischen Ländern. Leipzig 1879.
Ott, Eindringen	= E. Ott, Das Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters. ZRG, kanon. Abt. III (1913), str. 1—107.
Podlaha, Series	= A. Podlaha, Series praepositorum... et canonicorum a primordiis usque ad praesentia tempora. s. metropolitanae ecclesiae Pragensis Praha 1912.
Pozzi, Postille autografe	= G. Pozzi, Postille autografe di Bonsignore de Bonsignore, canonista a Praga. Italia medioevale ed umanistica 1 (1958), str. 347 nn.
Savigny, Geschichte	= V. C. von Savigny, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter. Heidelberg 1834—1851.
Schulte	= J. Fr. Schulte, Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts I—III. Stuttgart 1875—1880.
Schulte, Kanonistische Handschriften	= J. Fr. Schulte, Die canonistischen Handschriften der Bibliotheken... in Prag. Abhandlungen der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. VI. Folge, 2. Band. Prag 1869.
SR	= Studie o rukopisech I (1962) a násl.

- Tadra, Cancellaria = F. Tadra, Cancellaria Arnesti. AÜG LXI (1880).
Arnesti
- Tadra, Kanceláře a písaři = F. Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých. Rozpravy ČAVU 1, Praha 1892.
- Tadra, Cancellaria = F. Tadra, Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.). Formulář Královské kanceláře české XIV. století. Historický archiv č. 8. Praha 1895.
- Tadra, Kulturní styky = F. Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou. Praha 1897.
- Toepke = G. Toepke, Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662. I. Heidelberg 1884.
- Tomek, Děje university pražské = W. W. Tomek, Děje university pražské. Praha 1849.
- Tomek, Dějepis města Prahy III, V. = W. W. Tomek, Dějepis města Prahy III, V. Praha 1893, 1905 (2. vyd.).
- Tříška, Lč = J. Tříška, Literární činnost předhusitské university. Praha 1967.
- Tříška, Studie a prameny k rétorice a k universitní literatuře. = J. Tříška, Studie a prameny k rétorice a k universitní literatuře. Praha 1972.
- Tříška, Příspěvky k středověké literární universitě. = J. Tříška, Příspěvky k středověké literární universitě. AUC—HUCC tom. X (1969), fasc. 1, str. 7—48.
- Příspěvky III. = J. Tříška, Příspěvky k středověké literární universitě. AUC—HUCC tom. X (1969), fasc. 1, str. 7—48.
- Werunsky, = E. Werunsky, Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit. Innsbruck 1886.
- Geschichte Kaiser Karls IV.
- ZRG, kano. Abt. = Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, kanonistische Abteilung.

1. ŠTĚPÁN JANŮV Z UHŘETIC

(Z UHERČIC, Z PRAHY, Z VILÉMOVA, Z ROUDNICE),
magister artium, lector ordinarius Decreti, Sexti, (Clementinarum)

Pocházel z vladyckého rodu vilémovského. Narodil se kolem r. 1300 v Uhřeticích u Chrudimě, studoval a mistrovský gradus získal snad v Perugii.¹⁾ V letech 1346—1358 byl stálým vikářem arcibiskupa Arnošta z Pardubic v pražském kostele a jeho zástupcem v penitenciálních věcech;²⁾ r. 1354 na žádost Arnoštovu dostal provizi na kanonikát s prebendou,³⁾ v tu dobu byl již oltářníkem sv. Silvestra pražským volbou kapituly, což obojí měl, včetně vikářství, opustit, ale přesto byl oltářníkem ještě r. 1355. Od r. 1354 byl i kanovníkem olomouckým a od r. 1355 arcijáhnem litoměřickým. Byl jedním z nejbližších spolupracovníků Arnošta z Pardubic a spolu s Janem Paduánským zastával úřad generálního vikáře in spiritualibus. Hned po založení pražské univerzity přednášel spolu s nejmenovaným boloňským profesorem⁴⁾ kanonické právo v pražském

¹⁾ Tadra, Kulturní styky, str. 431, uvádí jej jako studujícího práv v Perugii r. 1339; podobně Schulte II, str. 431, nr. 21.

²⁾ Tadra, Cancellaria Arnesti, str. 125, nr. 32.

³⁾ MBV II, nr. 198.

⁴⁾ Byl to Bonsignore de Bonsignori, který přednášel Řehořovy dekretálky.

kostele.⁵⁾ Pravděpodobně jemu platí chvála císaře Karla za to, že zanechal přednášek o dekretálech, „které jsou plny mrzkých a hašteřivých hádek, a svůj bystrý důvtip zaměřil na přednášky o dekrétu jakožto theologickém předmětu hodném rozvážného studia“.⁶⁾ Z rozhořčení Karlova na dekretály, speciálně Klementiny,⁷⁾ můžeme usuzovat, že Štěpán přednášel nejprve *lib. Sextum et Clementinas* (byly vždy přednášeny společně) a potom *Decretum*.⁸⁾ Je možné, že přednášel až do r. 1358, kdy opustil své vynikající postavení, snad pod vlivem úmrtí svého přítele, mistra Jana Paduánského,⁹⁾ a vstoupil do roudnického kláštera.¹⁰⁾ Mistr Štěpán byl velkým milovníkem knih, které si s velkým nákladem opatroval;¹¹⁾ patřil mu kódex Nár. muzea v Praze C 4 XIII, obsahující *Vitas patrum*, jak svědčí poznámka na titulním listě. Rok před vstupem do kláštera daroval břevnovskému klášteru postilu Mikuláše z Liry s podmínkou, že za něho bude slouženo anniversarium.¹²⁾ Poslední zmínka o něm je z r. 1365.¹³⁾

Spisy: Quaestiones seu Casus conscientiae seu Quaestiunculae. (Statutum domini Arnesti sic dicit: Nullus presbyter parochianum alterius sine proprii licentia sacerdotis, nisi in articulo mortis constitutum, ad confessionem recipiat... X... Prelatus nullam exactionem debet dare, que ex consuetudine prioris non fuit et a scabinis in preiudicium libertatis ecclesie facta est, nisi dyecesanus sic fieri mandaret“).

Quaestiunculae jsou praktická pastorální příručka pro kněze v duchovní správě, hlavně pro zpovědníky, jakási *Summula*, kde ve formě otázek a odpovědí řeší praktické pastorální problémy; nejsou však komentářem Stanov Arnoštových z r. 1349, jak bylo tvrzeno ve starší literatuře.¹⁴⁾

⁵⁾ FRB IV, str. 452.

⁶⁾ H. Kaiser, Der colletarius perpetuarum formarum d. Johann v. Gelnhausen. Strassburg 1898, nr. 219, str. 95; Tadra, Cancellaria Caroli IV. nr. 208, str. 128. Nepříznivý úsudek císařův o dekretálech bude mít spíše osobní než věcný důvod: c. 1 Clem. 2,9 a c. 2 Clem. 2,11 se vyjadřovaly bezohledně o Karlově dědovi Jindřichu VII; proto Karel vymohl r. 1361 papežské prohlášení, kterým byl tento nepříznivý charakter kánonů Klementin oslaben a památka exkomunikovaného krále očištěna (Ott, Beiträge, str. 56, pozna. 8).

⁷⁾ Viz pozn. 6).

⁸⁾ V rukopise Nár. muzea v Praze XVII A 12, obsahujícím Gratianovo Decretum, jsou glosy, označované různými siglami. St. Kuttner, Bernardus Compostellanus. Traditio I (1943), str. 289, označil tyto glosy za dílo českých učenců a glosu označenou siglou Steph. za dílo Štěpána z Prahy. J. Kejř, Les manuscrits du Décret de Gratien dans les bibliothèques tchécoslovaques. Studia Gratiana VIII (1962), str. 27—28, však poukazuje na to, že bez důkladného studia látky není možné s jistotou připisovat tyto glosy mistru Štěpánovi; hlavní důvod vidí v tom, že glosy jsou označeny siglami teprve dodatečně.

⁹⁾ O Janu Paduánském Hledíková, Úřad gener. vikářů, str. 118—119.

¹⁰⁾ Tadra, Cancellaria Arnesti, str. 203.

¹¹⁾ Tadra, Kanceláře a písaři, str. 209.

¹²⁾ Tadra, Kanceláře a písaři, str. 209.

¹³⁾ H. Jireček, Právnícký život str. 111: „in Hradczano domus quondam per magistrum Stephanum aedificata 1365“.

¹⁴⁾ Zelený, The Quaestiunculae, str. 8—9.

Vyd.: R. Zelený, *The Quaestiunculae of Stephan of Roudnice*; zvl. otisk z časopisu *Apollinaris XXXVIII* (1965), Roma 1966. Soudpis rukopisů tamtéž, str. 7–8. Další rukopisy: J. Tříška, *Příspěvky III*, str. 22, nr., 6, a týž, *Studie a prameny*, str. 114 ad 11 a str. 232. Dodej: Admont 315, fol. 1r–13r (excerpta), 460, fol. 122r–138v (XV. stol.); München, Staatsbibl., clm 26727, fol. 348r–371v (a. 1446); Olomouc, UK M-I-296, fol. 97r–120r et 129; Wien, Schottenkloster 265 (54 a 6), fol. 157r–171r; Wrocław, BU I F 54, fol. 204r–228v.

Literatura: Schulte II, str. 431, nr. 21; Tadra, *Kulturní styky*, str. 284; Jireček, *Právníký život*, str. 111–112; Ott, *Eindringen*, str. 81, 84; M. Boháček, *O nezvěstné právní knize města Rožmitálu pod Třem. ČSPSČ LXII* (1954), str. 12; J. Zelený, *The Quaestiunculae of Stephan of Roudnice*, zvl. otisk z časopisu *Apollinaris XXXVIII* (1965), Roma 1966; Hledíková, *Úřad gener. vikářů*, str. 118; Boháček, *Einflüsse*, str. 68–69; V. Urfus, *Štěpán z Roudnice a ekonomická etika předhusitských Čech. Jihočeský sborník historický XL* (1971), str. 181–189; týž, *Právo, úvěr a lichva v minulosti*. Brno 1975, str. 49–51.

2. BONSIGNORE DE' BONSIGNORI, decretorum doctor, lector ordinarius Decretalium

Z Kroniky Františka Pražského je zřejmé, že na katedře církevního práva nově zřízené univerzity pražské působil profesor, povoláný z proslulé právní univerzity boloňské.¹⁾ „*Ius autem canonicum legit doctor decretorum de Bononia vocatus.*“ H. Jireček a jiní badatelé se domnívali, že tímto profesorem byl Ludovicus de S. Laurentio.²⁾ Ten však jest uveden jako *actu regens in studio Pragensi* teprve v rotulu beneficiandorum císaře Karla IV. z r. 1365.³⁾ kdežto v rotulech z let 1362 a 1363 uveden není. Rozluštění přinesly dvě glosy, které našel G. Pozzi v latinském rukopise vídeňské Nár. knihovny č. 687.⁴⁾ V kodexu jsou zapsána dvě díla: *Iohannis Andreae de Bononia Hieronymianum opus* (fol. 1r–104v) a *Martini Poloni Chronica usque ad annum 1291* (fol. 105r–163r).⁵⁾ Tato kronika má dvě glosy, psané Bonsignorem de' Bonsignori: 1) „*Hic deficit cronica Iohannis pape XXII, Benedicti XII et Clementis VI moderni pape currentibus annis Domini MCCCLI indicione tertia. Quo tempore hunc librum scribere feci. Ego Bonsignore de Bon. decretorum doctor, Prage legens ordinarie decretales in studio generali ibidem*“ (fol. 138v). 2) „*Cuius filiam habuit in uxore*

1) FRB IV, str. 452.

2) Jireček, *Codex iuris Bohemici* tom. II, pars 3, str. 251; Chaloupecký, *Karlova univerzita*, str. 49–50; Werunsky, *Geschichte Kaiser Karls IV*, str. 335, pozn. 2.

3) MBV III, nr. 585, str. 347.

4) G. Pozzi, *Postille autografe*, str. 347–350.

5) *Tabulae codicum manu scriptorum in bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum I. Vindobonae 1883*, str. 116.

rem Rex Iohannes filius imperatoris Henrici comitis de Lucimburgo. Qui Rex Iohannes fuit pater domini Karoli regis Romanorum et Bohemie hodie viventis Ad cuius petitionem et vocationem veni Pragam pro lectura decretalium ordinarie anno Domini M III^c L. Ego Bonsignore de Bon. decretorum doctor“ (fol. 163r). Z obou glos vysvítá, že Bonsignore přednášel v Praze jako lector ordinarius Dekretály, druhá glosa praví navíc, že přišel do Prahy r. 1350. Tato učitelská činnost Bonsignorova trvala jen krátce, nejdéle do r. 1354. Památkou na ni jsou glosy Bonsignorovy k Řehořovým Dekretálům, jež zjistil J. Kejř v olomouckém kapitulním rukopise C. O. 36. Rukopis je boloňského původu a Bonsignore jej asi přivezl do Prahy.⁶⁾ Z boloňské kroniky, vydané od L. A. Muratoriho, se dovidáme, že na cestě ke korunovaci do Říma koncem r. 1354 doprovázela královnu Annu Bonsignorova manželka Giovanna, která ovládala spisovně němčinu, češtinu a itaštinu.⁷⁾ Byl tedy Bonsignore laik. U profesora dekretálů pražské univerzity v době Karlově to velmi překvapuje. Naproti tomu v Bologni působila řada profesorů ženatých, např. již v 13. století Aegidius de Fuscariis nebo potom i sám Ioannes Andreae.

Literatura: E. Werunsky, *Geschichte Kaiser Karls IV*, str. 335, pozn. 2; H. Jireček, *Codex iuris Bohemici* tom. II, pars 3 (Praha 1889), str. 251; týž, *Právníký život*, str. 110; Ott, *Eindringen*, str. 80, pozn. 6; Chaloupecký, *Karlova univerzita*, str. 49–50; G. Pozzi, *Postille autografe*, str. 347–350; J. Kejř, *Ioannis Andreae „Hieronymianum opus“ a jeho ohlas v českých zemích. SR XII* (1973), zvl. str. 74–75; Boháček, *Einflüsse*, str. 24; J. Kejř, *Po stopách prvního profesora práv na pražské univerzitě. SR XVI* (1977), v tisku. Dr. Kejřovi, který mi dal strojopis svého pojednání k nahlédnutí, upřímně děkuji.

6) J. Kejř, *Po stopách prvního profesora práv na pražské univerzitě. SR XVI* (1977).

7) L. A. Muratori, *Scriptores rerum Italicarum XVIII* [1731], str. 436.

3. BOREŠ MANÍKUV Z MRÁKOTIC (Z PRČIC¹⁾), magister artium, actu legens ius canonicum

Byl nepochybně prostého původu a svých vysokých hodností si dobyl odborným školením vědeckým. R. 1361 přednášel na pražské univerzitě církevní právo, jak svědčí provize z 30. dubna t. r. na kanonikát v Sadské, udělená mu na žádost Karla IV.²⁾ *Borso Manikonis de Proczicz, clericus Pragensis dioecesis, actu legens ius canonicum in civitate Pragensi.*“ Není vyloučeno, že přednášel po mistru Štěpánovi, když ten odešel r. 1358 do roudnického kláštera. Jako lektor musel mít aspoň gradus bakaláře dekretů, protože jinak by nebyl mohl předná-

1) K farnosti přčické náleželo Boršovo rodiště, osada Mrákotice; proto bývá Boreš uváděn podle obou míst.

2) MBV II, nr. 1203.

šet. Na žádost Karla IV. dostal 28. října 1366 provizi na pražské kanovníctví.³⁾ Po pěti letech, 22. dubna 1371, mu vyprosil stejnou milost arcibiskup Jan Očko z Vlašimě,⁴⁾ jehož byl v letech 1370—1373 generálním vikářem. Ještě předtím byl r. 1364 jmenován arcijáhнем bechyňským a zůstal jím až do r. 1390; odtud je také v pramenech běžně zván pouze Boreš, arcijáhen bechyňský. Byl asi již pokročilého věku, když na naléhání arcibiskupa Jana z Jenštejna přijal r. 1380 úřad oficiála,⁵⁾ v němž však setrval pouze do r. 1383, kdy se ho vzdal,⁶⁾ zakusiv v něm mnoho trpkostí; zažil v něm mimo jiné v létě 1381 prudkou srážku s králem Václavem, za níž uprchl z Prahy, obáváje se násilností, kterých se právě tehdy stala obětí kapitula vratislavská. Tím velmi zarmoutil arcibiskupa Jana z Jenštejna, s nímž jej pojilo osobní přátelství, jak svědčí několik Jenštejnových listů, v nichž Borešovi vytýká strach ze smrti a z moru.⁷⁾ Přesto však ho arcibiskup ujišťuje svým přátelstvím, stejně jako v jiných listech z r. 1382, kdy Boreš byl nemocen.⁸⁾ O důvěrném vztahu Jenštejnově k Borešovi svědčí i to, že mu arcibiskup věnoval i svůj spisek *Commentum super psalmo „Noli emulari“*, zachovaný ve vatikánském sborníku Jenštejnových prací.⁹⁾ Spisek vznikl v letech 1390—1393, tedy v té době byl Boreš z Mrákotic ještě na živu.

Literární činnost Borešovu představuje pouze nevelká donedávna neznámá práce z počátku 80. let 14. století, *Collectum magistri Borssonis, archidiaconi Bechinensis, qualiter religiosi exempti extra monasterium consistentes se habeant ad episcopum et alios prelatos*. Zachovala se v pap. kodexu 15. stol. kapituly olooucké č. 298, fol. 149v—154r.¹⁰⁾

Literatura: Podlaha, Series nr. 361; F. M. Bartoš, Dva církevní právníci věku Karlova. Jihočeský sborník historický XIV (1941), str. 53—54; Boháček, Literatura, str. 71; Hledíková, Úřad generálních vikářů, str. 124.

³⁾ MBV III, nr. 764—765.

⁴⁾ MBV IV, nr. 162.

⁵⁾ J. Loserth, Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung I. Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenczenstein. Archiv für österreichische Geschichte I, V, Wien 1877, nr. 72, str. 391—393.

⁶⁾ Tamtéž nr. 53, str. 376.

⁷⁾ Tamtéž nr. 24, str. 327—329, nr. 34, str. 337, nr. 74, str. 395, snad sem patří i nr. 53, str. 376—378.

⁸⁾ Tamtéž nr. 6, 7, str. 309—312.

⁹⁾ Cod. Vatic. lat. 1122, fol. 120v—134r.

¹⁰⁾ Boháček, Literatura, str. 71.

4. LUDOVICUS DE SANCTO LAURENTIO DE PADUA,
legum et decretorum doctor, actu legens

Získal r. 1330 doktorát římského práva v Padově a působil tam jako profesor téhož předmětu.¹⁾ Jako profesor *actu regens in studio Pragensi* jest uve-

den v rotulu beneficiandorum císaře Karla IV. z r. 1365.²⁾ Nebyl tedy prvním profesorem církevního práva přišedším z ciziny, jak bylo již zjištěno G. Pozzim.³⁾ Jiných zpráv o něm není.

Literatura: Tadra, Kulturní styky, str. 287; týž Kanceláře a písaři, str. 250; H. Jireček, Právníký život, str. 110; Ott, Eindrigen, str. 80, pozn. 6 s literaturou.

²⁾ MBV III, nr. 585, str. 353; Tadra, Kulturní styky, str. 287, pozn. 2; týž, Kanceláře a písaři, str. 250, pozn. 3.

³⁾ G. Pozzi, Postille autografe, str. 347; viz výše č. 2. (Bonsignore de' Bonsignori).

5. WILHELMUS HORBORCH (HORBORG, HORBERG, HERBORG),
decanus Hamburgensis, decretorum doctor, lector ordinarius Decretalium

Narodil se v letech 1320—1325 v Hamburku. Otec se jmenoval Jan. Byl nejmladší ze čtyř synů, mládí strávil pravděpodobně na papežském dvoře v Avignoně, kde studoval kanonické právo.¹⁾ R. 1361 byl bakalářem kanonického práva a 22. srpna téhož roku jej Innocenc VI. jmenoval papežským kolektorem provincie a města Brém a diecéze Verdenské.²⁾ R. 1365 jest uveden jako děkan hamburský.³⁾ Od r. 1367 studoval v Bologni jako žák Jana z Lignana,^{3a)} od r. 1369 působil v Praze jako *lector ordinarius decretalium*.⁴⁾ V matrice právnické university jest uveden mezi intitulovanými, kteří již doktorského titulu dosáhli,⁵⁾ zápis není datován, ale byl pravděpodobně proveden r. 1372. Na prosbu rektora právnické university Jana, probošta v Granzoge, a doktora Viléma Horborcha zakoupil Karel IV. r. 1373 dům svého komorníka pro právnickou univerzitu za 150 grošů a Vilém Horborch se tam ubytoval.⁶⁾ Z Prahy byl povolán r. 1376 do Avignonu, potom působil v Římě jako mladší auditor posv. Roty, nejvyššího papežského soudu,⁷⁾ a pořídil sbírku rotálních nálezů z let 1376—1381.⁸⁾ Zda-li

¹⁾ Jistě byl v Avignoně činný r. 1362 při sporu mezi hamburskou kapitulou a městem. V hamburské městské knize účtů z r. 1362 je záznam: „Romanam in curiam 20 tal, per Dominum Willekinem Herborch. Item idem et domui sancti Spiritus“; r. 1363: „Item II marcae notario dni Willekini Herborch, qui portavit conservatorium de curia Romana“. Pfaff, Zur Geschichte, str. 515.

²⁾ G. Knod, Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562), 1899, str. 214, nr. 1526.

³⁾ Pfaff, Zur Geschichte, str. 515.

^{3a)} Jeho poměr k Janovi z Lignana byl velmi srdečný; nejen jej velmi často cituje, ale nazývá jej (decisio 2, alias 95) „dominus et pater meus subtilissimus“.

⁴⁾ Když mu Řehoř XI. 4. ledna 1374 uděluje expektanci na krakovský kanonikát a rezervaci na krakovské probošství, praví o něm: „... qui, ut asseris, per quadriennium in studio Pragensi decretales ordinarie legisti“ (MBV IV, str. 443, nr. 781). Přednášel tedy pravděpodobně od r. 1369.

⁵⁾ MUP II 1, str. 1.

⁶⁾ Tomek, Děje university pražské, str. 58.

⁷⁾ A. Van Hove, Prolegomena. Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Can. Mechliniae — Romae 1945, str. 403; G. Knod, Deutsche Studenten, str. 214, nr. 1526.

⁸⁾ Viz níže literární činnost.

¹⁾ A. Gloria, Monumenti I, nr. 1108, str. 566, a nr. 178, str. 70.

se později vrátil do Prahy,⁹⁾ není jisté. R. 1380 byl kanovníkem krakovským,¹⁰⁾ ale o tom, že v Krakově působil jako profesor, není zpráv. R. 1381 se zdržoval ještě v Římě.¹¹⁾

Literární činnost:

1. Z doby Horborchovy profesorské činnosti na pražské právnické univerzitě se zachovala *Repetitio decretalis incipientis Debitores* (X 2, 24, 6), označovaná také *De usuris*, neboť probírá tuto dobovou nectnost — lichvu, její právní i mravní závadnost a sankce na provinilce.

(„*Repetitio domini Wilhelmi Horborg, dec. eccl. Hamburgensis, decr. doctoris, in studio Prag. ordinarii lectoris, facta anno Dom. MCCCLXXII, VII die mensis Augusti. Reverendi patres et domini . . . ad repetitionem . . . decretalis incipientis Debitores . . . X . . . vel alias merces vendat, ut amplius quam tunc valeant, in certo termino recipiat, si tamen tempore contractus non fuerat ea venditurus navigantis.*“)

Rukopisy: PKap E LXXVI, fol. 196r—206r (XIV stol.); Wrocław UB II Q 17, fol. 95v—106r (explicit: „sicut et usura etc. Si (!) XIII q. V penale (C. 14 q. 5 c. 13); XXXII q. III meretrices (C. 32 q. 4 c. 11); de hoc de deci. Ex transmissa (X 3, 30, 23), Io. And. etc., est finis“).

2. *Decisiones (conclusiones) novae Rotae Romanae*, které za léta 1376—1381 sebral jako rotální auditor v Avignoně a potom (od r. 1378) v Římě. Tato rotální nařízení obsahovala sice pouze motivaci, podle níž měla být daná otázka rozhodnuta, ale ovládla soudní praxi a jsou pro ni od 14. stol. nejdůležitějším pramenem. Jako ve 12. a 13. století se spisovatelé odvolávají na přímá rozhodnutí papežů, tak pozdější autoři citují rotální auditory. Dokladem jejich významu je, že téměř každá větší knihovna středověkých rukopisů má tuto sbírku. Horborchovy *Decisiones* jsou nazývány „*novae*“ proti jiným, označeným „*decisiones antiquiores*“ (za léta 1336—1337 a 1355—1365) a „*decisiones antiquae*“ (za léta 1372—1374) a „*decisiones Avenionenses*“ (za léta 1374, 1375, 1377, 1378), sebrané jinými autory.¹²⁾

Rukopisů jest neobyčejné množství. Viz Gero Dolezalek, *Die handschriftliche Verbreitung von Rechtssprechungssammlungen der Rota*. ZRG, kanon. Abt. LVIII (1972) str. 1—106, kde seznam Horborchových *Decisiones*. K nim možno doplnit neuvedený rkp. Brno, Stát. archiv, Cerroni II—358, pag. 107—417. Četné vypočítává též I. Pfaff, *Zur Geschichte des Kanonisten Wilhelm Horborch*

⁹⁾ Tak chce Jireček, *Právnický život*, str. 158.

¹⁰⁾ Kodeks Dyplomatyczny Malopolski III, str. 331, podle J. Krzyżaniakowa, *Zwiazki*, str. 86, pozn. 149.

¹¹⁾ A. Gloria, *Monumenti* II, str. 152, nr. 1515; A. Fliniaux, *Les anciennes collections*, str. 384.

¹²⁾ O těchto sbírkách vůbec viz A. Fliniaux, *Les anciennes collections*, str. 384, a A. Van Hove, *Prolegomena*, str. 402—403. Podle Hovaha jsou také *Decisiones antiquae* prací Horborgovou. Podle A. Sticklera, *Historia Iuris Canonici Latini* I. Turin 1950, str. 342, měl na nich účast.

und seiner Werke. ZRG, kanon. Abt. 44 (1924), str. 513, pozn. 2. Prvotisky tamtéž, str. 513, pozn. 1, a L. Hain, *Repertorium bibliographicum* I, pars 2, Paris 1827, str. 237—242.

Literatura: Tomek, *Děje university pražské*, str. 58, 91; Muther, *Zur Geschichte*, str. 106 a 405; H. Jireček, *Životopisy některých právníků českomoravských ze XIII. a XIV. věku*. VKČSN 1898, č. 8, nr. 3; týž, *Právnický život*, str. 157—158; Schulte, *Geschichte der Quellen* II, str. 69; E. Göller, *Wilhelm von Horborch und die Decisiones antiquae der Rota Romana*. Archiv f. kath. KR 91 (1911), str. 662—680, zvl. str. 664; Ott, *Eindringen*, str. 82—83; I. Pfaff, *Zur Geschichte des Kanonisten Wilhelm Horborch und seiner Werke*. ZRG, kanon. Abt. 44 (1924), str. 513—518; A. Fliniaux, *Les anciennes collections de Decisiones Rotae Romanae*. Revue historique de droit français et étranger, 4 ser., t. 4 (1925), str. 382—386; J. Krzyżaniakowa, *Zwiazky universytetu Praskiego z universytetem Krakowskim v drugiej polowie XIV wieku*. AUC—HUCP V/1—2 (1964), str. 53—134; Trífška, *Lč*, str. 143; týž, *Příspěvky* III, str. 44.

6. MATĚJ (MACHEK) Z MUTĚNINA (DE MUTINA),
magister artium, doctor decretorum, actu legens Decretales

Narodil se kolem r. 1340—1345¹⁾ v Mutěnině na Horšovotýnsku. Nejstarší zpráva o něm je v univerzitním rotulu z 28. ledna 1371.²⁾ Tehdy byl farářem v Ústí, měl rezervaci na beneficium v diecézi olomoucké a jako licenciát dekretů vykládal dekretály. Téhož roku (1371) byl povýšen na doktora dekretů v Bologni.³⁾ Další rotulus z 8. ledna 1372 dosvědčuje, že jako *actu legens in studio Pragensi* s titulem doktora dekretů dostal kanonikát vratislavský.⁴⁾ Zatím nemůžeme určit, jak dlouho jeho učitelská činnost trvala. V matrice rozdělené univerzity právnické jest uveden na prvním foliu na druhém místě, pravděpodobně hned r. 1372, jako intitulovaný doktor dekretů.⁵⁾ Držel větší počet významných prebend. R. 1376 byl již kanovníkem pražským, vratislavským a arcijáhнем litoměřickým.⁶⁾ Na funkci arcijáhenskou resignoval r. 1382, kdy se stal proboštem olomouckým.⁷⁾ R. 1390 koupil od pražské kapituly doživotní rentu dvou kop grošů.⁸⁾ Byl také majitelem právnických knih.⁹⁾ Zemřel snad r. 1399.¹⁰⁾

¹⁾ Lze tak soudit z toho, že byl současníkem Kunše z Třebovle.

²⁾ MBV IV, nr. 74, str. 47; AJCP I, nr. 19, str. 185 k 13. únoru 1377.

³⁾ AJCP I, nr. 117, str. 168.

⁴⁾ MBV IV, nr. 385, str. 217.

⁵⁾ MUP II 1, str. 1.

⁶⁾ Podlaha, *Series*, nr. 378, str. 45.

⁷⁾ Podlaha, *tamtéž*.

⁸⁾ Eršil—Pražák, *Archiv*, nr. 568, str. 159.

⁹⁾ AJCP II, nr. 135, str. 220; I. Hlaváček, *Středověké soupisy knih*, nr. 68, str. 56.

¹⁰⁾ Podlaha, *Series*, nr. 373, str. 45; Jireček, *Právnický život*, uvádí r. 1393 bez udání pramene.

Z literární činnosti nebylo zatím nalezeno nic. K rukopisu PUK IV H 7 je přivázán zlomek soudních akt jednajících o sporu o náhradu výloh za koně dovezeného z Itálie do Prahy mezi Matějem z Mutěňína, kanovníkem pražským, a Daliborem, arcibiskupským vikářem.¹¹⁾

Literatura: Tadra, Kulturní styky, str. 262; Ott, Eindringen, str. 64 a 82 (tvrzení, že Machek z Mutěňína byl kolem r. 1386 generálním vikářem, není doloženo); Jireček, Právníký život, str. 156; G. Schindler, Das Breslauer Domkapitel von 1341—1417. Breslau 1938, str. 294; I. Hlaváček, Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Praha 1965, str. 56, č. 68; F. Machilek, Ludolf v. Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Hussitismus. Diss. München 1967, str. 14.

¹¹⁾ AJCP VII, nr. 4, str. 224.

7. KUNEŠ Z TŘEBOVLE (Z VITIC),

magister artium, doctor decretorum, lector ordinarius Decreti

Psal se podle svého rodiště, vsi Třebovle na Kouřimsku, kde se narodil kolem r. 1340—1345.¹⁾ Jeho otcem byl kouřimský měšťan Petr. Studoval na pražské univerzitě, kde získal obě hodnosti, doktorát dekretů r. 1372,²⁾ i když r. 1371 jako bakalář *in decretis* studoval v Padově.³⁾ V letech 1370—1377 je dosvědčen jako farář ve Viticích u Českého Brodu;⁴⁾ podle této fary se také do r. 1377 psal Kuneš z Vitic. V listopadu 1377 ji vyměnil za arcijáhenství boleslavské.⁵⁾ Provizi na pražský kanonikát dostal již r. 1371,⁶⁾ ale mezi kanovníky se uvádí až od r. 1376 do r. 1394; vedle toho byl od r. 1369 i kustodem pražského kostela. Arcibiskup Jan Očko z Vlašimě jej ustanovil r. 1377 svým generálním vikářem⁷⁾ a v této funkci jej potvrdil i Očkův nástupce Jan z Jenštejna.⁸⁾ Generálním vikářem zůstal do poloviny roku 1382. V nepřítomnosti arcibiskupově mu podával zprávy o nejdůležitějších zaležitostech.⁹⁾ Jako Jenštejnův vyslanec putoval r. 1382 k papeži Urbanovi VI. do Říma¹⁰⁾ a v době blíže neznámé doprovázel arcibiskupa do říše německé.¹¹⁾ Tyto cesty vysvětlují přestávku

¹⁾ Lze tak usuzovat vzhledem k jeho universitní kariéře.

²⁾ Jireček, Právníký život, str. 157.

³⁾ MBV IV, nr. 32, str. 22.

⁴⁾ MBV IV, nr. 32, str. 22.

⁵⁾ AJCP I, nr. 325, str. 236.

⁶⁾ MBV IV, nr. 32, str. 22.

⁷⁾ AJCP I, str. 200 před nr. 82 (29. V. 1377).

⁸⁾ AJCP I, str. 341 před nr. 95 (16. III. 1379).

⁹⁾ J. Loserth, Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung I. Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenczenstein. Archiv für österreichische Geschichte LV (1877), nr. 47, str. 372.

¹⁰⁾ Tamtéž nr. 47, str. 372—373.

¹¹⁾ FRB I, str. 469.

v jeho působení jako generálního vikáře. Do úřadu se vrátil znovu až r. 1386 a zastával jej až do září 1389. Stál věrně na straně arcibiskupově v jeho sporu s Vojtěchem Raňkovým z Ježova, když arcibiskup zrušil na svých statcích odúmrtí a zavedl svátek Navštívení Panny Marie. V prvním případě podpořil svého pána literárně, v druhém byl dokonce jedním z důvěrníků, jimiž se Jenštejn nechal svůj úmysl schválit dříve, než přistoupil k vypracování textů a k vyhlášení svátku. Společně s mistrem Matějem ze Skramníků vypracoval statuta pro kostel sv. Jiljí v Praze, jež pak Jan z Jenštejna vydal 18. ledna 1385.¹²⁾ Na univerzitě pražské přednášel kanonické právo před odchodem do Padovy,¹³⁾ v letech 1375—1376 tam uděloval bakalářské grady jako *magister actu regens a orānarius decretorum*.¹⁴⁾ Zemřel nejpozději na jaře 1397, kdy exekutor poslední vůle Kunšovy, děkan u sv. Apolináře v Praze Václav, zakládá mešní nadaci za duši jeho i jeho příbuzných.¹⁵⁾

Literární činnost:

1. *Tractatus de devolutionibus non recipiendis.*

(„Reverendissimo in Christo patri d. Iohanni, sancte Pragensis ecclesie archiepiscopo... Cunsso, custos... indignus vicarius et decretorum doctor minimus, obcedentiam de vita et pro extirpatione et prave consuetudinibus ab inceptis nullatenus resilire, vox plangentis ecclesie, filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me (Ysa 1 c.), dicunt doctores spreverunt, dicit Burchardus et maculaverunt... X... Et est notabile dictum, propter hoc Hostiensis in Summa de penit. et remissi. c. ult. dicit, quod confessores maiorem difficultatem habent cum confitentibus de retentione rei aliene. Idcirco, pater reverendissime, illam consuetudinem paganicam, dampnabilem... evellatis... et sic... ad eternam poteritis venire beatitudinem, quam nobis omnibus tribuat per secula benedictus, amen.“)

V tomto traktátu, sepsaném r. 1388, vychází Kuneš ze základní myšlenky, že sedláci na arcibiskupských statcích jsou lidé svobodní, a přiznává jim až do sedmého stupně přibuzenství neomezené právo dědické posloupnosti instestátní k majetku movitému i nemovitému a právo volné dispozice s tímto majetkem mezi živými i pro případ smrti. Podpírá neomezené dědické právo sedláků právem mojižšským z Numeri 27, 7, dokazuje protiprávnost dosavadní zvyklosti (odúmrti) a popírá, že by mohla vzniknout vydržením.¹⁶⁾

¹²⁾ Eršil—Pražák, Archiv, nr. 498.

¹³⁾ MBV IV, nr. 32, str. 22. Snad přednášel Decretum, protože v stejné době, 28. ledna 1371, se praví v rotulu, že Machek z Mutěňína „*actu decretales legit*“ (MBV IV, nr. 74, str. 47).

¹⁴⁾ MUP II 1, str. 27.

¹⁵⁾ AJCP III, nr. 120, str. 261—262 (16. května 1397).

¹⁶⁾ „Ačkoli jeho these byly na svou dobu nepochybně revoluční, Kuneš sám byl zastáncem řádu a ušlechtilého pokroku, který přinášela lidstvu nová evropská vzdělanost a který chtěl ryze racionalistickými úvahami prosadit i v naší zemi“. Boháček, Právní ideologie, str. 129.

Rukopisy: PUK VI C 21, fol. 2r—6v (XV stol.); Wien, Nationalbibl. 4916, fol. 123v—132v (1 pol. XV stol.). — Výtah z Kunšova traktátu otiskl C. Höfler, *Geschichtsschreiber der husit. Bewegung in Böhmen II* (Fontes rer. Austr. I, 6), str. 48—50.

2. Kázání na synodě svatovítské 1377.

(„Sermo magistri Kunschonis. Domine, salva nos, perimus, Mt VIII et Luce VIII c. Doctor egregius etc. B. Augustinus tempore conflictus hereticorum... X... que est vita eterna, ad quam nos perducatur Iesus Chr. et beatissima Virgo Maria. Amen.“).

Rukopis: PKap E LXXXIII, fol. 129v—133r (Podlaha mylně 134r).

3. Kázání na říjnové synodě lukášské 1377.

(„Collatio synodalis facta per Cunssonem de Wylycz (!), decretorum doctorem, in die Luce in ecclesia pragensi. Ierem. X, Stulte egerunt pastores et Dominum non quesierunt, propterea non intellexerunt et omnis grex eorum dispersus est... X... oves cum pastoribus ad eternam gloriam possunt pervenire, quam nobis concedat, qui vivit per secula seculorum, amen. Collatio synodalis recollecta et facta per Cunssonem de Wylycz (!), decretorum doctorem, anno Domini MCCCLXXVII in die s. Luce in ecclesia Pragensi“).

Rukopisy: PKap E LXXXIII, fol. 60r—69r (koniec XIV stol.); Cambridge, CCC 534, fol. 193r—200v (stará pag. 204r—211v).

Literatura: W. W. Tomek, Dějepis města Prahy III (1875), str. 192; V (1881), str. 106, 125; J. Loserth, Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung II: Der Magister Adalbertus Ranconis de Ericinio. Archiv für österreichische Geschichte LVII (1879), str. 231; Jireček, Právníký život, str. 166—168; Podlaha, Series nr. 377, str. 45 a tabule XIV s pečeti se sv. Václavem a Supplementum I, str. 4; Ott, Eindringen, str. 88—91; R. Holinka, Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI. Bratislava 1933, str. 33, 115—118; M. Boháček, Il diritto romano propagatore della libertà nel trattato del vicario generale di Praga Mag. Cunso dell'anno 1388. Atti del Congresso internazionale di diritto romano e di storia del diritto. Verona 27—28—29. X. 1948, vol. I, 1951, str. 405—426; Boháček, Právní ideologie předhusitského zastánce selské svobody. Historický sborník 8 (1961), str. 103—129, s další literaturou; J. Polc, De origine festi Visitationis B. M. V. Roma 1967, str. 44, 132; Tříška, Lč, str. 143—144; Hledíková, Úřad generálních vikářů, str. 125—126; Boháček, Einflüsse, str. 38.

8. PAVEL Z JANOVIC,
magister artium, doctor decretorum, lector Decretalium

Pocházel asi z Vrchotových Janovic¹⁾ a byl nepochybně prostého původu. Nedostatek urozeného původu nahradil vzděláním. R. 1371 přednášel *actu decretales* v Avignoně a 12. ledna t. r. dostal provizi na pražský kanonikát.²⁾ V právnické matrice pražské jest intitulován na prvním místě jako *doctor decretorum*.³⁾ Jeho další činnost se dá poměrně dobře sledovat ze Soudních akt pražské konsistoře. Pavel z Janovic se tu často objevuje v spojitosti se spory, které vedl a podle kterých by mohl být označen jako „*doctor turbulentus*“. R. 1371 půjčil Matěji z Mutěšina 150 zlatých dukátů na dokončení studií v Bologni a pak se s ním soudil.⁴⁾ Titulem doctor decretorum jest označen v Soudních aktech již v lednu 1373.⁵⁾ takže jeho intitulace byla pravděpodobně r. 1372 v Praze. Z této jeho intitulace je zřejmá jeho učitelská činnost na pražské právnické fakultě. Přednášel-li v Avignoně *Decretales*, je pravděpodobné, že *Decretales* byly i v Praze předmětem jeho přednášek. Tento názor podpírá zachovaný list neznámého lektora práv (snad F. Pagana) císaři Karlovi, v němž si tento lektor stěžuje, že na cestě na přednášky byl přepaden a těžce poraněn; jak uvádí, pachatelé byli „*familiares domini Pauli doctoris*“.⁶⁾ Tento Pavlův spor se týkal pravděpodobně přednášek na právnické univerzitě a spadá asi do r. 1373. Jak dlouho a zda trvale Pavel jako profesor působil, nevíme, možná až do své smrti, tj. do r. 1383. R. 1373 se stal kanovníkem pražským,⁷⁾ r. 1376 kanovníkem vyšehradským⁸⁾ a r. 1379 arcijáhnem pražským.⁹⁾ V této funkci vykonal v letech 1379—1382 důkladnou vizitaci svého arcijáhenství. Protokol o ní byl nedávno vydán¹⁰⁾ a svědčí, že Pavel nepatřil k těm arcijáhnům, kteří si nevšimli mravů podřízeného duchovenstva. Poslední zmínka o něm v Soudních aktech z ledna 1384 svědčí, že v té době nebyl již mezi živými.¹¹⁾

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 116, 125; Podlaha, Series, nr. 379, str. 45; Ott, Eindringen, str. 99; Z. Hledíková, Česká visitační interrogatoria do počátku 15. stol. ČsČH XVI (1968), str. 71—98, zvl. str. 84, 85; I. Hlaváček — Zd. Hledíková, Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379—1382. Praha 1973.

1) Eršil—Pražák, Archiv, str. 303.

2) MBV V, nr. 2, str. 19; srov. Tadra, Kulturní styky, str. 275, pozn. 2.

3) MUP II 1, str. 1.

4) AJCP I, nr. 117, str. 168 (10. X. 1376).

5) AJCP I, nr. 33, str. 8.

6) AJCP I, nr. 381, str. 70 (prosinec 1373).

7) Tadra, Summa cancellariae, nr. CCCLIII, str. 201.

8) AJCP I, nr. 117, str. 168.

9) AJCP I, nr. 198, str. 360 (9. srpna 1379); Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 116; Hledíková, česká visitační interrogatoria, str. 84—85; I. Hlaváček—Z. Hledíková, Visitační protokol, str. 23—24.

10) I. Hlaváček—Zd. Hledíková, Visitační protokol, Praha 1973.

11) AJCP II, nr. 14, str. 246.

9. IOHANNES DE BLIDEN,

magister artium, licentiatus in decretis, lector ordinarius Sexti actu legens Sextum et Clementinas

O všech zmíněných jeho hodnostech a učitelské činnosti na dosud nerozdělené pražské univerzitě se zmiňuje rotulus z 28. ledna 1371.¹⁾ Jako bakalář obojího práva a *actu legens* knihy kanonistické mohl Bliden vyučovat i římskému právu.²⁾ O jeho literární činnosti není zpráv.

¹⁾ MBV IV, nr. 65, str. 41—42.

²⁾ Boháček, Založení, str. 22.

10. WILDERICUS DE MITRA (MYTRA),

decretorum doctor, baccalarius in legibus, ordinarius lector

R. 1369 studoval v Bologni a byl již kanovníkem wormským.¹⁾ V pražském rotulu z 28. ledna 1371 jest již uveden jako *canonicus Pragensis, licentiatus in decretis et baccalarius in legibus*.²⁾ Tyto grady získal asi v Bologni.³⁾ R. 1374 je zapsán v matrice právnické univerzity pražské za národ bavorský také jako *licentiatus in decretis et baccalarius in legibus, ordinarius lector. Hodie doctor decretorum*.⁴⁾ Je možné, že přednášel *Sextum et Clementinas*, a není vyloučeno, že mohl přednášet i právo římské, a to již od r. 1371. Současně jest také uveden na první straně matriky právnické univerzity pražské jako *doctor decretorum* v záznamu intitulovaných doktorů. Je to další doklad toho, že do těchto záznamů byli postupně připisováni ti, kdo již dosáhli doktorského gradu nebo licenciátu. Podle dalších zpráv Wildericus obdržel r. 1377 provizi na vyšehradský kanonikát, odešel do Vídně, odkud byl r. 1378 poslán s rotulem vídeňské univerzity k papeži, a jako stoupenec vzdoropapeže Klimenta VII. byl zbaven kardinálem Pileem všech dignit a beneficií.⁵⁾

Literární činnost Wilderikova není zatím známá.

Literatura: Jireček, Právnický život, str. 159; Tadra, Kulturní styky, str. 263.

¹⁾ G. C. Knod, Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562), nr. 2396, str. 349.

²⁾ MBV IV, nr. 72, str. 46.

³⁾ Tadra, Kulturní styky, str. 263.

⁴⁾ MUP II 1, str. 61.

⁵⁾ Tadra, Kulturní styky, str. 263.

11. MIKULÁŠ PUCHNÍK,

magister artium licentiatus in decretis, lector ordinarius Sexti et Clementinarum

V matrice rozdělené univerzity pražské jest v úvodním seznamu intitulovaných zaznamenán na posledním místě Mikuláš Puchník, *licentiatus in dec-*

retis.¹⁾ Kdy tohoto gradu dosáhl nevíme, jistě až po skončení studií na fakultě artistické, kde získal r. 1373 hodnost bakaláře²⁾ a licenciát 9. února 1375.³⁾ Titulem mistra svobodných umění jest ponejprv označen r. 1377,⁴⁾ ale zpráva o jeho promoci chybí. Podle těchto dat mohli bychom jeho narození položit do let 1345—1350. Pocházel ze zemanského rodu a spolu s bratry Dobrohostem a Wolfartem měl statky na Horažďovicku.⁵⁾ V letech 1375—1376 byl rektorem školy v Roudnici.⁶⁾ Na právnické universitě začal přednášet asi r. 1382, a to *lib. Sextum*,⁷⁾ a ve spojitosti s tím i *Clementinas*. Jak dlouho jako učitel na universitě působil, není známo. Vysoké úřady v církevní správě, které brzy potom získal, mu v tom asi bránily. V každém případě však si k vysokému učení pražskému zachoval živý vztah. Při přeložení koleje Karlovy z domu Lazarova do domu Rotlewova 20. září 1385 byl přítomen jako svědek,⁸⁾ za rozepře na lékařské fakultě na jaře 1386 byl vicekancléřem Karlovy university,⁹⁾ r. 1389 byl na artistické fakultě examinátorem magistrandorum,¹⁰⁾ ve sporu o koleje mezi národem českým a ostatními národy 20. dubna 1390 vystupoval jako arcibiskupův oficiál,¹¹⁾ v akademickém roce 1389—1390 byl rektorem university.¹²⁾ Puchník byl známý mnohoobročník. Byl kanovníkem pražským (1388—1402),¹³⁾ olomouckým a mělnickým (1390—1402),¹⁴⁾ u sv. Jiří na hradě Pražském (asi 1396—1399),¹⁵⁾ vysehradským (1401)¹⁶⁾ a kromě toho držel větší počet far, v tom faru u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském.¹⁷⁾ Výstižně ho charakterizuje poznámka na přední desce soudních akt generálních vikářů z r. 1392:¹⁸⁾ „*Nicolaus Puchnik, nullatenus et omnitenus ecclesiarum canonicus.*“ V popředí církevní správy stál více než deset let: 1383—1394 byl oficiálem pražským. R. 1383 je též prvně doložen jako generální vikář¹⁹⁾ a tato jeho funkce trvá bez přerušení do r. 1393. Když vyvrcholil spor arcibiskupa Jana z Jenštejna s králem, byl spolu se svým

¹⁾ MUP II 1, str. 2.

²⁾ MUP I 1, str. 157.

³⁾ MUP I 1, str. 168.

⁴⁾ MUP I 1, str. 178.

⁵⁾ Jireček, Právnický život, str. 160—161; Podlaha, Series, nr. 446, str. 46.

⁶⁾ AJCP I, nr. 114, str. 129; nr. 150, str. 137; nr. 100, str. 165.

⁷⁾ AJCP II, nr. 226, str. 169; spornou stranou s mistrem Mikulášem není však Johannes de Dubnan (?), jak uvádí Tadra, nýbrž (podle rkp. Archivu metropol. kapituly Pražské IV, 3, fol. 134v) Joannes Dulmen.

⁸⁾ MUP II 1, str. 285.

⁹⁾ AJCP II, nr. 51, str. 364; viz též Boháček, Nové prameny, str. 58.

¹⁰⁾ MUP I 1, str. 261.

¹¹⁾ MUP II 1, str. 294.

¹²⁾ M. Haasová—Jelínková, Správa a kancelář university v prvním období jejího trvání. Praha 1948, str. 31.

¹³⁾ Provizi dostal r. 1388 (MBV V, 1 str. 101), kapitulou zvolen již 15. dubna 1385 (kodex Archivu metropol. kapituly Pražské XIII, fol. 115r).

¹⁴⁾ LC V, str. 7.

¹⁵⁾ AJCP III, nr. 96, str. 352; IV, nr. 92, str. 107.

¹⁶⁾ MUP II 1, str. 386 (r. 1401).

¹⁷⁾ LC V, str. 118—120.

¹⁸⁾ Ott, Eindringen, str. 82; Jireček, Právnický život, str. 161.

¹⁹⁾ AJCP II, nr. 148, str. 224.

kolegou Janem z Pomuka uvězněn a mučen. Kdežto Jan mučení podlehl, Puchník muka přežil.²⁰⁾ Potom snad v zájmu uklidnění poměrů z úřadu odešel, ale 31. srpna 1395 jej Jan z Jenštejna znovu jmenoval generálním vikářem.²¹⁾ Zůstal jím — s výjimkou krátké doby do konsekrace Olbramovy, kdy měl titul administrátora — až do r. 1402. Tehdy, po smrti Olbrama ze Škvorce, byl, snad vlivem vládnoucího tehdy v Čechách Zikmunda, kapitulou zvolen arcibiskupem a potvrzen papežem.²²⁾ Ještě před nastoupením úřadu však zemřel v Poděhusích na rožmberském panství a 19. září 1402 byl pohřben v pražském kostele.²³⁾

Literární činnost: Puchníkovi je přičítána s velkou pravděpodobností procesní příručka označená jako *Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem* nebo podle incipitu *Quia citatio est fundamentum ordinis iudicarii* (též *iudicarii processus*), vzniklá v letech 1386—1389.²⁴⁾

(„Quia citatio est fundamentum iudicarii processus... X... excommunicatus in vestris ecclesiis prout supra. Datum Bo (le) slavie. Explicit processus iudicarius.“).

Rukopisy: Berlin (Magdeburg) 89, fol. 159r—169b; Gdaňsk Mar. F 30 (stará sign. N VII); F 294, fol. 266v—272v; Graz UB 961, fol. 151r—169v; 962, fol. 181v—208r; Kaliningrad, UB L LXXXIX, fol. 101r—105v; Leipzig, UB 922, fol. 145v—156r (anon., 1400); München, UB 677, fol. 216r; Olomouc, Kap. 309, fol. 185v—201v (1421); Wrocław, BU I, fol. 215r—243r (1419); incipit stejný, explicit: „... presentibus discretis viris A. b. c. et aliis quam plurimis fide dignis ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et sic est finis huius processus iudicarii“); Ossolineum 1628/I, fol. 86r—95v.

Literatura: Jireček, Právníký život, str. 160—161; Ott, Eindringen, str. 82, 91—93; týž, Beiträge, str. 101—103; Tomek, Dějepis města Prahy III, str. 272—273; V, str. 129, 152, 188; Podlaha, Series, str. 56—57, nr. 446; Muther, Prozess, kap. II; F. M. Bartoš, Čechy v době Husově. Praha 1947, str. 237—238; Boháček, Processus iudiciarius secundum stilum Pragensem. Sborník: Akademiku V. Vojtíškovi k 75. narozeninám. Archiv ČSAV Praha 1958, str. 5—35; týž, Literatura, str. 9, 71; Triška, Lč, str. 143; týž, Přspěvky III, str. 46, nr. 7; Hledíková, Úřad generálních vikářů, str. 127—128; Boháček, Einflüsse, str. 36, 69—70.

²⁰⁾ Tadra, Summa cancellariae, nr. CCCXLII, str. 197, pozn. 1, s formulářem žádosti o dispens pro mučitele, kde je Puchník (N. P.) přímo jmenován, s datem 18. září 1393.

²¹⁾ LE IV, nr. 630, str. 456.

²²⁾ MBV V, 2, nr. 1124.

²³⁾ Nekrolog august. kláštera v Roudnici, rkp. PUK XIX B, fol. 103v; AJCP IV, str. 161. Kázání při jeho pohřbu vydal J. Sedlák, zvl. otisk z Hlídky 1913 (č. III), str. 25—28.

²⁴⁾ Boháček, Processus iudiciarius, str. 5—35, rozebral dokonale Puchníkovu práci po stránce právní.

Zachovaly se zlomky oficiálních akt: *Acta iudicialia (prothocolia) in officialatu Nic. P.* v rukopise PUK VIII D 30 (text otištěn v AJCP VII, str. 228 ad 7), šest zápisů v AJCP II, úvod, str. XI—XII, a *Formae iudicariae*, Wrocław, Ossolineum 1628/I, fol. 82r—84v.

12. BOHUSLAV Z KRNOVA,
magister artium, doctor decretorum, lector ordinarius Decretalium

Narodil se kolem roku 1330¹⁾ z otce Jana v slezském Krnově. Když dosáhl gradu mistra na fakultě artistické,²⁾ studoval práva v cizině a byl jako věstonický farář intituován v matrice právnické university pražské hned r. 1372 na doktora dekretů.³⁾ Jako „*ordinarie legens decretales*“ je dosvědčen r. 1380,⁴⁾ znovu r. 1385⁵⁾ a jak se zdá, přednášel ještě r. 1396,⁶⁾ jeho stolicí převzal patrně jako *ordinarius Decretalium* Jiří z Boru. R. 1381 byl zvolen rektorem právnické univerzity pražské,⁷⁾ byl kanovníkem olomouckým,⁸⁾ 9. září obdržel papežskou provizi na děkana pražské katedrály⁹⁾ a 9. listopadu 1386 se jím skutečně stal.¹⁰⁾ R. 1393 stal se spolu s Puchníkem a Janem z Pomuka obětí hněvu krále Václava IV.; vážnému zranění na hlavě, které král způsobil mečem, však nepodleh. V Soudních aktech pražské konsistoře se objevuje často jako svědek nebo rozhodčí s titulem *Bohuslaus, decanus ecclesie Pragensis, doctor decretorum*.¹¹⁾ Poslední zprávu o něm máme z mezidobí 20. ledna 1412 — 5. února 1415.¹²⁾

Literární činnost: Četné zachované rukopisy Bohuslavových prací dosvědčují, že Bohuslavovy výklady obsáhly látku všech pěti knih Řehořových dekretů:

a) *Lectura (reportata, notata) super 1 librum Decretalium*: Göttingen, UB. Luneborg. cod. 50, fol. 1r—343r (neúplné, končí výkladem k 9 tit. de renuntiatione); Leipzig UB, cod. iur. 1037, fol. 2r—223r (a. d. 1387).

b) *Lectura (reportata, notata) super 2 librum Decretalium*: Göttingen, UB, Luneborg. cod. 51, fol. 1r—223 (neúplné, končí výkladem k II, 20 — de testibus); Pelpin 266/111; Seitenstetten, Stiftsbibl. CXLV, fol. 1r—162r (neúplné, začíná výkladem tit. de fide instrum., z r. 1380).

¹⁾ R. 1393, kdy byl zraněn králem Václavem IV., jest nazýván „*homo senis et decrepius*“; snad se tedy narodil ještě před r. 1330.

²⁾ Kde a kdy mistrovského gradu dosáhl, nevíme, ale v Soudních aktech je mu tento titul dáván.

³⁾ MUP II 1, str. 1.

⁴⁾ Seitenstetten, Stiftsbibl., cod. CXLV, fol. 1r. 162r, obsahuje lekturu k 2 knize Řehořových Dekretů z r. 1380 „*a... tunc ordinariam tenente d. Bohuslao doctore*“. Jiný pozoruhodný doklad nalezl M. Boháček v rukopise PUK III G 23, 59r—63r; rukopis obsahuje repetici, kterou nejmenovaný bakalář přednesl na pražské právnické univerzitě a předložil k posouzení svému učiteli doktoru dekretů Bohuslavovi. Boháček, Nové prameny, str. 83.

⁵⁾ MUP II 1, str. 3.

⁶⁾ Ott, Eindringen, str. 87, pozn. 2, podle explicitu kodexu dříve berlínského, nyní tábínského 203, fol. 313, jak uvedeno níže v soupisu rukopisů lektury na 5. knihu Dekretů.

⁷⁾ AJCP II, nr. 102, str. 93; Boháček, Založení a nejstarší organizace pražské university, str. 21, pozn. 93, kde opraven údaj Tomkův, že žádný doktor nebyl rektorem předhusitské právnické university.

⁸⁾ MUP II 1, str. 3.

⁹⁾ MBV V, nr. 124, str. 84.

¹⁰⁾ Podlaha, Series, nr. 442, str. 56.

¹¹⁾ AJCP III, nr. 31, str. 9; IV, nr. 4, str. 3; IV, nr. 56, str. 93; V, nr. 117, str. 26; V, nr. 405, str. 409; VI, nr. 197, str. 224.

¹²⁾ Eršil—Pražák, Archiv, nr. 845, str. 236.

c) *Lectura super 3 librum Decretalium*: Göttingen, UB, Luneborg. cod. 53, fol. 1ra—178va; Praha, Kap. I XXXV, fol. 199r—257v. Oba rukopisy jsou též označeny jako *Lectura de iure patronatus*, protože začínají výkladem tohoto titulu, tj. III, 38 (göttiňský až III, 50).

d) *Lectura (reportata, notata) super 4 librum Decretalium*: Bamberg, Staatsbibl., cod. P. VI 3 fol. 325—331 (krátký zlomek z r. 1463); Göttingen, UB, Luneborg. cod. 53, fol. 1ra—178va (a. d. 1390); Kaliningrad, UB, cod. CXIII, fol. 15r—137v; Kraków, Jagiel. bibl., cod. 328, fol. 1r—124r (koniec XIV stol.); Tübingen, UB, Berlin cod. lat. 203, fol. 1—145; Utrecht, UK, cod. 617, fol. 1r—144r (XIV stol.).

e) *Lectura (reportata, notata) super 5 librum Decretalium*.¹³⁾ Göttingen, UB, cod. Luneborg. 54, fol. 1r—181v (neúplňé, pouze ad V, 23 de delictis puerorum); Kaliningrad, UB, cod. CXXVI, fol. 2r—314v; Leipzig, UB, cod. iur. 1057 a 1058: cod. 1057, fol. 1r—208v, končí výkladem ad V, 21 (*Ex tuarum*) a pokračuje v cod. 1058, fol. 1r—228v; cod. 645, fol. 88v—99v (specielní traktát, obsahující komentář k V, 19, *de usuris*); Praha, Nár. muzeum, cod. XVII C 23, fol. 1ra—282v; Tübingen, UB, Berlin cod. lat. 203, fol. 149—313; za explicitem k 5 knize následuje souhrnný explicit k výkladům 4 a 5 knihy: „Explicitiunt lecture IV et V librorum decretalium d. Bohuslai, doctoris Pragensis studii canonistarum ordinarie legentis, anno Domini MCCC nonagesimo sexto IX mensis iulii horis vesperorum vel quasi, per manum Iohannis, studentis iuris canonici dicti Stuk ibidem, Deo gracias.“¹⁴⁾

Balbín připisuje Bohuslavovi „*Sermones super evangelia totius anni*“¹⁵⁾ a nazývá jej Buzkem z Prahy. Truhlář jej uvádí s otazníkem jako autora *Sermonum diversorum* v pražském univ. rukopise I A 41, fol. 359r—519v; rukopis však pochází z konce XV stol. Buzkovi náležely rukopisy PUK III D 18, X A 23 a XIII F 11.

Literatura: Schulte, Kanonistische Handschriften, str. 58; týž, Geschichte, II, nr. 110, str. 285—286; Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 120; Ott, Beiträge, str. 101—102; týž., Eindringen, str. 83 a 87; H. Jireček, Životopisy některých právníků českomoravských ze XIII a XIV věku. VKČSN 1898, nr. 8, ad 5; týž, Právnícký život, str. 158—159; Podlaha, Series, nr. 442, str. 56; Boháček, Nové prameny, str. 83; Trška, Lč, str. 143; týž, Příspěvky III, str. 44; týž, Studie a prameny, str. 118, nr. 27; Boháček, Einflüsse, str. 38—39.

¹³⁾ Schulte II, str. 286, praví, že lektura *super V libro Decretalium* má za předlohu Goffredovu Summu a je cenná hlavně proto, že je jedním z mála spisů, které vznikly a jsou zachovány z pražské předhusitské univerzity.

¹⁴⁾ Schulte II, str. 286, uvádí další rukopisy z nynějšího Kaliningradu, dříve Königsbergu (Steffenhagen) č. 98, 105 a 106 k 4 knize Dekretálů a č. 87 k 5 knize Dekretálů; jsou asi zničeny.

¹⁵⁾ Boh. Balbín, Bohemia docta II, ed. R. Ungar, Pragae 1778, str. 192.

13. MATĚJ (MACHEK) PETRŮV Z CHRÁSTU ZV. ZE SKRAMNÍKŮ,
magister artium, doctor decretorum, lector ordinarius Sexti
et Clementinarum

Zprávy o něm máme z posledních 16 let jeho života. Do r. 1382 držel faru ve Skramnicích, podle níž byl také nazýván a kterou vyměnil r. 1382 za kapli sv. Kříže na Vyšehradě,¹⁾ ale již v letech 1380 a 1382—1385 byl spolu s Janem Ondřejovým generálním vikářem, v letech 1382—1384 také arcijáhmem litoměřickým,²⁾ 3. 3. 1386 dostal provizi na pražský kanonikát.³⁾ Z textu provize je patrné, že byl řádným profesorem libri Sexti a Klementin: „... in studio *Fragensi Sextum et Clementinas ordinarie legis*.“ Doktorát dekretů získal 2. prosince 1381.⁴⁾ Jak dlouho přednášel, není známo. Společně s Kunšem z Třebovle vypracoval stanovy pro kostel sv. Jiljí v Praze.⁵⁾ Zemřel před 21. dubnem 1396 v Římě.⁶⁾

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 118, 125, 129, 155; Jireček, Právnícký život, str. 160; Tadra, Kulturní styky, str. 264; Podlaha, Series, nr. 449, str. 57; Hledíková, Úřad generálních vikářů, str. 126.

1) Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 155.

2) AJCP II, nr. 180, str. 161. R. 1384 jest litoměřickým arcijáhmem Jakub Aristoteles. Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 133.

3) MBV V, 2, nr. 990; Podlaha, Series, nr. 449.

4) A. Luschin v. Ebengreuth, Quellen zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien, Sb. Wien, philosoph.-histor. Klasse 113 B. (1896), str. 785.

5) Eršil—Pražák, Archiv, nr. 498.

6) MBV V, 2, nr. 990.

14. JIŘÍ Z BORU,
magister artium, doctor decretorum, lector ordinarius Decretalium

Psal se po faře v Boru na patronátu kláštera sedleckého. Jako držitel této fatry jest ponejprv uveden r. 1375.¹⁾ Neměl však ještě vyššího svěcení, proto nemohl sám kněžské funkce vykonávat a faru r. 1376 pronajal.²⁾ Vzdal se jí 11. dubna 1390, neboť měl již jiné nejmenované beneficium,³⁾ snad jím byla fara v Chrustoklatech, kterou 1. února 1400 vyměnil za kostel sv. Petra na ostrově pod pražským mostem;⁴⁾ tento kostel směnil v březnu 1404 za oltářnictví sv. Václava a jiných patronů v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě pražském⁵⁾ a současně získal faru u sv. Valentina na Starém Městě,⁶⁾ kterou 2. října 1406 směnil za faru v Hořtce.⁷⁾ R. 1401 jest uveden též jako rektor kostela v Chrusto-

1) AJCP I, nr. 186, str. 142.

2) AJCP I, nr. 2, str. 145.

3) IC V, str. 7.

4) LC VI, str. 63.

5) LC VI, str. 114—115.

6) LC VI, str. 115.

7) LC VI, str. 190.

vicích.⁸⁾ Pražským kanovníkem se stal r. 1396.⁹⁾ V letech 1395—1396 a 1403 se připomíná jako zástupce oficiálův, 1396—1397, ojedinele i 1398 jest uváděn v Soudních aktech jako náměstek generálního vikáře.¹⁰⁾ V květnu 1397 byl v Římě, alespoň tam platil část servicií Olbrama ze Škvorce, a je při tom jmenován jako Olbramův familiář.¹¹⁾ Hlavním jeho působištěm byla zřejmě univerzita a činnost theoretická. Na pražskou právnickou univerzitu se dal zapsat jako borský plebán r. 1383,¹²⁾ r. 1387 tam dosáhl gradu bakaláře,¹³⁾ r. 1393 gradu licenciáta *in decretis*¹⁴⁾ a r. 1396 titulu doktora dekretů.¹⁵⁾ Od krále Václava IV. byl jmenován řádným lektorem Dekretálů, když předtím již osm let přednášel o Dekretu, Sextu a Klementinách.¹⁶⁾ Rok jmenování není uveden, ale snad spadá do r. 1397, kdy Jiří z Boru pravděpodobně vystřídal na katedře Bohuslava z Krnova.¹⁷⁾ Doklad o jeho činnosti učitelské na právnické univerzitě obsahuje rukopis PUK III B 2.¹⁸⁾ V promoční promluvě Jana Weilburga č. 50 (fol. 129r) jest výslovně jmenován Jiří z Boru jako *lector ordinarius*, v promluvě č. 54 (fol. 139rv) jest nový rektor představen zástupci arcibiskupovu Jiřím z Boru, profesorem právnické univerzity. Jiří z Boru zasáhl též do procesu Husova. R. 1409 byl spolu s doktorem dekretů Adamem z Nežetic a čtyřmi theology jmenován členem komise, jež měla prozkoumat knihy Wyclifovy,¹⁹⁾ r. 1411 radil arcibiskupovi Zbyňkovi, aby vyhlásil interdikt nad Prahou²⁰⁾ a vystupoval proti Husovi i na únorové synodě r. 1413.²¹⁾ Koncem roku 1413 nebo začátkem roku 1414 zemřel.

Literární činnost:

1. *Collecta per mag. G. Bora. quid sit faciendum tempore interdicti.*

(„*Infradicta servabit, quando locus est interdicti . . . X . . . propter quorum ex-*

⁸⁾ MBV V, 2, str. 976, nr. 1730.

⁹⁾ Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 131, 152.

¹⁰⁾ AJCP III podle rejstříku.

¹¹⁾ Muther, Prozess, str. 73—74.

¹²⁾ MUP II 1, str. 37.

¹³⁾ MUP II 1, str. 14.

¹⁴⁾ MUP II 1, str. 4.

¹⁵⁾ MUP II 1, str. 5.

¹⁶⁾ F. Palacký, Über Formelbücher in Bezug auf böhmische Geschichte II. Abhandlungen der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, V. Folge, 5 Band. Praha 1847, nr. 195, str. 157.

¹⁷⁾ Tak Boháček, Nové prameny, str. 73, podobně i Ott, Eindringen, str. 81, pozn. 4. Rok 1393, který uvádí Jireček, Právnický život, str. 162, jest nemožný, neboť uvážíme-li, že již předtím, než dostal od krále jmenovací dekret, přednášel osm let Decretum, Sextum et Clementinas, spadal by začátek těchto přednášek do doby, kdy nebyl ani bakalářem, a bez této akademické hodnosti nemohl vůbec přednášet.

¹⁸⁾ Boháček, Nové prameny, str. 71—73.

¹⁹⁾ F. Palacký, Documenta Magistri Joannis Hus. Praha 1869, str. 379; Jiří z Boru byl mezi těmi, kteří arcibiskupovi radili, aby si vyžádal Wyclifovy knihy k prozkoumání: „*Bora doctor est fundamentum, medium et finis omnium premissorum* [contra Wyclef et Hus]; *ex eius namque capite et consilio bulla est impetrata, libri sunt combusti, mag. iohannes Hus citatus et plures incarcerati et puniti iniuste; nec hodie desistit*“ (FRB V, str. 570).

²⁰⁾ V. Novotný, M. Jan Hus I/1. Praha 1919, str. 483.

²¹⁾ V. Novotný, M. Jan Hus I/2. Praha 1921, str. 251—254.

cessum interdictum huiusmodi est prolatum, altera nullatenus appropinquet. Et sic est finis istius tractatuli contra hereticos etc.“).

Kratičká instrukce, jak se chovat v době interdiktů (zákazu bohoslužeb) z r. 1411.

Rukopisy: Karlštejn 15, fol. 213v—214v; Olomouc, Kap. 284, fol. 95v—96v; Wien, Schottenkloster 268, fol. 251r.

2. *Consilium cuiusdam contra Hus.*

(„*Visis et revisis facultatis theologice magistrorum consiliabilibus et magistri Huss super derisione infamie in partibus Boemie . . . X . . . qualiter mag. Iohannes Huss in proposito suas voces dissensionis et scismatis voces esse mentitur evangelicas et caritatis*“).

In margine je připsáno „*Geor . . . B . . .*“, proto Truhlář (nr. 531) připsal tuto stať Borovi.

Vyd.: C. Höfler, Concilia Pragensia 1353—1413. Praha 1862, str. 93—95; F. Palacký, Documenta Mag. Joannis Hus. Praha 1869, str. 501—504. Viz V. Novotný, M. Jan Hus I/2. Praha 1921, str. 251—252.

3. *Replicatio contra Hus*

(„*Ne autem solos violencie huius auctores aliqua credat presumptio . . . X . . . quia per scisma fit in unitate scissura* (XXIV q. 1 Scisma). *Et sic est finis replicacionis contra Hus*“).

Odpůrce Husův dovozuje, že klatba na Husa jest oprávněná, a vyvrací některé názory Husovy o církvi. J. Sedlák, který repliku vydal (Několik textů z doby husitské. Hlídka XXVIII (1911), str. 95—99), ji připsal Jiřímu z Boru.

Rukopis: Státní archiv Třeboň, rkp. A 16, fol. 116r—117r.

Th. Muther připsal Jiřímu z Boru bez přesvědčivých důvodů spis *Circa processum iudicarium in causis delegatis. subdelegatis et ordinariis*.²²⁾ (*Circa processum iudicarium in causis . . . X . . . que omnia habentur in Speculo de appellationibus, (§) Qualiter autem*“).

Procesní spis, opírající se o praktický spisek Puchníkův „*Processus iudicarius secundum stilum Pragensem*“, ale klade si vyšší cíle, neboť svá tvrzení podpírá hojnými citáty z Durantova „*Speculum iudiciale*“.

Rukopisy: Kaliningrad UB, cod. CXIV, fol. 147v—188r (ca 1403); Kassel, Stadt- und Landesbibliothek, cod. 2° 62 I, fol. 14—36 (XIV.—XV. stol.); Leipzig UB, cod. Iur. 22, fol. 100 ra (ca 1411); Cod. Iur. 933, fol. 2r—53r (XIV.—XV. stol.); cod. Iur. 938, fol. 60ra—104ra (XV. stol.); Praha, Kapitulní archiv, kod. IV 13, fol. 1r—39r (ca 1415); St. Florian, Stiftsbibl. 615, fol. 85ra—119ra (ně-

²²⁾ Muther, Prozess, str. 52—75; k tomu: R. Zelený, Původ traktátu „*Circa processum iudicarium*“. AUC—HUCP XII/1—2, str. 67—86; J. Tráška, Modus pronunciandi, AUC—HUCP XII/1—2, str. 89; M. Švábenský, Nový rukopis „*Circa processum iudicarium*“. AUC—HUCP XVII (1977), fasc. 2, str. 7—15.

kolik vět z konce schází; expl.: „Item quod est appellatio frustratoria vel appellatio in rescripto est remota et de ceteris et est finis“).

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 107; Muther, Prozess, str. 52—75; Ott, Beiträge, str. 56, 85, 87, 89; týž, Eindringen, str. 81, 93—94; Jireček, Životopisy některých právníků, nr. 8; týž, Právníký život, str. 162—163; A. Podlaha, Series, str. 67, nr. 479; Boháček, Processus iudiciarius, str. 31; týž, Literatura, str. 72; týž, Nové prameny, str. 57, 71—73; I. Hlaváček, Středověké soupisy knihoven, str. 92, č. 148; Tříška, Lč, str. 144; Hledíková, Úřad generálních vikářů, str. 133—134; Tříška, Studie a prameny, str. 233; týž, Modus pronunciandi. AUC—HUCP XII (1972), fasc. 1—2, str. 89; R. Zelený, Původ traktátu „Circa processum iudicarium“. AUC—HUCP XII (1972), fasc. 1—2, str. 67—86; Boháček, Einflüsse, str. 70—71.

15. JAKUB ZE ŽIHOBEC,
magister artium, doctor decretorum, actu legens Decretum (?)

Pocházel asi ze Žihobec u Sušice. R. 1393 byl zapsán na pražské právnické univerzitě za národ český,¹⁾ o rok později byl zvolen rozhodčím ve sporu vedeném před arcibiskupským oficiálem Puchníkem.²⁾ V Soudních aktech k r. 1401 jest již jmenován doktorem dekretů,³⁾ ale v matrice právnické university pražské uveden není; dosáhl tedy doktorského gradu v cizině. R. 1403 byl svědkem ve sporu faráře Mikuláše Zeiselmeistera a Jana Husa.⁴⁾ R. 1404 požádal král Václav univerzitu, aby byli za ním posláni do Vratislavě k poradě s polským králem Vladislavem dva členové univerzity: Jan Eliášův, profesor bohosloví, a mistr Jakub Žihobec, doktor dekretů. Z králova listu a z odpovědi univerzity⁵⁾ lze usuzovat na trvalou učitelskou činnost Žihobcovu na universitě. Byli v té době řádným profesorem Dekretálů Jiří z Boru, přednášel Jakub Žihobec *Decretum*, event. *Sextum et Clementinas*, a to jako *actu et ordinarie legens*. Jak dlouho na universitě působil, nelze říci. R. 1407 vystupuje jako děkan vyšehradský,⁶⁾ téhož roku je žalobcem ve sporu o pražský kanonikát;⁷⁾ spor trval ještě r. 1410.⁸⁾ Další zprávy není.

Literární činnost není zatím dosvědčena.

Literatura: Tomek, Děje university pražské, str. 304; Jireček, Právníký život, str. 225; Ott, Eindringen, str. 83.

¹⁾ MUP II 1, str. 45 již s titulem mistra svobodných umění; MUP I 1 jej neuvádějí.

²⁾ Eršil—Pražák, Archiv, nr. 600, str. 168.

³⁾ AJCP IV, nr. 14, str. 9; ve funkci arbitra též AJCP IV, nr. 254, str. 97.

⁴⁾ MUP II 1, str. 405.

⁵⁾ F. Palacký, Über Formelbücher II Praha 1847, str. 159—161, nr. 198abc. Žihobec se však nemohl dostavit, „quia tempore presentationis literarum... non erat universitatis in presentia“.

⁶⁾ AJCP VI, úvod str. VIII, pozn.

⁷⁾ AJCP VI, nr. 149, str. 36.

⁸⁾ Eršil—Pražák, Archiv, nr. 832, str. 232.

16. BERTOLDUS DE SPIRA,
magister artium, baccalaureus in decretis, lector Sexti et Clementinarum

Jeho učitelskou činnost na nerozdělené ještě pražské univerzitě dosvědčuje Karlův *rotulus beneficiandorum* ze 16. ledna 1363. Jsou v něm uvedeny tři osoby, na prvním místě „*Bertoldus de Spira, baccalaureus in decretis et magister in artibus, qui Sextum et Clementinas in universitate Pragensi legendo terminavit, pauper clericus moguntine diecesis*“.¹⁾ Jiné zprávy o něm dosud nejsou.²⁾

¹⁾ MBV III, nr. 67, str. 49—50. K otázce těchto nejstarších rotulů viz M. Boháček, Repertorium und Bibliographie für die Universität Prag bis 1500. Ius Romanum Medii Aevi, pars II, 7e aa—ee. Mediolani 1966, str. 13, pozn. 26 s udáním literatury.

²⁾ Na druhém místě zmíněného rotulu jest Johannes Alberti Prausnitzeri de Trutnaw alias dictus de Praga, clericus Pragensis diecesis, baccalaureus in decretis. — V rotulu z 25. července 1366, v němž jsou uváděni „magistri et graduati, qui in humili universitate studii Pragensis actu legunt et laborant et a multis temporibus laboraverunt“, jsou uvedeni dva studující práv: 1. Henricus de Etwat de Primislawia, Camin, diecesis, rector universitatis Pragensis, scolaris in iure canonico, a 2. Bertoldus Fabri de Frankinfort, baccalaureus in artibus et scolaris in iure canonico, clericus Lubicensis diecesis (MBV III, nr. 732, str. 452). Viz též Jireček, Právníký život, str. 112; týž, Codex iuris bohemicí, tom. II, pars 3, str. 252; MBV III, nr. 700 a 701, str. 432.

17. GOSWINUS DE ADENSTEDT,
baccalaureus in decretis, lector extraordinarius Decretalium

Jediný doklad o jeho učitelské činnosti na nerozdělené ještě pražské univerzitě podává rotulus z 28. ledna 1371, kde jest uveden jako hildesheimský diecezán a bakalář dekretů, který „*in studio Pragensi extraordinarie decretales legit*“ (MBV IV, nr. 30, str. 21).

18. ULRICUS GRÜNHUT,
baccalaureus in decretis, lector extraordinarius decretalium

Jako u Goswina de Adenstedt zpravuje nás o mimořádné lektorské činnosti Ulricha Grünhuta rotulus z 28. ledna 1371, kde jest uveden jako bamberký diecezán, a bakalář dekretů, který „*in studio Pragensi extraordinarie decretales legit*“ (MBV IV, nr. 47, str. 31).

19. FRIDERICUS PAGANUS,
lector libri Sexti (et Clementinarum?)

Je zapsán v právnické matrice k r. 1374 u národa bavorského s poznámkou „*legens Sextum*“.¹⁾ I když matrika vynechává akademickou hodnost, je

¹⁾ MUP II 1, str. 61.

zřejmě, že měl aspoň gradus bakaláře, neboť jinak by nebyl mohl přednášet. Je pravděpodobné, že zároveň se šestou knihou Dekretálů přednášel i Klementiny, neboť obě knihy byly přednášeny společně. Byl asi cním učitelem, který byl před školou právníků přepaden a zraněn lidmi najatými mistrem Pavlem z Janovic, doktorem dekretů, a stěžoval si u císaře Karla.²⁾

Literatura: Tomek, Děje university pražské, str. 103; Jireček, Právnícký život, str. 162.

²⁾ Tadra, Summa Cancellariae, nr. CCCLIII, str. 200—201; viz též Jireček, Právnícký život, str. 162.

20. LUDOVICUS THALHEM,
lector decretorum

Jediná zpráva o něm je zápis v matrice právnické univerzity pražské k r. 1376, kde je intitulován za národ bavorský jako *lector decretorum* s poznámkou „*receptus gratis*“.¹⁾ Aby mohl vůbec přednášet, musel mít aspoň hodnost bakaláře. Jiné zprávy o něm zatím nejsou.²⁾

¹⁾ MUP II 1, str. 63.

²⁾ Viz též Tomek, Děje university pražské, str. 91n 303.

21. IOHANNES DE DULMEN,
magister artium, baccalarius in decretis, lector

První zpráva jest o něm z r. 1371, kdy v Praze na artistické fakultě přednášel jako *magister actu regens* a zároveň studoval kanonické právo.¹⁾ K. 1382 byl přijat na pražské právnické universitě jako bakalář dekretů, když tuto hodnost získal předtím v Paříži.²⁾ U jeho intitulace jest uvedeno: *Joannes de Dulmen, canonicus Aboensis, magister artium et baccalarius in decretis Parisiensis, hic receptus, dedit dimidiam sexagenam, quam universitas intuitu laborum suorum sibi remisit*. Je pravděpodobné, že tyto práce souvisely s jeho činností učitelskou. Ze sporu, který měl s mistrem Mikulášem Puchníkem o rozsah přednášek a v němž Jan z Jenštejna jako kancléř university potvrdil 13. října 1382 rozsudek svého generálního vikáře Kunše z Třebovle, jimž byl Puchník shledán jako legitime *electus ad Sextum legendum in nostro studio Pragensi*,³⁾ vyplývá, že před uvedeným datem Johannes de Dulmen na právnické universitě přednášel, snad *librum Sextum*. R. 1384 byl jmenován papežem Urbanem VI. rotálním auditorem,⁴⁾ později byl biskupem v Lübecku (1399—1419).⁵⁾

¹⁾ MBV IV, nr. 31, str. 21; jest jmenován *canonicus Osiliensis*.

²⁾ MUP II 1, str. 11.

³⁾ AJCP II, nr. 226, str. 169.

⁴⁾ E. Cerchiari, *Capellani Papae et Apostolicae Sedis* II, nr. 202, str. 35.

⁵⁾ Muther, *Zur Geschichte*, str. 404.

Literární činnost: Repetitio ad X 3, 41, 1
(„*Repetitio magistri Johannes Dulmen, de celebratione misse, c. presbiter (X 3, 41, 1) . . . X . . . Repetitio domini Johannes Dulmen*“).

Rukopis: Kiel, UB, cod. Bordesholm. 48, fol. 203r—207v.

Literatura: Muther, *Zur Geschichte*, str. 404; Tomek, Děje university pražské, str. 91; Ott, Eindingen, str. 83.

22. JOHANNES WEILBURG,
magister artium, doctor decretorum, lector libri Sexti (et Clementinarum)

Pocházel z pražské, původem německé rodiny, rostlé však s českým prostředím (jeho bratři se jmenovali Václav a Zikmund) a uměl dobře česky. R. 1386 byl zapsán za národ český na pražské právnické universitě,¹⁾ r. 1391 dosáhl tam titulu bakaláře práv,²⁾ r. 1398 se stal licenciátem³⁾ a r. 1399 doktorem dekretů.⁴⁾ V letech 1397—1411 působil jako protonotář Většího města Pražského, r. 1412 povýšil na protonotáře královské kanceláře a zůstal jím až do smrti Václava IV. r. 1419.⁵⁾ Zabýval se velkoobchodem, držel množství nemovitostí a jako královský protonotář vyhotovil listinu, jíž Václava IV. potvrdil privilegia města Prahy a nařídil, aby z osmnácti staroměstských konšelů byla vždy polovina Čechů a polovina Němců.⁶⁾ Weilburgovy přednášky, objevené M. Boháčkem v rukopise PUK III B 2,⁷⁾ svědčí, že Weilburg působil na právnické universitě déle než dva roky, jak předpisovala statuta, snad v letech 1398—1407 (?). Přednášel *lib. Sextum*, možná i Klementiny.

Literární činnost:

1. *Arenga pro inceptione Libri Sexti, facta per Ioannem Weilburg, doctorem decretorum* (1398—1399).

(„*Pro introductione et recommendatione iuris canonici scientie occurrit michi verbum, quod scribit propheta David, Psal. CXXXVIII: 'Domine, probasti me in hec verba: 'mirabilis est scientia tua' . . . X . . . qui sine fine vivit et regnat in secula seculorum*“).

Rukopis: PUK III B 2, fol. 114r—117v (nr. 44).

¹⁾ MUP II 1, str. 40. Zde jest jmenován jenom *Joannes Joannis de Praga*, ale podle další poznámky „*gratis ad honorem sui patris protonotarii in civitate Pragensi*“ poznáváme, že jest to Jan Weilburg, jehož otec Jan byl asi od r. 1386 protonotářem Většího města Pražského.

²⁾ MUP II 1, str. 16.

³⁾ MUP II 1, str. 6.

⁴⁾ MUP II 1, str. 6.

⁵⁾ Boháček, *Nové prameny*, str. 65.

⁶⁾ Jireček, *Právnícký život*, str. 185—186; Tomek, *Dějepis města Prahy* II, str. 489; Eršil—Pražák, *Archiv*, nr. 774, str. 216.

⁷⁾ Boháček, *Nové prameny*, str. 65—76.

2. *Principium Libri Sexti* (post a. 1399).

(„In nomine . . . amen. Venerabiles patres et domini. Incepturus lecturam huius Libri Sexti pro recommendatione generali huius sacrosancte iuris canonici scientie occurrit michi verbum, quod scribitur Luce XXII cap., in hec verba: 'Dabo tibi sapientiam, cui resisti non poterit.' Beatus Iob . . . X . . . ut in prohemio huius libri puro mentis affectu. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti accedamus etc.“).

Rukopis: PUK III B 2, fol. 123v—126v (nr. 48).

Autor není sice výslovně jmenován, ale dalekosáhlá stylistická shoda s první přednáškou svědčí pro autorství Weilburgovo.⁸⁾

3. *Arenga pro Libro Sexto* (post a. 1399).

(„Reverendi patres, magistri et domini, Pro recommendatione sanctissime iuris canonici scientie et introductione Libri nostri Sexti occurrit michi verbum, quod scribit Helium doctus et arrogans ad Iob patientem cap. XXXVII (4) originaliter: 'Et non investigabitur, cum audita fuerit vox eius . . . X . . . cum audita fuerit vox eius, Dominus noster Iesus Christus regnans, in secula seculorum benedictus amen“).

Rukopis: PUK III B 2, fol. 130r—135r (nr. 51).

Autor sice není výslovně jmenován, ale dalekosáhlá stylistická shoda s první přednáškou svědčí pro autorství Weilburgovo.⁹⁾

4. *Arenga pro presentando ad examen doctoratus facta per Ioannem Weylburg. doctorem decretorum* (a. 1404).

(„'Igne me examinasti'. Hec verba originaliter Psalmo XVI, Exaudi, Domine, per prophetam David, transsumptive in canone de penit, di. III (c. 34) Inter hec. Primo, patres reverendi et domini . . . X . . . quam coronam inmarcescibilem nobis prestare dignetur in secula benedictus amen“).

Rukopis: PUK III B 2, fol. 117v—119r (nr. 45).

5. *Invitatio ad petenda insignia* (k promoci Konráda ze Zvole na doktora r. 1407).

(„In nomine . . . amen. Pro actu presenti, reverendissimi patres et domini, occurrit michi verbum, quod scribitur Luce XI° (9), Iohannis XVI° (23), videlicet: 'Petite et dabitur vobis' . . . X . . . et nobis, que petimus, parare dignetur Iesus Christus ad salutem, in secula benedictus, amen“).

Rukopis: III B 2, fol. 127v—130r (nr. 50).

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy II, str. 309, 488—489; Ott, Beiträge, str. 70, pozn. 11; týž, Eindringen, str. 100, pozn. 2; Tadra, Kanceláře a písaři, str. 49, 165—166; Jireček, Právníký život, str. 185—186; I. Hlaváček, Die Geschichte der Kanzlei König Wenzels IV und ihre Beamten in den Jahren 1376—1419. Historica V (1963), str. 60 nn; Boháček, Nové prameny, str. 65—76.

⁸⁾ Boháček, Nové prameny, str. 67.

⁹⁾ Boháček, Nové prameny, str. 67.

23. UBERTUS (LAMBERTUS) DE LAMPUGNANO (LAMPAMIANO),
iuris utriusque doctor, in studio iuristarum Pragae praelectiones habuit

V letech 1380 a (až?) 1385 dlel v Praze jako vyslanec milánského vévody Gian Galeazza Viscontiho, císařského vikáře v Lombardii, Ubertus de Lampugnano. Byl to vynikající právník. Doktorátu in iure civili dosáhl r. 1371 v Bologni,¹⁾ potom odešel do Padovy, kde od r. 1378 přednášel jako actu legens,²⁾ r. 1385 se dal zapsat do koleje iurisconsultorum v Miláně a odtud odešel do Pavie jako profesor a kolega slavného Balda z Perugie. Sám se podepisoval jako „iuris utriusque doctor“,³⁾ jinde jest označen jako „iuris utriusque professor“.⁴⁾

Za svého pobytu v Praze přednášel o veřejném i soukromém právu římském.⁵⁾

Literární činnost: Ubertus de Lampugnano byl literárně dosti činný.⁶⁾ Nás zde zajímají pouze ty spisy, které se dochovaly z jeho působení v Praze.

1. *Disputationes.* Ubertus de Lampugnano konal na právnické univerzitě pražské dvě disputace, v nichž pojednával a státně právních problémech římské říše. F. M. Bartoš je charakterizuje jako pokus milánské diplomacie odvrátit krále Václava od římské korunovační jízdy a klade je do r. 1385,⁷⁾ kdežto oznámení těchto disputací nese letopočet 1380.⁸⁾

a) *Utrum cum electio solempnis est facta in Allemania de domino imperatore statim consequatur nomen imperatoris et imperii?*

(„Questio disputata ex (terminis) qui sequuntur, videlicet utrum cum electio solempnis est facta in Allemania de domino imperatore statim consequatur nomen imperatoris et imperii . . . X . . . Concludo ergo de iure, quod postquam habet administrationem imperii possit et rex et imperator appellari“).

Na položenou otázku odpovídá kladně, totiž že titul římského císaře náleží zvolenému hned po slavnostní volbě, nikoli teprve po následující korunovaci. Tato přednáška získala Ubertovi v právních dějinách německých, jak poznamenává Savigny, nehynoucí slávu.⁹⁾

Rukopis: PKap I XXXIV, fol. 204ra—206vb.

b) *Utrum omnes principes, reges et populi Christum colentes sint de imperio Romano, an aliqui sint exempti ab imperio Romano privilegio prescriptionis vel quocumque modo alio?*

¹⁾ Chartularium studii Bononiensis IV (1919), nr. CL (1076), str. 104.

²⁾ A. Gloria, Monumenti della Università di Padova I (1888), str. 153—155.

³⁾ Tadra, Summa Cancellariae, nr. CCCLIV, str. 202.

⁴⁾ PKap I XXXOV, fol. 208v.

⁵⁾ Ott, Eindringen, str. 95—96; M. Boháček, Založení a nejstarší organizace Pražské university. AUC—HUCP VI, (1965) fasc. 1, str. 23.

⁶⁾ Ph. Argellati, Bibliotheca scriptorum mediolanensium. Milano 1745, odtud převzal A. Gloria, Monumenti I, str. 155.

⁷⁾ F. M. Bartoš, České dějiny II, 6, str. 42.

⁸⁾ Tadra, Summa Cancellariae, nr. CCCLIV, str. 203.

⁹⁾ Savigny, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter VI, str. 488.

(„In nomine individue Trinitatis etc. Questio disputata ex terminis, qui sequuntur, videlicet utrum omnes principes, reges et populi quicumque Christum colentes sint de imperio Romano, an verum dicamus quod aliqui sint exempti ab imperio Romano privilegio prescriptionis vel quocumque modo alio. Circa quam questionem hic est ordo... X... Hec questio fuit disputata publice per me Ubertum de Lampugnano, iuris utriusque professorem, legatum illustr. et excelsi principis domini Galeas vicecomitis... et imperialis generalis vicarii in Lombardie partibus, ad serenissimum principem dominum Wenczeslaum, Romanorum et Bohemie regem Dei gracia, anno Domini MCCCLXXXV die XIII Novembris in studio pragensi, cui tunc presidebat in officio rectoratus nobilis et strenuus vir Ulricus dictus Medeck de Schellenberg, canonicus prebendatus ecclesie pragen., necnon plebanus ecclesie s. Marie in Wzgz (Újezd) bene meritus, quem Deus conservet et in suo felici statu augmentet. Expliciunt Repetitiones domini Uberti utriusque iuris professoris de Lampugnano.“

I tento problém řeší kladně, když dokazuje, že všechna knížata, králové i národy věřící v Krista patří do říše římské.

Rukopisy: Greifswald, UB, 6 B I, fol. 106vb—108rb. Protože disputace je v uvedeném kodexu zařazena do oddílu nadepsaného „*De institutionibus CI Civ. Iustiniani*“, Muther (Zur Geschichte, str. 107) ji mylně prohlásil za samostatné dílo „*Quaestio de Institutionibus*“.

2. Repetitiones:

a) *In c. unicum de rerum permutatione in VI 3, 10.*

(„In nomine sancte et individue Trinitatis, eius beate martiris s. Katharine scolarum patrone... amen. C. licet in tua dyecesi etc. repetitiones c. unicum situatum sub rubrica de rerum permut. li(bri) VI aliis prefactionibus obmissis... X... Hoc capitulum fuit repetitum per me Ubertum de Lampugnano... anno Domini MCCCLXXXV die VIII Novembris in studio Pragensi, cui tunc presidebat in officio rectoratus... Ulricus dictus Medeck de Schellenberg... quem Deus conservet et in suo felici augmentet statu.“

Pojednává se tu o směně, příslibení úroku a exempci z říše římské.

Rukopisy: PKap I XXXIV, fol. 192ra—201vb (XV. stol.); PKap I XXXV, fol. 258r—266r (XV. stol.); Warszawa, BN, Lat. I F 4, fol. 146 (deletum).

b) *An testamentum manifesti usurarii conditum sine cautione prestita de usuris restituendis sit validum vel non?*

(„In nomine sancte et individue Trinitatis... Questio disputata ex terminis qui sequuntur, videlicet an testamentum manifesti usurarii conditum sine cautione prestita de usuris restituendis sed post si intervallum prestita sit validum vel non... X... Hec questio fuit publice disputata per me Ubertum de Lampugnano iuris utriusque doctoris.“

Repetice se zabývá dobovým akutním problémem lichvy ve spojení s dědickým právem: zda totiž je platná závěť veřejného lichváře, bez záruky, že lichvou nabýtý majetek bude poškozeným nahrazen.

Rukopis: PKap I XXXIV, fol. 201vb—203vb (XV. stol.).

3. Zachovalo se též Ubertovo *oznámení disputace na pražské právnické universitě z r. 1380.*

(„In nomine Christi, amen. Ad laudem et augmentum status et honoris... X... Questionibus disputatis respondebit de quolibet in utroque iure per viam rationis. Anno Domini millesimo trecentesimo octuagesimo.“

Rukopis: Wolfenbüttel, Herzogs August Bibl., Helmstedt. Cod. 476 (stará sign. 441), fol. 83v—84r. Vyd.: Tadra, Summa Cancellariae, nr. CCCLIV, str. 202—203.

Literatura: Jireček, Právnický život, str. 165—166; Ott, Eindringen, str. 95—96; Schulte, die kannonistischen Handschriften, nr. CCVI a CCVII, str. 82; Muther, Zur Geschichte der Rechtswissenschaft, str. 106; Tříška, Studie a prameny, str. 225; týž, Rétorický styl, str. 84; Boháček, Einflüsse, str. 65.

24. HERMANNUS DE INSULA,

decretorum doctor, repetitiones tenuit in universitate iuridica Pragensi

Na boloňské universitě dosáhl 19. října 1381 hodnosti doktora dekretů.¹⁾ R. 1383 byl intitulován na tutéž hodnost na právnické univerzitě pražské; v té době byl míšeňským scholastikem.²⁾ R. 1384 byl zapsán na univerzitě ve Vídni.³⁾

Literární činnost: 1. R. 1384 přednesl v Praze *repeticí*, v níž řeší v té době často probíranou otázku odpustků: „*Utrum indulgentie tantum valeant sicut sonant.*“

(„Primo quero, utrum indulgentie tantum valeant sicut sonant... X... Et sic finitur hec repetitio, quam dominus Hermannus de Insula, decretorum doctor, solempniter fecit in scolis ordinariis universitatis studii Pragensis die dominica, que in ecclesia Dei Reminiscere consuevit decantari anno 1384; 1433 perlegi“).

Rukopis: Wien, Schottenkloster cod. 299 (54 d 6), fol. 146r—163v.

2. *Repetitio, quam repetiit in studio Pragensi, cap. Si episcopus sic (ut) sub rubr. de penitentibus et remissionibus (VI. 5. 10. 2), 1384.*

(„In nomine Domini, amen. Rubrice huius VI^{ti} libri non solent continuari. Racio redditur supra in prohemio super rubr. de summa Trinitate et fide catholica...“).

Rukopisy: Berlin—Magdeburg 43, fol. 145r—151r; 145, fol. 321r—327r.

Literatura: Tříška, Příspěvky III, str. 45, nr. 4.

¹⁾ A. Luschin von Ebengreuth, Quellen zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien, str. 785.

²⁾ MUP II 1, str. 2.

³⁾ G. Knod, Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562), str. 228, nr. 1604.

R. 1378 zapsán jako řeholní kanovník kostela v Braniboru za národ saský.¹⁾ r. 1394 získal gradus bakaláře,²⁾ licenciátem se stal r. 1394.³⁾ Zemřel jako probošt v Braniboru 19. března 1419.

Literární činnost:

1. *Lectura decretalis „Sacris“* (X. 1. 40. 5.):

„Reverendi domini et patres mei, premissa invocacione divini nominis et nominis sancte ac inthemerate virginis matris, Dei genitricis ad repeticionem, si sic dici mereatur, decretalis incipientis „Sacris“ situate in titulo de hiis que vi metusque causa fiunt...“

Rukopis: Berlin—Dahlem, Theol. fol. 304 (R 824), fol. 1r—4b.

2. *Lectura de penitencia composita in studio Pragensi.*

„His breviter. Hic intitulatur III questio XXXIII cause (C. XXXIII q. III), qua queritur, an sine operis satisfactione et oris confessione peccatum dimittatur per solam cordis contricionem“.

Rukopis: Berlin—Dahlem, Theol. fol. 304, fol. 9r—122r.

3. *Lectura de consecracione ecclesiarum* (Decr. Gratiani, pars tertia De consecracione).

„Hic incipit 3^a pars et ultima instius voluminis, quia liber divisus fuit in tres partes“.

Rukopis: Berlin—Dahlem, Theol. fol. 304, fol. 123r—187v (1397?).

Literatura: Tříška, Příspěvky III, str. 45, nr. 5.

1) MUP II 1, str. 125.

2) MUP II 1, str. 17—18.

3) MUP II 1, str. 5.

26. MICHAEL BLYDE (BLEYDE, BLIDE, BLIDEN),
doctor decretorum

R. 1399 dal se zapsat na právnické univerzitě pražské za saský národ,¹⁾ téhož roku získal tam titul bakaláře práv (je označen jako „*teaurarius ecclesie Stetinensis et canonicus ecclesie Camenensis*“)²⁾ a byl promován na doktora dekretů.³⁾ Je zřejmé, že tyto akademické grady získal předtím na jiné univerzitě a v Praze je nostrifikoval.⁴⁾ Zájem o nostrifikaci doktorátu dekretů vede k důvodné domněnce, že M. Blyde působil na právnické univerzitě jako učitel. Zemřel 7. června neznámého roku.⁵⁾

1) MUP II 1, str. 151.

2) MUP II 1, str. 19.

3) MUP II 1, str. 6.

4) G. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna (1289—1562)*, str. 50, nr. 340.

5) A. Podlaha, *Nekrologia kartouzského (kláštera) u Prahy z XIV. a z počátku XV. století. VČA XVIII (1919)*, str. 332.

R. 1402 disputoval s míšeňským kazatelem Ondřejem o tom, zdali jest dovo- leno obchodovat tzv. věčnými rentami (hypotekárními zápůjčkami). Kdežto Ondřej smlouvy o věčných rentách odmítá, Blyde je prohlašuje za zcela dovo- lené a svůj soud odůvodňuje bohatou výzbrojí kanonistických glosátorů. Celý spor je zaznamenán v rukopise univ. knihovny v Kielu, Bordesholm. nr. 24, stanovisko Blydeho na fol. 117ra—118vb:

„Ticius, civis Pragensis, a Lucio concive emit duas sexagenas census annui perpetuo percipiendas de domo et arca ipsius Lucii... X... Concludo ergo, quod contractus cyrographi nostri licitus est. Hec dominus Michael Blide, doctor decretorum, anno Domini M^oCCCC^oII circa festum Pasce“.

Literatura: B. Mendl, *Hospodářské a sociální poměry v městech Pražských v l. 1378—1434. ČČH XXIII (1917)*, str. 76—84; Týž, *Z hospodářských dějin středověké Prahy. Sborník příspěvků k dějinám města Prahy V (1925)*, str. 161n.; F. Graus, *Městská chudina v době předhusitské. Praha 1949*, str. 128; F. M. Bartoš, *Milič a jeho škola v boji proti sociální metle velkoměsta. Jihočeský sborník historický XXI (1952)*, str. 121—132, zvl. str. 126—127; V. Urfus, *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Brno 1975*, str. 45—52.

27. IOHANNES NASO DE PRAGA (JAN NÁZ),
magister artium, doctor utriusque iuris

Podle zjištění staršího bádání byl synem pražského měšťana Jindřicha Náze.¹⁾ Když na fakultě artistické Karlova vysokého učení získal mistrovský gradus,²⁾ dal se r. 1391 zapsat na právnickou univerzitu pražskou³⁾ a odtud odešel na další studia do Padovy, pravděpodobně r. 1394. A. Luschin v. Ebenreuth uvádí Jana Náze jako příklad tzv. „*peregrinationis academicae*“⁴⁾ a podle pramenů, které vydal A. Gloria⁵⁾, ličí Názovu akademickou dráhu v Padově: r. 1396 byl rektorem ultramontánů v Padově, 28. května 1397 získal licenciát církevního práva a 22. září 1399 byl v Padově prohlášen doktorem dekretů; ze zápisu příslušného protokolu vyplývá, že byl tehdy již pražským metropolitním kanovníkem.⁶⁾ Téhož roku 1399 se stal osobním sekretářem krále Václava IV.⁷⁾ Po dokončení studií v Padově odešel do Boloně studovat římské právo. Datum jeho příchodu do Boloně se zjistit nedá, protože záznamy z té doby jsou neúplné, ale z 11. listopadu 1401 máme zprávu, že kolegium doktorů mu dovolilo podrobit se soukromé zkoušce, třebaš neposlouchal osm let civilní právo, jak to

1) Podlaha, *Series*, str. 76.

2) MUP I 1, str. 314.

3) MUP II 1, str. 43.

4) A. Luschin v. E., *Quellen*, str. 25.

5) A. Gloria, *Monumenti Univ. Padov. II*, nr. 1950, 1964, 2040, 2089.

6) A. Luschin v. E., *Quellen*, str. 25.

7) Tomek, *Dějepis města Prahy III*, str. 14, 15; E. Ott, *Beiträge*, str. 71.

vyžadují statuta kolegia.⁸⁾ Rigorosum, jež podstoupil 16. ledna 1402 nebylo si-
ce úspěšné, ale přesto byl 24. ledna 1402 promován na doktora *iuris civilis*.⁹⁾
Téhož roku byl intitulován v Praze jako *doctor utriusque iuris*.¹⁰⁾ V Soudních
aktech pražské konsistoře vystupuje potom (v letech 1403—1406) několikrát ja-
ko svědek i jako sporná strana.¹¹⁾ R. 1409 byl vyslán ve funkci královského ra-
dy Václava IV. na církevní sněm do Pisy.¹²⁾ a následujícího roku 1410 spolu
s mistrem Janem z Rejštejna jednal jako králův posel s papežem Alexandrem
V. v záležitosti schizmatických a heretických knih v Čechách.¹³⁾ V letech 1415
a 1416 se zúčastnil kostnického sněmu¹⁴⁾ a vystoupil proti Husovi, 24. ledna
1418 jej jmenoval Martin V. biskupem ve švýcarském Churu.¹⁵⁾ Zemřel 24.
ledna 1440.¹⁶⁾

O učitelské činnosti Názově nemáme zatím přímých dokladů, jistě však jako
licenciát a doktor dekretů v Padově povinně přednášel. Jeho intitulace na praž-
ské právnické univerzitě by svědčila o možnosti jeho přednášek, a to i o právu
římském.

Literární činnost Názovu představuje zatím jenom přednáška, kterou pronesl
na počátku studijního roku 1400 v Padově:

(„Sermo seu principium factum circa initium studii Padue more solito anno
M^oCCCC^o. Ama scienciam scripturarum et carnis vitia non amabis. Beatus Iero-
nymus . . . X . . . Ioannes Naso fecit hoc principium in felici studio Paduanensi
anno millesimo CCCC“).¹⁷⁾

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy II, str. 486; III, str. 14, 15; A. Lu-
schin v. Ebengreuth, Mitteilungen über die Geschichte deutscher Rechtshörer in

⁸⁾ Primus liber secretus iuris Caesarei, fol. 34v a 35r.

⁹⁾ „Subiectus fuit privato examini dominorum doctorum d. Ioannes Naso de Alama-
nia, prius tamen mihi presentatus per dd. Iohannem de Canitulo et Florianum de Castro
s. Petri, in quo quidem examine ultra presentantes interfuerunt novem doctores. Repro-
batus fuit a septem, approbatus a duobus. Ante discessum doctorum de sacristia con-
cessa fuit gratia domino Petro de Ancharano, locumtenenti tunc domini Archidiaconi,
ut posset predicto domino Iohanni dare licentiam. Die 24. ianuarii doctoribus tunc
congregatis in s. Petronio concessa fuit gratia per totum collegium nemine discrepante
dd. Iohanni de Canitulo et Floriano de Castro s. Petri, quod d. Iohannes Naso possit
conventuari et quod doctores possint esse publice presentes predictae sine aliqua pena,
non obstante aliqua constitutione“. A. Luschin v. E., Quellen, str. 25—26.

¹⁰⁾ MUP II, 1, str. 7. Boháček, Založení a nejstarší organizace pražské university,
str. 22, upozorňuje, že Jan Náz mohl v Praze přednášet i o právu římském, i když
bezpečná zpráva o tom chybí. Je to první dosud známý případ intitulace doktora obo-
jích práv na pražské právnické univerzitě.

¹¹⁾ AJCP IV, nr. 428, str. 289; V, nr. 270, str. 78, nr. 758, str. 194.

¹²⁾ Tomek, Dějepis města Prahy III, str. 468; jinak F. M. Bartoš, Čechy v době Hu-
sově. Praha 1947, str. 313.

¹³⁾ Tomek, Dějepis města Prahy III, str. 488; F. M. Bartoš, Čechy v době Husově,
str. 473, se o posláni nezmiňuje.

¹⁴⁾ Tomek, Dějepis města Prahy III, str. 566, 578; Ott, Beiträge str. 37, píše, že byl
na sněmu presidentem národa německého.

¹⁵⁾ Eubel, Hierarchia ecclesiastica mediae aevi. Monasterii 1913, str. 219.

¹⁶⁾ Tomek, Dějepis města Prahy V, str. 132; Podlaha, Series, str. 77.

¹⁷⁾ R. Zelený, Řeč Jana Náze, str. 207—212.

Italien. Sb. Wien, Philosoph.-histor. Kl., B. 113, Wien 1886, str. 45; týž, Quel-
len zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien. Sb. Wien, B. 124, 1891, str.
25—26; Podlaha, Series, str. 76—77; Tadra, Kulturní styky, str. 272; Jireček,
Právnický život, str. 217—219; F. M. Bartoš, Čechy v době Husově. Praha 1947,
str. 313; Boháček, Založení a nejstarší organizace pražské university, str. 22,
R. Zelený, Řeč Jana Náze, doktora obojích práv, na učení padovském. SR IX
(1970), str. 207—212; Boháček, Einflüsse, str. 25—26.

28. FRIDERICUS EPPINGE,
magister artium, baccalaureus in decretis

M. Jan Hus v traktátu De ecclesia (c. 22) píše:¹⁾ „De excommuni-
catione fecit positionem solempnem sancte memorie pius christianus et magnus
zelator et scrutator legis Christi, magister Fridericus Eppinge, baccalarius iuris
canonici, tractans primum articulum: Nullus prelatus debet excommunicare, nisi
prius sciat ipsum esse excommunicatum a Deo . . .“ Eppinge byl klerikem utrecht-
ské diecéze²⁾ a vystudoval univerzitu heidelberskou, kde dosáhl hodnosti bakalá-
ře a mistra svobodných umění a posléze r. 1405 i gradu bakaláře kanonického
práva.³⁾ Před r. 1409 nějaký čas působil v Praze, snad i jako učitel na právnic-
ké univerzitě. Po vydání Dekretu kutnohorského odešel do Drážďan, ale po dvou
letech se vrátil do Prahy a rozvinul spolu s Mikulášem z Drážďan horlivou čin-
nost ve škole u Černé růže. V létě r. 1412 zasáhl do protiodpustkových sporů
na tzv. druhém turnaji viklefském výše zmíněnou kvestií o exkomunikaci. Potom
již není o něm v pramenech žádná zmínka. Zemřel asi v témže roce 1412.⁴⁾

Eppingeho kvestie je nadepsána: „Positio mag. Friderici Eppinge, baccalarei
iuris canonici per totum de excommunicatione et interdicto.“

(„Credo communionem sanctorum, scribitur in simbolo apostolorum . . . X . . .
Nec tamen oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, que pre-
paravit Dominus diligentibus se, primo Chorinth. II°“).

Rukopisy: Praha, Nár. muzeum XIV E 2, fol. 295r—308v (1414); PUK V E
28, fol. 77r—79r a fol. 102v—103v (XV. stol., konec schází); PUK X F 8, fol.
99v—104v (XV. stol., konec schází); PUK XIII F 21, fol. 118r—128v (XV.
stol.). K těmto pražským rukopisům připojil J. Kejř čtyři zahraniční: Budyšin,
Gersdorf 8° 7, fol. 54r—68r; Wien, ONB 4512, fol. 243r—257r; 4519, fol.
119v—133v; 4521, fol. 149r—155v. Eppingeho kvestií převzal celou M. Jakoubek

¹⁾ C. Höfler, Concilia Pragensia (1353—1413). Praha 1862, str. 82.

²⁾ F. Šmahel, Leben und Werk des Magisters Hieronymus von Prag. Historica 13
(1906), str. 93, pozn. 40.

³⁾ Údaje z matrik heidelberské university shromáždil H. Heimpel, Drei Inquisitions-
Verfahren aus dem Jahre 1425. Göttingen 1969, str. 160.

⁴⁾ Podrobnosti k životopisu Eppingeho podává J. Kejř, Právnické dílo M. Friedricha
Eppinge. SR XV (1976), str. 3—4.

ze Stříbra do svého Tractatus responsivus (PKap C 116, fol. 227r—306r; Eppingova kvestie tu je na fol. 279r—291v).

Kvestii rozebral J. Kejř, Právnícké dílo M. Friedricha Eppinge. SR XV (1976), str. 4—7.

Eppinge byl také majitelem právníckých knih, jak dokazují poznámky na rukopisech PUK IV C 27 a V B 17.⁵⁾

Literatura: Tomek, Dějepis města Prahy III, str. 519; H. Jireček, Právnícký život, str. 225—226; J. Tříška, Lč, str. 144; J. Kejř, Právnícké dílo M. Friedricha Eppinge. SR XV (1976), str. 3—11.

⁵⁾ J. Kejř tamtéž, str. 7—8.

29. Pozdější erfurtští profesori,
kteří před odchodem do Erfurtu mohli působit v Praze

a) HENRICUS DE BRETINBACH (BREYDENBACH, DE RÖDINBERG),
licentiatius in decretis

Zapsán r. 1372. na právnické univerzitě pražské za národ bavorský¹⁾ a tam také dosáhl r. 1375 bakalářského gradu,²⁾ hodnost licenciáta in decretis získal již v Erfurtě.

Literatura: Muther, Zur Geschichte, str. 208; Jireček, Právnícký život, str. 164.

¹⁾ MUP II 1, str. 18.

²⁾ MUP II 1, str. 27.

b) HENRICUS DE ANGEREN (ANGERN),
magister artium Parisiensis, doctor decretorum

R. 1370 získal gradus bakaláře¹⁾ a pak i licenciáta svobodných umění²⁾ na univerzitě pařížské, r. 1380 zapsán na právnické univerzitě pražské jako mistr svobodných umění, bakalář dekretů a informátor knížete Rudolfa z Anhaltu,³⁾ intitulován tamtéž jako bakalář dekretů.⁴⁾ R. 1387 intitulován na univerzitě v Heidelbergu a přednášel tam „nova iura“,⁵⁾ na jaře 1388 zvolen rektorem heidelberské univerzity,⁶⁾ 1394 promován v Praze na doktora dekretů,⁷⁾ 1395

¹⁾ H. Denifle — A. Chatelain, Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis I. Paris 1894, str. 349, 7.

²⁾ Tamtéž, str. 355, 16.

³⁾ MUP II 1, str. 126.

⁴⁾ MUP II 1, str. 10.

⁵⁾ Toepke I, str. 4.

⁶⁾ Toepke I, str. 28.

⁷⁾ MUP II 1, str. 5.

v zimním semestru imatrikulován v Erfurtě, kde se stal řádným profesorem dekretů.⁸⁾

Literatura: Muther, Zur Geschichte str. 209; Jireček, Právnícký život, str. 160; E. Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I., Leipzig 1964, str. 300—301.

⁸⁾ Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I, str. 301.

c) IOHANNES RYMAN,
decretorum doctor

R. 1383 zapsán za národ saský na právnické univerzitě pražské,¹⁾ 1392 intitulován v Erfurtě jako kanovník kostela P. Marie v Erfurtě a bakalář dekretů,²⁾ v říjnu 1395 zvolen jako *licentiatius in decretis* rektorem erfurtské univerzity.³⁾

Literatura: Muther, Zur Geschichte, str. 210—211; E. Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I, str. 301—302.

¹⁾ MUP II 1, str. 132.

²⁾ Kleineidam, Universitas, str. 302.

³⁾ Kleineidam, Universitas, str. 302.

d) CONRADUS THUS,
utriusque iuris doctor

R. 1371 získal gradus bakaláře artistické fakulty pražské,¹⁾ 1391 zapsán za národ saský na právnické univerzitě pražské,²⁾ v letech 1401, 1404 a 1405 zastával úřad oficiála biskupů v Paderbornu,³⁾ 1402 intitulován v Erfurtě jako doktor dekretů,⁴⁾ v říjnu 1403 zvolen rektorem erfurtské univerzity.⁵⁾

Literatura: E. Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I., str. 302—303.

¹⁾ MUP I 1, str. 179.

²⁾ MUP II 1, str. 144.

³⁾ Rep. Germ. II, 1101, 1187, 1199, 1242.

⁴⁾ E. Kleineidam, Universitas, str. 302.

⁵⁾ Tamtéž str. 302.

e) HENRICUS DEROUEN,
decretorum doctor

R. 1407 zapsán za národ saský na právnické univerzitě pražské,¹⁾ 1408 získal tam hodnost bakaláře dekretů,²⁾ 1414 intitulován v Bologni,³⁾ 1. května 1417 zvolen jako doktor dekretů rektorem erfurtské univerzity.⁴⁾

¹⁾ MUP II 1, str. 145.

²⁾ MUP II 1, str. 22.

³⁾ G. Knod, Deutsche Studenten in Bologna 1289—1562. Berlin 1899, nr. 2692.

⁴⁾ Kleineidam, Universitas I., str. 303.

Literatura: Muther, Zur Geschichte, str. 213–214; Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I., str. 303.

f) IOHANNES DE NEBRA,
decretorum doctor

1384 zapsán za národ saský na právnické univerzitě pražské.¹⁾ 18. října 1416 zvolen jako licenciát kanonického práva rektorem erfurtské univerzity,²⁾ 30. června 1425 zemřel.³⁾

Literatura: E. Kleineidaun, Universitas studii Erfordensis I., str. 305.

1) MUP II 1, str. 96.

2) Kleineidam, Universitas, str. 305.

3) Kleineidam, Universitas, str. 305.

30. CONRADUS DE DRYBORG (DE BRACLIS),
magister artium, decretorum doctor

V úředních dokladech se objevuje pod dvěma jmény. R. 1375 je zapsán v pražské matrice artistické fakulty jako Conradus Braclis, ale v záznamu o poplatcích jest jmenován Conradus Dryburg.¹⁾ R. 1378 dosáhl na artistické fakultě licenciátu²⁾ a v témž roce, již s titulem magistra artium, je zapsán jako Conradus Dryborch na právnické fakultě univerzity pražské za národ saský.³⁾ Tam získává hodnost bakaláře dekretů.⁴⁾ 21. října 1384 je hlavním prokurátorem arcibiskupa Jana z Jenštejna,⁵⁾ 13. ledna 1386 vystupuje Conradus de Braclis *baccalarius in decretis*, jako advokát pražské konsistoře.⁶⁾ V 5. roce trvání heidelberské univerzity, po 14. prosinci 1387, dal se zapsat Conradus de Dryborg na tuto univerzitu,⁷⁾ r. 1390 tam dosáhl licenciátu kanonického práva a byl od Jana de Noet promován jako první z heidelberských studentů na doktora kanonického práva.⁸⁾ R. 1392 začal přednášet jako první ordinarius kanonického práva na universitě erfurtské,⁹⁾ 18. října 1397 byl zvolen jejím rektorem¹⁰⁾ a zahrnut četnými prebendami, zemřel 13. května 1410.¹¹⁾ O učitelské činnosti Kon-

1) MUP I 1, str. 166, 167.

2) MUP I 1, str. 180.

3) MUP II 1, str. 124, 125.

4) MUP II 1, str. 9. Rok intitulace tu není uveden. Studentů de Braclis bylo v té době více. Přece však lze soudit, že Conradus de Braclis a Conradus de Dryborg je jedna a táž osoba: jako examinátor pro zkoušku bakalářů na artistické fakultě r. 1381 byl zvolen Mag. Conradus Dryburch de Braclis. MUP I 1, str. 201.

5) AJCP II, str. 293, nr. 253.

6) LE III, nr. 421, str. 280.

7) Toepke I, str. 25.

8) Toepke II, str. 524.

9) Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I, str. 300.

10) Tamtéž str. 300, 11.

11) Tamtéž str. 300.

radově v Praze výslovné zprávy nemáme, ale je možné, že tam přednášel jako bakalář před odchodem do Heidelberku.

Literatura: Jireček, Právnický život, str. 208; Muther, Zur Geschichte der Rechtswissenschaft, str. 207–208; E. Kleineidam, Universitas studii Erfordensis I. Leipzig 1964, str. 299–300.

31. Pozdější heidelberští profesori,
kteří před odchodem do Heidelberku mohli působit v Praze

a) IOHANNES VAN DER NOET (NOHET, NOYT),
decretorum doctor Pragensis, graduatus in altero iure

R. 1378 zapsán za národ bavorský na pražské právnické univerzitě,¹⁾ o rok později získal titul bakaláře,²⁾ r. 1383 se stal licenciátem a r. 1385 doktorem dekretů za profesorů Kunše z Třebovle a Bohuslava z Krnova.³⁾ R. 1386 byl povolán na nově založenou univerzitu v Heidelberku a v tamní matrice jest titulován: *Iohannes van der Noyt, decretorum doctor Pragensis in altero iure, ordinarium incipiens in iure canonico, legendo 4 librum decretalium.*⁴⁾

Literatura: Jireček, Právnický život, str. 164; Tomek, Děje university pražské, str. 91, 304; Ott, Eindringen, str. 97, pozn. 2, 3; Ott, Beiträge, str. 57; J. V. Šimák, Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.–XVIII. stol. ČČM LXXIX (1905), str. 293; Boháček, Založení a nejstarší organizace pražské university, str. 22, pozn. 101.

1) MUP II 1, str. 65.

2) MUP II 1, str. 10.

3) MUP II 1, str. 2–3.

4) Toepke, str. 3.

b) IOHANNES DE KOLNHUSEN (COLEHUSEN, COLENHUSEN),
licentiatus in decretis

R. 1373 zapsán za národ bavorský na pražské právnické univerzitě,¹⁾ 1377 se tam stal bakalářem²⁾ a 1384 jako *scholasticus Onelspacensis ecclesiae* licenciátem *in decretis*.³⁾ Před 23. březnem 1387 přednášel dekretály v Heidelberku.⁴⁾

1) MUP II 1, str. 60.

2) MUP II 1, str. 9.

3) MUP II 1, str. 2.

4) Toepke, str. 3.

c) FRIDERICUS SCHANVART (SCHONVART) TREVERENSIS,
licentiatus in decretis

R. 1383 immatrikulován na pražské právnické univerzitě,¹⁾ 1385 povýšen na bakaláře²⁾ a r. 1387 se stal licenciátem *in decretis*.³⁾ Později (1396) přednášel v Heidelbergu.

¹⁾ MUP II 1, str. 71.

²⁾ MUP II 1, str. 12.

³⁾ MUP II 1, str. 3.

d) GERHARDUS RADINCK (RADNIC) DE GRUYININHAGEN
(GRUNNYNGEN, DE GROENING, DE GRONINGHEN),
doctor decretorum

R. 1383 zapsán za národ bavorský na pražské právnické univerzitě,¹⁾ 1384 prohlášen bakalářem práv,²⁾ 1386 licenciátem³⁾ a 1387 doktorem dekretů;⁴⁾ od r. 1390 *ordinarie legens decretum* v Heidelbergu.⁵⁾

¹⁾ MUP II 1, str. 70.

²⁾ MUP II 1, str. 12.

³⁾ MUP II 1, str. 12.

⁴⁾ MUP II 1, str. 3.

⁵⁾ Toepke, str. 3.

e) NICOLAUS BURGMANN (BORCHMANN) DE SANCTO GOARE (GEWER),
baccalarius in decretis

R. 1383 jako člen národa bavorského zapsán na pražské právnické univerzitě,¹⁾ kde také dosáhl titulu bakaláře.²⁾ V Heidelbergu měl také titul *baccalarius in medicina*.

¹⁾ MUP II 1, str. 70.

²⁾ MUP II 1, str. 13.

DODATEK

1. J. Tříška zná ještě dva pražské právníky: Barnitzo a Jana Schusslera.¹⁾ Barnitzo (?), Brutzo (?), (= Mag. Bonczo, de nat. Boh., intitulatus in iure 1376?), jest autorem *Repetitionis circa materiam horarum canonicarum: „Ad honorem illius, cuius opera sunt inseparabilia, sc. s. et individue Trinitatis“*. Berlin—Dahlem, theol. qu 286, fol. 2r—14v; Berlin — Magdeburg 89, fol. 231r—336v. Ztotožnění s M. Bonczo²⁾ jest ovšem nejisté.

¹⁾ J. Tříška, *Přispěvky III*, str. 45, č. 3 a str. 46, č. 8.

²⁾ MUP II, 1, str. 31.

Schusselerovi připsal Tříška traktát *Circa processum iudiciarium*, protože v lipském univ. rukopise 922, fol. 2r—53r, má nadpis: „Incipit processus audiciarius novus per magistrum Iohannem Schusseler Wratislawiensem Prage pronunciatius“. Tento rukopis pochází z r. 1387, Schusseler však získal mistrovský gradus, a to teprve na fakultě artistické, až r. 1390, proto Zelený Schusselerovi autorství traktátu upřel.³⁾ Nové světlo do sporné otázky přineslo neznámý dosud opis zmíněného traktátu nalezený M. Švábenským v kodexu archivu kláštera rajhradského Gf2 (fond E 6 Stát. oblastního archivu v Brně). Z něho vyplývá, že traktát vznikl až v údobí 1390—1394, takže Schusselera lze považovat za jeho autora.⁴⁾

³⁾ R. Zelený, *Původ traktátu „Circa processum iudiciarium“*. AUC—HUCP XII, fasc. 1—2, str. 77; J. Tříška, *Modms pronunciatii*. AUC—HUCP XII, fasc. 1—2, str. 89.

⁴⁾ M. Švábenský, *Nový rukopis „Circa processum iudiciarium“*. AUC—HUCP XVII (1977), fasc. 2, str. 7—15.

2. Městská rada norimberská oslovuje v listě z 20. května 1407 Adama z Nežetic, kanovníka pražského a olomouckého, jako „lerer in geistlichen rechten“¹⁾ Domácí prameny sice Adamovu učitelskou činnost nepotvrzují, ale vzhledem k tomu, že Adam získal v Praze r. 1384 licenciát²⁾ a r. 1389 doktorát práv³⁾ a r. 1405—1406 byl rektorem právnické univerzity,⁴⁾ je možné, že tam nějaký čas jako učitel působil. Svou obsáhlou knihovnu, čítající 62 svazků, odkázal z největší části pražské kapitule s ustanovením, že knihy z ní mají být půjčovány studentům pražské univerzity, pokud nejsou podezřelí z wiclifismu.⁵⁾ Adamova právnická literární činnost není známá. Zemřel po 26. červenci 1414.⁶⁾

¹⁾ Staatsarchiv Nürnberg, Briefbücher Nr. 1, p. 193. Za laskavé sdělení děkuji dr. Zd. Hledíkové.

²⁾ MUP II, 1, str. 2.

³⁾ MUP II, 1, str. 4.

⁴⁾ M. Haasová—Jelínková, *Správa a kancelář pražské university v první době jejího trvání*. Praha 1948, str. 33.

⁵⁾ I. Hlaváček, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*. AUC, phil. et hist. 1965, monographia XI. Praha 1965, č. 54—55; týž, *Studie k dějinám knihoven v českém státě v době předhusitské II. Některé knihovny soukromé*. AUC—HUCP IV 2, str. 71—86.

⁶⁾ Podlaha, *Series*, č. 488, s. tr. 68—76; všechna životopisná data o Adamovi z Nežetic podává Zd. Hledíková, *Úřad generálních vikářů*, č. 21, str. 129—130.

ROSTISLAV ZELENÝ — JAROSLAV KADLEC

Die Lehrer der Juristenfakultät und der Prager Juristenuniversität in der Periode vor den Hussitenkriegen (1349—1419)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Karls-Universität hatte seit ihrer Gründung auch eine Juristenfakultät. Es wurden aber an ihr nur Vorlesungen des kanonischen Rechts abgehalten und auch später, als sich die Juristenfakultät als universitas iuristarum in studio Pragensi

[1372] von der Universität abtrennte, trat in ihrer Orientation auf das kanonische Recht keine Veränderung ein. Die Ursache bestand darin, dass die so geschulten Kanonisten in der Kirchenverwaltung und auch in den weltlichen Kanzleien eine Betätigung fanden, wogegen die Legisten nur wenige Möglichkeiten zur praktischen Tätigkeit hatten. Das römische Recht blieb aber trotzdem nicht ganz unbeachtet, denn das Studium verschiedener Zweige des kanonischen Rechts [Prozessrecht u. Dekretalien] setzten die Kenntnis der römischen Rechtsquellen und der zivilistischen Lehren voraus. Diese Kenntnisse mussten sich die Studenten durch privaten Eifer aneignen, obwohl wenigstens zeitweise einige Lehrer Teile des römischen Rechts lasen.

Die Lehrmethoden waren an der Prager Juristenuniversität in der Zeit vor den Hussitenkriegen dieselben wie an den anderen Universitäten. Die erhaltenen Vorlesungen zeigen aber, dass die Prager Lehrer in der Analyse des Quellenmaterials zurückhaltender und nüchterner waren, bei der Auslegung des kanonischen Rechts und seiner Rechtsquellen zeitweise auch das römische Recht beachteten und das Studium dem praktischen Leben zuwendeten.

Das kanonische Recht wurde in der Regel von zwei Professoren gelesen und zwar von einem das Decretum Gratiani, vom anderen die Decretales (Decretales Gregorii IX., Liber Sextus et Clementinae), oder beide lasen die Decretales und einer von ihnen das Decretum. Das Recht und die Pflicht Vorlesungen zu halten hatte jeder der ein akademisches Grad (Bakkalaureat, Licenciat, Doktorat) erlangt hatte. Die, die länger als sie durch das Statut verpflichtet waren — also mehr als zwei Jahre — Vorlesungen hielten, wurden actu legentes und wenn sie amtlich mit Vorlesungen über eine kanonische Sammlung beauftragt wurden, erhielten sie die Bezeichnung lectores ordinarii.

An der Prager Juristenuniversität waren bis zum Jahre 1418 eingeschrieben 3563 Studenten, 235 Bakkalaurei und 36 Doktoren. Da aber die Mehrheit der Graduierten von der Pflicht Vorlesungen zu halten befreit wurde und in das praktische Leben traten, war es möglich nur wenige festzustellen die tatsächlich (29) oder wahrscheinlich (8) Vorlesungen hielten. Ihr Lebenslauf und ihre literarische Tätigkeit wurden eingehend beschrieben. Es ist bemerkenswert, dass mehr als ein Drittel derselben Tschechen waren, die gleichzeitig neben ihrer Tätigkeit an der Universität oder nach ihrem Abschluss hohe Kirchenämter als Generalvikare, Offiziale und Kanoniker einnahmen.

KNIOVNA MISTRA STANISLAVA Z VELVAR

EVA GREGOROVICHOVA

K poznání kulturních dějin a zvláště pak středověké vzdělanosti je možno přistupovat z mnoha aspektů a využívat pro to různé typy historických pramenů. Jedna z cest, kterou se lze přiblížit k oblasti středověkého vzdělání, vede právě přes podrobný průzkum knihovních souborů různého charakteru.¹⁾ Nesmírné bohatství v tomto smyslu v sobě skrývají bibliotéky církevních institucí, především klášterů, které byly mimo jiné prvními a dlouho jedinými středisky duchovního života tehdejší společnosti. S přechodem raného středověku do jeho vrcholného období, v souvislosti s úpadkem dosavadních hegemonů duchovní kultury a se zakládáním vysokých škol, jež si vynutily změněné hospodářské a společenské podmínky, se postupně začíná přesouvat centrum všeobecné vzdělanosti na nově vznikající společenské útvary — univerzity.²⁾ V nich se vytvářejí specifické předpoklady pro rozvoj kulturního života celé středověké společnosti, jehož rámec lze postihnout mimo jiné i v knihovních celcích, kterými byly vybaveny jednotlivé univerzitní koleje. Struktura dnes již pouhých jejich torz dává možnost určit vývojovou linii jednotlivých vědních oborů. Při sledování kulturního povědomí středověkých vzdělanců nelze ovšem vystačit jen s výzkumem institucionálních knihoven. Pro utváření přesnějšího obrazu stavu vzdělanosti je nutno počítat i s knihovními celky soukromého charakteru. V nich se oblast vzdělání zrcadlí nejvýrazněji, neboť je v nich možno sledovat nejen to, co je v tomto rámci pro určité historické období společné, ale mnohdy lze v soukromých bibliotékách postihnout i specifický zájem jejich majitelů. Toto hledisko je však víc než kterékoli jiné omezeno rámcem dnešního stavu dochování. Pro bádání a rozbor původních pramenů, složitost a problematičnost těchto průzkumů si vynucuje rozčlenění dané látky do kratších i časově omezených celků, jež lze pochopitelně mnohem důkladněji zpracovat.

¹⁾ Této problematice je věnována v zahraniční literatuře velká pozornost. Zásadní povahy však nadále zůstává Handbuch der Bibliothekswissenschaft, III., Wiesbaden 1955. Nově přehledně L. Buzas, Deutsche Bibliotheksgeschichte des Mittelalters, Wiesbaden 1975. V naší literatuře viz přehled I. Hlaváčka, Das mittelalterliche Bibliothekswesen in tschechischer Forschung der Nachkriegszeit, Mediaevalia Bohemica I/1, 1969, 129—156.

²⁾ Stručné dějiny University Karlovy, Praha 1964, 7—8. Z nejnovější literatury lze upozornit na práci A. B. Cobbana, The Medieval Universities, London 1975, srov. ref. I. Hlaváčka v Auc HUCP XVI/2, str. 96—99.

Okruh vlivu a působení pražské univerzity, která se stala záhy po svém založení živnou půdou pro rozvoj a vzrůst kulturnosti, skýtá možnost postižení základních vývojových tendencí středověké vzdělanosti v našich podmínkách. Univerzita přinesla i zintenzivnění kulturních styků s cizinou a rychlejší recepci nových myšlenkových podnětů. Nelze však opomíjet ani rozkvet vlastní literární činnosti vzdělanců kolem Karlova učení.³⁾ Ke studiu těchto otázek přináší řadu nových poznatků průzkum v knihovních souborech univerzitních kolejí,⁴⁾ které, jak známo, byly rozhojňovány právě odkazy soukromých biblioték, především mistrů pražského vysokého učení.⁵⁾ Uvedený fakt není specifikem jen univerzitého prostředí. Je to obecný jev, s nímž se setkáváme v podstatě ve všech institucionálních bibliotékách. Stejným způsobem narůstalo knihovní bohatství i druhého významného kulturního centra — pražské kapituly.⁶⁾

Určujícím faktorem 2. poloviny 15. stol., která nás vzhledem k zaměření této práce zajímá, byly náboženské spory mezi utrakvisty a katolíky, které našly odezvu i na půdě pražské vysoké školy. Zde vyústily na přelomu 50. a 60. let v boj o získání převahy na Karlově učení, jenž skončil vyloučením katolické menšiny a krátce nato i Českých bratří z univerzity.⁷⁾ Ta se tak stala institucí čistě kalíšnickou a zároveň národní. Tak právě v době, kdy se v českém prostředí setkáváme s ohlasy na nové myšlenkové směry — humanismus a renesanci,⁸⁾ neplnilo vysoké učení tu úlohu, která mu měla být vlastní.

Předkládaná stat'⁹⁾ má být příspěvkem k poznání kulturní orientace jednoho

³⁾ Např. J. Tříška, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, nebo téhož, *Příspěvek k středověké literární universitě. II. Osobnosti a díla 15. století*, AUC HUCP 1968, 9/2, 5—43.

⁴⁾ Např. Z. Tobolka, *Národní a universitní knihovna v Praze. Její vznik a vývoj I. Počátky knihovny až do roku 1777*, Praha 1959, A. Kubiček, A. Petráňová, J. Petráň, *Karolinum a historické koleje University Karlovy v Praze*, Praha 1961 a nejnověji Fr. Šmahel, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC HUCP II/1, 1961, 59—85.

⁵⁾ Viz M. Jan Kampanus, *Mecenáši Karlovy university*, ed. K. Hrdina, Praha 1949 a J. Polišenský a J. Vobrátilová, *M. Jana Kampána Kalendář dobrodiní prokázaných pražské akademii*, AUC HUCP IV/1, 1963, 67—95.

⁶⁾ Pro kapitulní knihovnu přináší velmi stručné zmínky o odkazech A. Podlaha, *Úvod k II. dílu Soupisu rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské*, Praha 1922, V—VII. Nově stručně M. Kostílková, *Iluminované rukopisy a vzácné tisky Svatovítského chrámu*, Praha 1975.

⁷⁾ *Stručné dějiny University Karlovy*, 77n a R. Urbánek, *České dějiny*, III/4, Praha 1962, 236—241.

⁸⁾ Fr. Šmahel, *Humanismus v době poděbradské*, *Rozpravy ČSAV* 6, roč. 73, 1963 a téhož, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, AUC HUCP I., 1960, 55—90.

⁹⁾ Tato rozprava je součástí mé rigorosní práce *Soukromé knihovny mistrů kolem pražského vysokého učení v pohusitském období*, v níž kromě torza M. Stanislava z Velvar jsou rekonstruovány dochované knihovní soubory M. Stanislava z Hnězdna, M. Václava Křižanovského a M. Václava Korandy, u něhož jsem se zaměřila pouze na rozbor obsahové stránky jeho kodexů, protože rekonstrukce knihovny byla provedena E. Urbánkovou, *Zbytky knihovny M. Václava Korandy ml. v Universitní knihovně v Praze*, *Ročenka Universitní knihovny v Praze* 1956, Praha 1958, 135—161 a doplňena P.

z mistrů pražské univerzity, Stanislava z Velvar, církevního hodnostáře kostela pražského, v jehož osobě se spojují, často ovšem v kontroverzní podobě, obě významná kulturní prostředí pol. 15. století — univerzitní a kapitulní.

Vlastní jádro této studie tvoří rekonstrukce Stanislavova knihovního souboru. Analýza vnějších a vnitřních znaků jednotlivých kodexů směřuje k postižení funkce, k poznání okolností vzniku a pozdějších osudů každého rukopisného svazku.¹⁰⁾ Základním vodítkem pro objasnění zkoumaných otázek jsou různé formy vlastnických poznámek a údaje z kolofonních záznamů. Při podrobném průzkumu rukopisů narážíme na řadu přípisků v podobě marginálií, interlineárních glos a doplňků, které se vztahují přímo k vlastnímu textu konvolutů. Záznamy tohoto druhu spolu s podtrhanými částmi vět či jednotlivými slovy jsou důkazem čtenářského zájmu. Tento projev svědčící o využívání kodexů není ve Velvarových rukopisech právě málo početný. Stanovit Stanislavův podíl na uvedené skutečnosti se však vzhledem k obtížnosti paleografického porovnání nepodařilo.¹¹⁾

Funkční stránka, jež je jedním z hlavních úkolů rozboru, je do jisté míry vymezena použitím jednotlivých svazků v rámci zkoumané soukromé knihovny. Nelze ji studovat bez přihlídnutí k takovým otázkám jako je úprava, zběžnost či kaligrafičnost písma Velvarových kodexů. Funkci lze chápat ve smyslu primárním jako pořizování toho kterého svazku majitelem buď tím, že jej sám opsal, nebo tím, že jej zadal k opisu jiné osobě, a nebo ve smyslu sekundárním tím, že získal již hotovou knihu, na jejímž vzniku se sám nikterak nepodílel. Pozornost byla věnována i Stanislavově literární činnosti. Z jeho pera je dnes známý jediný spisek (dochovaný v opise), zaměřený na výklad husitství a kompaktát.

V závěru je předkládán rozbor obsahové stránky zkoumaných rukopisů, jehož prostřednictvím byl učiněn pokus o stanovení profilu rekonstruovaného torza.

Hypoteticky se lze dotknout i dalších zdrojů, z nichž mohl mistr Stanislav

Spurnerem v článku *Několik doplňků k rekonstrukci knihovny Václava Korandy ml.*, LF 91, seš. 2, 1968, 147—150. I když jsou možné opět další doplňky. (Kupř. jsem v příloze připojila ke Korandovu jménu dva rukopisy. Jeden je v knihovně Národního muzea v Praze XIV E 7, o něm píše F. M. Bartoš, *Zbytky knihovny M. Václava Korandy ml. v Universitní knihovně v Praze*, *Theologická příloha Křesťanské revue* 4, 1959, 63—4. Druhý v Toruňské universitní knihovně cod. 74. O něm píše K. Fischer, *Ein Beitrag zur Geschichte der Sternatlanten, Bohemia* 11, 1970, 344n.) Kriteřiem pro výběr vhodných soukromých biblioték univerzitních hodnostářů bylo množství zachovaných kodexů. Fakulta svobodných umění vchovala za tohoto půl století řadu profesorů, z nichž někteří by mohli být svým působením lepšími představiteli univerzitého prostředí než M. Velvar, avšak od rekonstrukce těchto knihoven bylo nutno pro značnou troskovitost v dochování upustit. Namátkou je možno se zmínit o M. Václavu Vrbenském (4 rkp), M. Šimonu z Chrudimi (4 rkp) či Václavu z Chrudimi (3 rkp) a nebo o M. Václavu Píseckém. Závěr práce byl zaměřen na postižení možnosti recepce humanismu v prostředí Karlova učení na základě obsahové stránky rozebíraných torz.

¹⁰⁾ Obecně o těchto otázkách I. Hlaváček, *Rukopisy, jejich funkce a čtenáři v českém státě od nejstarších dob do husitství*, *StR* XII, 1973, 33—52 a J. Pražák, *Ke studiu skriptorií a knihoven doby přemyslovské*, *tamtéž* 141—160.

¹¹⁾ Stanislavova ruka je známa jen z vlastnických poznámek, a to pro důkladný paleografický rozbor nestačí.

z Velvar čerpat pro své potřeby nejprve pedagoga, později příslušníka pražského kostela. Můžeme předpokládat, že za svých pražských i pařížských studií a později při vlastní pedagogické činnosti využíval možnosti vypůjčení potřebných, jak bychom dnes řekli, studijních pomůcek v příslušných kolejních knihovnách. Analogicky lze usuzovat na možnost využívání rukopisného bohatství knihovny pražského kostela po jeho odchodu z univerzity, s nímž bylo Velvarovo působení úzce spjata do počátku 60. let.

Místru Stanislavovi nebyl v naší historické literatuře věnován samostatný článek či monografie. Pouze v několika přehledných pracích se setkáváme s kusými informacemi o jeho životě.¹²⁾ Poněkud podrobněji se rozepsal R. Urbánek v rámci svých Českých dějin¹³⁾ o působení M. Stanislava na Karlově univerzitě. Také M. L. Černá—Šlapáková věnovala Velvarovi větší pozornost.¹⁴⁾ Zaměřila se nejen na výčet dat o jeho studijním pobytu na Sorboně, ale obrátila svou pozornost i k několika mistrovým rukopisům.

Při poznávání životních osudů Stanislavových je nutno především vycházet ze základních pramenů, kterými jsou akta děkanů a rektorů vysokého učení a artistické fakulty¹⁵⁾ a akta administrátorů pražského kostela.¹⁶⁾ Při této příležitosti však nelze opominout ani údaje, jež poskytují některé kolofonní zápisy několika mistrových kodexů.¹⁷⁾ Vypovídají kupříkladu o jeho cestě do Paříže, nebo ukazují na jeho vztah ke koleji Rečkově. V literatuře se až na skrovné výjimky,¹⁸⁾ omezující se na kusé zprávy, nesetkáváme s prací, která by se soustavněji zabývala Stanislavovými rukopisy. Proto při rekonstrukci zbytků jeho knihovny zůstaly základním pramenem katalogy rukopisů pražské univerzity a kapitulní kni-

¹²⁾ V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, IX., Praha 1893, 70, 86, 329—330, 332, 339, 355—6, 358, T. Kalina, Václav Křižanovský, ČCH V, 1899, 334—6, 343—5, 355, A. Podlaha, Supplementum secundum ad Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora, Praegae 1925, 6—7.

¹³⁾ R. Urbánek, c. d., III/3, Praha 1930, 40, 54—5, 88 a týž, c. d., III/4, Praha 1962, 163, 240—1, 243, 246—8, 251.

¹⁴⁾ M. L. Černá—Šlapáková, Studenti z českých zemí v Paříži, Strahovská knihovna, 5—6, 1970—71, 73—4.

¹⁵⁾ Monumenta historica Universitatis Carolo—Ferdinandae Pragensis (MUPr), ed. A. Dittrich a A. Spirk, Praegae 1830—1832, I/1, 22, I/2, 27—8, 44, 46—56, 58, 64, 71, 74—5, III, 50, 53, 58.

¹⁶⁾ Kapitulní archiv pražský (dále jen KAP) rkp. VI/6, Acta administratorum Wenceslai de Krumlov, Joannis de Krumlov, Hilarii de Litoměřic, Pauli Pauček, f. 364—65, 328—330, KAP VI/7, Acta sub Hilario decano et Hanušio de Kolovrat praeposito, f. 24, 201, 203, 221 a KAP XCVIII, Acta Propii de Plzna et Stanislai de Velvar, canonicorum Pragensium, commissariorum administratoris ecclesiae Pragensis 1461—81 (viz A. Podlaha, Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivo capituli metropolitani asservantur, Praegae 1923).

¹⁷⁾ Kapitulní knihovna pražská (dále jen KKP) M XL/2, f. 98r a Státní knihovna v Praze (dále jen StKP) X H 21, f. 210r, 233v.

¹⁸⁾ Srov. pozn. č. 1, Podlaha, Supplementum... a pozn. č. 3. Viz i A. Podlaha, Úvod k II. dílu Soupisu rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské, Praha 1922, str. VI.

hovny.¹⁹⁾ Dnes již také není dosti dobře možné zjistit rozsah mistrovky literární činnosti. Je povědomost jen o jediném spisku, který zevrubně rozebral R. Urbánek.²⁰⁾

Dochované prameny podávají poměrně málo informací o životních osudech Stanislava z Velvar. To platí nejvíce pro období před jeho vstupem na pražské vysoké učení a obdobně pro sklonek jeho života. O jeho mládí, rodinných poměrech a raných studiích není známo téměř nic. Podařilo se pouze zjistit, že se narodil někdy v roce 1421 v rodině jakéhosi Václava z Velvar.²¹⁾ První zprávy o jeho pražských studiích na univerzitě jsou z roku 1445, kdy o suchých dnech podzimních (15.—18. 9.) za děkanátu M. Martina z Lenčice složil úspěšně bakalářskou zkoušku a krátce nato, 9. listopadu, přijal spolu s Danielem ze Soběslavi a Václavem z Vrbna bakalářský grad.²²⁾ Brzy potom se vydal Velvar na cestu za studiem, jejímž konečným cílem bylo vysoké učení pařížské. V tamějších univerzitních pramenech je jeho pobyt v Paříži doložen až od roku 1449. Ale jak ukazují materiály naší proveniencie, musel být na místě již v zimě roku 1445.²³⁾ Několikaleté studium na pařížské artistické fakultě zakončil získáním licenciátu (1450) a mistrovské hodnosti.²⁴⁾ Již na počátku roku 1451 začal na této univerzitě také přednášet. Po svém krátkém, pouze několik měsíců trvajícím pedagogickém působení, vyzbrojen nejen akademickou hodností, ale i kněžským svěcením,²⁵⁾ se navrátil do Prahy. Přesné datum, kdy se tento konvertita²⁶⁾ vydal na zpáteční cestu do vlasti, není bohužel známo. Podle zápisu v aktech děkanů o jeho přijetí mezi mistry pražské univerzity lze usuzovat, že jeho odchod z Paříže spadá někdy do pozdního léta či počátku podzimu roku 1451.²⁷⁾ Od této doby až do počátku šedesátých let plnil povinnosti uložené mu jako akademickému hodnostáři univerzitními statuty.²⁸⁾ Po svém návratu pobýval nejdříve v koleji

¹⁹⁾ J. Truhlář, Catalogus codicum manuseriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis pragensis asservantur, I—II., Praegae 1905—6 a A. Patera — A. Podlaha, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské, I—II., 1910, 1922.

²⁰⁾ R. Urbánek, c. d., III/4, 554—5 a J. Tríška, Literární činnost..., 170.

²¹⁾ MUPr, I/2, 51 — v roce 1455, kdy se stal děkanem, mu bylo 34 let. KAP VI/6, f. 364... „Stanislao filio Wenceslai de Welwar...“. Otce Stanislavova bychom mohli patrně hledat v osobě novoměstského měšťana Václava z Velvar, viz V. V. Tomek, Základy starého místopisu Pražského, Praha 1875, Rejstřík 173 b, uvádí Václava z Velvar s manželkou Zdenou v letech 1435—1436 na Novém Městě.

²²⁾ MUPr, I/2, 27—8.

²³⁾ KAP VI/6, f. 364 „Guillermus episcopus Parisiensis notum facimus quod nos anno domini M^oCCCC^oXLV^o, die sabbato vicesimo mensis decembris... dilecto nostro Stanislao, filio Wenceslai de Welwar... confirmamus et tonsuram contulimus clericalem...“.

²⁴⁾ Většina údajů o Velvarově pobytu v Paříži byla převzata z citovaného článku M. L. Černé—Šlapákové, 73.

²⁵⁾ Viz pozn. č. 23.

²⁶⁾ O tom, že byl původně kališník srov. R. Urbánek, c. d., III/4, 248 pozn. 46.

²⁷⁾ MUPr, I/2, 44 — K jeho přijetí mezi mistry pražské univerzity došlo za děkanátu M. Jiřího z Meziříče, dne 29. 11. 1451.

²⁸⁾ MUPr, I/2, 47—byl zvolen jedním z výběrčích při správě fakultních peněz a jedním z přísedících k přehlížení počtů.

Rečkově a později byl členem koleje Národa českého.²⁹⁾ Mistr z Velvar byl roku 1455 zvolen děkanem a o dva roky později stál v čele univerzity jako její rektor.³⁰⁾ Právě v tomto jeho funkčním období začaly spory, jež byly předebrány pro rozhodující zápas o charakter vysokého učení.³¹⁾ Svým postojem a postupem při rozhodování v otázkách, které se za jeho úřadování řešily, ukázal, že plně patří k příslušníkům katolické menšiny na pražském generálním studiu. Proto není divu, že se stal v rozhodujícím střetnutí v letech 1459—1461 pomocníkem odbojného mistra Václava Křižanovského.³²⁾ Účastenství na zmíněných událostech a odpor vůči představenstvu koleje Národa českého zaplatil nakonec v roce 1461 vyloučením z univerzity.³³⁾

Během téhož roku odešli patrně i zbývající katoličtí mistři, protože pražské vysoké učení bylo již na počátku roku 1462 plně v rukou kališníků.³⁴⁾ Stanislav z Velvar se po svém odchodu stal členem kostela pražského,³⁵⁾ s jehož příslušníky, jak se zdá, měl jisté kontakty již v době své univerzitní činnosti.³⁶⁾ Náběženské různice mezi utrakvistickou univerzitou a jejími bývalými katolickými příslušníky však neustaly. Situace se vyhrotila v polovině šedesátých let natočlik, že byl český panovník nucen zasáhnout. Prostředkem ke smíru měla být velká veřejná disputace, konaná v únoru 1465, které se M. Stanislav zúčastnil po boku administrátora Hilaria Litoměřického a mistra Václava Křižanovského, dvou nejagilnějších stoupců strany pod jednou.³⁷⁾ O dva roky později odešel patrně i on spolu s ostatními představiteli pražského kostela po dubnovém shromáždění

²⁹⁾ Údaje o kolejích: 1) Rečkově — KKP M XL/2, f. 98r — zde je i zmínka o jeho vstupu (?) do kláštera Na Slovanech (srov. rozbor rukopisu). Ve sborníku *Z tradic slovanské kultury v Čechách, Sázava a Emauzy v dějinách české kultury*, Praha 1975 v příspěvku V. Sakaře, *Klášter Na Slovanech v období husitského revolučního hnutí a jeho doznívání, 187—192*, ani v dalších částech sborníku, není žádná zmínka, která by tuto domněnku potvrdovala. 2) Národa českého — MUPr. III, 53 a 58, R. Urbánek, c. d., III/4, 248 pozn. 46.

³⁰⁾ MUPr. I/2, 56, 64.

³¹⁾ 1) Šlo o žádost mladých mistrů o přijetí do rady fakulty 2) Spor o přísahu — viz MUPr. I/2, 53.

³²⁾ MUPr. III, 50.

³³⁾ MUPr. III, 58, popis události — nejlépe R. Urbánek, c. d., III/4, 243, 246 pozn. 43, 247—8 pozn. 46.

³⁴⁾ Na počátku roku 1462 složilo deset kandidátů mistrovství bez odporu slib o obraně čtyř pražských artikulů. Viz Urbánek, c. d., III/4, 249.

³⁵⁾ Byl kanovníkem pražským v letech 1463—1481, arcijáhnem litoměřickým v letech 1469—1481 a scholastikem kostela pražského v letech 1483—1485. Srov. R. Urbánek, c. d., 248.

³⁶⁾ Viz příspěvek o darování na předním předešlé kapitulní rukopisu A LXXVIII/3: „Dominus Martinus Fabrica ecclesie pragensis hunc librum dedit magistro Stanislao“. (Více viz rozbor rukopisu.) V této souvislosti jen nutno připomenout další svěcení, které přijal v letech 1459—1461, tedy ještě v době svého univerzitního působení. O tom nejlépe R. Urbánek, c. d., III/4, 248 pozn. 46.

³⁷⁾ Podrobný popis disputace podává R. Urbánek, c. d., III/4, 728—741. V kapitulním rukopise N LVIII na foliích 27r—53v je text disputace po názvem: „Disputatio Hilarii decani, Křižanovsky et Rokicana 2. febr. 1465“. Na okrajích u jednotlivých řádků jsou uváděna jména disputujících, mezi nimiž se několikrát vyskytuje jméno „Stanislaus“, patrně půjde o našeho mistra.

příslušníků katolické strany v Králově dvoře v Praze (14. 4. 1467) přes Zbiroh do Plzně.³⁸⁾ O jeho pobytu v útočišti strany pod jednou nejsou žádné bližší zprávy. Stejně tak není mnoho známo o jeho další činnosti, okolnostech a době úmrtí. Je pouze povědomost o pravděpodobně poslední Velvarově hodnosti scholastika kostela pražského, jež je s jeho jménem spojována v letech 1483—1485.³⁹⁾

Časnou konverzi a přijetí kněžského svěcení v době pařížských studií lze považovat za přípravu k jeho pozdější dráze teologa. Právě z tohoto aspektu je možno pohlížet na období strávené v prostředí pražské univerzity jako na přechodné.⁴⁰⁾ Tyto předpoklady by mohl potvrzovat i téměř výhradný Stanislavův zájem o teologickou literaturu scholastických učenců, což na následujících stránkách jasněji vyplývá z rozboru obsahové stránky jednotlivých svazků, tvořících dnes torzo Velvarova soukromého knihovního souboru.

Z těch rukopisů, které nějakým způsobem souvisejí s osobou mistra Stanislava, lze ho bezpečně identifikovat jako vlastníka jen v devíti případech.⁴¹⁾ Z uvedené počtu je osm kodexů součástí rukopisného fondu pražské kapitulní knihovny a jeden je uložen v rukopisném oddělení Státní knihovny v Praze. O tom, že M. Velvar vlastnil více svazků, svědčí kolofonní zápisy v jedné kapitulní (M XL/2, f. 98r) a jedné univerzitní sbírce kvestií (X H 21, f. 233v). V obou případech jde o opisy původně Stanislavem získané kvestie a traktátu, které dnes v podobě Velvarových rukopisných celků neznáme. Mimo to bylo nutno přihlídnout ke kapitulnímu kodexu M LXXXI, u něhož však nelze Velvarovo majetnictví přímo prokázat, který ale přináší o něm na f. 29v stručnou informaci.

Ptáme-li se po funkci toho kterého konvolutu v rámci mistrovské bibliotéky,

³⁸⁾ Fr. Palacký, *Dějiny národa českého*, IV (kniha 14—15), Praha 1968, 509—10.

³⁹⁾ V. V. Tomek, c. d., IX, 330.

⁴⁰⁾ Viz poznámka č. 36.

⁴¹⁾ *Vlastnictví nesporné*

KKP A IX/2, Patera—Podlaha I., č. 18, určení vlastnictví — z přípisu (viz rozbor)

StKP X C 11, Truhlář II., č. 1864, určení vlastnictví — z vlastnické poznámky

KKP B XLVI, Patera—Podlaha I., č. 349, určení vlastnictví z vl. poznámky

KKP B LII/1, tamtéž, I., č. 357, určení vlastnictví — z přípisu

KKP A LXXVIII/3, tamtéž, I., č. 143, určení vlastnictví — z přípisu o darování

KKP D LXIII, tamtéž, I., č. 629, určení vlastnictví — z nápisu na štítku — vlastnická poznámka

KKP F CXII, tamtéž, II., č. 977, určení vlastnictví — z vlastnické poznámky

KKP D CIII, tamtéž, I., č. 672, určení vlastnictví — z vlastnické poznámky

Svazky dnes ztracené, dochované pouze v opisech

KKP M XL/2, f. 54r—98r, tamtéž, II., č. 1395, určení vlastnictví z údajů v kolofonu

StKF X H 21, f. 221v—233v, Truhlář II., č. 1999, určení vlastnictví — z údajů v kolofonu

Vlastnictví neprokázané

KKP M LXXXI, Podlaha II., č. 1438

Dochovaná literární činnost

StKP XI C 8, Truhlář II., č. 2032, f. 280r—281r

„Oratio reverendissimi magistri Stanislai de Welwar, canonici pragensis ecclesie“ ad Georgium regem de sedando regno et compactatis.

zjišťujeme, že tyto rukopisy plní pouze funkci sekundární, neboť nelze hovořit o tom, že by vznikly vlastním Stanislavovým přičiněním.⁴²⁾

Při vnějším rozboru jednotlivých svazků se ukázalo, že se jejich stáří⁴³⁾ pohybuje v rozmezí sta let, a to od 1. poloviny 14. století do půle století 15. Dva nejstarší rukopisy (KKP F CXII a KKP D CIII — pol. 14. stol.), shodou okolností oba francouzské provenience, jsou zároveň také jedinými, jejichž psací látka je pergamen. Ostatní jsou totiž psány na papíře. Formát jednotlivých svazků je různý. Vazba je vesměs původní, vyrobená z dřevěných desek, potažená v celku či jen částečně koží různého zabarvení, se zbytky po kování, sponách a řemíncích. Tento typ vazby převažuje.⁴⁴⁾ Přideščí jsou papírová. Písmo zkoumaných kodexů zpravidla není zbežné, většinou je dokonce bezmála kaligrafické. Text je poměrně úhledně rozvržen po ploše papíru či pergamenu a často zdoben barevnými iniciálami. V řadě svazků je věnčen marginálními glosami a přípisky, které stejně jako podtrhávaná slova či části vět jsou projevem čtenářského zájmu. Charakter písma a úprava patrně odpovídají prvotnímu účelu rukopisů. U naprosté většiny svazků nejsou známi ani jednotliví písaři. Při paleografickém rozboru bylo zjištěno, že každý rukopisný celek je psán vždy jen jednou rukou. Stanislavovy konvoluty jsou též vesměs chudé na informace o svém vzniku, dalších osudech a způsobu, jakým se dostaly do Velvarova vlastnictví. Zkoumání těchto problémů tvoří hlavní osu analýzy každého rukopisu. Naprostá většina kodexů se hlásí svým vznikem do domácího prostředí.⁴⁵⁾

Nejstarším rukopisem české provenience je „Biblia Veteris et Novi Testamenti“ uložená dnes v kapitulní knihovně pražské pod signaturou A IX/2 (Patera—Podlaha, I., č. 18). Patří k těm několika málo svazkům Velvarovy bibliotéky, které vypovídají něco bližšího o svých osudech. V kolofonu na f. 287v čteme: „Cmparatus est liber iste per honorabilem virum, dominum Martinum, plebanum ecclesie de Rotundo Hradist. Scriptus est autem in Plzna nova Anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo tertio.“ Z této části se dovídáme nejen závažnou informaci o pořizovateli bible Martinovi, faráři kostela z Okrouhlého Hradiště,⁴⁶⁾ který si ji nechal opsat pro potřeby farního kostela, ale i přesné datum a místo vzniku rukopisu. Z pokračování „Scriptus est autem liber iste per Johannis ma-

⁴²⁾ Jedinou výjimkou je traktát v rukopise X H 21, f. 221v—233v, dochovaný pouze v opise.

⁴³⁾ K přesnějšímu datování rukopisů lze využít u papírových svazků filigránů. V našem případě však bylo nutno od této formy zjištění stáří upustit pro špatnou zřetelnost filigránů zapříčiněnou značnou hustotou písma.

⁴⁴⁾ Původní dřevěné desky potažené kůží mají následující kodexy: A IX/2, E LXXVIII/1, X H 21, B XLVI, B LI/1, A LXXVIII/3, D LXIII a D CIII. Původní koženou vazbu má rukopis F CXII.

⁴⁵⁾ Francouzské provenience jsou dva rukopisy (F CXII a D CIII), které se dochovávají. Francouzského původu jsou i traktát (z rkp. X H 21) a kvestie (z rkp. M XL/2) dochované pouze v opisech.

⁴⁶⁾ A. Profous, Místní jména v Čechách, I., Praha 1947, 669 určuje „Rotundo Hradist“ jako Okrouhlé Hradiště, vzdálené asi 4 1/2 km od Bezdružic.

nus dicti Stumphol, filium felicis recordationis Johannis de Tluczna, qui Buczan appellabatur.“ vystupuje i autor opisu.⁴⁷⁾ Protože se nevyskytuje v rukopise žádná poznámka či jiný přípisek, který by se mohl stát záchytným bodem pro určení následujících možných vlastníků, lze usuzovat, že kodex zůstal na místě svého původního určení až do té doby, než ho do své bibliotéky získal mistr Stanislav. S největší pravděpodobností si Velvar mohl tuto bibli opatřit za svého pobytu v Pízni někdy po r. 1467. Sám si ho ovšem neoznačil ani vlastnickou poznámkou ani svým monogramem. O Velvarově vlastnictví svědčí jen záznam „Biblia Ecclesie pragensis post mortem Magistri Stanislai, scholastici pragensis et canonici,“ umístěný na přední pergamenové předsádce (recto) pod horním okrajem a napsaný rukou Jana z Krumlova, z něhož si lze udělat i představu o tom, jakou cestou se kodex do knihovního souboru kostela pražského dostal. Starý a Nový zákon, opsaný Janem řečeným Stumphol poměrně kaligraficky po celé ploše papíru ve dvou sloupcích a zdobený různobarevnými iniciálkami, jistě zaujímal mezi Stanislavovými rukopisy, zvláště pro svou obsahovou stránku, přední místo. Kolem textu přicházejí časté marginalie, které podle paleografického rozboru jsou evidentně mladšího data. V těchto doplňcích a odkazech lze postihnout několik písařských rukou. Hypoteticky je možno usoudit, že řada záznamů pochází i z pera Velvarova, paleograficky se to však nepodařilo dokázat.⁴⁸⁾ Stanislav z Velvar, jak dále ještě uvidíme, označoval své rukopisné knihy vlastnickou poznámkou „Magistri (M., Mgr.) Stanislai“ nebo „Stanislai de Welwar“, umístěnou nejčastěji na předním přideščí. A právě tou první uvedenou formulací je označen následující soubor několika teologických traktátů (KKP E LXXVIII/1, Patera — Podlaha, I., č. 839). Opisy vznikly někdy na přelomu 14. a 15. stol. a podílelo se na nich několik opisovačů. Při podrobnějším studiu lze rozeznat celkem tři písařské ruce, které se však nepodařilo identifikovat.⁴⁹⁾ První traktát papírového konvolutu „De modo praedicandi“ od Alana z Lille (f. 1r—24v) je opisem spisku, který byl podle záznamu na fol. 24v „Explicit Alanus (de Insulis) de modo praedicandi domini Michaelis dicti Ronozar de Prachaticz“ v majetku jakéhosi pana Michala z Prachatic, jehož osobu se blíže určit nepodařilo. Ostatní dva, anonymní „Favum mellis de tempore“ (f. 25r—72v) a „Expositio in epistolas sancti Pauli apostolici“ (f. 72r—189r), jehož autorem je Haimo z Halberstadtu,⁵⁰⁾ nebyly záznamy obdobného rázu opatřeny. Uvedený zápis, vlastnická poznámka a vedle ní Stanislavem napsaný i obsah rukopisu jsou jedinými údaji, z nichž si lze jen těžko utvořit určitější představu o vzniku, osudech a prvotním účelu papírového

⁴⁷⁾ Nepodařilo se ani jednu z uvedených osob blíže identifikovat. Ves Tlucná leží poblíž Plzně. Kolofon je evidován v Colophons des manuscrits occidentaux des origines au XVIe siècle, Tome III, Fribourg 1973, str. 511, č. 11 580.

⁴⁸⁾ Viz pozn. č. 11.

⁴⁹⁾ Písařské ruce: 1. f. 1r—73r, 2. 73r—189r, 3. 189v—191v.

⁵⁰⁾ Viz Lexikon für Theologie und Kirche, IV., ed. Buchberger M., Freiburg 1960, č. 1325.

kodexu. Ze stejného důvodu není možno dát uspokojivou odpověď ani na otázku, jakým způsobem si zkoumaný svazek mistr Velvar obstaral.

Krátkodobě se nacházel v Stanislavově bibliotéce papírový rukopis, obsahující „Vocabularius dictus Lucianus“ a „Compendium figurarum moralium“, jehož autorem je Antonín Naupelagův z Janova.⁵¹⁾ Mistr Velvar totiž tento konvolut, vzniklý na konci 14. a v 1. polovině 15. stol.,⁵²⁾ prodal mistru Václavu z Prachatic, který o své koupi zanechal svědectví v podobě poznámky na předním přidešti „Magister Wenceslaus Prachaticz, doctor super istum et alium, concessit 2 fl. hungar. predicto Stanislao“.⁵³⁾ Poslední slova přípisu navazují na předcházející vlastnické označení „Stanislai de Welwar“, v němž postrádáme uvedení Velvarova titulu. Tato neúplnost vede k domněnce, že mohl mít rukopis ve svém vlastnictví ještě před odchodem na studia do Paříže. Z téhož důvodu by bylo možno klást dobu prodeje do stejného období. Nad oběma zápisy je zapsána neznámým písařem poznámka osobního charakteru „Pessime Welwarze przid brzo a budeme korigowaczi“. Na předním papírovém přidešti pod rozebíranými přípisky nalezneme ještě starou signaturu „B 17“ jedné z kolejních knihoven.⁵⁴⁾ Záznam o zaplacení a signatura vysvětlují fakt, proč je konvolut součástí rukopisného fondu Státní knihovny a nikoliv kapitulní, jako ostatní Stanislavovy svazky.

Mezi Velvarovými rukopisnými knihami nechyběla ani „Lectura super Apocalipsim“ (KKP B XLVI, Patera—Podlaha I., č. 349), jejíž stáří určuje Podlaha do prvních desetiletí 15. stol., přesněji do období mezi lety 1400—1420. Papírový rukopis byl napsán celý jednou písařskou rukou, bohužel neznámou. Písmo je dosti zběžné s velkým množstvím zkratk. Marginalie, různé vpisky a odkazy vztahující se k textu a doplňující jej, stejně jako časté podtrhávání vět a slov svědčí o jeho častém používání. Písmo většiny z nich je shodné s písmem vlastního textu. Název celého díla se lze dozvědět z dosti zašlého nápisu „Lectura super Apokalipsim“ (Podlaha neuvádí) na štítku přilepeném na svrchní desce vaz-

⁵¹⁾ StKP X C 11, Truhlář II., č. 1864.

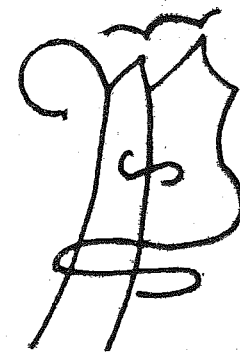
⁵²⁾ Truhlář, tamtéž, str. 57 klade stáří rukopisu obecně do 15. st., avšak písmo 1. části (Vocabularius) má charakter písma z přelomu 14./15. st. V kolofonu na f. 71r „Explicit Lucianus per manus Duchkonis dicti Paganus“ je uveden jako písař jakýsi Duchek, řečený Pohan — bohužel se mi tuto osobu určit nepodařilo. Z. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století, Praha 1906, 164, se sice zmiňuje o Duchku iluminátorovi, jenž působil právě v tomto období. Otázka, zda můžeme obě postavy ztotožnit, však pro nedostatek jiných údajů zůstává nedořešena. Další dvě písařské ruce, 1. od f. 72r—80r, 2. 80v—214v jsou anonymní.

⁵³⁾ Tuto poznámku lze spíše vyložit jako zápis o zaplacení prodávané knihy, než jako odměnu za její opis, jak se domnívá M. L. Černá—Šlapáková, c. d., 74. Rukopis uvádí Fr. Šmahel v článku Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500, SH 14, 1966, 45. K prodeji mohlo dojít nejpozději před rokem 1454, kdy je M. Václav z Prachatic naposledy uváděn v aktech děkanů artistické fakulty. (Srov. MUPr. I/2, 48.) V. V. Tomek, c. d., IX., 361 jej dokonce uvádí jen k roku 1453.

⁵⁴⁾ Není známo, kam své knihy mistr Václav odkázal. M. J. Kampanus, c. d., ani Z. Tobolka, c. d., se o něm nezmiňují. Stará signatura nekoresponduje ani s údaji v tabulce starých a nových signatur v Šmahelově studii Knihovní katalogy kolejí Národa českého a koleje Rečkovy, AUC HUCP II/1, 1961, 83, tab. č. IV.

by. Vlastnická poznámka „Mgri Stanislai“ přichází jako obvykle pod horním okrajem předního papírového přidešti. Při této příležitosti se naskytá otázka, zda lze určit i jiné majitele rukopisu. V tomto případě je na ni možno odpovědět kladně. Předcházejícího vlastníka se nám podařilo identifikovat podle monogramu (spojení dvou velkých písmen „P“,⁵⁵⁾ který je umístěn jednak po levé straně (podél hřbetu) v horní polovině na přední desce vazby dřevěných desek potažených kůží. Druhý, stejný monogram, jen o něco málo menší, nalézáme na zadní desce vazby. Pomocí některých údajů z Truhlářova soupisu rukopisů (např. Truhlář I., č. 704, str. 281) o jakýchsi dvou „P“, kterými označoval své kodexy M. Prokop z Plzně, a porovnáním označení kapitulního svazku s monogramem Prokopových knih, můžeme s naprostou jistotou říci, že vlastníkem, snad prvotním, byl mistr Prokop z Plzně.⁵⁶⁾ Jakým způsobem získal Stanislav z Velvar tento výklad do své soukromé knihovny, nelze dnes již přesně říci, protože chybí jakékoliv jiné údaje. Mohlo to být stejně dobře koupí, směnou, darem či odkazem, ale je dost možné, že je to právě jeden z oněch patnácti rukopisů, které Prokop z Plzně odkázal knihovně koleje Národa českého, a ty, protože je mistr Křižanovský nevrátil,⁵⁷⁾ se nikdy na místo svého určení nedostaly.

K důležitým pomůckám ve středověkých bibliotékách Velvarova typu lze počítat i „Mamotractus super Biblia“. Tímto názvem je na štítku umístěném na přední desce (Podlaha neuvádí) označen další Stanislavův kodex (KKP B LII/1, Patera—Podlaha I., č. 357). K výše citovanému dílu je od f. 252v—277r připojeno ještě „Registrum“. Obě části papírového rukopisu jsou psány jedním písařem, který však zůstává anonymní. Písmo je sice zběžné, ale vykazuje jistý sklon ke kaligrafičnosti. Ani úprava není zanedbána. Často jsou celé nadpisy a iniciálky psány červeně. Rukopis je ale chudý na přípisky, doplňky textu a glosy. S naprostou přesností je možno stanovit dobu jeho vzniku, neboť datum je uvedeno v kolofonu na f. 252v „Explicit Mamotractus super expositionem Biblie et legendis sanctorum etc. Anno domini 1440 feria 3 ante Exaltacionem Sancte Crucis“ (13. 9.). Jen o místě sepsání a autoru opisu zde není nic zaznamenáno. Chybí i Velvarova vlastnická poznámka. O jeho majetnictví svědčí jen přípisek Post mortem mgri Stanislai ecclesie

⁵⁵⁾ Patera—Podlaha, c. d., I., č. 349 — monogram není uveden.

⁵⁶⁾ Ani J. Prokeš, Mistr Prokop z Plzně, Praha 1927, 144—184 se o rukopise nezmiňuje.

⁵⁷⁾ Např. J. Prokeš, c. d., 142—3 — o osudech jeho knihovny. O sporu o knihy viz MUPr. III, 50—1, zmiňuje se o tom např. Z. Tobolka, c. d., 22.

pragensis“, který spolu s obsahem rukopisné knihy vepsal na přední předsádku (recto) Jan z Krumlova. Rozdílná barva inkoustu u obou výše zmíněných zápisů ukazuje, že záznamy nebyly provedeny současně, a zdá se, že „contentum libri“ je poněkud mladší. Chybí i jakýkoli průkazný poznámkový aparát, jenž by umožnil postihnout okolnosti a časové rozmezí, kdy mohl kodex M. Velvar získat do vlastnictví.

Velvarovu vlastnickou poznámku nenese ani následující kapitulní kodex A LXXVIII/3 (Patera—Podlaha I., č. 113) obsahující kázání a listy sv. Řehoře, psané neznámou písařskou rukou. Ke sbírce byl poněkud později připojen latinsko-český přehled hříchů („arbor“). Obě části vznikly nepochybně v 1. pol. 15. stol. Papírový rukopis se dostal do Stanislavovy bibliotéky darem. O tomto faktu vypovídá přípisek⁵⁸⁾ z předního přideščí následující: „Dominus Martinus Fabrica ecclesie pragensis hunc librum dedit magistro Stanislao“.⁵⁹⁾ Knihu Velvarovi věnoval Martin z Lomnice, a to patrně ještě v době, kdy, jak vyplývá z titulu, zastával funkci ředitele stavby pražského kostela. Tato hodnota je s Martinovým jménem spojována v letech 1448—1457.⁶⁰⁾ Jestliže k tomuto aktu došlo v uvedeném časovém období, pak záznam potvrzuje domněnku, že Stanislav měl dobrý vztah k některým příslušníkům pražského kostela již za svého univerzitního působení. Na ostatní základní otázky, které jsou vždy při analýze rukopisů kladeny, není možno pro nedostatek údajů odpovědět.

Anonymní „Tractatus de peccatis singulorum membrorum hominis“, který v sobě zahrnuje (f. 285r—301v) ještě „Tractatus de offendiculo“,⁶¹⁾ vznikl také v 1. polovině 15. stol. Traktát „de offendiculo“ netvoří samostatnou část, nýbrž je vřazen bez přechodu do hlavního spisu „de peccatis...“⁶²⁾. Je psán i stejnou písařskou rukou jako text od f. 54v—326v. (Písmo na foliích 1r—54r má poněkud jiný charakter.) Pro nedostatek informací se nepodařilo jednotlivé písaře identifikovat. Stejně tak jsou neznámy okolnosti vzniku a osudy kodexu ještě předtím, než se dostal do Velvarovy knihovny. Na Stanislavovo vlastnictví ukazuje nápis „M. Stanislaus“ na štítku, který je přilepen na přední svrchní desce vazby.⁶³⁾ Z dalších přípiseků, jež lze ve svazku nalézt, vyplývá, že rukopis měl po Velvarově smrti zajímavé osudy. Na posledním foliu (verso) totiž čteme několikrát se opakující jméno... „Ego Ambrosius Boleslaviensis...“ a letopočet... „mille-

⁵⁸⁾ Pod tímto přípisem je umístěno Ex libris bibliothecae metropolitanae capituli pragensis.

⁵⁹⁾ Martin z Lomnice byl zároveň kanovníkem pražského kostela — viz A. Podlaha, Series..., 89.

⁶⁰⁾ U Velvarova jména je v poznámce uveden i akademický titul. Proto je možno časové rozmezí upřesnit do let 1451—1457.

⁶¹⁾ KKP D LXIII, Patera—Podlaha I., č. 629.

⁶²⁾ Patera—Podlaha, tamtéž, o něm píše: „Iste liber, qui dicitur de offendiculo, non est auctoris vel compositoris huius libri de peccatis, sed eum invenit in uno antiquo volumine. Et in hoc libello multum redarguitur peccatum fornicationis sacerdotum.“

⁶³⁾ Je to jediný případ označení Velvarova kodexu tímto způsobem.

simo quingentesimo sexto...“⁶⁴⁾ Toto ale není jediný záznam o případných dalších vlastnických kodexu. Jestliže se vrátíme zpět na počátek rukopisu, nalezneme na f. 1r přípisek mnohem mladší „Ex bibliotheca Georgii Bartholdi Pontani a Braitenberg, prepositi Pragensis“. Jakou cestou se traktát dostal do knihovny Jiřího Bartolda Pontana,⁶⁵⁾ známého milovníka knih, nebylo možno zjistit. Po Pontanově smrti připadl rukopis spolu s ostatními jeho kodexy knihovně pražského kostela.

Poslední dva svazky patřící našemu mistru jsou oba francouzské provenience. Nejprve bude podán rozbor nejstaršího rukopisu Stanislavova torza, kterým jsou „Sermones de sanctis“ pocházející z první poloviny 14. stol.⁶⁶⁾ Tento svými rozměry (16 × 11 cm) a počtem folií (152) malý kodex, psaný na pergamenu velmi drobným kaligrafickým písmem s iniciálkami zdobenými různobarevnými rostlinnými motivy, nese Velvarovu vlastnickou poznámku na obvyklém místě, tedy na předním přideščí pod horním okrajem. Při podrobnější prohlídce „Sermones“ zjišťujeme, že kromě vlastnického přípisu jsou např. ještě na svrchní desce kožené vazby stopy po nápisu, který je nečitelný. Patrně šlo o název celé rukopisné knížky. Nečitelný je i záznam na přední předsádce (verso) pocházející pravděpodobně až z 15. století, jenž byl z neznámého důvodu zabarven hnědou barvou. Tak je tomu i v případě zápisu na f. 152r pod vlastním textem, který, jak se zdá, byl nejprve škrabán a pak zabarven. Podle několika prosvítajících písmen lze usuzovat, že písařská ruka tohoto přípisu, patrně vlastního kolofonu, je shodná s písmem v textu. Kromě rozebraných poznámek nenalezneme v rukopise již nic, co by mohlo posloužit při poznání jeho osudů. Jak bylo uvedeno, je možno zařadit svazek mezi ty knihy francouzského původu, které si mistr Velvar přivezl ze studií v Paříži. Vodítkem k tomuto závěru byla francouzská část v latinském incipitu (f. 1r) „Suspendium elegit anima mea... Vulgariter dicitur, quod bien uoit et mal puent a boen droit se repret...“⁶⁷⁾ Stejně tak vazba z červené kůže, jejíž obě přideščí byla pošíta pískově zbarvenou látkou, leccos o původu kodexu vypovídá. Informace o tom, jak ho M. Stanislav získal do své bibliotéky, se v rukopise nevyskytují. Lze předpokládat, že si ho opatřil v době studií na pařížské univerzitě někdy v letech 1445—1451.

I další kapitulní kodex D CIII (Podlaha II., č. 672), pocházející patrně z poloviny 14. století, se hlásí ke svému francouzskému původu jak záznamem na f. 31r „Reprobaciones dictorum fratris Thome de Aquino ordinis Jacobitarum facte Parisiis“, tak i jednou ze svých četných poznámek, která je zároveň nejstarším zápisem svého druhu. Nalezneme ji na druhém foliu fragmentu tzv. summy „de

⁶⁴⁾ Osobu se mi nepodařilo určit blíže.

⁶⁵⁾ Proboštem byl od r. 1549, viz Podlaha, Series..., 137.

⁶⁶⁾ Podlaha, tamtéž, sice francouzský incipit uvádí, ale o provenienci kodexu se nezmínuje.

vitiis“, jež je vevázaná před hlavním spiskem. V poznámce „Iste est liber magistri Adalberti de Boemia, socii domus Sorbona parisius, quem emit 79 solid. fortis monete parisiensis“ je uvedeno jméno M. Vojtěcha Raňkova z Ježova, kanovníka a scholastika kostela pražského, který studoval v Paříži a zároveň tam i učil v letech 1345 (1346) — 1364.⁶⁸⁾ Mistr Vojtěch, jak sám v přípisku zaznamenal, si rukopis obstaral pro svou potřebu koupí. Velvarova vlastnická poznámka je tentokrát umístěna na f. 1r summy. Její tvar „Stanislai de Welwar“ pozměnil Jan z Krumlova tím, že před ní poznamenal „Libellus...“ a pod to „ecclesie pragensis ex eius testamento“.⁶⁹⁾ S rukou Jana z Krumlova se setkáváme ještě několikrát v rámci kodexu. Objevuje se jednak v poznámce „Iste libellus est ecclesie Sancte pragensis datus per Magistrum Stanislaum de Weluar“ (f. 2r summy — Podlaha neuvádí) a dále je jím zaznamenán obsah rukopisu.⁷⁰⁾ Z Janových slov

— hereticos scilicet pragenses

„Libellus continet — waldenses

— judeos

— paganos“⁷¹⁾

lze spisek charakterizovat jako kontroverzní teologickou literaturu.

Zbývá pohovořit o dvou sbírkách kvestií a traktátů, které samy o sobě nebyly ve Velvarově vlastnictví, ale jež se některými svými částmi ke Stanislavovu jménu hlásí. Kapitulní soubor M XL/2 (Podlaha II., č. 1395) vznikl podle několika datací v kolofonech v univerzitním prostředí v letech 1450—1452. V popředí zájmu stojí především zápis na f. 98r, kterým končí „Quaestiones super libro praedicamentorum Aristotelis“ (začátek na f. 54r), kde jsou uváděny některé údaje týkající se mistrovky cesty do Paříže a dále věta „... Huius libri extremum resumpcionis per suprascriptum mgrm (St. z Velvar) adepti sumus anno M^oCCCC^oL^oII^o in die Donati (7. 8.)...“. V souvislosti s výše zmíněnými informacemi o jeho pobytu na Sorboně, je pravděpodobné, že si mistr Stanislav pořídil onu kvestii právě tam. Do jaké míry vznikla ona darovaná původní předloha vlastním Velvarovým přičiněním, nelze přesněji určit. Stejně tak není zná-

⁶⁸⁾ Literatura o M. Vojtěchu — J. Kadlec, Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova, Praha 1969, kde na str. 67, pozn. 118 se zmiňuje o Vojtěchově vlastnictví rozebíraného rukopisu. Dále týž, *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio*, Münster 1971, Aschendorff, XVI, (Beiträge zur Geschichte der Philosophie u. Theologie des Mittelalters N. F. 4). Knižovně Vojtěchově věnoval pozornost I. Hlaváček, *Studie k dějinám knihoven v českém státě v době předhusitské II.*, Některé knihovny soukromé, AUC HUCP VI/2, 1965 47—87, 58 — zde zmínka o rukopise D CIII.

⁶⁹⁾ Využijeme-li poznatku, že Stanislavovo jméno je uvedeno bez titulu „magister“, lze usuzovat, jak se zdá, že rukopis mohl získat ještě před ukončením pařížských studií.

⁷⁰⁾ Ten je zaznamenán jednak vedle přípisku o odkazu a jednak na předním přičeští pod horním okrajem.

⁷¹⁾ Traktát byl z rukopisu neznámo kdy vyňat. Ještě v 2. pol. 15. st. byl v kodexu, jak o tom svědčí obsah zaznamenaný Janem z Krumlova.

mo, kdo tuto knihu od Stanislava z Velvar získal a kdo ji opsal či nechal opsat mezi jiné kvestie uvedené sbírky. Jistě to byla osoba, která měla úzký vztah jak k univerzitě, tak i, soudě podle závěru citovaného kolofonu... „Et eadem die consodalis fraterque dilectissimus meus F. K. (Frater Karissimus) licenciam a consodalibus nacionis Bohemorum domus Reczek accipiens religionem demum ingressus est ordinis Slavorum“ ke slovanskému klášteru, jenž měl těsné styky s pražským učením. Fakt, že by rukopis mohl patřit někomu z okruhu členů tohoto řádu, potvrzují i celé odstavce psané hlaholským písmem (na f. 112r, 157r). Kodex nebyl zřejmě jen příručkou ke studiu, ale měl charakter reprezentativního souboru s náročnou výzdobou a pěknou úpravou.⁷²⁾ Zjištěné poznatky by nasvědčovaly tomu, že byl celý svazek pořízen na náklady dnes neznámé instituce, snad právě jmenovaného kláštera Na Slovanech.⁷³⁾

Protikladem k reprezentativnímu provedení kapitulní sbírky jsou „Quaestiones in librum praedicabilium Porphyrii, librum sex principiorum Gilberti Porretani, librum divisionum Boethii, item in libros Aristotelis praedicamentorum, periermenias, analyticorum, libros priorum et posteriorum, topicorum et elenchorum“ (StKP X H 21, Truhlář II., č. 1999), které vznikly v koleji Rečkově v letech 1456—1457.⁷⁴⁾ Rukopisný svazek byl skutečně studijním materiálem v pravém smyslu slova určený většímu počtu zájemců. Uvedené tvrzení má své opodstatnění nejen ve střídání písma při zapisování jednotlivých částí, nejen ve značném množství marginálních glos, různých vsuvek a doplňků k textu, ale hlavně v zápisech o četbě, které sem zapsali někteří univerzitní mistři. Tyto poznámky⁷⁵⁾ obsahují cenné informace o tom, že uvedené texty byly čteny mistry při jejich přednáškách na vysokém učení. Přípisky umístěné vesměs při dolním okraji folií jsou velmi špatně čitelné, protože písmo je příliš drobné a téměř každé slovo je zkráceno. Většina z nich byla navíc poničena při vazbě odříznutím při zarovňování spodního okraje.⁷⁶⁾

⁷²⁾ Nadpisy jsou psány kaligraficky (červeně). Inicialky jsou zdobeny různobarevnými rostlinnými motivy. Také na zlacené ořízce jsou květinové ornamenty. Text je psán po celé ploše folií a je doplňován odkazy a glosami.

⁷³⁾ Literatura srov. pozn. 29.

⁷⁴⁾ Viz kolofony na ff. 210r, 221r, 233v, 273r, 267r.

⁷⁵⁾ Truhlář, c. d., č. 1999 poznámky neuvádí.

1. „Wir reverendus Wenceslaus Incepit legere veterem feria IIII ante festum Galli hora (nečitelné)“ — záznam na f. 3r
2. f. 114r „Magister Wenceslaus de Przibreim feria II ante festum Georgii in...“ (nečitelné) hora XII finivit feria III post festum martiris Johannis Hus hora 1 (?)“
3. f. 191v „finivit resureccionem feria II ante Margarethe anno domini 1456 hora 11“
4. f. 192r „Magister Johannes de Praga (?) feria III post festum Viti incepit libros Topicorum hoc est anno domini 1458“
5. f. 238r „Incepit feria III post Trinitatis hora 16 (?)“
6. f. 238r „Incepit librum Elenchorum legere feria IIII proxima post Margarethe in lectorio...“ (nečitelné) hora 11“
7. Zadní přičeští „Magister Wenceslaus de Przibram incepit capellaniam (?) feria IIII post ascensionem Marie hora 18“.

Jedině poznámky 2 a 7 jsou psány jednou písmařskou rukou.

⁷⁶⁾ To nasvědčuje tomu, že jednotlivé složky byly svázány později.

Pozornost tu bude věnována traktátu „de intentionibus praedicabilium (f. 221v—233v), jehož původním opisovačem a majitelem byl M. Stanislav. Jak je uvedeno v kolofonu na f. 233v . . . „qui portatus (tractatus) est per reverendum magistrum Stanislaum de Parisia, quem finivit ibidem (v Paříži) in pedagogio magistri Alberti Scirptoris et hoc Anno domini 1450. Et est finitus in collegio beatissime Marie in domo bone memorie Reczek sabbato ante dominicam Judica (2. 4.) et hoc anno domini 1457“, opsál si traktát mistr Velvar již v roce 1450 v době svých pařížských studií a přinesl ho s sebou do Prahy.⁷⁷⁾ Kdo je autorem rozebraného opisu a jaké byly osudy původní předlohy zůstává pro nedostatek údajů utajeno.

Oba filosofické spisy dokazují předpoklad, že soukromá sbírka mistra Stanislava musela být rozhodně bohatší, a to především o takové knihy, které si Velvar pořídil pro své potřeby za svých studií na Sorboně. V obecné rovině tato skutečnost přispívá k objasnění otázky, jakým způsobem se do českého prostředí dostávaly spisy středověkých učenců a jakou úlohu při šíření jejich děl hráli naši studenti, již se vzdělávali na zahraničních univerzitách.⁷⁸⁾

Poslední rukopis M LXXXI (Podlaha II., č. 1438) obsahující „Expositio in libros ethicorum, methaphysicorum, de esse et essentia“ sv. Tomáše Akvinského je sice zařazen v soupisu kapitulních rukopisů k Stanislavovu jménu, ale ani po podrobném prozkoumání nelze říci, že by byl skutečně někdy patřil mezi svazky Velvarovy knihovny. Podle několika kolofonních zápisů (f. 16v, 71r, 87r atd.) vznikl v letech 1453—1455 patrně v koleji Rečkově.⁷⁹⁾ V něm na f. 29v nalézáme zmínku o M. Stanislavovi: „Et hec de secundo libro Ethicorum feria II post undecim milia virginum vero magister reverendus Stanislaus inductus est per decretum (Podlaha neuvádí) in domum regine.“⁸⁰⁾ Zápis byl učiněn neznámým písařem naprosto bez přechodu a stejnou rukou, jakou bylo psáno vlastní „Expositio“, a také bez jakékoli předcházející či následující návaznosti. Jelikož nebylo možno identifikovat autora opisu,⁸¹⁾ těžko lze zároveň dát odpověď na otázku, proč byla ona skutečnost do textu zapsána.

Písař patrně tuto událost zařadil místo přesného určení roku.⁸²⁾ Kodex není spo-

⁷⁷⁾ Z kolofonu vyplývá fakt, že si M. Stanislav přinesl traktát již napsaný. Proto je možno považovat výklad M. L. Černé—Šlapákové, c. d., 74 za chybný.

⁷⁸⁾ Srov. též, tamtéž, 74.

⁷⁹⁾ Kolofon na f. 208v „Anno Jhesu Christi Domini M^oCCCC^oL^oIII^o in die saturnis festum glorissime Marie Nativitatis predecentis serenissime imperatricis et domine nostris collegii Reczkonis . . .“

⁸⁰⁾ Z uvedeného údaje „domum regine“ lze usuzovat, že se označení vztahuje na kolleji Královny Hedviky (Litevská).

⁸¹⁾ V rukopise je možno rozeznat celkem dvě písařské ruce. 1) f. 1r—235v a 2) f. 236r—247v. Na f. 87r je v kolofonu uvedeno jméno „magister Johannes de Berunicz“. „Anno domini M^oCCCC^o55 feria II post Cirulii et Metudii . . . quem magister Johannes . . . finivit de Berunicz.“ Bohužel se mi tuto osobu nepodařilo blíže identifikovat.

⁸²⁾ Tento zápis je totiž jediný, který má neúplnou dataci, v níž chybí rok. Půjde pravděpodobně o rok 1452, kdy onen svátek připadá na sobotu, a nebo o 1453, kdy připadá na neděli.

jen jen s prostředím pražské univerzity, ale také se školou svatovítskou a s hodností scholastika kostela pražského, jak vyplývá z poznámky na reversu posledního folia rukopisu: „Preterea magister scole iuxta statutum predecessorum nostrorum debet habere duos clericos in choro privatis diebus scientes legere et cantare, qui intersint horis canonicis. Sed diebus dominicis et festivis omnes scalores ad matutinum terciam, summam missam et vespervas ac completorium vadant et ipse magister cum eis in religione vel loco eius succentor expeditus.“ I tento nejmladší zápis v celém kodexu je anonymní. Písmo je odlišné jak od textu výkladu, tak od později připojeného traktátu Alberta Velikého „De intellectu et intelligibili“ (f. 236r—247v). Jakým způsobem se rukopis dostal do vztahu ke kapitulnímu kostelu a svatovítské škole? Kodex sám o tom žádné svědectví nevydává, a proto zůstává položená otázka nedořešena.

V rámci rekonstrukce zbytků Velvarovy knihovny je rovněž přihlíženo k mistrově literární činnosti. Z pera Stanislavova je dnes znám pouze jediný spisek dochovaný v opise v tzv. Manuálu Kříže z Telče⁸³⁾ (StKP XI C 8, Truhlář II., č. 2032, f. 280r—281r), který ho sám opsál a označil jej názvem „Oracio reverendissimi magistri Stanislai de Welwar, canonici Pragensis ecclesie“. Podle Urbánkova rozboru⁸⁴⁾ byla řeč připravena patrně pro zářijovou kněžskou synodu v roce 1462, na níž jí Velvar pravděpodobně pro stísněnou náladu katolického kléru neproněsl. Ve svém projevu, kterým se obrací ke králi Jiřímu, jehož nazývá „auctor pacis regni Bohemie“, podal autor výklad počátku husitství a kompaktát. Snažil se tak přimět českého krále k tomu, aby včasným zásahem donutil kališníky k uznání svrchovanosti římské kurie. Fabule dílka spočívá ve výtahu z Návrhu Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče předneseného na únorové synodě v roce 1413, který spojil s nastíněním průběhu husitské války a zakončil úryvkem závěrečné odpovědi Piovy (z 31. 3. 1462) českému poselstvu v Římě. Celá řeč je prostoupena duchem Stanislavovy oddanosti římské kurii. Svým charakterem se Velvarův spisek řadí mezi ty katolické traktáty, které byly odezvou na situaci v českém království po zrušení kompaktát papežem Piem II.

Závěrem je nutno ještě pohovořit o obsahu rekonstruovaného torza Stanislavovy soukromé knihovny. Probíráme-li jednotlivé tituly mistrovvy bibliotéky, lze ji již na první pohled charakterizovat jakožto soubor s výrazně teologickou náplní. Přední místo mezi jeho svazky zaujímal bezesporu bible, zastoupená zde kapitulním rukopisem A IX/2. Jak je vidět, neobešel se Velvar ani bez pomůcky k výkladu základního díla veškeré středověké vzdělanosti, kterým byl anonymní „Mamó-

⁸³⁾ O autografech Oldřicha Kříže z Telče srov. J. Kadlec, Oldřich Kříž z Telče, LF IV, 1956, 91—102, 234—237, na str. 101 se zmiňuje o spisku jen v obecných souvislostech. Dále P. Spunar, Vývoj autografu Oldřicha Kříže z Telče, LF VI, 220—226 — informace o rkp XI C 8 na str. 222.

⁸⁴⁾ R. Urbánek, c. d., III/4, 554—5 — uvádí jednak bibliografii k této řeči a jednak ji podrobně rozebírá. Dále J. Triška, c. d., 170, — jen zmínka, stejně tak i u J. Prokeše, c. d., 148. Při popisu dílka vycházím z Urbánkova rozboru, a proto ho dále necituji.

tractus super Biblia (KKP B LII/1, f. 1r–252v). Kromě toho Stanislav vlastnil i závěrečnou část Písma, zjevení sv. Jana, v anonymním výkladovém zpracování v kapitulním rukopise B XLVI, který byl opatřen názvem „Lectura super Apocalypsim“. Je až s podivem, jak málo pozornosti bylo v rámci jeho knihovny věnováno patristice.⁶⁵⁾ Z církevních otců je v ní zastoupen jen sv. Řehoř, a to známou sbírkou kázání „Homiliae XL super Evangelia“ (KKP A LXXVIII/3, f. 1r–251r). Pozdější středověcí teologové tu mají pouze dva své představitele. Prvním z nich je Haimo z Halberstadtu se svým exegetickým spisem „Expositio in Epistolas S. Pauli Apostolici“ a od druhého Alana z Lille měl teologicko-naučné dílo „De modo praedicandi“. Oba tituly jsou obsaženy ve stejném kapitulním kodexu E LXXVIII/1 (f. 1r–24r — Alanus a f. 72r–189r — Haimo).

Poněkud početněji jsou v torzu Stanislavovy knihovny zastoupeny práce z etické oblasti. Mimo moralistní spis „Compendium figurarum moralium“ (StKP X C 11, f. 80v–214v), jehož autorem je Husův současník a účastník kostnického koncilu, Antonín Naupelagův z Janova,⁶⁶⁾ jsou ostatní díla této skupiny bez autorství. Je nutno jmenovat fragment traktátu „Summa de vitiis“ (KKP D CIII, první dvě folia), nebo „Tractatus de peccatis singulorum membrorum hominis“, v němž je zaznamenán „Tractatus de offendiculo“. (KKP D LXIII, f. 1r–326v). V rámci rozboru nelze opomenout obsahovou stránku kodexu D CIII, jehož dva spisky „Reprobationes ditorum fratris Thome de Aquino...“ a „Quadripartita M. Alani (?), edicio contra hereticos Waldenses, Judeos, paganos...“⁶⁷⁾ lze označit za kontroverzní teologickou literaturu. Ve Velvarově vlastnictví se též nacházel i obsáhlý slovník „Vocabularius dictus Lucianus“ (StKP X C 11, f. 1r–71r), v němž abecedně seřazená hesla poskytovala informace o rozmanitých, především teologických problémech. Celkem na okraj je možno poznamenat ještě názvy dvou anonymních, velice krátkých spisků, a to „De ascensione Domini“ a „De nativitate domini Jhesu Christi“ (KKP E LXXVIII/1, f. 190v–191v a 189v–190v).

Jedinými ukázkami z oboru filosofie jsou „Quaestiones super libro praedicatorum Aristotelis“ (KKP M XL/2, f. 54r–98r) a „Tractatus de intentionibus praedicabilium“ v kodexu X H 21, na foliích 221v–233v, který je rovněž zajímavou ukázkou oslavného pojednání o logice.⁶⁸⁾ Obě tyto práce pocházejí z doby Velvarových studií a dochovaly se jen prostřednictvím pozdějších opisů. Nastíněný přehled přesvědčivě ukazuje naprostou převahu teologických spisů v bibliotéce mistrově, která byla svým rázem ryze středověkým knihovním celkem tohoto typu.

⁶⁵⁾ K tomuto závěru docházím pouze na základě rozebraného torza Stanislavovy soukromé knihovny.

⁶⁶⁾ J. A. Fabricius, Bibliotheca latina, mediae et infimae aetatis, I, Florentinae 1858, 119.

⁶⁷⁾ Dnes ztracený.

⁶⁸⁾ Srov. M. L. Černá—Šlapáková, c. d., 74. V rukopisech se nevyskytuje údaj, z něhož bychom mohli usuzovat, že to mohly být již nové překlady, např. Varsorovy.

Při analýze jednotlivých Velvarových svazků jsme ve valné většině případů narazili na překážku, kterou můžeme jen těžko překonat. Tou je značný nedostatek poznámek, přípisků, glos a jiných údajů, o něž by bylo možné se opřít při hledání odpovědi na zkoumané otázky, které byly v rámci rozboru řešeny. Citelně se tento nedostatek projevil při stanovení alespoň přibližné doby, kdy se rukopisy dostávaly do Velvarova vlastnictví. Přesně lze časový údaj zachytit jen v případě traktátu „de intentionibus praedicabilium“ (StKP X H 21), jehož původní Stanislavem psaná předloha vznikla na pařížském vysokém učení v roce 1450. V dalších pěti případech lze podle některých známek určit alespoň jisté časové rozmezí, v němž si mohl mistr Stanislav jednotlivé svazky obstarat. Kapitulní kodex A IX/2 získal s největší pravděpodobností za svého pobytu v Plzni, tedy až po roce 1467. Další rukopis A LXXVIII/3 mu byl darován kanovníkem Martinem z Lomnice někdy v letech 1451–1457.

Předpokládáme-li, že Velvar získal své rukopisy až po vstupu na pražskou univerzitu, pak je možno dobu získání kodexu X C 11 zachytit v rozmezí od počátku let 15. století do jeho odchodu do Paříže v roce 1445. U rukopisu francouzské provenience F CXII a u originálu kwestie, která je dnes známa pouze v opise v kapitulním souboru M XL/2, je možnost získání svazků mistrem Stanislavem omezena trváním pobytu na studiích v Paříži, tedy léty 1445–1451. U ostatních svazků nebylo možno stanovit ani přibližné časové období.

Se stejnými těžkostmi se setkáváme, chceme-li zjistit místo, kde si mohl mistr Velvar rukopisné knihy obstarat. Pokud se týká původní kwestie a traktátu a rukopisu francouzské provenience F CXII nejsme na rozpacích určit za zkoumané místo pařížskou univerzitu. Hypoteticky je tak možno u kodexu A IX/2 usuzovat ještě na Plzeň a u A LXXVIII/3 na Prahu.

Do oblasti dohadů jsme odkázáni v řadě případů i tehdy, chceme-li zjistit, jakou cestou se kodexy dostaly do Velvarova knihovního souboru. Jen u rukopisu A LXXVIII/3 z přípisku na předním přidešti jasně vyplývá, že byl Stanislavovi darován. Pochybnosti nejsou ani u traktátu „de intentionibus praedicabilium“, který byl v původní předloze vlastním Velvarovým opisem. Jestliže tyto výsledky porovnáme s např. početně téměř stejným souborem soukromé knihovny mistra Václava Křižanovského, zjistíme značný nepoměr. Z dvanácti rukopisů, které byly nesporně ve Václavově vlastnictví, bylo možno celkem v devíti případech poměrně bez obtíží rozhodnout, jak se dostaly do jeho knihovny. Šest vzniklo Václavovým opisem a zbývající tři získal koupí, výměnou a vypůjčením. Nebo v knihovně mistra Stanislava z Hnězda jsou vesměs jen jeho autografy. Je tak zřetelně patrné, že mezi individuálními knihovnami nelze vést pararely tohoto druhu.

Zajímavé je sledovat osudy jednotlivých rukopisných knih ještě předtím, než se staly součástí soukromé Stanislavovy bibliotéky. Stejně tak je nutno se touto otázkou zabývat i potom co, ať již z jakéhokoli důvodu, mistrovu knihovnu

opustily. Správná a přesná orientace v uvedené problematice však vyžaduje důkladný poznámkový aparát v jednotlivých kodexech, který není u Velvarova souboru knih příliš bohatý. Přesto můžeme dřívější majitele určit celkem v pěti případech, a to u rukopisů A IX/2 (pořizovatel bible farář Martin), E LXXVIII/1 (jen traktát „De modo praedicandi“ byl ve vlastnictví jakéhosi Michala Konozara z Prachatic), B XLVI (původním majitelem byl mistr Prokop z Plzně), A LXXVIII/3 (kanovník kostela pražského Martin z Lomnice) a konečně D CIII (M. Vojtěch Raňkův z Ježova). U některých jde nepochybně o bezprostřední návaznost, jinde rukopisy prošly ještě rukama různých mezičlánků, jež nelze vysledovat. V našem případě je možno tento fakt postihnout jen u kodexu A LXXVIII/3.

Při sledování pozdějších osudů kodexů bylo zjištěno, že ve třech případech (A IX/2, B LII/1 a D CIII) připadly po mistrově smrti přímo kostelu pražskému. Rukopis X C 11 Velvar prodal mistru Václavu z Prachatic. Rukopisný soubor D LXIII se neznámo jakým způsobem ocitl mezi svazky významného bibliofila 16. století, probošta Jiřího Bartolda Pontana z Breitenbergu, a s nimi připadl po jeho smrti na počátku 17. století také kostelu pražskému. Z tohoto výčtu je patrné, že knihy sloužily Velvarovi jako předmět praktické potřeby a že jeho knihovna nebyla lineárně narůstajícím souborem, nýbrž měnila svou podobu podle okamžité potřeby majitelovy.

U všech Stanislavových rukopisů, kromě nedochovaného autografu traktátu „de intentionibus praedicabilium“, lze postihnout sekundární funkci, kterou plnily v rámci Velvarovy bibliotéky.

Samotné torzo je i dost malé a po stránce obsahové značně průměrné. Proto je lze jen velmi těžko srovnávat s jinými již rekonstruovanými celky soukromého charakteru. Běžnost v něm obsažených spisů scholastických učenců, bez vlivu nových myšlenkových proudů neukazuje na mistrův vyhraněný zájem o určité oblasti vědění. Spíše se tu odrážejí denní potřeby středověkého církevního hodnostáře, kterým mistr Stanislav z Velvar bezesporu byl. I když byl jeho soubor nepochybně rozsáhlejší, není vyloučeno, že některé jiné kodexy z jeho majetku jsou v uvedených institucionálních knihovnách dochovány, ale protože nemají poznámky, unikají naší evidenci,⁸⁸⁾ je pravděpodobné, že žádná z jeho knih neobsahovala díla, svědčící o výraznější osobní orientaci. Stejně tak není nic známo o tom, že by se byl nějakým způsobem podílel na rychlejším nástupu tištěné knihy v českém prostředí.⁸⁹⁾

Tituly obsažené v knihovním souboru mistra Stanislava z Velvar odpovídají stavu výuky na kališnické univerzitě v 2. polovině 15. století a úrovni vzdělanosti

⁸⁸⁾ Stejně tak nemáme žádné písemné pořízení, jímž by Velvar se svým majetkem disponoval.

⁸⁹⁾ V katalogu A. Podlahy, *Catalogus incunabilorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani pragensis asservantur*, Pragae 1926, není s Velvarovým jménem spojován ani jeden prvotisk.

obou kulturních prostředí — univerzitního a kapitulního, která nebyla ještě v tomto období dostatečně připravena na recepci humanismu. Projevující se zájem o nový myšlenkový směr byl ze strany univerzitních vzdělanců jen nesmělý a byl v podstatě podmíněn jejich soukromou iniciativou, kterou v případě mistra Stanislava postrádáme. Mistr Velvar byl ještě představitelem středověkého scholastického vzdělance.

EVA GREGOROVÍČOVÁ

Die Bibliothek Meister Stanislav's z Velvar

ZUSAMMENFASSUNG

Eines der Hauptglieder der Erkenntnis der Breite und Tiefe der kulturellen Orientation der mittelalterlichen gebildeten Menschen ist eine Rekonstruktion und eine Analyse der Bibliothekentorsos privaten Charakters, die oft auch ermöglichen die persönlichen Interessen des Eigentümers zu verfolgen. Zum Mittelpunkt der Studie wurde die Privatbibliothek des Prager Meisters der Universität Stanislav's z Velvar, der in der zweiten Hälfte des 15. Jh im Milieu der Prager Universität und später im Kreise der Prager Kirche wirkte.

Der eigentliche Kern der Untersuchungen besteht, ausser einer kurz angedeuteten Bibliographie des Meisters in einer Rekonstruktion der Reste des Bücherkomplexes Velvar's, in deren Rahmen eine Beschreibung und Analyse der äusseren und inneren Zeichen der einzelnen Bände wiedergegeben wird. Die Untersuchungen führen zur Bestimmung der Funktion, die die einzelnen Bände im Rahmen des Torsos erfüllten und zur Feststellung der Entstehungsgründe und des späteren Schicksals jeder Handschrift. Die Aufklärung der Grundfragen musste besonders gestützt werden auf die Angaben die in Form von Bemerkungen des Eigentümers dargeboten wurden. Am Schluss wendet sich die Aufmerksamkeit auf den Inhalt der Bände Velvar's und auf seine literarische Tätigkeit.

Von den Handschriften die in irgend welcher Weise auf die Person des Meisters Stanislav bezug nehmen, können nur neun mit Sicherheit als sein Eigentum bezeichnet werden. Zu diesen müssen noch zwei Schriften Velvar's, die aber nur aus späteren Abschriften bekannt sind, gezählt werden.

Die Herausarbeitung der funktionellen Seite der einzelnen Handschriften bildete das Hauptproblem, auf welches sich die Untersuchungen konzentrierten. Die Unterscheidung der primären und sekundären Funktion der Handschriften geht aus der Erfassung des Anteiles des Eigentümers an der Entstehung der einzelnen Kodexe hervor. Im Rahmen des Komplexes Velvar's erfüllten, bis auf eine Ausnahme, alle Bände eine sekundäre Funktion.

Das Torso der Bibliothek ist nicht, wie auch eine Reihe anderer Privatbibliotheken, durch zielbewusste Sammeltätigkeit entstanden. Sie stellt eher eine Widerspiegelung der täglichen Bedürfnisse des Eigentümers dar. Die Privatbibliothek Velvar's muss deshalb in Hinsicht auf sein öffentliches Wirken ausgewertet werden. Die Titel die in seinen Kodexen enthalten sind, stellen damals allgemein verbreitete Schriften scholastischer Gelehrter dar, ohne Einfluss der neuen Gedankenströme und es können aus ihnen auch nicht die spezifischen Interessen Velvar's festgestellt werden. Die Bibliothek ist in Hinsicht auf ihren Inhalt mehr als durchschnittlich und hat noch einen voll mittelalterlichen Charakter.

**NĚKTERÉ OTÁZKY DĚJIN UNIVERZITY PRAŽSKÉ
JAGELLONSKÉHO OBDOBÍ (1471—1526)***

JIRÍ PESEK

I.

Otevřeme-li snad kterékoli dějiny pražské univerzity, zjistíme, že konec 15. a počátek 16. století, doba vlády jagellonské dynastie v Čechách, patří k nejstručnějším a nejméně propracovaným kapitolám univerzitní historie. Není to ostatně nějaká výjimka. Podobně je tomu i v pracech o dějinách politických, sociálních, hospodářských či kulturních.

Ptáme-li se, proč se věnuje jagellonské době tak malý zájem, zjistíme, že se tak děje pro nedostatek písemných svědectví a proto, že „přechodné“ období mezi slávou husitství a mezi prameny bohatě doloženými událostmi zápasu stavů s Habsburky zdá se být nevýrazné, pro celkový obraz vývoje národních dějin nevýznamné a po stránce myšlenkové chudé až úpadkové. V podstatě panuje snad dosud klasický již názor, že naši předkové zanechavše bojů o velké ideály hádali se tehdy o pivo.

S obdobnou situací jako v pramenech obecných setkáme se i v pojednáních o univerzitní historii. Od Tomka přes Truhláře a Wintra až po dnešek je čtenáři univerzita přelomu 15. a 16. stol. prezentována jako materiálně a navíc — a proto — i duchovně chudá instituce v postupujícím úpadku neschopná akceptovat nové tendence evropského myšlení, univerzita ztrácející vliv i význam, univerzita v nejubožejším stavu z celého předbělohorského období. Vypálení kolejni vši Michle Jířím Kopidlanským jeví se pak všem autorům jako příjemné vzrušení v ředi univerzitních dějin.

Jsem si vědom toho, že velká část soudů o úrovni a významu pražské univerzity doby jagellonské je více či méně oprávněná. Přesto jsem se pokusil položit si znovu některé otázky, jejichž dosavadní řešení nepokládám za plně uspokojivé. Učinil jsem tak proto, že počátek 16. století pokládám za jeden z klíčových momentů našich dějin. Mám za to, že univerzita se na dění své doby podílela příliš aktivně, než aby bylo možno půlstoletí jejích dějin přecházet tak stručně, jak se to dělo a v mnohém dosud děje.

Literatura o českých dějinách doby jagellonské je poměrně chudá. Moderní mo-

nografické zpracování neexistuje, přehlednou informaci faktografického rázu podávají poslední dva svazky Palackého Dějin a devátý díl Tomkova Dějepis města Prahy.¹⁾ V našem století vznikla Urbánkova stať Prvních sto let utrakvismu,²⁾ která je částí Československé vlastivědy, nejnověji, poněkud však příliš populárně, věnoval této době pozornost Macek v nové Československé vlastivědě.³⁾ A to je, pomíneme-li přehledy právních dějin, všechno.

Ani univerzitní dějiny jagellonské doby nemají speciální studii. Stručně pojednal o tomto období Tomek v Geschichte der Prager Universität roku 1849⁴⁾ a vrátil se k němu o čtyřiačtyřicet let později v devátém dílu Dějepis města Prahy. Na jeho popisu doplněném snad ještě prezíravějším názorem J. Truhláře, jak jej vyjádřil v rozpravě Humanismus a humanisté za krále Vladislava II.,⁵⁾ zakládá se obraz univerzity jagellonské doby, který žije až do dneška. Z. Winter se o tuto koncepci opíral a materiálově ji podepřel, promítaje do této doby i všechny pozdější univerzitní potíže.⁶⁾

S podobným míněním o jagellonském období se setkáváme i v pracích badatelů našeho století zaměřených literárně — filologicky, jako např. u J. Krále⁷⁾ v době starší a u J. Martíňka v době nejnovější, ač Martínek již připouští i širší chápání celé problematiky.⁸⁾

Drobnější přehledy univerzitních dějin, ať už to byla Novotného brožura z roku 1922, Vojtíškova stať v knize Karolinum, statek národní, z roku 1935, brožury k 600. výročí založení univerzity apod. se od starší koncepce příliš neodchýlily.⁹⁾ Mnoho nového nepřinesla ani stručná studie Petráň — Petráňové z roku 1961.¹⁰⁾

Moderní pramenné bádání začalo až po roce 1960. V AUC—HUCP publikovali

*) Práce vznikla v letech 1976—77 v seminářích dr. R. Nového CSc. a dr. A. Skýbové CSc.

¹⁾ F. Palacký, Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě V./2, Praha 1978². W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, IX., Praha 1894.

²⁾ R. Urbánek, Prvních sto let utrakvismu (1419—1526), in: Československá vlastivěda IV., Praha 1932, s. 163—340.

³⁾ J. Macek, Úpadek monarchie, vítězství panské oligarchie, in: Československá vlastivěda II./1, Praha 1963, s. 326—341.

⁴⁾ W. W. Tomek, Geschichte der Prager Universität, Prag, 1849.

⁵⁾ J. Truhlář, Humanismus a humanisté za krále Vladislava II., Rozpravy ČAVU 1894, 205 s.

⁶⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409—1622, Praha 1897, s. 19—33. Z. Winter, O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce, Praha 1899, passim.

⁷⁾ J. Král, Literární činnost humanistických profesorů university Karlovy mezi r. 1409—1622, LF XXXVI. 1909, s. 401—427.

⁸⁾ Zvláště ve stati J. Martíňka, Příspěvek k poznání vlivu university na rozvoj humanistické literární činnosti v českých zemích, AUC—HUCP X./2 1969, s. 7—16. která navazuje na práci M. Truce, Pražská universita a humanistická vzdělanost v českých zemích, in: Humanistická konference 1966, Praha 1966, s. 144—160.

⁹⁾ V. Novotný, Universita Karlova v minulosti, Praha 1922. V. Vojtíšek, Karolinum statek národní, Praha 1935.

¹⁰⁾ J. Petráň — A. Petráňová, Památník Karlovy university, in: Kubíček — Petráň — Petráňová, Karolinum a historické koleje university Karlovy v Praze, Praha 1961.

v roce 1963 Šmahel s Trucem rozpravu Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433—1622, kde zpracovali otázky původu a počtu pražských mistrů a studentů a otázky týkající se českých studentů v zahraničí.¹¹⁾ Tato studie se stala podkladem pro kapitolu o universitě v době humanismu a reformace ve Stručných dějinách UK z roku 1964. V soudech o kvalitě výuky a úrovni univerzity a o jejím dobovém významu se však autoři přidrželi názorů starší literatury.

Jak již bylo řečeno, pramenná základna není příliš rozsáhlá. Základním a takřka jediným pramenem pro univerzitní dějiny tohoto období je děkanská kniha filosofické fakulty vydaná r. 1832.¹²⁾ Mnoho údajů k univerzitním dějinám obsahují Staré letopisy české, pro poslední léta sledovaného období pak kronika Bartoše písaře a kronika Jiřího Píseckého.

Tyto převážně vyprávěcí prameny je možno doplnit již jen několika univerzitními listinami z té doby a nečetnými listy jednotlivých mistrů. Některé obecnější správní otázky je možno zpracovat na základě písemností konsistorních, bohužel též nečetných.

Hodně materiálu především pro biografie jednotlivých mistrů a absolventů univerzity skýtají i městské archivy a hlavně městské knihy. Využit těchto materiálů v širším měřítku je však dosud především z časových důvodů dosti obtížné a v této práci nebylo z nich proto čerpáno.

II.

Hovoříme-li o vzrůstu či ztrátě vlivu pražské univerzity, je jedním ze zákládů pro tyto úvahy stanovení rozsahu území, na které univerzita působila. Nejobvyklejší způsob určení tohoto území stanovení regionálního původu inskribovaných studentů není v tomto případě možný, protože univerzitní matrika zanikla. Do jisté míry je možno nahradit tento postup zjištěním regionálního původu karolinských bakalářů a mistrů na základě děkanské knihy filosofické fakulty. Protože takto získaný vzorek není příliš rozsáhlý, je nutno korigovat získané výsledky pomocí jiných metod.

Prvou možnou metodou je vymezit sledovanou oblast negativně na základě úvahy, že oblasti, odkud odcházelí studenti v porovnatelně významném počtu na zahraniční univerzity, stály mimo vliv univerzity pražské. Pramennou základnou jsou v tomto případě dochované matriky zahraničních univerzit.

Druhou metodou, jak určit oblast pod vlivem pražské univerzity, je stanovení konfesíonální hranice v Čechách sledované doby. Pražská univerzita byla tehdy jediná nekatolická univerzita západokřesťanské oblasti, jediná univerzita, na niž se nevztahoval vliv Říma. Je tedy v tomto případě nutno vycházet ze skutečnosti

¹¹⁾ F. Šmahel — M. Truc, Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433—1622, AUC—HUCP IV./2 1963, s. 3—60.

¹²⁾ Liber decanrum facultatis philosophicae universitatis pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585, MUP 1/2, Pragae 1832.

úzkého spojení univerzity a konsistoře pod obojí. I zde je, bohužel, nutno spojit se s vymezením negativním, tedy určit tuto hranici pouze na základě písemností konsistoře pod jednou, protože úřední písemnosti dolní konsistoře se nedochovaly. Ani písemnosti horní konsistoře nejsou dochovány v takovém rozsahu, aby výsledky získané jejich zpracováním bylo možno absolutisovat, pro srovnání s výsledky jiných postupů však plně postačí.

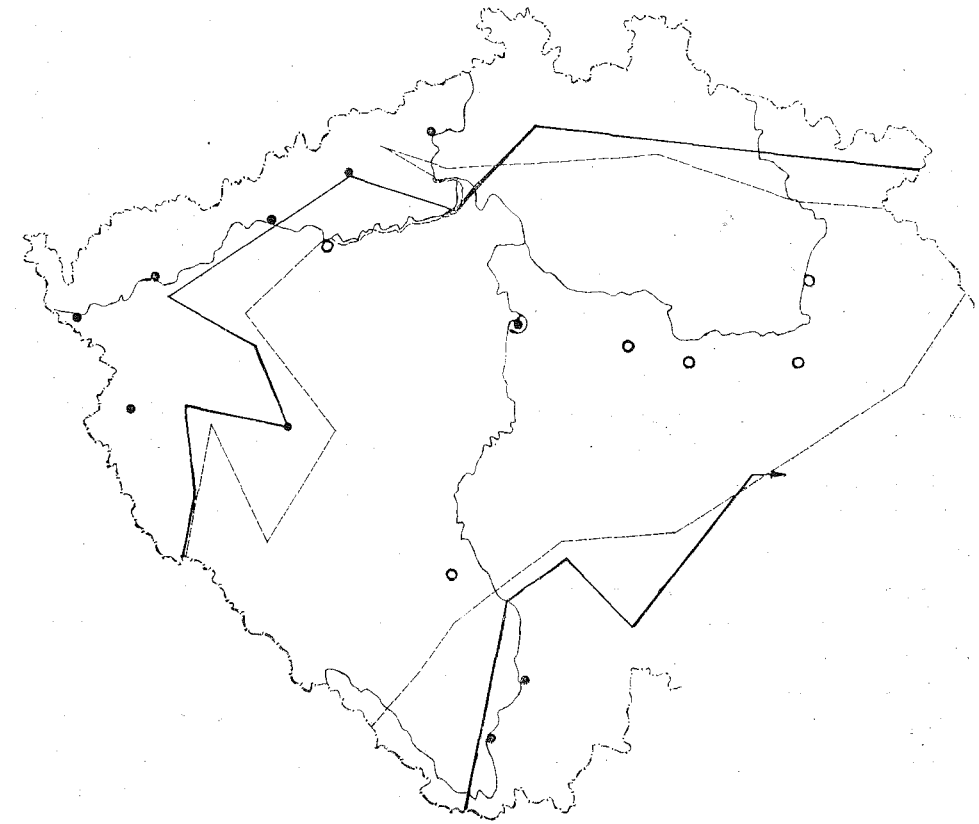
Poslední metodou, která byla použita pro vytýčení sledované oblasti, bylo promítnutí si do sledované doby situace a sto let mladší. Výchozí předpoklad zní, že územní vliv univerzity i konsistoře se reformací zvětšil a hranice pozdější oblasti tedy poslouží jako maximum pro oblast jagellonské doby.

Obraz oblasti regionálního původu pražských bakalářů a mistrů přináší mapa č. 1. Hlavní koncentraci bakalářů i mistrů vykazují východní Čechy a střední Polabí. Dosti zastoupené jsou Čechy střední, dále Rakovnicko, Lounsko a Žatecko, slušné množství bakalářů pocházelo i z jihozápadních Čech. Celá oblast na západ od Vltavy má ale menší koncentraci než oblast východní, tak např. místem původu alespoň tří univerzitních mistrů je zde v tomto období pouze Žatec a Písek. I obecněji vzato omezují se zde místa původu spíše jen na města. Zpestříme-li si situaci na naší mapě vynesemím rodišť českých studentů v zahraničí, vidíme, že právě na jihozápadě Čech se vliv pražské univerzity s vlivem univerzit zahraničních překrýval. Mírnou převahu však měla Praha, kam odcházeli studovat lidé i z oblastí a míst jinak katolických (Manětín).

Oblastí výrazně pod vlivem cizích univerzit byl pruh od Plzně na západ (s výjimkou Stříbra) a dále severozápad až po Žluticko, přes Slavkovský les do Poohří. Celý levý břeh Ohře, dolní Polabí s výjimkou Teplíc a do jisté míry i Litoměřic patřilo též, spolu ještě s oblastí od Labe po Frýdlantsko, k oblastem dominantního vlivu cizích univerzit. Druhou výraznou oblastí vně pražského vlivu byly Čechy od Tábora směrem k jihu, tedy vždy ryze katolická oblast nevážící se tradičně na Prahu. Vliv zahraničních univerzit sahal pak podél zemské hranice až k Německému Brodu, ovšem již daleko slaběji.

Zahraniční univerzity, které měly v této době v zemi největší vliv, byly čtyři. Nejvýznamnější byla univerzita lipská. Její vliv se projevoval na Plzeňsku a především v celém Poohří a v dolním Polabí. To byla i oblast, podstatně ovšem slabšího, vlivu univerzity Wittenberské. Jestliže nejvíce lidí odcházelo do Lipska z horního Poohří, vliv Wittenberka se zaměřoval spíše do dolního Polabí. Oblastí převládajícího vlivu Vídně a Krakova, dvou významných univerzit neochvějně katolických, byly jižní Čechy, vliv obou univerzit směřoval ovšem především na Moravu.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Výpis z lipské a wittenberské matriky přinesl J. V. Šimák, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.—XVIII. století*, ČCM LXXIX. 1905, s. 290nn., 1906, s. 118nn., 300nn., 510nn.; nejnovější zpracování lipské matriky podal G. Schalich, *Studenten aus den böhmischen Ländern und der Slowakei an der Universität Leipzig in den Jahren 1409—1548*, *Wiss. Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig*,

- hranice spádové oblasti pražské univerzity
- hlavní místa původu pražských bakalářů
- hranice spádové oblasti zahraničních univerzit
- hlavní místa původu českých studentů v zahraničí
- ~ hranice ČSR
- ... základní říční síť

7. 1957/8, *Gesell. und Sprachwiss. Reihe*, H 1—2., s. 65—85; Okruh vlivu krakovské univerzity v Čechách vymezil M. Truc v článku *Krakovská universita a české země v XV. a XVI. století*, *AUC—HUCP V/1—2*, 1964, s. 135—164; Vídeňský okruh zpracovali po rok 1450 I. Hlaváček — L. Hlaváčková, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě*, *AUC—HUCP II/1* 1961, s. 97—132. Materiál pro jagellonské období přináší pak edice vídeňských matrik sine ed., *Die Matrikel der Universität Wien II. (1451—1518)* a F. Gall (ed.), *Die Matrikel der Universität Wien III. (1518—1579)*, Wien 1958, 1959.

Místem zcela osobitým byla Praha. Odtud tradičně pocházelo poměrně nejvíce studentů, a to nejen těch, kteří studovali v Karolinu, ale i těch, kteří odcházeli na univerzity do zahraničí. Utrakvistický vliv ovšem v Praze výrazně převažoval.

Při stanovování konfesijní hranice v jagellonských Čechách existují dvě základní obtíže. Prvou je to, že území pod vlivem jednotlivých konfesí netvořila vždy souvislé celky. Tak např. území pod vlivem Jednoty bratrské lze jen povšechně lokalizovat do východních Čech bez možnosti přesnějšího určení, protože mladá a pronásledovaná konfese neměla dosud pevnější, kartograficky zachytitelnou strukturu.¹⁴⁾ Velkou část území je nutno chápat jako konfesiálně smíšenou.

Druhou obtíží je nedostatek materiálů. Při sestavování mapy jsem vycházel z údajů rukopisů pražského kapitulního archivu Cod. VI. — 8 z let 1485—1525 a Cod. VI. — 11 z let 1479—1525, obsahujících úřední agendu administrátorů pod jednou, zde se dochoval i seznam svěcenců z roku 1498 a zlomek konfirmačních písemností z let 1490—1492.¹⁵⁾ Dalším pramenem v témž archivu byl zlomek rejstříku perceptorum a sigillo z let 1498—1499.¹⁶⁾ Z těchto pramenů měly největší cenu zápisy o konfirmacích, zejména překrývaly-li se u některé lokality se záznamem o svěcenci či s hojnějšími písemnými zásahy konsistoře. Jak z datace použitých pramenů vyplývá, platí výsledný obraz především pro devadesátá léta. Po roce 1500 dochází k posílení pozic utrakvismu, až do nástupu luterské reformace je však obraz podaný touto mapou v podstatě správný.

Vzhledem k nečetnosti a nestejně vypovídací hodnotě jednotlivých materiálů rozdělil jsem oblast pod jednou na dvě pásma. Prvé pásmo stanovené především na základě konfirmačních písemností a na základě seznamu svěcenců lze chápat jako pásmo převážně pod jednou, druhé pásmo je oblast smíšeného vlivu, přičemž utrakvismus měl silnější pozice ve městech, vyznání pod jednou na venkově.

I v oblasti převážně pod jednou jsou však regiony s konfesijní situací poněkud nevyhraněnou. Je to Horažďovicko, Prachaticko a prostor mezi Přešticemi, Blovicemi a Rokycany. A naopak poněkud překvapující je katolická oblast mezi střední Vltavou a Plzeňskem. Pásmo smíšeného vlivu zaujímá celé dolní Povltaví a dále polabskou krajinu až k Litoměřicům. Na severu je hranice konfesí vedena z Litoměřicka na Jičínsko a přes Broumovsko na Vratislav.

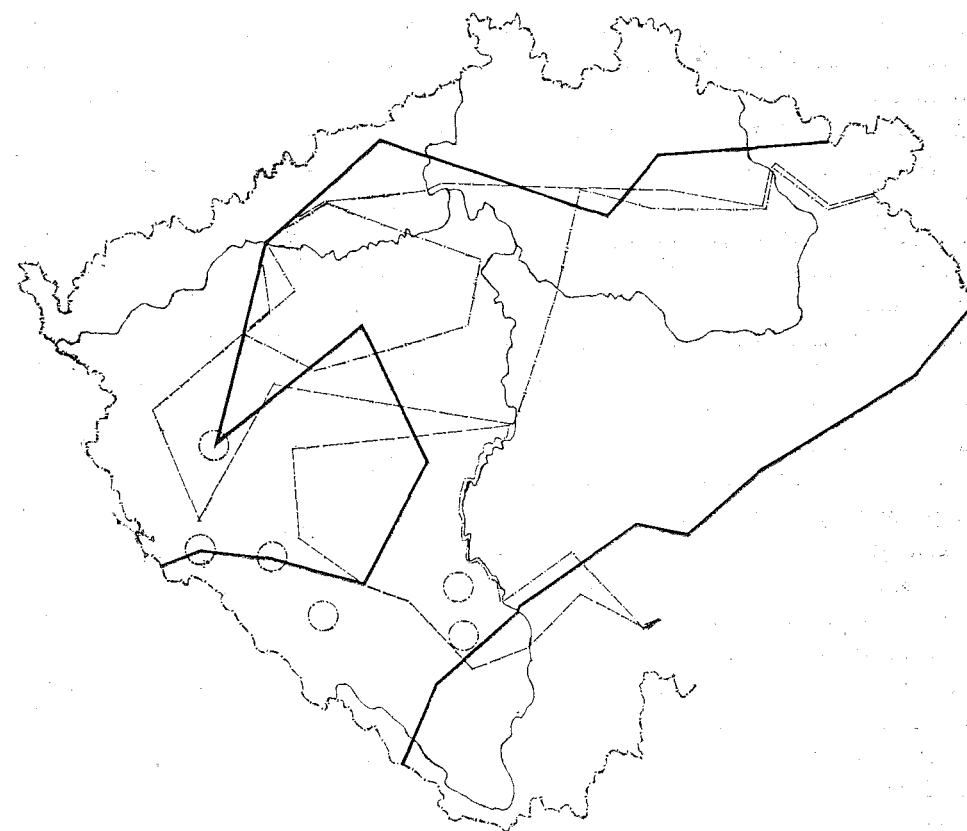
Výrazně utrakvistické jsou východní Čechy, východní polovina Čech středních, na západ od Vltavy Rakovnicko, Lounsko, Zatecko a Žluticko, v západních a jihozápadních Čechách pak již jen enklávy tradičně utrakvistických měst Stříbra, Domažlic, Klatov a Sušice, na jihu byly oporou utrakvismu Vodňany a především Písek.

¹⁴⁾ Srovnej F. Hrejsa, Sborové jednoty bratrské, Reformační sborník V. 1934, s. 17nn.

¹⁵⁾ Srovnej A. Podlaha, Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivo capituli metropolitani Pragensis asservantur, Pragae 1923, č. 62, s. 75—79., č. 65, s. 103—115. Archiv pražské metropolitní kapituly je dnes ve správě Kanceláře prezidenta republiky.

¹⁶⁾ Frindův rukopisný inventář kapitulního archivu XX./25 Rozbor rejstříku podala Z. Hledíková, Registrum perceptorum a sigillo, AUC 1975, Phil. hist. 5, s. 89—104.

2. Konfesijní hranice v Čechách v letech 1471—1526

- minimální území konfese pod obojí
- maximální území konfese pod obojí
- území pod správou konsistoře pod obojí 1609—1619
- hranice ČSR
- ~ základní říční síť

Mohlo by se zdát, že v jihozápadních Čechách jsem vliv katolictví přecenil. Mapa regionálního původu bakalářů a mistrů pražské university totiž pokrývá i území, které bylo označeno jako převážně pod jednou. Zde však hraje významnou roli časový moment.

Zatímco mapa č. 1. je založena především na pramenném materiálu z devadesátých let, ukazuje mapa č. 2. situaci souhrně za celé sledované období, přičemž personálních údajů, na nichž je založena, je po roce 1500 takřka dvakrát více než před ním. Důsledky vyniknou zvláště na mapkách dynamismu frekvence bakalářů jednotlivých oblastí na pražské universitě. Pod pojmem „dynamismus frekvence“ rozumím růst či pokles počtu bakalářů v po sobě následujících pětadvacetiletích zobrazený vždy v počtech minulého období.¹⁷⁾

Porovnáme-li situaci na mapách, je zřejmé, že prudký pokles počtu bakalářů v poslední čtvrtině 15. stol. nebyl záležitostí některé jednotlivé oblasti, ale že to byl jev celozemský. Avšak právě města na jihozápadě vykázala největší úbytek bakalářů, obecněji pak celá západní polovina Čech stagnovala výrazněji než východní. Situace po roce 1500 se vyvíjela pro utrakvismus patrně podstatně příznivěji a blížila se více stavu po prosazení se vlivu luterské reformace u nás.

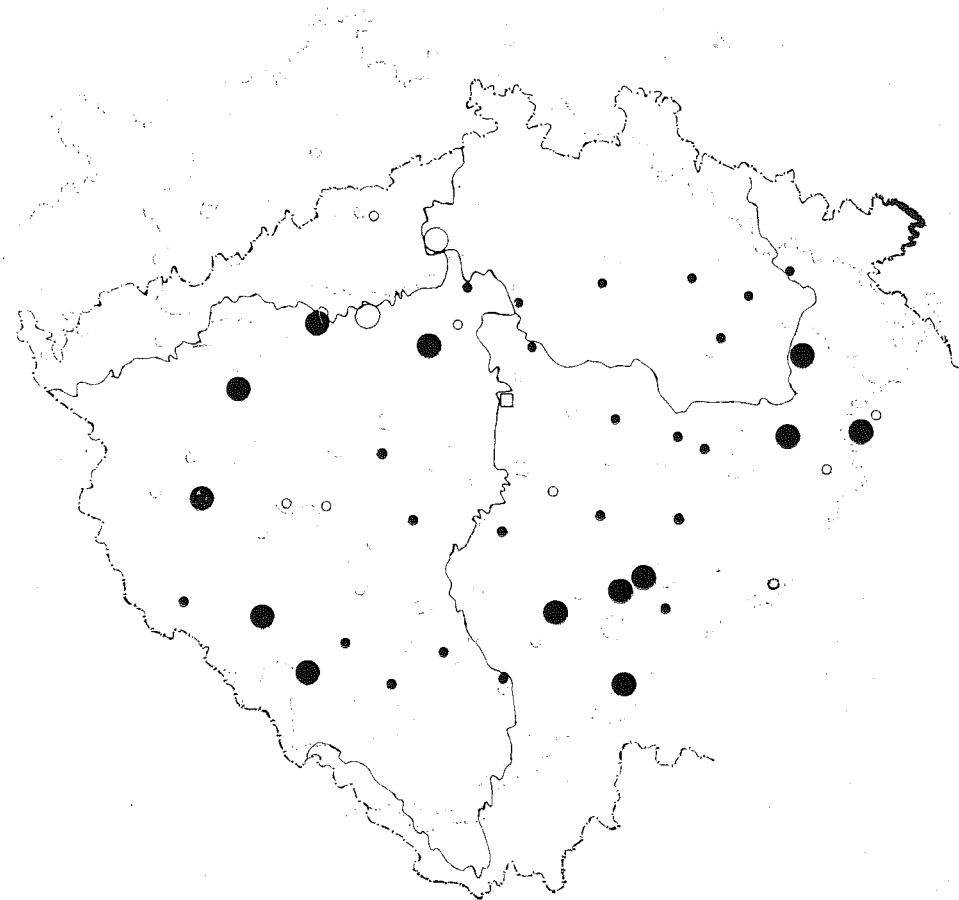
Období poklesu počtu studentů pražské university koncem 15. stol. se od období předcházejícího i následujícího výrazně odlišuje. Spodní časové ohraničení stagnace je dáno důsledky změn na univerzitě v polovině 60. let, obtížnější je datování počátku nového vzestupu. Zdá se, že přichází okolo roku 1500, kdy začínají proměny nejen na univerzitě, ale i ve městech. V této době vymírá velká část starší generace starokališníků a je nahrazována novými, méně konservativními a nábožensky uzavřenými lidmi. Tato změna je provázena větším uplatněním se univerzitních mistrů ve veřejném životě, např. ve staroměstské kanceláři. Posílila se též mimokonsistentní skupina politicky prozíravěji jednajících mistrů. I někteří městští politikové si uvědomili význam univerzity pro politiku městského stavu a začali se o univerzitní záležitosti více zajímat. Ač pro to neexistují doklady, je možno počítat s tím, že univerzita na takové např. Paškovy snahy odpověděla alespoň dílčí aktualizací v některých oblastech výuky. Snad se též po roce 1500 začíná již projevovat i vliv potvrzení či ustanovení správy univerzity nad partikulárními školami, snad k oživení dochází s rozvojem českého humanismu.

Který z uvedených důvodů byl pro zvětšení frekvence karolinských studentů po roce 1500 rozhodující, to nelze zatím určit přesněji.

Vraťme se však k oblasti univerzitního vlivu. Porovnáme-li ji se stavem před Bílou horou, ukáže se, že reformace 16. stol. zlikvidovala katolickou oblast na východ od Plzně a pro utrakvismus získala plně také jihozápad Čech. Většina ostatního, dříve katolického území nepřešla pod vliv Prahy, ale stala se oblastí luteránskou. Celkově vzato, potvrzuje mladší mapa mapu starší. A to ať vychází-

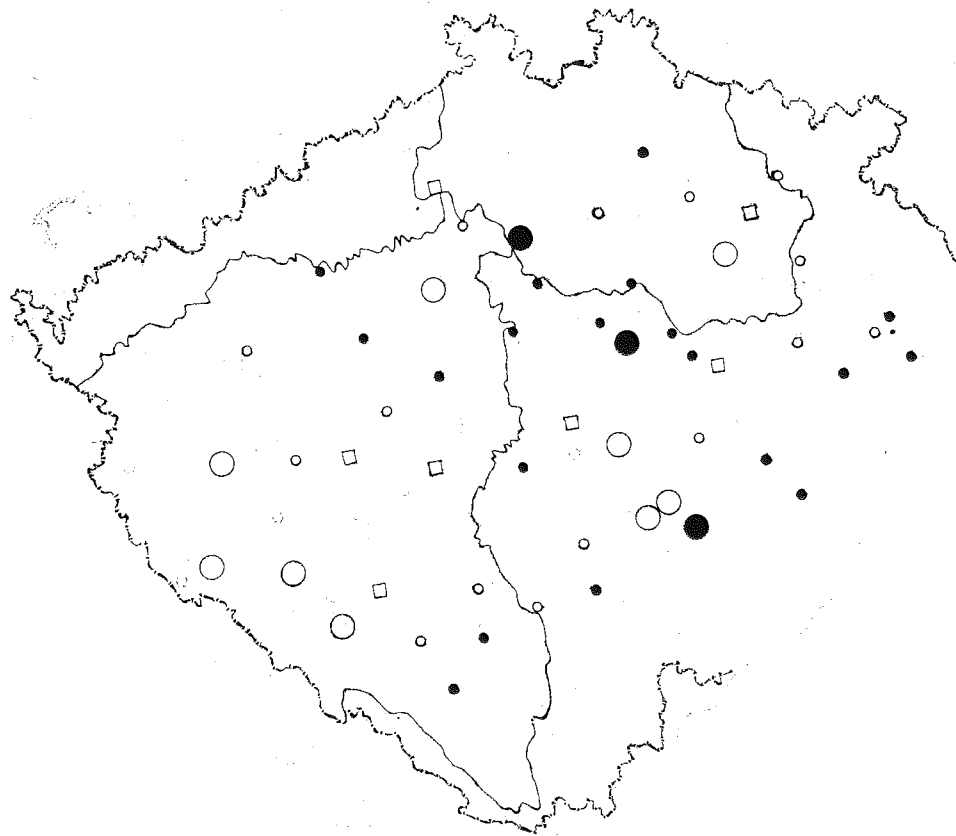
¹⁷⁾ Srovnej tabulky s. 140n.

3. Teritoriální vývoj frekvence pražské university

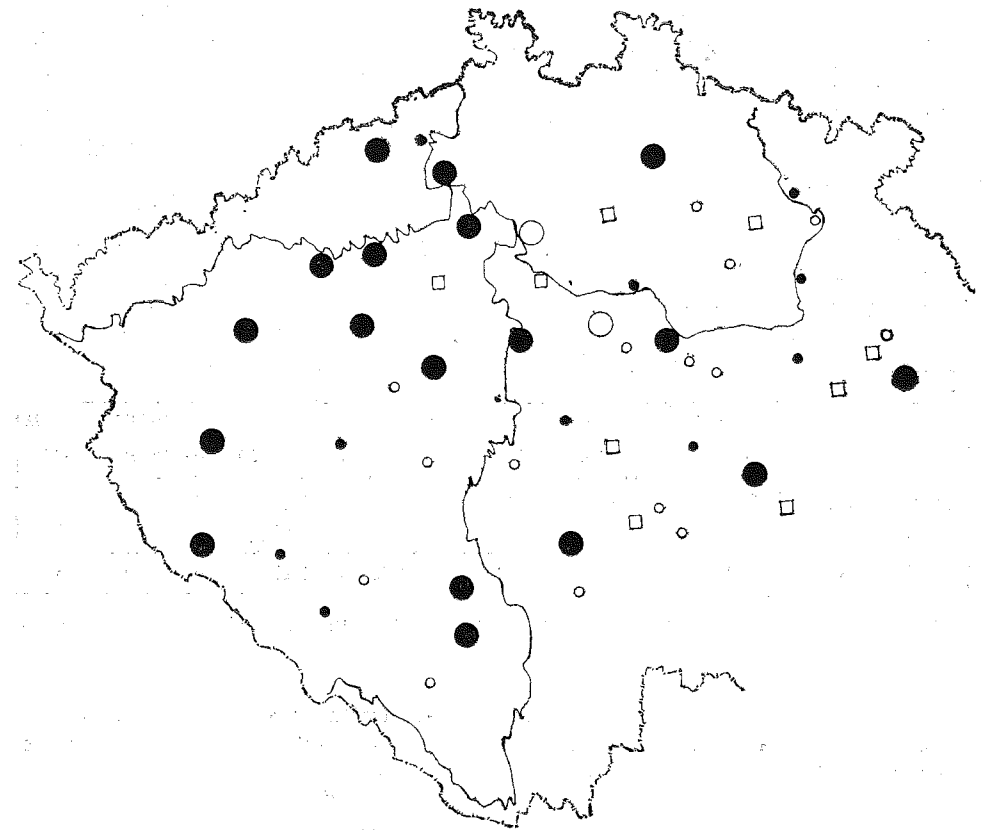

a) 1451—75 vzhledem k 1433—50

b) 1476—1500 vzhledem k 1451—75

c) 1501—25 vzhledem k 1476—1500

●	vzestup více než dvojnásobný	○	pokles více než dvojnásobný
●	vzestup dvojnásobný a menší	—	hranice ČSR
□	beze změn	~	základní říční síť
○	pokles méně než dvojnásobný		

me z vymezení konfesionalního, pro které máme počátkem 17. stol. již materiálu dostatek, nebo ať se zaměříme pouze na oblast, kde univerzita spravovala partikulární školy.¹⁸⁾

Výsledkem je tedy zjištění, že základnou vlivu pražské univerzity byla oblast zhruba od Vltavy na východ až k zemské hranici a od Tábora na sever až po Jičínsko a Královéhradecko. Na západě byl oporou univerzity blok Rakovnicka, Lounska, Žatecka a Žluticka.

Vliv univerzity byl však patrně hlavně ve městech notně širší. S výjimkou silně katolické oblasti jihočeské a mimo Plzeňsko byla pražská univerzita centrem vzdělání prakticky celých česky mluvících Čech. Mám za to, že zvláště v období těsně před reformací se jazykovým výhodám konfesijní odlišnosti v tomto případě zhusta podřizovaly. A nejasná situace prvních let po Lutherově vystoupení tento trend jen posílila.

1. Dynamika koeficientu frekvence bakalářů z českých měst na pražské univerzitě mezi husitstvím a Bílou horou (1433–1620)

[Koeficient zobrazuje počet z mladšího pětadvacetiletí ve srovnání s pětadvacetiletím starším, které je vyjádřeno ukazatelem 1,00. Tohoto méně obvyklého koeficientu bylo použito, aby výrazněji vystoupila odlišnost jednotlivých časových úseků.]

Pětadvacetiletí	1451–1475	1476–1500	1501–1525	1526–1550	1551–1575	1576–1600	1601–1618
	1433–1450	1451–1475	1476–1500	1501–1525	1526–1550	1551–1575	1576–1600
král. města	2,10	0,89	1,91	0,97	1,19	1,16	1,38
poddan. města	1,63	0,75	1,17	1,07	1,43	1,42	1,31
města celkem	1,90	0,84	1,67	1,00	1,25	1,24	1,36

Výchozí údaje převzaty z: Šmahel — Truc, Studie k dějinám UK 1433–1622, AUC—HUCC IV./2, 1963, s. 49n.

Pro srovnání uveďme nyní obdobnou tabulku s absolutními údaji a další tabulku s čísly přepočtenými na základě průměrného ročního počtu bakalářů. Údaje jsou opět převzaty ze Šmahel — Truc, Studie k dějinám UK, s. 49n

2. Počty bakalářů z českých měst za příslušné pětadvacetiletí

léta	1433— —1450	1451— —1475	1476— —1500	1501— —1525	1526— —1550	1551— —1575	1576— —1600	1601— —1618	1433— —1618
král. města	36	105	94	180	175	208	242	241	1 281
poddan. města	27	61	46	54	58	83	118	111	558
celkem	63	166	140	234	233	291	360	352	1 839

¹⁸⁾ Mapa byla zpracována na základě příspěvku J. Pešek, K některým otázkám vnější správy pražské univerzity na přelomu XVI. a XVII. století, do připraveného sborníku prací studentů katedry pomocných věd historických FF UK.

3. Ukazatel průměrného ročního počtu bakalářů vzhledem k průměru celého období 1433–1618

(Údaje jsou uváděny v procentech vzhledem k průměrnému ročnímu počtu bakalářů, který činil 9,887)

léta	1433— —1450	1451— —1475	1476— —1500	1501— —1525	1526— —1550	1551— —1575	1576— —1600	1601— —1618	1433— —1618
král. města	20	42	38	73	71	84	98	135	70
poddan. města	15	25	19	22	23	34	48	62	30
celkem	35	67	57	95	94	118	146	198	100

III.

Jednou ze základních otázek určujících význam univerzity je počet jejich mistrů a frekvence bakalářů a studentů. Počty karolinských studentů se býval jako prvý Tomek,¹⁹⁾ nově pak celou problematiku základním způsobem zpracovali Šmahel s Trucem.²⁰⁾ Obě práce však chápou období mezi husitstvím a Bílou horou jako intaktní úsek, v jehož rámci je v podstatě možno údaje volně operovat. Bylo by však možno pokusit se o vnitřní periodizaci tohoto období.

Je možno rozeznat čtyři období, navzájem výrazně odlišná a v podrobnostech těžko srovnatelná. Jako prvé bych označil úsek do Jiřího reformy šedesátých let, druhý úsek byla jagellonská doba překonávající důsledek utrakvistické izolace a pokoušející se po roce 1500 o vzestup za pomoci měst, třetí období začíná krizí dvacátých let a končí až v poslední čtvrtině 16. století a poslední je období předbělohorského vzestupu.

Transplantujeme-li údaje z jednoho období do druhého, může dojít k velkým zkreslením. Jednotlivá období jsou totiž také vnitřně členěná, lze sledovat jejich vnitřní vývoj. (Příkladem může posloužit právě jagellonské období.) Zaměníme-li nebo postavíme-li pak na roveň údaje pocházející z různých vývojových fází sobě vzdálených období, může se stát, že se výrazně odchýlíme od reality. Mám proto za to, že komparaci lze s úspěchem provádět jen uvnitř sledovaného období a na okrajích období sousedních.

Daleko přesněji určitelný je počet mistrů na univerzitě působících. Vycházel jsem z co nejuplněnějších údajů biografických a snažil se na základě zmínek o jejich pedagogické a správní činnosti na univerzitě určit dobu jejich pobytu na ní. Výsledek je možno sledovat na grafu č. 4. Postupoval jsem tedy v podstatě stej-

¹⁹⁾ W. W. Tomek, O počtu studentů akademie Karlovy v druhé polovici 16. století, ČČM XXII. 1848, s. 172–199.

²⁰⁾ Šmahel — Truc, Studie, s. 3–17.

nou metodou jako Šmahel s Trucem.²¹⁾ Přesto se má čísla od jejich liší, převážně mírně směrem vzhůru.²²⁾

Počet karolinských mistrů se tedy pohyboval na počátku 70. let patrně okolo 16. Poté až do poloviny let 80. stoupal až ke dvaceti, o deset let později bylo mistrů stále ještě asi 18, ale pak až do konce sledovaného období počet klesá a ustáluje se mírně nad deseti.

Tato čísla jsou tedy průměrně o 1–2 mistry vyšší než údaje Šmahel-Trucovy. A to jsou čísla minimální. Bude-li se pracovat s údaji o pravděpodobném pobytu mistrů na univerzitě a nejen nejkratším možným, tedy bude-li možno předpo-

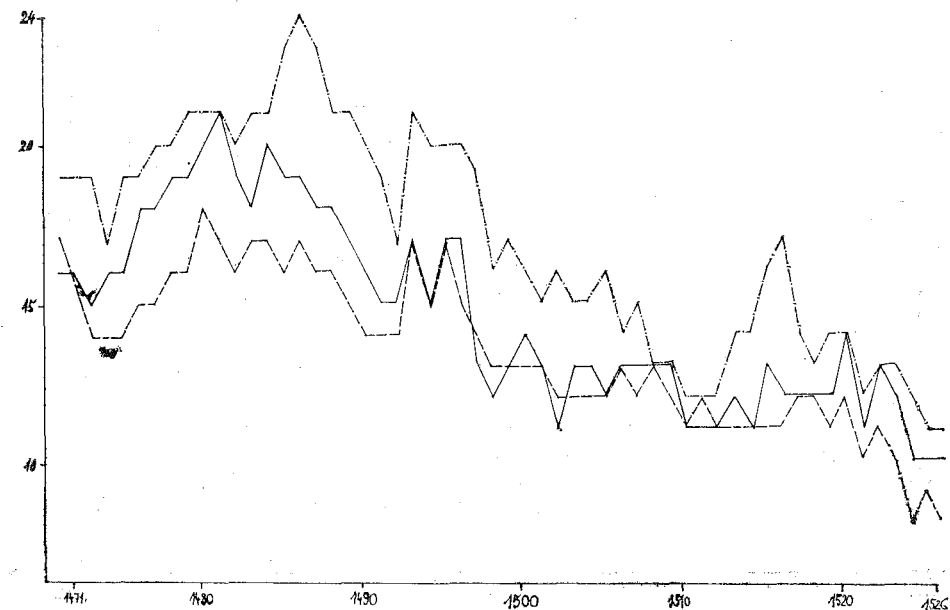
²¹⁾ L. c., s. 13. Materiál získaný z děkanské knihy doplnil jsem pokud možno z dostupné literatury. Základ excerpce tvořily přehledy dějin UK, to jest Tomkovy Geschichte, Wintrový práce Děje a O životě, Vojtiškovo Karolinum statek národní, Stručné dějiny UK z roku 1964, dále základní práce Palackého Dějiny a Tomkův Dějepis města Prahy. Z prací slovníkového typu je čerpáno z OSN, z Jirečkovy Rukověti k dějinám literatury české do konce 18. věku, I, II, Praha 1875, 1876, z Truhlářovy Rukověti k písemnictví humanistickému I, Praha 1908 a Truhlář-Hrdinovy Rukověti k písemnictví humanistickému I, Praha 1918 a konečně z nové Hejnicovy a Martínkovy Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, I.–IV. Praha 1966–1973. Z prací k správním dějinám to byly W. W. Tomek, O církevní správě strany pod obojí v Čechách od r 1415 až 1622, ČČM 1848, s. 441–468. a K. Hrdina, Seznam proboštů koleje Karla IV., VČAVU 1948, s. 5–15. Další skupinu prací tvoří studie o českém humanismu, to jest J. Truhlář, Počátky humanismu a Humanismus a humanisté, J. Král, Literární činnost, F. Šmahel, Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské, AUC–HUCP I. 1960, s. 55–90. a J. Martínek, Příspěvek. K dispozici jsem, bohužel, neměl práci L. Schletr, Die Magister der artistischen Facultät der Hohen Schule in Prag und ihre Schriften im Zeitraum von 1409 bis 1550, Diss. Erlangen Nürnberg 1971; Z pramenů jsem použil Kroniku pražskou Bartoše Písaře, ed. J. V. Šimák, FRB VI. Praha 1907, a Staré letopisy české, ed. F. Palacký — J. Charvát, dílo Františka Palackého 2, Praha 1941. Zatím jsem nepracoval s pramenými sbírkami, tedy především s Bydžovského Liber intimiorum (Collectanea), Lupáčovými Ephemeridami, Farragines T. Mitise a dalšími sbírkami, z nichž je možno vzpomenout např. Cerroniho Scriptores regni Bohemiae. Nemá význam zmiňovat zde jednotlivě všechny práce, odkud bylo čerpáno, nejspou-li to monografické studie k jednotlivým mistrům. Faktograficky zvláště přínosné byly z nich hlavně práce k dějinám lékařství — nejnověji souborně M. Vojtová a kol., Dějiny československého lékařství I. do 1740, Praha 1970, kde je i další literatura, ze starších prací nutno zmínit G. Gellnera, Jan Černý a jiní naši lékaři doby jagellonské, VKČSN 1934, s. 1–170. Dále zmíním již jen práce použité monograficky k jednotlivým mistrům. J. V. Novák, Rektorská řeč M. Řehoře Pražského z r. 1476, VKČSN 1897, s. 1–2; J. Truhlář, Manuálník M. Václava Korandy, Praha 1888; J. Truhlář, Příruční kniha humanisty českého starší doby, VČAVU 1897, s. 473n.; K. Krofta, Václav Koranda mladší z Nové Plzně a jeho názory náboženské, Sb. městského hist. muzea v Plzni III., 1914; G. Šašková, jednota bratrská a konsistor podobojí v době administrátorství M. Václava Korandy, VKČSN 1925; V. Vaněček, Mistr Viktorin Cornelius ze Všehrd a další vývoj českého právnictví, Rozpravy ČSAV LXX. SV, Praha 1960, 59 s., srovnej též všehrdovské číslo Právně historických studií VII. 1961; Č. Florián, Děkaní artistické fakulty: Václav z Chrudimě, Šimon z Chrudimě, Viktorin Kornel ze Všehrd a Jiří Sovka, ČNM CXI. 1937, s. 285–287; J. Truhlář, M. Václav Písecký. Obraz dějin osvěty v Čechách na počátku XVI. věku, ČČM L. 1876, s. 83–96; B. Ryba, K textu korespondence a paměti mistra Jiřího Píseckého a k jeho životopisu, Studie o rukopisech XL. 1972, s. 41–65; W. W. Tomek, Život M. Jana Paška z Wratu, primasa pražského, ČČM XVIII. 1844, s. 17–53; J. Čelakovský, O právech městských M. Brikcího z Lička a poměru jejich k starším sbírkám právním, Praha 1880; J. Čelakovský, Příspěvek k životopisu mistra Brikcího z Lička, ČČM LIV. 1880, s. 489–502; K. Štěpánek, Život Magistra Havla Cahery, Krajem Lučanů; Vlastivědný sborník severozápadních Čech XIII. 1946 s. 4n.

²²⁾ Šmahel — Truc, Studie, s. 3–17.

kládat, že např. poslední rok, kdy se zkoumaný mistr objevuje ve fakultní radě nebo při zkouškách či nečetných poradách, není nutně jeho posledním rokem na univerzitě, ač o jeho dalším životě nemáme navazující údaje, a připočte-li se k poslednímu zaznamenanému roku jen jediný rok další, nebo protáhne-li se jeho činnost na univerzitě až do okamžiku, kdy je známo, že se zakoupil ve městě apod., dostaneme čísla ještě přibližně o 3–4 mistry větší. Tato maximální čísla verifikuje i to, že jejich časová linie je pravidelnější, než je linie čísel minimálních.

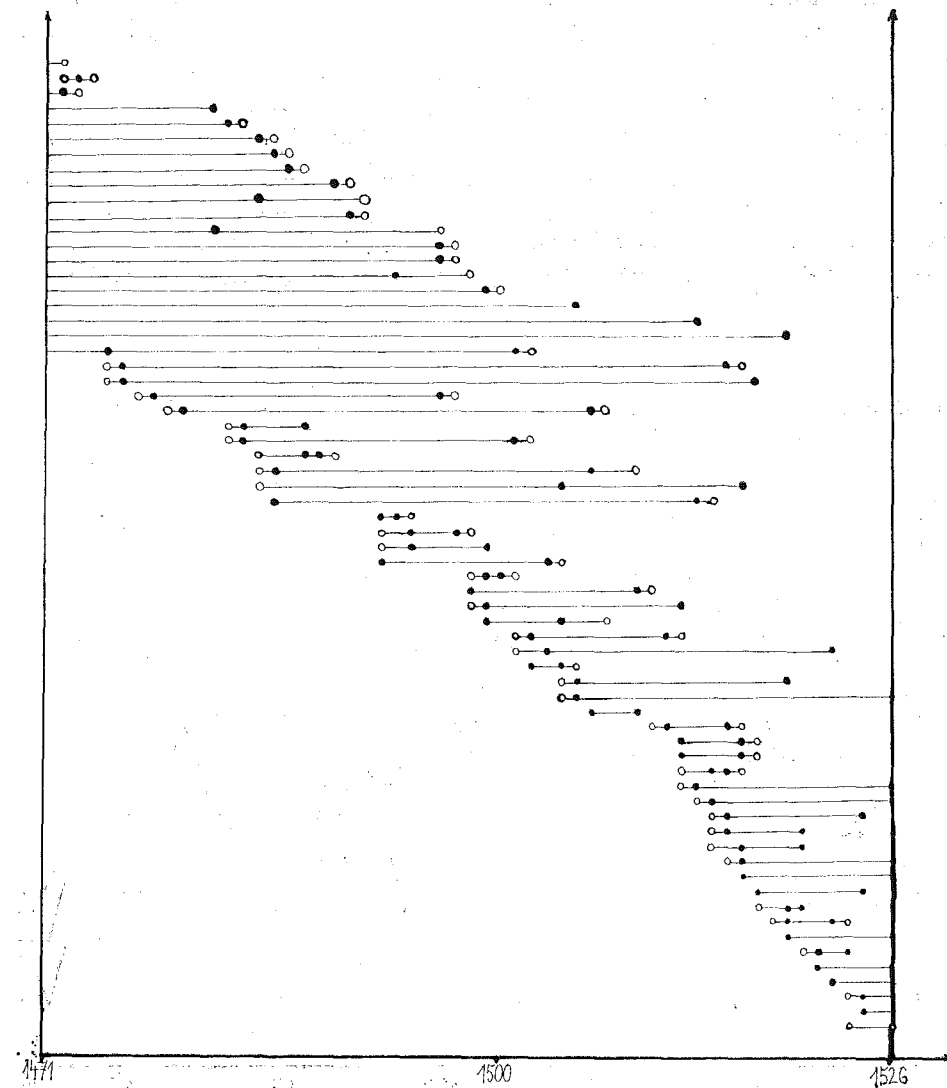
Nutnost takovýchto přibližných výpočtů vyplývá z pramenné základny zkoumání. Naprostou většinu údajů totiž nutno čerpat z děkanské knihy filosofické fakulty a tyto základní údaje je možno doplnit jen velmi nečetnými dalšími pramenými údaji — například o karolinských proboštstvích. Údaje z literatury, byť byly jejími autory i osoby tak důvěryhodné jako Tomek, je nutno brát jen s velkou rezervou, protože často protirečí nejen jiné literatuře, ale i přímo děkanské knize.

4. Graf vývoje počtu mistrů kolegiátů pražské univerzity v letech 1471–1526

— — — údaje Šmahel — Trucovy
 ————— minimální počet mistrů
 - - - - - maximální počet mistrů

5. Graf délky působení mistrů kolegiátů na pražské univerzitě v letech 1471—1526

● — jistý počátek nebo konec působení
○ — možný počátek nebo konec působení

Jak již bylo řečeno, spojoval jsem získané údaje do časové řady pro zjišťování ročních počtů mistrů. Vyloučena byla pochopitelně ta období, kdy dotyčný mistr nebyl na univerzitě, ale např. na cestách. Jako příklad poslouží M. Tomáš z Javořice od roku 1524. Takových případů je však v jagellonské době velmi málo.

Počátek sledovaného intervalu nebývá obvykle tolik sporný, většinou následoval nedlouho po misterské promoci. Po roce 1500 se patrně příliš nedodržoval ani bienální termín před přijetím do fakultní rady a pojem „actu regentes“ ztrácel svůj význam.²⁵⁾ Situaci ulehčuje i zvyk pověřovat mladé mistry záhy akademickými úřady nebo zkoušením. Větší potíže, jak jsem se již zmínil, jsou na opačném konci chronologické řady. Odchod mistra je přesně datovatelný při úmrtí a při odchodu do kanceláře, kde o něm od počátku existují doklady. Nezřídka však náhle o mistrovi mizí jakékoliv další zprávy. Tak před rokem 1500 končí znalost osudů celé poloviny mistrů posledním záznamem v děkanské knize. Může to znamenat, že mistr ihned na to odešel, řada mistrů však až deset let prostě ani nezkoušela, ani nebyla v žádném akademickém úřadě. Počet mistrů bude tedy, zvláště před r. 1500, patrně ještě vyšší, než je uvažované maximum.

K dalšímu zvýšení počtu vyučujících dojdeme, budeme-li uvažovat nejen actu regentes, ale všechny osoby, které na univerzitě jako její členové skutečně vyučovaly. Pak totiž musíme připočítat i povinné dvouleté vyučování nově promovaných mistrů. Byl-li v polovině 15. stol. asi 50 % nových mistrů bienální závazek na jednotlivé odůvodněné žádosti promíjen, stačily by přece i řídké misterské promoce sledovaného období počet karolinských vyučujících poněkud pozvednout.

Podobnou otázkou je vyučování bakalářů. Ve většině sledované doby nebylo patrně již nutno základní studijní příručky diktovat, daly se koupit. A na přednášky vyššího typu bylo dost mistrů. Soudím proto, že spolupráce bakalářů při univerzitní výuce nebylo již vcelku zapotřebí. Přesto je však doložena dlouholetá činnost bakaláře Antoška, který až do smrti zůstal na univerzitě a přednášel teologii. Možná byl jediným dlouhodobě vyučujícím bakalářem, vyloučen avšak není ani opak.

Je nutno uvážit i skutečnost, že zatímco počet bakalářů se v pětadvaceti letí po r. 1500 zvýšil o dvě třetiny, počet mistrů klesl oproti období před tímto rokem o třetinu. Připadalo-li v období 1471—1500 na jednoho mistra v průměru celkem asi 7 bakalářských promocií, připadlo jich v čtvrtstoletí následujícím na jednoho mistra již 20. To znamená, že bylo třeba více lidí pro zajištění výuky. K podstatnému zkrácení výuky došlo až později. Celkově by to znamenalo, že vyučujících bylo na univerzitě více. Je to však pouze hypotetická kombinace a ne pramenný důkaz.

Co se studentů týče, nedovolím si opravovat čísla výše jmenovaných statí a na-

²⁵⁾ Winter, O životě, s. 173.

hrazovat vlastními, chci jen poukázat na některé aspekty, které by se mohly stát východiskem dalšího zkoumání.

Jak Tomek, tak i Šmahel a Truc vycházeli při určování počtu studentů z počtů bakalářských promócí a z kapacity kolejních míst. Uvažovat nad oprávněností koeficientu počtu studentů na jednoho promovaného bakaláře nepokládám za nosné. Již výše jmenovaní badatelé popsali různost koeficientů a nemožnost používat pro pražskou univerzitu koeficientů např. Eulenbergových.²⁴⁾ Není-li však pevně definován pojem studenta, není možno s koeficienty obecně pracovat.²⁵⁾

Je-li možno přijmout za studenta každého imatrikulaného posluchače, jak se to běžně činí např. při studiu českých studentů na zahraničních univerzitách a vůbec všude, kde základem úvah je univerzitní matrika imatrikulaných, musí vyjít počty vyšší, než oněch 40,²⁶⁾ jak udává literatura vycházející z toho, že většina studentů chtěla dotáhnout svá studia až ke gradu. To je však otázka. Jak ukázal F. Palacký,²⁷⁾ tvořila se v Čechách ve městech 16. stol. a snad do jisté míry i dříve v našem období vrstva „dědičné“ inteligence chápající alespoň krátký pobyt na vysokém učení jako nutný předpoklad pro kariéru v městské správě, v obchodě či správě patrimoniální. Pro ně též vydávala univerzita písemnosti svědčící o pobytu na ní. Pro měšťany bylo vysokoškolské studium i jistým druhem pojištění pro případ hospodářského neúspěchu.

Kvalitativní úroveň partikulárních škol nebyla patrně na počátku 16. stol., zvláště pak v době před odevzdáním těchto škol pod univerzitní dohled, tak dobrá, jako tomu bylo v druhé polovině století, pro kterou platí závěry, k nimž dospěl ve svých pracech Z. Winter. Winter pracoval totiž převážně s prameny osvětlujícími až tuto dobu. Okolo roku 1500 bylo patrně partikulárních škol méně než na počet. Vzdělání přesahující základy gramotnosti, počtů a něco latiny mohla tak poskytnout snad jen univerzita.

Podle toho, co je známo např. o lipské univerzitě té doby,²⁸⁾ zasloužily označení „lepších partikulárních škol“ mnohé univerzity tehdy proslulejší než učení pražské. Předreformační doba je obdobím obecné krize univerzit a není proto potřeba pražskou univerzitu nikterak nadměrně kritizovat.

Víme-li tedy, že z poměrně malého území jižních Čech a z pruhu od Plzně přes Chebsko po dolní Polabí studovalo na počátku 16. stol. ročně na německých univerzitách (a v Krakově) přibližně 40 studentů, je proto možno předpokládat, že z celého království odcházelo na studia (a tedy do Prahy) studentů patrně více. Argument, že spádová oblast německých univerzit byla u nás mimořádně a ne-

²⁴⁾ Šmahel — Truc, Studie, s. 4; F. Eulenberg, Die Frequenz der deutschen Universitäten von ihrer Gründung bis zur Gegenwart, Abhandlungen der Königl. Sächs. Gesell. der Wiss. XXIV/2, Leipzig 1904, s. 1—323.

²⁵⁾ Srovnej Šmahel — Truc, Studie, s. 17.

²⁶⁾ L. c., s. 11.

²⁷⁾ F. Palacký, Obyvatelstvo českých měst a školní vzdělání v 16. a na začátku 17. století, ČSČH XVIII. s. 345—370.

²⁸⁾ Truhlář, Humanismus, s. 128.

srovnatelně rozvinutější než ostatní části království, by neobstál; ostatně i Šmahel s Trucem hovoří spíše o opaku.²⁹⁾ Přitom zájem studentů z těchto oblastí o dosažení bakalářeátu byl patrně nižší, než jak se předpokládá pro Prahu a přece se tito lidé musili po návratu ze studií uplatnit.

Je tedy snad možno vyslovit předpoklad, že část lépe situovaných rodin českých měst posílala své syny určené pro městskou obchodní nebo správní kariéru na kratší čas na univerzitu, aniž by tito studenti musili nutně usilovat o získání gradu nutného pro obdržení fary nebo školy.

Nyní se dostáváme k druhé otázce z literatury — ke kolejím a počtu míst v nich. Počty studentů v kolejích jsou známy až od poloviny 16. stol., tedy z doby hospodářsky horší, než bylo jagellonské období. Je pravděpodobné, že v poměrně bohaté době počátku století bylo i více studentů v kolejích. Počet studentů tvořící schodek mezi počty odvozenými i jen od bakalářů vysvětlují Tomek i Šmahel s Trucem pomocí míst famulů a poněkud s rozpaky hovoří se i o „externistech“, tedy o studentech nebydlících na univerzitní půdě.³⁰⁾

Nejobsáhlejší výklad o studentech žijících mimo koleje podal Winter. Vychází ze skutečnosti, že ve statutech nebyl výslovný zákaz bydlení mimo koleje. Ačkoliv je ve sledované době existence burs a soukromých konviktů těžko doložitelná, přece zní zcela logicky Wintrova slova alespoň o tom, že „bohatší studenti z pražského měšťanstva, kteří mohli opatření býti doma lépe než v koleji“ využívali rektorského svolení k bydlení v domech svých rodičů. Uvědomíme-li si, že pražští bakaláři tvořili před rokem 1500 asi 14 % a po něm v příštích 25 letech dokonce přes 17 % všech bakalářů univerzity, nebyl počet těch studentů, kteří žili v Praze u rodičů nikterak zanedbatelný ve srovnání s těmi, kteří bydleli v kolejích. A obdobně mohli žít v Praze i synkové bohatších měšťanů jiných měst. Zvláště pravděpodobné by to bylo u studentů, jimž nešlo o dosažení gradu a místa učitele či kněze. Rektor Pavel ze Žatce ostatně sám v intimaci hovoří přímo o studentech bytujících s mistry nebo jinými (podtrhl Z. Winter) poctivými muži.³¹⁾

Část počtu nekolejných studentů vysvětluje literatura jako učitele pražských partikulárních škol. Je možné, že si studenti jako pomocní kantoři vysluhovali živobytí, většina řádných učitelů byla však již univerzitními absolventy, třebaže i před gradem. Winter však hovoří přímo o tom, že mistři z kolejí „ochotně posílali studenty, jichž do kolejí přijmouti nechtěli, do škol farních, aby tu jako v nějaké burze pro snažší výživu pobývali a odtud do přednášek akademických chodovali“.³²⁾

Co se famulů týče, zdá se Šmahelovi s Trucem mnoho jeden famulus na jednoho mistra. Je však možno uvést, že ještě v polovině 15. stol. nebyli zvláštnosti ani famulové tři až čtyři. To by počet studentů opět zvyšovalo.

²⁹⁾ Šmahel — Truc, Studie, s. 29.

³⁰⁾ L. c., s. 10n.

³¹⁾ Winter, O životě, s. 251.

³²⁾ L. c., s. 252n.

Lze tedy počty odvozené od počtů kolejních míst či od bakalářských promoci brát jako východisko, ne však jako omezení. Celkový počet studentů byl patrně vyšší.

Řekl jsem již, že nechci provádět nějaké neurčitě přesné výpočty, chtěl jsem jen upozornit na některé skutečnosti modifikující závěry starších prací, které vyznívají v tom smyslu, že na univerzitě připadali na jednoho mistra kolegiáta přibližně dva studenti, někdy i méně. Situace přece jen asi vypadala lépe. Více však bude možno říci až po výzkumech v městských archívech a zjištěních četnosti zpráv o studiu na univerzitě, které archivní materiály obsahují.

4. Počty mistrů kolegiátů na pražské univerzitě 1471–1526

O pramenné základně k sestavení tohoto přehledu bylo pojednáno výše v textu, především na straně 142. Základním pramenem byla děkanská kniha filosofické fakulty.

rok	minimum	maximum	rok	minimum	maximum
1471	16	19	1499	13	17
1472	16	19	1500	14	16
1473	15	19	1501	13	15
1474	16	17	1502	11	16
1475	16	19	1503	13	15
1476	18	19	1504	13	15
1477	18	20	1505	12	16
1478	19	20	1506	13	14
1479	19	21	1507	13	15
1480	20	21	1508	13	13
1481	21	21	1509	13	13
1482	19	20	1510	11	12
1483	18	21	1511	11	12
1484	20	21	1512	11	12
1485	19	23	1513	12	14
1486	19	24	1514	11	14
1487	18	23	1515	13	16
1488	18	21	1516	12	17
1489	17	21	1517	12	14
1490	16	20	1518	12	13
1491	15	19	1519	12	14
1492	15	17	1520	14	14
1493	17	21	1521	11	12
1494	15	20	1522	13	13
1495	17	20	1523	12	13
1496	17	20	1524	10	12
1497	13	19	1525	10	11
1498	12	16	1526	10	11

Nyní se pokusím, pokud to dosud známá biografická data dovolí, podívat se blíže na strukturu sboru mistrů kolegiátů.

Jak bylo již řečeno, rozpadá se jagellonské období přibližně na dvě poloviny, přičemž dělítkem je možno stanovit rok 1500.

Sledujeme-li zaměření jednotlivých mistrů, vytvoří se nám dvě základní skupiny. V první jsou mistři orientovaní na činnost kazatelskou, na přednášení teologie a liturgie, na činnost v konsistoři, patří sem mistři držící některé fary apod. V druhé skupině jsou mistři zaměření svěštější, tedy mistři přednášející matematiku, astronomii, univerzitní hvězdáři a známí lékaři, mistři se zájmem o právní problematiku, o společenské a politické otázky, mistři působící současně i v některé kanceláři.

Tyto dvě skupiny nebyly pochopitelně striktně odděleny, někteří mistři své zaměření časem změnili (M. Pavel ze Žatce byl původně matematik, posléze administrátor a teolog), někteří spojili své zájmy světské i církevní (M. Jakub ze Stříbra) a našly by se patrně i osoby, kterým plně stačil poklidný život univerzitního kolegiáta, aniž by si ho musely čímkoli zpestřovat. Pro orientaci však toto dělení stačí a za daného stavu znalostí nelze ho ani dále prohlubovat na užší specializace.

Porovnáme-li období před r. 1500 a po něm, ukáže se, že procento mistrů církevně zaměřených se nezměnilo, je to stále asi 36 %. K snížení po r. 1500 by došlo jen v případě odečtení mistrů působících převážně v konsistoři a na univerzitě vykonávajících jen funkci dohlédací. Takovýchto mistrů Caherova typu nebylo však příliš mnoho. Porovnáme-li však počty mistrů s určeným světským zájmem, ukáže se, že zatímco před r. 1500 tvoří 25 %, po něm již 36 %, tedy stejně jako mistři orientovaní církevně. Přírůstek přišel z části mistrů bez vyhraněného zájmu nebo bez našich informací o něm.

V prvním období se s osobami orientovanými světsky setkáváme především v 90. letech, tedy ke konci období (zde je např. Pašek z Vratu), značné procento tvoří mistři, o jejichž zájmech není zpráv. Tato indiferentní skupina dosahuje v prvním období 39 %. V druhém je to již jen 28 % mistrů, přičemž čtvrtina dřívějšího počtu se přesunula do skupiny světských zájmů.

Jakou roli hrály osobní zájmy mistrů na jejich univerzitní kariéře, není zatím možno stanovit. Sledujeme-li účast jednotlivých mistrů v úřadech a funkcích znamenajících vliv nebo nesoucích podstatné příjmy, tedy ve funkcích rektora, členů děkanské rady, děkana (toho jen do jisté míry, protože této pracovní funkci se mistři raději vyhýbali), probošta některé z bohatých kolejí či členství v komisi při mistrovských zkouškách, zjistíme, že v celém období stejně vyděluje se z mistrů skupina asi čtvrtiny celkového počtu, která tyto funkce převážně kumuluje. Po stránce zájmové je tato skupina zcela pestrá, mimo stojí snad jen mistři směřující do některé kanceláře.

Typizovat tuto skupinu řídicí univerzitní záležitosti tedy nelze, pochopitelně zde převažovali mistři setrvávající na univerzitě déle, klíčové úřady, jako bylo rektor-

ství, drželi ovšem vždy, zvláště ve starší době, mistři starší a převažovali mezi nimi administrátoři konsistoře.

Otázka zájmů mistrů a vládnoucí skupiny na univerzitě je do jisté míry spjata s důvody odchodu mistrů s univerzity. Ačkoliv před rokem 1500 je možno určit důvod odchodu s univerzity jen u poloviny mistrů, je snad možno vycházet i z tohoto vzorku. Po roce 1500, kdy frekvence mistrů navíc asi o polovinu roste, je již možno určit důvod odchodu u více jak tří čtvrtin z nich.

Znamé důvody jsem rozdělil na 4 skupiny. Za prvé je to úmrtí. Za druhé odchod na faru nebo do kláštera na Slovanech, dále přechod do některé světské kanceláře a nakonec odchod do města formou sňatku nebo zakoupením se, přičemž sňatek brzy následoval. Svobodní nezůstávali sice ani mistři odcházející do kanceláří, sexuálně hospodářské důvody zde však nebyly primární.

Před rokem 1500 zemřelo na univerzitě 13 % mistrů, 21 % odešlo na církevní místa, 8 % do kanceláří a 8 % přímo do měst, 50 % neznámo. Úmrtí a odchody do církevních institucí převažují nad důvody světskými v této době více jak dvojnásobně. Po r. 1500 roste počet úmrtí na 33 %, přibývá odchodů do měst a kanceláří (19 % a 10 %), odchody do církve poněkud řidnou (14 %).

Je tedy možno konstatovat, že ačkoliv procento mistrů odešlých za světským cílem je značné (do r. 1500 celkem 16 %, po něm 29 %) a ačkoliv velké množství neurčených odešlo patrně ze stejných důvodů, je procento mistrů zemřelých a odešlých do církevních institucí tak velké (před r. 1500 celkem 34 %, po něm 47 % všech odchodů), že vysvětlovat odchody mistrů s univerzity pouze tradovaným vlivem vdavekchtivých vdov, jimž chudobní mistři podléhali, je poněkud přehnané.

Velice zajímavý je vývoj věkové struktury sboru actu regentes, jak se projevoval během sledovaného období. Jako mezník mezi „starými“ a „mladými“ mistry jsem vzal 40. rok jejich života. Věkové průměry a procentuální poměr obou skupin v desetiletých intervalech podává tabulka:

5. Věkový průměr mistrů actu regentes a podíl starších a mladších mezi nimi (Podíl vyjádřen v procentech)

Rok	1471	1480	1490	1500	1510	1520
věkový průměr	35	43	45	45	49	32
mladší do 40 let	73,3	38,1	29,5	30,0	41,6	81,3
starší nad 41 let	26,7	61,9	70,5	70,0	58,4	18,7

Hlavním pramenem tabulky byla děkanská kniha filozofické fakulty.

Je ovšem nutno upozornit, že uvedená čísla nelze absolutizovat. Takřka u žádného mistra není znám rok narození přesně. U většiny pak bylo nutno rok narození odvodit od data bakalářské zkoušky, přičemž jsem vycházel z údajů v lite-

ratuře rozšířeného, že bakalářství se v Praze dosahovalo průměrně v 19 letech. Přidržuji se tohoto ukazatele, i když data uváděná pro známé (či jednoznačně určitelné) mistry v literatuře a pramenech by nasvědčovala tomu, že průměrný věk získání bakalářství v Praze byl vyšší, 20 a možná až 21 let. Ostatně v uvedené tabulce je hlavní důraz položen na proměny věkové struktury misterského sboru a na té by posunutí všech ukazatelů o rok či dva změnilo jen poměrně málo.

Jak je vidět, průměrný věk až do r. 1500 neustále stoupal. Garnitura mistrů nastoupivší okolo roku 1471 vydržela na univerzitě z valné části přes rok 1500. Zdánlivě stoupal průměrný věk i po tomto roce. Je to však jev poněkud komplikovaný. Jak ukazuje graf délky působení mistrů (str. 144), začíná generační výměna již koncem devadesátých let. To je vidět i na počátku poklesu podílu starých mistrů. Do roku 1509 však většina mladých mistrů opět odchází a další skupina nastupuje až po roce 1512. Tak se stalo, že právě v letech jednání o univerzitní reformu dosáhl průměrný věk mistrů nakrátko maxima za celé sledované období. Potom však velmi rychle klesá (o 17 let za dekádu), takže průměrný věk mistrů r. 1520 je za celou dobu nejnižší a v tomto roce mladší mistři jsou čtyřikrát četnější než starší.

Do jisté míry s urychlením omlazení sboru kolegiátů souvisí i zkrácení doby mezi bakalářskou a misterskou pomocí budoucích mistrů kolegiátů.

6. Interval mezi bakalářskou a misterskou promoci

Délka intervalu v letech	1—3	4—6	7 a více
do roku 1500	20,5	59	20,5
po roce 1501	47,7	33,3	19

Údaje udány v procentech. Pramen je děkanská kniha filozofické fakulty.

Zatímco tedy do roku 1500 se nadpoloviční většina bakalářů připravovala na misterství 4—6 let a pětina bakalářů ještě déle, dokonce až 12 let, po roce 1500 studuje polovina bakalářů kratěji čtyř let a i nejdelší doba mezi grady se zkrátila na 9 let. I to jistě pomohlo omlazení univerzity.

Omlazování univerzity neprobíhalo ovšem zcela ideálním způsobem. Noví mistři se střídali poměrně velmi rychle, což nemohlo přinést náležitě rozvinutí výuky a vedlo i k takovým situacím jako okolo roku 1510. Skupina příšlá na univerzitu koncem devadesátých let odešla již před rokem 1509, druhá, mladá skupina, která přišla po roce 1512, odešla z velké části do konce jagellonského období. Jen polovina mistrů, kteří na univerzitě zahájili habsburské období českých dějin, byla kolegiáty před rokem 1520 a jen dva z nich přišli do kolejí prokazatelně před rokem 1515; nikdo z nich nebyl na univerzitě před počátkem století.

IV.

Při úvahách o stavu, vlivu a možnostech univerzity mezi husitstvím a Bílou horou se zpravidla mnohé vysvětluje jejím hospodářským úpadkem. Je proto nutno věnovat tomuto tématu alespoň malé zastavení.

Většina souhrnných informací o příjmech univerzity pochází z druhé poloviny 16. stol. a z počátku století 17. Vzhledem k výraznému poklesu kupní síly peněz během a zvláště na konci 16. století³³⁾ mohou však pro období jagellonské být tato čísla pouze orientační pomůckou, zvláště uvědomíme-li si ztráty příjmů v druhé polovině 16. stol. a snahy univerzity nahradit je zavedením gruntovních platů.³⁴⁾ Základem našeho zkoumání bude přiznání univerzitních důchodů z roku 1547, nejstarší sumární výkaz příjmů univerzitních kolejí, a jeho porovnání s jednotlivými údaji období staršího.

Při zjišťování univerzitních příjmů je možno opřít se o literaturu, byť i povětšinou ne nejnovější. První větší přehled univerzitních důchodů podal Z. Winter v knize O životě na vysokých školách, přiznání z roku 1547 vydal K. Hrdina a z roku 1956 pochází přehledné zpracování hospodářského zázemí předbělohorské univerzity prací E. Šaňkové.³⁵⁾ Čerpání z těchto studií poněkud ztěžuje to, že Winter shromážděné údaje takřka nekomentuje, práce Šaňkové trpí poněkud roztržitostí a především nic z toho není zaměřeno speciálně k přelomu 15. a 16. století. Tyto práce uvažují v perspektivách delších období.

Roku 1547 přiznala univerzita celkem 657 kop důchodů. Složení univerzitních příjmů známe z přehledů počátku 17. století a je proto zřejmé, že přiznaná částka — důchody kolejí — tvořila jen asi třetinu pravidelných univerzitních příjmů. Již tehdy, jako i o 20 let později v přiznání pro císaře Maxmiliána, šlo jistě univerzitě o to, vykázat částku co nejmenší. To se projevilo nejen v tom, co bylo mezi příjmy zahrnuto, ale i na určení jejich výše. Příjmy kolejí jistě kolísaly, přece však jeví se být obnos z roku 1547 příliš nízký. I po ztrátách po roce 1547 dosáhly totiž kolejní důchody roku 1567 o 22 kop vyšší sumy než nezkrácené dosud příjmy z roku 1547.

Porovnáme-li příjmy kolejí před r. 1526 seznámené jednotlivě podle práce Šaňkové s výkazem roku 1547, vychází, že v roce 1526 pobírala univerzita přibližně stejný obnos jako r. 1547, ačkoli mezi těmito daty došlo k několika do-
riacím.³⁶⁾

³³⁾ Srovnej J. Janáček, Rudolfské drahotní řády, Rozpravy ČSAV LXVII. SV 1957, 78 s.

³⁴⁾ Podrobně E. Šaňková, Majetek a správa kolejí Karlovy university (1348—1622), dipl. práce FFUK 1956, s. 88nn a 95nn.

³⁵⁾ Winter, O životě, s. 70nn.; K. Hrdina, Hospodářství university Karlovy r. 1547, Časopis pro dějiny venkova 8, 1923, s. 45—48.

³⁶⁾ Srovnej M. Jana Kampana kalendář dobrodiní prokázaných pražské Akademii, edd. J. Polišenský — J. Vobrátilová, AUC—HUCP IV./1 1963, s. 79.

7. Srovnání kolejních důchodů univerzity pražské v letech 1526 a 1547

Kolej	důchod r. 1526	důchod r. 1547
Rečkova	78 kop 42 gr	92 kop 50 gr
Hedvičina	80 kop 44 gr	81 kop
Národa českého	70 kop 4 gr	70 kop 4 gr
Nazaret	73 kop 30 gr	78 kop 50 gr
Loudova	27 kop 22 gr	27 kop 24 gr
Karlova	přes 240 ³⁷⁾ kop	230 kop 2 gr
Všech svatých	39 kop 48 gr	26 kop 10 gr
Václavova	53 kop 49 gr	51 kop 4 gr
celkem	asi 660 kop	657 kop

Prameny k tabulce srovnej pozn. ³⁵⁾

Je tedy možno považovat obnos něco přes 660 kop míšenských³⁸⁾ ročně z kolejních platů za hodně blízký skutečnosti jagellonského období.

Jak bylo již řečeno, tvoří kolejní důchody pouze část univerzitních příjmů. Ať vycházíme z čísel Šaňkové či z propočtů Wintrových, dostáváme pro počátek 17. stol. příjem z univerzitních dvorů, vinic a krčem asi ve výši třetiny důchodů z kolejních vesnic. Ač je to pouhý odhad, je snad možno počítat s ním rámcově i pro sledované období.

Z dvorů, vinic a do jisté míry i vesnic dostávali však mistři především přísun naturálií pokrývající velkou část jejich spotřeby. Peníze byly potřeba pak spíše než na potraviny na otop, opravy a běžnou údržbu kolejí, na nutnou reprezentativnost univerzitního provozu (např. při promócích, disputacích atp.) a na chod univerzitní kanceláře.

Dalším zdrojem příjmů bylo nájemné z kolejních domů, kde byly krámy, dílny i byty osob, které s univerzitou neměly nic společného. Výši nájemného uvádí rozpis z roku 1616 na 523 kop 35 grošů. Zalužanského soupis z roku 1609 uvádí pouze 395 kop.³⁹⁾ Pokusit se o přepočítání k počátku 16. stol. nebylo by ovšem reálné, nevíme ani, do jaké míry byly kolejní prostory již tehdy pronajímány.

Velice podstatnou část svých příjmů získávala počátkem 17. století univerzita půjčováním peněz na úrok. Počítá-li se obvyklá úroková míra té doby 6 %, bylo by to při základu 9 400 kop přiznaných Zalužanským r. 1609 ročně 564 kop, čili jedna čtvrtina až jedna třetina univerzitních příjmů.⁴⁰⁾ Je nepravděpodobné, že by univerzita půjčovala na úrok již okolo roku 1500. Zajímavé však je, jak

³⁷⁾ 233 kop plus plat zakoupený za 166 kop v Roztylech

³⁸⁾ Určení druhu kop přichází pouze ve výkazu r. 1567, srovnáním se však ukazuje, že na míšenskou musely být počítány i údaje ostatní.

³⁹⁾ Šaňková, Majetek, s. 102; F. Dvorský, Paměti o školách českých, Praha 1886, s. 474.

⁴⁰⁾ Winter, O životě, s. 75.

univerzita získala onen základní kapitál známý z počátku 17. stol. Tento kapitál převyšoval takřka dvojnásobně cenu všech univerzitních statků, jak byla přízná na r. 1579 (4 776 kop).⁴¹⁾ Přitom, jak malé zůstatky zjistila v kolejních účtech. Šaňková a vzhledem k tomu, že alespoň podle Kampanova „Kalendáře dobrodiní“ nezískala univerzita žádné větší peněžní sumy bez konkrétního určení,⁴²⁾ není jasné, odkud se tyto peníze vzaly. Je možné, že alespoň z části existovaly jako nějaký, dnes neznámý příjem již v době jagellonské. To by též zvýšilo celkové množství univerzitních příjmů z malé sumy něco přes 1 000 kop míšenských, jak ji dostaneme souhrnem dosud probíraných příjmů.

Takto získaná částka je asi polovinou toho, co spočítal Winter pro počátek 17. stol. V době jagellonské bylo asi dvakrát tolik mistrů kolegiátů než před Bílou horou. Na jednoho mistra by tedy připadala asi jedna čtvrtina příjmů mistra o sto let mladšího. Přesto však, patrně díky větší láci, žili okolo r. 1500 mistři lépe než okolo r. 1600. Alespoň se na počátku století nesetkáváme s takovými stížnostmi na špatný stav univerzitních příjmů, jak je častým zjevem okolo r. 1600 a později.

Zbývá zmínit se o doplňkových nepravidelných příjmech, jimiž si mistři své pravidelné podíly zlepšovali a z nichž, alespoň podle Wintra, žili mistři neregenti.⁴³⁾ Jedná se především o příjmy pobírané mistry působícími jako faráři, kazatelé atp. V době jagellonské měla univerzita velmi úzký vztah nejen k Belému a kapli Božího těla, ale též k děkanství u sv. Apolináře, k Týnu, sv. Havlu, k faře u sv. Štěpána na Novém Městě, s mistry jako faráři a kazateli se setkáváme na Proseku, u sv. Petra na Poříčí, u sv. Michala a u sv. Jiljí. Čtyři mistři působili v konzistoři pod obojí a je pravděpodobné, že nějaké důchody plynuly i odtud. Nejspíše z konzistorní kanceláře.⁴⁴⁾

Dalším zdrojem příjmů bylo skládání kalendářů a minucí, lékařská praxe či činnost ve staroměstské kanceláři.⁴⁵⁾

O čem si dosud není možno udělat představu, jsou příjmy plynoucí mistrům z jejich soukromého majetku, především pozemkového.⁴⁶⁾

Suma ne příliš velká a pravidelná, přesto však neopominutelná pramenila též z imatrikulačních poplatků, z peněz za bakalářské a hlavně misterské zkoušky a promoce a též z vydávání univerzitních listin. Jako pravidelný zdroj peněz je nutno přičíst poplatky studentů v kolejích. Do jaké míry je možno již v této době počítat s pravidelnými dárky městských rad a školních správců, nelze zatím určit.

Přesto, že se tedy ukázala výsledná čísla pro dobu okolo roku 1500 zhruba

⁴¹⁾ Dvorský, Paměti, s. 474.

⁴²⁾ Šaňková, Majetek, s. 81.

⁴³⁾ Winter, O životě, s. 173.

⁴⁴⁾ Srovnej příjmy z listin v kanceláři horní konzistoře podle Z. Hledíkové, Registrum, s. 100nn.

⁴⁵⁾ Např. M. Václav Candidus byl zároveň s rektorátem 1512 i kancléřem staroměstským.

⁴⁶⁾ O M. Šimonovi z Chrudimě např. v této souvislosti Č. Florian, Děkaní artistické fakulty, ČNM 1937, s. 285—287.

poloviční, respektive čtvrtinová, než o sto let později, netrpěli mistři patrně peněžní nouzí. V žádném jiném období totiž tolik nenakupovali, jako v tomto.⁴⁷⁾

Tak již v roce 1474 koupila kolej Národa českého plat ve vsi Bubny za 160 kop a zároveň kolej krále Václava ves Krymlov za 220 kop. Roku 1496 koupil M. Koranda s mistry plat 100 gr. na vinici u Prahy za 23 kop 20 gr. 1503 zakoupily koleje Národa českého a Loudova dvůr v Michli s výnosem 6 kop, tedy asi za 120 kop, počítáme-li s pětiprocentním úrokem. Někdy tou dobou investoval též M. Pavel ze Žatce 400 kop z peněz Loudovy koleje na koupi louky u Běchovic s platem 20 kop. Roku 1511 kolej Karlova, Hedvičina a Nazaret koupily plat 15 kop v Čermanicích a Kloučově, tedy asi za dalších 300 kop a konečně roku 1524 byl zakoupen karolinskými kolegiáty dvůr v Roztylech za 166 kop.

Za celé období jagellonské bylo tedy provedeno 7 dosud známých nákupů v celkové sumě asi 1 200—1 400 kop. V tomtéž období získali mistři celkem 6 darů v podobě platů či peněz v celkové sumě do 600 kop.⁴⁸⁾ To znamená, že nákupy více jak dvakrát převýšily darované částky. S takovou situací se v celém období 1433—1622 jinak nesetkáme.

Hotové peníze museli mít i jednotliví mistři v poměrně značném množství. Odkazy mistrů kolejím byly sice povětšinou knižní, ale M. Václav Žatecký odkázal r. 1520 např. univerzitě přímo sumu 54 kop,⁴⁹⁾ je známo, že hotové peníze měl M. Šimon z Chrudimi a i sám fakt, že M. Pavel ze Žatce mohl operovat se 400 kolejních kop⁵⁰⁾ zcela bez povšimnutí ostatních mistrů svědčí o tom, že se na univerzitě větší částky objevovaly běžně.

Je ostatně dosti nepravděpodobné, že by na přelomu 15. a 16. století, v době slušné životní úrovně, představitelé utrakvistické církve, faráři čelných pražských kostelů, sourozenci a příbuzní konšelů měst pražských i jiných a sami členové např. staroměstské kanceláře nějak nuzovali. Mistrům se spíše jevilo, jak by si mohli a měli žít, aby to odpovídalo např. jejich představám o vážnosti univerzity před husitstvím.

Představa chudých, nuzujících mistrů je nepravděpodobná i vzhledem k jejich rychlým společenským i hospodářským kariérám po odchodu s univerzity, které přece jen nelze v úplnosti vysvětlit přičiňováním se bohatých vdov.

Příčinou odchodu mistrů po nedlouhém univerzitním působení je proto snad možno vidět spíše ve snaze zbavit se celibátu, dohledu a omezování ze strany konzistoře a především ve snaze uplatnit nabyté znalosti, především právní, v rozvíjení společenské a hospodářské aktivity, která na univerzitě nemohla dojít náležitého ocenění.

⁴⁷⁾ Podle Šaňkové, Majetek, s. 71—80.

⁴⁸⁾ Polišínský — Vobrátilová, M. Jana Kampana kalendář, s. 78n.

⁴⁹⁾ L. c., s. 79.

⁵⁰⁾ Winter, O životě, s. 166n.

V.

Dosti složitá, v mnoha směrech nezpracovaná, názorově a terminologicky ne zcela ujasněná je otázka vývoje, rozsahu a výzkumu humanismu za Jagellonců v Čechách, jedna z nejvýznamnějších otázek pro hodnocení pražské univerzity té doby.

Již obsah termínu „humanismus“ bývá pojímán často zúženě, literárně a filologicky jednostranně či nejasně. Převládá literární pojetí a východiskem úvah a soudů je kritika literárních projevů té doby. Myslím, že nelze studium projevů humanismu omezovat na hledání latinizujících forem v úředních záznamech či pouze na zkoumání literárních projevů. Zde je tedy nutno vysvětlit, co pod pojmem humanismus rozumím.

Mám za to, že jako projev humanismu nebo, dobově řečeno, *artis nuovae* je nutno pojímat celý přechod k chápání lidského konání jako primárně lidského, činný obrat k člověku samému, celou škálu projevů změny společenského myšlení, individualizaci a zdůraznění pragmatismu lidské činnosti. Tedy humanismus nejen jako literární ohlas znovuzrozené antiky, sběratelství a mecenášství, ale též výrazná tematizace otázek práva, změna chápání Boha a poměru individua i komunity k němu a v těchto souvislostech i změna pojetí praktické politiky a jejích hranic, proměna způsobů řešení aktuálních životních situací.

Zde nepostačí rozšíření pojmu humanismus na spojení „renesance a humanismus“, které zdůrazňuje rovinu uměnovědnou a obecnější vztah k anticko-italskému prostředí.

Při úvahách o humanismu na pražské univerzitě byl a je humanismus pojímán především z hlediska literárního. Základní tón těmto úvahám dodaly především práce J. Truhláře.⁵¹⁾ Literárně filologické pojetí převládá až dodnes a jednotlivé výklady odlišuje především akcentace různých aspektů známého již materiálu. Chtěl bych poukázat na nutnost širšího chápání problematiky pro naše podmínky zvláště nutného.

Začnu oblastí dosud nejzpracovanější. Není jistě možno podceňovat studie o pronikání humanismu na univerzitu, které by byly založené na tak podrobném rozboru širokého srovnávacího materiálu literární povahy, učebních pomůcek a knihovních katalogů, jak je tomu ve Šmahelově rozpravě *Počátky humanismu na pražské univerzitě v době poděbradské*.⁵²⁾ Sledujeme-li však literární linii humanismu, je nutno si uvědomit, že šlo o pokusy neadekvátní prostředí a i když získaly ve střední Evropě sebevětší dokonalost, málokdy (a u nás patrně nikdy) nabyly většího společenského významu. Tyto projevy není ovšem zas možno podceňovat či přehlížet, poněvadž tvořily oblast nejzřetelnějšího projevení se oněch

⁵¹⁾ J. Truhlář, *Počátky humanismu v Čechách, VČAVU 1892 a téhož Humanismus a humanisté*.

⁵²⁾ AUC—HUCP I. 1960, s. 55—90.

širších změn. Bylo to cosi, co demonstrovalo osobní postoj a umožňovalo různé prvky nového stylu formálně přijmout či odmítnout.

Nebylo však možno presadit tento typ latinsko-italského humanismu životně do zemi, jejichž historické, společenské a kulturní klima navazovalo na jiné kořeny, než byla tradice kultury západního Středomoří. Za Alpami mohl být takto pojatý humanismus perspektivně pouze pobídkou k živému rozvinutí vlastních specifických torem uchopení nového vztahu člověka ke jsoucnu a bytí.

Mohli-li si humanisté v Itálii korespondovat o otázkách antického výtvarného umění a literatury, dalo se tak především proto, že si takto skrze vlastní kulturně historickou tradici akcentovali některé problémy své současnosti. Témata antiky jevila se jim jako neoddelitelná součást jejich světa, byť dosud opomíjená či neznámá.

Za Alpami mohly existovat podobné vztahy pouze na bázi zanikajícího křesťansko-vzděláneckého univerzalizmu. S přeměnou feudální autarkické společnosti kryté střechou jednotného všekřesťanství v nový typ kombinované město-venkovské společnosti s rodícími se vazbami nadteritoriálního vznikajícího kapitalismu omezuje se naopak římskokirkevní jednota kultury ve prospěch zdůraznění prvků historicky zemských a národních, tedy těch kulturních a společenských fenoménů, které doba aktualizovala.

V tomto smyslu je v českých zemích projevem humanismu zvýšený zájem o některé principiální otázky náboženské, otázky zakládající oddělenost českých církví od církve římské. Tematika zůstává stejná — náboženská, ale význam je společenský a politický. V tomto smyslu je projevem zaalpského humanismu do jisté míry též česká reformace 15. stol. a některé proudy reformace 16. stol. jako způsob vyrovnání se specifických národních či teritoriálních historicko-společenských podmínek s románsky tradičně pojímaným organismem církve římské.

Ruku v ruce s tímto intelektuálním vyrovnáním se s novou podobou křesťanské tradice šel ovšem boj o formy přestavby společenských struktur do podoby adekvátní novému uspořádání společnosti a novému výrobnímu způsobu.

Za této situace pak tematizace jedné oblasti společenských zájmů mohla být jevovou formou tematizace oblasti jiné. Tak v Čechách od 80. let 15. stol. ztrácí mocenskopolitické spory podobu především konfesionální a odehrávají se takřka plně v rovině ekonomicko sociální, aby se jejich konfesionální podoba aktivovala opět až za jiných již podmínek ve 20. letech 16. stol.⁵³⁾

Umné latinské listy a verše nemohly za této společenské situace dosáhnout ohlasu náležitě živého a tuto šanci neměla ani jejich, byť i sdělnější česká podoba. Zde nebyla takováto historická tradice aktualizace schopná. Jako dobově významná a i později podržená a znovuzpracovávaná se ukázala však některá témata domácí, jejichž aktuálnost znovu a znovu oživovala.

⁵³⁾ Srovnej A. Skýbová, *Česká šlechta a jednání o povolení kompaktát r. 1525*, AUC phil. hist. 1976/1, s. 83, 97.

V prvé řadě šlo o historickou legalizaci vzniku českých církví. Tato otázka byla rozpracována především Jednotou bratrskou, i utrakvisté se však, zvláště později, touto tematikou zabývali. V době jagellonské začíná tak rozvoj bohaté pozdější tradice historických pojednání o cyrilometodějském původu přijímání pod obojí a zde začínají i historické rozbory existence kněžské posloupnosti i v církvích s částečně či zcela voleným, či volbou ovlivněným kněžstvem.⁵⁴⁾

Druhým tématem, které bývá označováno za pouze humanismem formovanou staročeskou tradici, je zdůraznění a oslava staré české historie,⁵⁵⁾ jak ji v nejstarším zpracování nalezneme u Kosmy. Jeho syntéza bájných tradic země, skutečných událostí, biblických motivů a latinských literárních schemat římského typu byla verifikována délkou své tradice a oživena v souvislostech demokraticky širšího jazykově zemského národa některými prvky nové literární kultury, stala se ideologicky nosným tématem, užitým zvláště představiteli měšťanstva. S apoteózou české země, řeči a historie se tedy setkáme jak u Viktorina Kornela ze Všehrd v předmluvě Knih devaterých, tak i např. v projevech Paška z Vratu při organizování spojení pražských měst či při snahách o reformu univerzity.⁵⁶⁾

Takovéto pochopení starších témat nově účelově politicky při využití nových literárních a historických postupů, to je, myslím, též nutno chápat jako specifický projev humanismu v Čechách.

Oblastí, v níž se u nás ars nuova významným způsobem projevila, je tematika právní. Velké, dílem ovšem jen dočasné, změny právní struktury proběhly sice již za husitství, právě v jagellonském období byla však oblast práva aktivována výslovně a v nebyvalém rozsahu. Děje se tak v souvislosti s onou přestavbou společnosti z agrárně feudálního na smíšený městsko-venkovský typ, ve kterém užívání sil ekonomických postupně převládá nad mimoekonomickým násilím. S vědomím o existenci některých problémů této přestavby nebo spíše s vědomím bojů o jednotlivé pozice snaží se oba základní soupeřící tábory — šlechta a města — zajistit si právní zázemí svých nároků takovou formou upevnění „starých práv“, která by ponechala v co největší míře vlastní výdobytky a cizí anulovala. Proto dochází na konci 15. století k tolika formálně právním sporům a pak i ke kodifikacím či pokusům o ně, přičemž do sporů významně zasahuje i strana třetí — centralizující a absolutizující monarchie.

A zde náhle shledáváme, že ač právo nebylo formálně od roku 1419 v Čechách studováno, vychází od 90. let z pražské univerzity garnitura mistrů právnicky vzdělaných, kteří pak kvalifikovaně vstupují do právních a kodifikačních sporů doby.

Je tedy na místě otázka, odkud získali onu dobrou znalost práva, o níž hovoří

prameny. Vždyť právní studia nijak nerozkvetla ani v období do Jiřího univerzitní reformy a činit si iluze o přílišném rozsahu a masovosti studií práva v zahraničí, to není zvláště u utrakvistů možno. Některé základní a obecné otázky práva byly patrně přednášeny v rámci komentářů k Aristotelovi a později i k Platónovi, občas některý mistr právní přednášku přímo vypsal.⁵⁷⁾ Zemské právo bylo možno studovat z různých příruček s výpisy z desk a právních knih.⁵⁸⁾ To je ovšem pouze hypotéza, protože dochované seznamy kolejních knihoven takovéto příručky neobsahují.

Kodifikační činnost Všehrdova či Brikcího, reakce mistrů na Vladislavské zenišské zřízení, právní kariéry univerzitních mistrů na soudech a ve významných kancelářích dokládají dobrou znalost platného práva na univerzitě. Námitka, že se mistři mohli v právu vzdělat až po odchodu s univerzity, neobstojí, poněvadž někteří z nich (např. Candidus nebo Medek) pracovali v mimouniverzitních kancelářích již během svého kolegiátního a někteří další (Všehrd) nastoupili rovnou do úřadů znalost práva vyžadujících. Je ovšem možné, že znalost práva nezískali mistři na přednáškách, ale soukromým studiem po dosažení gradu, přičemž výsledky této práce se do studia vracely pomocí disputací a vedením graduantů při výběru a hájení determinačních kvestií.

Rozsah znalostí práva nebyl jistě kromobyčejný a studium těch oblastí práva, které nebyly v zemi aktuální (především širší studium práva římského) nebylo nijak hluboké,⁵⁹⁾ přesto však dala právě univerzita v této době základ vysoké právní kultuře českých měst 16. století.⁶⁰⁾

Další oblastí rozšíření nového stylu v životě společnosti byla praktická politika. Činnost osob jako M. Pašek z Vratu nebo Hlavsa z Liboslavě je většinou vykládána z hledisek náboženských, morálních a soukromopokuniárních. Velkolepá konstrukce Paškova politického podniku, Hlavsovy protiakce založené na politickém pojetí konfesíonelní otázky, vrchol a pád koncepce měšťanské moci opřené o sje-

⁵⁷⁾ Srovnej Šmahel, Počátky, s. 69.

⁵⁸⁾ J. Veselý, Všehrd při práci, Právně historické studie VII. 1961 např. s. 143. Veselý ovšem míní, že takové příručky vlastnil až přímo úřad desk. Dochované katalogy kolejních knihoven (srovnej F. Šmahel, Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy, AUC—HUCP II./1 1961, s. 59—83), sice takovouto příručku neobsahují, jsou však za prvé přibližně o 30 let starší, než byla doba, která by takovéto příručky potřebovala, tedy 90. léta, za druhé pak by bylo nutno předpokládat takové příručky především v koleji Karlově, popřípadě krále Václava.

⁵⁹⁾ Přesnější informace v tomto směru bude možno podat až po dokončení rozboru knihoven v inventářích měšťanských pozůstalostí.

⁶⁰⁾ O Všehrdovi srovnej Vaněček, Mistr Viktorin, dále poněkud skeptičtější pohled Veselého, Všehrd při práci, a ve všehrdovském čísle PHS, roč. 1961; též Boháčkův rozbor: Všehrdovy znalosti římského práva, s. 147—221. To dokládá např. Koldínův překlad Digest do češtiny a obecně vysoká právní kultura měst, v nichž jediný vysokoškolsky vzdělaný člověk byl mnohdy městský písař či správce školy, tedy pražský absolvent. Tuto vysokou právní kulturu lze sledovat dobře v pozdější době např. v polárních apelačním soudu. (Tuto informaci mi laskavě poskytl doc. dr. K. Malý, CSc.) E. Ott, O osudech právních studií při universitě Karlo-Ferdinandově, Právník 1887, ovšem studium práv na univerzitě v jagellonské době vůbec neuvažuje.

⁵⁴⁾ Vývoj zpracování těchto témat u Krofty, O bratrském dějepisectví, Praha 1946.

⁵⁵⁾ Srovnej V. Vaněček, Mistr Viktorin Cornelius ze Všehrd a další vývoj českého právníctví, Rozpravy ČSAV 1960, s. 44.

⁵⁶⁾ Obsah řeči u Tomka, Život M. Jana Paška z Vratu, ČČM XVIII. 1844, s. 29n.

nocenou Prahu, to vše má velmi blízko k machiavelsky konstruovaným politickým podnikům renezančních italských komun.

Novým prvkem v politice byly již samy osoby vůdčích představitelů měšťanstva. Pašek, Hlavsa i někteří další byli lidé bez urozenosti, bez opor rodinných vazeb a majetků, ovšem též bez iluzí a předsudků.

Tito lidé vystoupili z nejhudších poměrů na místa politických vůdců díky své inteligenci, aktivitě, vzdělání a fantazii, také však díky bezohlednosti, zbavení morálky a náboženství jejich mýtu a odkrytí mocenských struktur společnosti za nimi. Jejich vzestup umožnila pochopitelně též rozsáhlá demokratizace pohusitského období, která skýtala více životních šancí zvláště v době proměny a uvolnění struktur společnosti koncem 15. století.⁶¹⁾

Zvláště čistým příkladem takového „nového muže“, který se s náležitým rozmyslem a energií chopil své životní šance, je M. Jan Pašek z Vratu. Líčit podrobně jeho životopis a kariéru nemá smysl, neboť dodnes nevíme o něm o mnoho více, než co do jeho životopisu vtělil roku 1844 Tomek. Povšimnu si proto jen některých momentů, které pokládám za významné obecněji.

Základem Paškovy politické kariéry bylo univerzitní vzdělání. A zde je též nutno hledat mnohé základní prvky jeho vzestupu. Tak například misterství dosáhl Pašek u M. Jakuba ze Stříbra, muže s dobrými vztahy ke skupině neutrakvistických humanistů, ke kruhu Konráda Celtise a později snad i Jeronyma Balba, především však ke staroměstské radě a do jisté míry i ke královskému dvoru. S pomocí těchto sil získal M. Jakub proti vůli většiny konzistoře i univerzity úřad administrátora, hlavy utrakvistické církve. Tento schopný, bezohledný, nábožensky a myšlenkově nefosilní mistr, který provedl v konzistoři řadu personálních změn, byl tedy Paškovým učitelem a snad to byl právě on, kdo ho uvedl do okruhu staroměstské rady. Podivuhodná shoda okolností je i v tom, že Pašek přechází s univerzity do staroměstské kanceláře právě těsně po smrti M. Jakuba, tedy v okamžiku, kdy se do čela konzistoře i univerzity dostali mistři jako Pavel ze Žatce nebo Koranda.

Asi třicetiletý M. Pašek stává se ihned po svém příchodu staroměstským kancléřem a ihned začíná též budovat svoji velkou politickou koncepci mocenského vzestupu městského stavu se sjednocenou Prahou v čele (a perspektivně se sebou samým v čele této Prahy). Již na univerzitě disputovali právě Paškovi bakaláři these s obsahem velmi aktuálním, aktuálně a bez historizujících omezení pojal i oni nyní svoji politiku.

Od počátku se postavil do středu snah o sblížení utrakvismu s církví římskou (a na druhé straně jako schopný vyjednaváč působil co zástupce univerzity, konzistoře i měšťanů při jednáních s Jednotou bratrskou), neboť odstranění omezení

⁶¹⁾ Srovnej především J. Petrář, Skladba pohusitské aristokracie v Čechách, AUC, phil. hist. 1976/1, s. 9–80.

plynoucích z náboženské nevraživosti a odlišnosti a návrat na univerzálně křesťanské evropské fórum chápal jako základnu širší politiky měst, aby byla schopna být partnerem katolické části panstva a králi. To byla též podmínka pozvednutí a širšího využití univerzity jako ideové základny městského stavu. Tato snaha o využití univerzity pro městskou politiku vedla Paška i k soustavným pokusům o reformu a ovládnutí univerzity a s ní i konzistoře. Vzhledem ke staroutrakvistické omezenosti vůdčích postav obou institucí zdařily se však tyto plány jen z malé části a příliš pozdě.

Nejde však jen o výsledek Paškovy politiky, jde o ni samu. Široká a pružná koncepce mnohostranné spolupráce a partnerství, rozšíření politické platformy akcí a aktivizace městské politiky v nelehké době po vydání Vladislavského zemského zřízení, to je základ vývoje vedoucího k pozitivnímu kompromisu roku 1517 a následujícímu vzestupu spojené Paškovy Prahy. Je to výsledek dlouhodobého politického plánování, politické předvídavosti, kalkulace s velkým množstvím prvků a využití nových mocenských zdrojů a opor. To jsou prvky moderní politiky.

Věnoval-li jsem zde pozornost Paškovi, neznamená to, že je možno podceňovat jeho spolupracovníky nebo protivníky. Zvláště Hlavsa byl Paškovi v mnohém velmi blízký. A právě existence řady takových městských a nebo zvláště o něco později i královských politiků, pražských absolventů a mistrů, to je důkazem o tom, že novodobé právnícké a politické myšlení našlo v prostředí svázaném s univerzitou své místo.

Hovořil-li jsem o změnách, je nutno určit je i časově. Přípravnou fází bych položil do 90. let 15. stol., kdy „noví lidé“ dokončovali své vzdělání a přicházeli do míst, kde mohli pak rozvinout svoji aktivitu. Vlastní výměna generací proběhla do začátku druhé dekády 16. stol. Do prvního desetiletí nového století je třeba datovat i výměnu generací na univerzitě (s výjimkou regresi okolo r. 1510), sem položil nástup nové bojovné generace do čela městských rad i Palacký. Počátek 16. století je i počátkem největšího rozkvětu literárního humanismu u nás. A zároveň je to doba prudkého rozšíření knihtisku, jedné z nejvýznamnějších novot.

VI.

Vztah univerzity a konzistoře pod obojí byl od doby Jiřího z Poděbrad velice úzký. Konzistoř se vždy snažila univerzitu ovládnout. Obě instituce v mnoha ohledech takřka splyvaly. V čele konzistoře stál od dob Rokycanových jeden z univerzitních mistrů, v roce 1478 byla účast čtyř mistrů v konzistoři potvrzena i svatovavříneckým sněmem strany pod obojí. Potvrzen byl i další velmi důležitý pasus, totiž že administrátorem, hlavou utrakvistické církve, bude jeden z těchto čtyř mistrů.⁶²⁾

⁶²⁾ Zpráva o sněmu a jeho průběhu od M. Pavla Žateckého in: Liber decanorum, s. 138. Srovnej též stručné dějiny UK, s. 80.

Až v roce 1523 byl učiněn pokus jmenovat administrátory čtyři, přičemž všichni nemuseli být mistry. Ani to se však trvaleji nezdařilo. V době jagellonské byli administrátory mistři Václav Koranda, Jakub ze Stříbra, Pavel ze Žatce, Matěj Korambus (zvolený sice co pouhý bakalář, do roka však složil misterské zkoušky) a Václav Šišmánek. Personální spojení obou institucí bylo posilováno i tím, že administrátoři byli voleni za rektory, svrchované představitele univerzity pro veřejnost, nepoměrně častěji než ostatní mistři.⁶³⁾

Vedení utrakvistické církve se vymykal z rukou mistrů pouze v nedlouhých obdobích, kdy v zemi hostoval biskup Agostino Sanktuarijský a později Filip Sidonský. I tehdy zůstávala mistrům však většina faktického vedení církve a projevovala se vždy snaha omezit vliv biskupa na oblast církevní správy a ponechat mu pouze svěcení a funkci reprezentační.⁶⁴⁾

Dlouhodobé spojení univerzity a konzistoře skýtalo učení jistě řadu výhod, je však otázkou, zda negativní rysy ve výslednici nepřevažovaly.

Jak již řečeno, vztah obou institucí byl velmi úzký. Řada mistrů v konzistoři zasedala, konzistoř sama sídlila v Karolinu, zde byla její kancelář, knihy, zde se držela její sezení. Karolinum jako budova reprezentující obě instituce stávalo se spolu s Týnem jejich společným symbolem i jako místo konání utrakvistických sjezdů. Takovéto pevné spojení obou institucí nepochybně zvěšovalo v utrakvistické oblasti jejich váhu a význam. Zvláště v dobách, kdy v čele stáli silně intolerantní mistři, zahrazovalo to však do Karolina cestu lidem z oblastí utrakvisticky méně vyhraněných, českým bratřím a vůbec všem, jimž vypjatý utrakvismus nebyl přijatelný.

Překážkou pro jinověrce byla především každoročně povinně opakovaná přísaha na kompakтата, zavedená již králem Jiřím.⁶⁵⁾ Nepříjemný byl i dohled konzistoře nad soukromím studentů a nucená účast na utrakvistických církevních podnicích. Přesto je však nutno říci, že na univerzitě vystudovala řada významných členů Jednoty bratrské (např. br. Lukáš, Jan Černý) a někteří z mistrů se přes dlouholeté kolegiátství dokázali se staroutrakvismem nekonformovat. Za příklad poslouží přítel Filipa Sidonského a později tolerantní luterán M. Martin z Počátek. Jednotě bratrské byl zase blízký M. Václav Šud z Litomyšle.

Univerzita splývala s konzistoří i jako monopolní uchovatel znalostí nepsané utrakvistické liturgie a teologie, jakož otázek víry vůbec. Byli tu připravování a přezkušování utrakvistických svěcenců odesílání potom k vysvěcení. Z pozdější doby je dokonce doloženo, že přezkoušení studenti získávali od univerzity o svých teologických kvalitách svědečné listy.

Jako nejvyšší arbiter v otázkách utrakvistického pravověří neomezovala se univerzita pochopitelně pouze na disputace s Jednotou bratrskou a na odhalování

heretiků jiných vyznání v zemi a na nabádání vrchností k jejich likvidaci.⁶⁶⁾ Konzistoriáni bděli pochopitelně i nad výukou a názory mladších či světštější zaměřených kolegů, nad tématy a průběhem disputací apod. O to více je nutno oceňovat vše, co tento úzce konfesijní rámec překračovalo. Tento církevní dozor podvazoval zejména studium práva, neboť výuka založená tradičně především na studiu práva římskokanonského byla za těchto podmínek takřka vyloučena. Staroutrakvistická tradice omezovala však i studia práva římského a práci s mnoha klasickými texty vůbec.

Lpění mistrů konzistoriánů na tradici staroutrakvismu komplikovalo též snahy o reformu učení. Toto téma nemá dosud monografické zpracování, je zde však přece nutno zmínit alespoň základní rysy této problematiky.⁶⁷⁾

Univerzitní výuka procházela na přelomu 15. a 16. stol. krizí v celé střední a do jisté míry i ostatní Evropě. V souvislosti s přestavbou společenských struktur měnila se i funkce univerzit. Z korporací vychovávajících především masu kněžstva a specialisty pro potřeby církevní hierarchie a jen v menší míře i úředníky panovnických dvorů měly se univerzity změnit v místa vzdělání kádry praktických právníků, správních úředníků a politiků, konfesijní otázky byly pronikány politickými aktualizacemi a s rozpadem římskokatolické vzdělávací jednoty bylo též nutno hledat nové mocenskopolitické zázemí. Mocenskou ochranu poskytl univerzitám světský vládci jim tak či onak nejbližší. Tato proměna trvala až do poloviny 16. stol. a po někdy dost drastických proměnách a přerušení tradiční kontinuity vyšly z ní specializované univerzity opírající se ve většině Evropy o zeměpána (zvláště luterské univerzity), ve Švýcarsku a Itálii pak též o městské komuny.

Takovouto krizí plynoucí z nutnosti změny společenské orientace prošlo i pražské učení. Příznivým podnětem pro reformu nebyla jen změna politické situace po r. 1500 a příchod nové generace mistrů, základní otřes narušivší čtvrtstoletí již konzervovaný stav bylo prosazení M. Jakuba ze Stříbra na místo administrátora. Již sám fakt pomnutí univerzitních a konzistoriálních výsad na svobodnou volbu administrátora a celý postoj krále i staroměstské rady k věci hlásil, že doby univerzity a konzistoře jako samostatné síly z dob Rokycanových dávno pomínu-ly a absolutní postoj musí nahradit pružnější politika hledající mocenské opory. A nezůstalo jen při nucené volbě samé. Nový administrátor změnil personální obsazení konzistoře a do jisté míry omezil i její vypjatě kališnický postoj.⁶⁸⁾ Ačkoliv M. Jakub zemřel již roku 1499 a poměry se po jeho smrti rychle vracely

⁶⁶⁾ Např. v letech 1503 a 1504. Palacký, Dějiny, 1878 V/2, s. 68n.

⁶⁷⁾ Stručné dějiny UK reformu na s. 81. pouze zmiňují jako nezdařenou vinou „konservativní části sboru“. Obdobně soudí i Winter v Dějích, s. 29. Největší pozornost věnoval reformě Tomek v Geschichte, s. 151n.

⁶⁸⁾ Winter v Dějích, s. 25. se o M. Jakubovi pouze zmiňuje, jediný, kdo mu věnoval pozornost, byť i nelichotivou, byl Truhlář, Humanismus, s. 41–50.

⁶³⁾ Srovnej seznam rektorů u Wintera, O životě, s. 570n.

⁶⁴⁾ Srovnej případ Filipa Sidonského, Palacký, Dějiny 1878 V/2, s. 95n.

⁶⁵⁾ Roku 1462, Stručné dějiny UK, s. 78.

ke starému, přece byl na počátku 16. stol. vliv konzistoře na univerzitu poněkud uvolněn a situace před opětovnou konsolidací se zdála být příznivá reformě.

Reorganizaci univerzity v ústav pod vlivem zeměpána znemožňovalo stavovské omezení zeměpanské moci a zejména to, že král byl jiného náboženství, než jaké vládlo na univerzitě. Král dlel trvale mimo zemi a univerzita orientovaná tradičně na měšťanstvo jeho náznakům a snahám o podporu příliš nevěřila. Mistři si tyto náznaky vykládali jako pouhé taktizování, spojené spíše se snahou o převedení k náboženství pod jednu. Pravdou je, že král nebyl v té věci příliš aktivní, byla to spíše záležitost českých členů jeho kanceláře. Návrhy univerzity, že na ní umístí svého syna, by za stávajících poměrů nemohl král beztak myslet vážně.

Druhou možností byla reforma opřená o města, konkrétně o Staré Město pražské. V jeho kanceláři i radách zasedala řada absolventů, mistrů i dosud kolegiátů univerzitních kolejí, kteří o reformu projevovali zájem, zvláště pokud si uvědomovali možný vzrůst ideologického významu učení. Staré Město bylo v jagellonské době v podstatě jedinou skutečnou oporou univerzity a odtud též většina snah o univerzitní reformu pocházela.

Tyto snahy sledovaly ovšem i staroměstské cíle a ty byly začasť odlišné od cílů konzistorního kněžstva. A právě staří mistři konzistoriáni pokusy o univerzitní reformu, spojené nesporně se zvýšením vlivu města na univerzitní politiku, pohřbili.⁶⁹⁾ Obava ze zásahů staroměstské rady do univerzitních záležitostí nebyla však jedinou a hlavní překážkou reformy. Hroznější se starým mistrům jevila perspektiva ztráty církevního monopolu, možnost ba nutnost omezení konfesijní vypjatosti učení.

Staroměstská Paškova kancelář byla přece místem velkého usilování o návrat utrakvismu do lůna církve a takový ústup od náboženské výlučnosti byl jako jedna z podmínek zdaru reformy patrně i chápán. Mařil-li tedy Koranda jednání o reformy poukazy na to, že „v tom víra“, byl si vědom, že zrovnoprávnění konfesí na univerzitě a odstranění konzistorního dohledu chápali jako základní podmínku reformy a obnovy velikosti a významu univerzity jak katoličtí humanisté typu Bohuslava Hasištejnského, tak utrakvističtí staroměstští politikové představovaní Paškem i někteří mladí, o nová studia se zajímající mistři kolegiátů. Jejich nejznámější představitel — M. Václav Písecký měl přece pomalu lepší vztah k neutrakvistickým či nadkonfesijním humanistům, jako byl Jan Šlechta ze Všehrd či Řehoř z Jelení, než ke svým souvěrcům.⁷⁰⁾

Nutnost uvolnit spojení s konzistoří, omezit utrakvistickou výlučnost a podří-

⁶⁹⁾ Podrobná líčení průběhu jednání, jak je nalezneme u Palackého nebo u Wintra v Dějích, s. 29. nejsou však zcela průkazná, protože se opírají především o Hájka. Od něj pochází i zpráva o ochotě krále Vladislava dát syna k vychování na univerzitu. Srovnej Palacký, Dějiny, 1878 V/2, s. 196.

⁷⁰⁾ Srovnej J. Martínek, Vztahy předních latinsky píšících humanistů v Čechách k pražské univerzitě, AUC—HUCP XIV./1—2. 1974, s. 8.

dit se v mnohém zájmu měst, to byly hlavní důvody, pro které mistři konzistoriáni reformu blokovali. A právě v letech 1509—1512, v době vyvrcholení jednání o reformu univerzity dosáhli krátkodobě mistři konzistoriáni a konzervativci i početní převahy. Několik mladých mistrů totiž kolem r. 1506 s univerzity odešlo, r. 1509 odcestoval M. Písecký do Itálie a koncem jednání o reformu zemřel jeho přítel M. Michal ze Stráže. Z lidí reformu na univerzitě podporujících zůstal tak jen M. Vavřinec z Třeboně, nová vlna mladých mistrů nastoupila až po ztroskotání reformních jednání.⁷¹⁾

Snahy mladých mistrů změnit univerzitu postupně zaváděním literárních humanistických studií neměly naději na úspěch a končily rezignací nebo odchodem. Podstata celé záležitosti byla mocenskopolitická a tam, kde se střetaly zájmy konzistoře, staroměstské rady, krále a katolické strany vůbec, tam snaha o reformu cestou změny obsahu malá částí výuky neměla naději na úspěch.

Nakonec univerzita svou nezávislost a konfesijní svrchovanost stejně neobhájila. Jakmile se Paškova, respektive Hlavsova, diktatura zmocnila konzistoře, podřídila si i univerzitu. V době mocenských bojů nešlo však již o reformu, ale o pouhé ovládnutí univerzity. Zásahy do univerzitního organismu působily již jen další rozvrat.

A zde jsme opět u záporného působení konzistoře na univerzitu. Připoutání učení k církvi a prioritá zájmů konzistoře znemožnila reformu univerzity v době, kdy její úroveň nebyla horší než úroveň ostatních středoevropských univerzit a kdy důsledná reforma spojená s otevřením univerzity jinověrcům posunula by ji opět na čelné místo v Evropě. Ze stejných důvodů nemohla univerzita čerpat ani ze zájmového spojení s městským stavem,⁷²⁾ z jeho rozvoje a politiky, nemohla využít možností poskytovaných jí Starým Městem a později spojenou Prahou. A nemohla ani jim poskytnout v plné míře to, co od ní tyto měšťanské síly potřebovaly.

Dalším záparem těsného spojení obou institucí bylo i přenášení všech obtíží, otřesů a sporů z konzistoře na univerzitu. Zvláště zápas starokališnického a luteránského křídla počátkem dvacátých let měl pro univerzitu velmi neblahé důsledky.

Na druhé straně je nutno uznat, že spojení s konzistoří neslo s sebou i některé klady rázu hospodářského. Jak jsem již v části o univerzitním hospodářství naznačil, je pravděpodobné, že mistři konzistoriáni získávali z konzistorní kanceláře nějaké příjmy, vazba na konzistoř umožňovala univerzitě obsazovat jejími mistry řadu výhodných míst na pražských farách. Řada mistrů volila takovéto řešení jako zajištění pro dobu stáří. Konzistoř zprostředkovávala patrně i práva

⁷¹⁾ Srovnej s. 151. této práce.

⁷²⁾ Toto spojení ještě upevňovala univerzitní správa partikulárních městských škol.

univerzity ke klášteru na Slovanech,⁷⁵⁾ kam též několik mistrů s univerzity přišlo, především jako opati.

Zvážíme-li tedy všechna pro i proti, je snad oprávněný soud, že v té podobě, v jaké spojení univerzity a konzistoře existovalo, totiž za stavu, kdy mistři, kteří přijali svěcení, chápali univerzitu většinou spíše jako prostředek provozování politiky utrakvismu a kteří podřizovali potřeby univerzity i svým konzistorním kariérám bez ohledu na důsledky pro učení, bylo spojení univerzity s konzistoří jevem výrazně negativním. Hospodářské ani prestižní výhody nemohly tyto zápory převážit. Nebyly totiž nikterak velké a reformy založené na potlačení utrakvistické výlučnosti, na spolupráci s městy a na pružné politice ve vztahu ke králi a šlechtě slibovaly daleko více. V tomto směru bylo tedy dědictví pohusitského kališnictví dědictvím neblahým.

Ať hovoříme o vztahu univerzity a konzistoře, o humanismu, univerzitní reformě, hospodářství či o osudech jednotlivých profesorů, takřka nikdy se nevyhneme úvahám o vztahu univerzity a měst, především však univerzity a staroměstské rady.

Soustavný zájem Starého Města o univerzitu, o získání vlivu na její zaměření a politiku, snahy o zmírnění jejího tuhého kališnictví a posléze pokusy o reformu, to vše je v počátcích datovatelné již do poloviny devadesátých let 15. století. Záhy pak začíná řada mistrů přecházet do staroměstských úřadů, ve staroměstské kanceláři působí někteří mistři dokonce již v době svého kolegiátství. M. Candidus dokonce v období, kdy zastával úřad rektorský. Vztah univerzity k pražským městům upevňovalo i to, že mezi měšťany byla řada bývalých kolegiátů, absolventů univerzity a též příbuzných mistrů.

Od devadesátých let se na univerzitě vytvořila skupina staroměstsky orientovaných mistrů, působili jako jakási protiváha křídla konzistorního a jednala někdy i v přímém rozporu s jeho vůlí (tak např. Candidova poselství ke králi).⁷⁴⁾

Kontakt se staroměstskou radou přinášel univerzitě nejen pozitiva hospodářská v podobě odkazů a darů jednotlivých měšťanů, bylo to i zastání univerzity na soudech a podpora univerzitních žádostí ku králi. Staré Město bylo však též platformou styku s katolickým či indiferentním, církví pod jednou bližším prostředím. Ve staroměstském prostředí je možno hledat též kořeny kontaktů ke králov-

⁷⁵⁾ Vztah kláštera na Slovanech a univerzity je dosti ojedinělý. Není mi alespoň známo, že by některá univerzita měla ke kterému klášteru taková práva, jak tomu bylo v Praze, kde rektor potvrzoval klášteru opata, který zas převážně byl někdejší mistr kolegiát (např. M. Jiří Sovka r. 1507). V tom se patrně projevovalo spojení univerzity s konzistoří, přičemž právo náležící konzistoři přicházelo personální cestou na univerzitu.

⁷⁴⁾ Např. r. 1515 již jako staroměstský kancléř podporuje Candidus žádost ku králi, prosazenou M. Václavem Sudem z Litomyšle proti vůli některých mistrů, o vynětí příslušníků univerzity z moci jejich bývalých vrchností. Srovnej Tomek, Dějepis města Prahy IX, s. 242.

skému dvoru a kanceláři, tedy nejen cestu mistrů do dvorských služeb, ale i zprostředkování kontaktů s českým latinizujícím humanismem.⁷⁵⁾

Česká města, zvláště královská, byla baštou utrakvismu a univerzita vystupovala jako jejich partner a do jisté míry i představitel městské vzdělanosti, když v různých sněmy ustanovených komisích tvořili většinu zástupců měšťanů bývalí mistři a dosavadní kolegiáti. Při slavnostních aktech, kdy vystupovala univerzita jako samostatná korporace, nevystupovali tito bývalí kolegiáti ovšem v jejich řadách, ale vždy jako představitelé měst.⁷⁶⁾

Dobrý vztah univerzity k pražským městům potvrdily již události roku 1483, kdy se univerzita a ovšem i konzistoř plně postavila za vzbouřené měšťany a působila jako zprostředkovatel mezi novou staroměstskou radou a králem i celou zemí.⁷⁷⁾ Na stranu měst se univerzita postavila i po vyhlášení Vladislavského zemského zřízení.⁷⁸⁾ Publicitu kritiky především autora nového zřízení zajišťovaly hlavně kazatelny univerzitními mistry spravovaných far.

Podpora univerzity se projevila i při dlouhých jednáních o spojení pražských měst. Jednání probíhala v Karolinu, které tvořilo jakousi neutrální půdu mezi stranami.⁷⁹⁾

U funkce Karolina jako místa politických jednání bych se rád poněkud pozdržel. V literatuře bývá Karolinum často označováno za místo konání mnohých „sněmů a sjezdů“.⁸⁰⁾ Zde je nutno upozornit, že v Karolinu v době jagellonské, ale patrně ani kdy předtím ani potom až do bělohorského povstání nikdy řádný, tedy králem nebo minulým sněmem vypsáný, řádně sezvaný a všechny náležitosti mající sněm nezasedal.⁸¹⁾ Karolinum bylo pouze místem sjezdů strany kališnické, městských jednání a občas sněmů opozičních proti vládnoucímu panovníku. Za Jagellonců padají v úvahu především dvě eventuality.

Nikde dosud nebyla věnována pozornost otázce, proč se Karolinum půdou těchto jednání stávalo. Byla přece v Praze místa alespoň stejně vhodná. Tak pro jednání utrakvistů byl ideální např. Týn, který poskytoval větší prostoru než Karolinum, kde se některé silně navštívené sjezdy nemohly vejít ani na nádvoří. Místem vhodným pro jednání městská mohly být kupříkladu obě radnice.

Myslím, že mimo prostředí adekvátní významu jednání (Karolinum bylo do-

⁷⁵⁾ Zprostředkovatelem těchto kontaktů na královském dvoře byl především Jan Šlechta ze Všehrd.

⁷⁶⁾ Především při vítání krále či biskupa po příchodu do země.

⁷⁷⁾ Srovnej Vojtíšek, Karolinum, s. 97.

⁷⁸⁾ Srovnej zápis M. Jiřího Chrudimského v Liber decanorum, s. 193.

⁷⁹⁾ Historie jednání o spojení měst u Tomka, Život M. Jana Paška, s. 17–53., nověji též Tomek, Dějepis města Prahy, s. 449nn.

⁸⁰⁾ Např. u Petráň — Petráňová, Památník Karlovy university, s. 25.

⁸¹⁾ Srovnej J. Pelant, České zemské sněmy v letech 1471–1500, dipl. práce FF UK 1960, zvláště s. 35n.

sud výstavný, zdobený a celkem udržovaný palác) bylo univerzitní prostředí jakousi neutrální půdou.

Při sjezdech utrakvistické strany, jaké známe např. z let 1478, 1510, 1511, 1518, 1523, 1524 to bylo prostředí, které nebylo svým charakterem vysloveně městské, jako by byla např. staroměstská radnice a bylo to tedy prostředí pro šlechtu přijatelnější. Pro měšťany mělo význam, že jednání probíhalo uvnitř staroměstských hradeb a znám byl i úzký vztah univerzity ke staroměstské radě. Karolinum bylo sice sídlo konzistoře, ale nebyla to vyloženě církevní, posvěcená půda, jakou byl např. Týn. Bylo to místo mimo bezprostřední moc práva zemského i městského. Tedy neutrální prostředí svázané navíc s tradicí Husa a Jeronýma a zároveň to vlastně kdysi byla zeměpanská donace, nad níž, jako nad celou univerzitou měl držet ochranou ruku zemský patron svatý Václav.

Při jednání o spojení pražských měst byl to zas neutrální prostor vyňatý z městského práva a nepatřící formálně k žádné z jednajících stran a přitom to bylo místo tradičně přátelské městským zájmům.

Takováto funkce místa vhodného a užívaného pro významná jednání a sjezdy jistě význam univerzity v očích současníků též zvyšovala.

Ačkoliv byly odmítnuty snahy o zvýšení staroměstského vlivu na univerzitě pomocí reforem, přece zůstával až do počátku Paškovy diktatury vztah univerzity a města dobrý. K prvnímu konfliktu nedošlo však s Paškem, nýbrž s Hlavsou v době dočasného vítězství jeho strany nad Paškem. Počátkem sporu bylo dosazení luteránského kazatele Martina Hánka do Betléma, kterýmž krokem porušila staroměstská rada univerzitní privilegia. Protiluteránsky a propaškovsky orientovaná univerzita protestovala ústy děkana M. Ježíška. Když odpor proti luteránství na univerzitě dále zesiloval, přikročila staroměstská Hlavsova rada k bezprecedentnímu zákroku. Zvolila ze sebe tzv. „directores saeculares“, tedy sbor světských ředitelů, kteří zásahem do univerzitní samosprávy zbavili M. Ježíška děkanství a posléze ho donutili k dočasnému odchodu s univerzity.⁸²⁾ Současně byly provedeny personální změny i v konzistoři.

Druhý zásah do univerzitní samosprávy byl již dílem Paškovým v době konfliktu jeho diktatury s nově zvoleným Ferdinandem I. Tehdy se univerzita přiklonila ku králi, který ač katolík zdál se být zastáncem pořádku v zemi. V té době se Pašek pokusil podříditi si univerzitu po způsobu Hlavsově, na místo rektora dosadil svého správce konzistoře M. Caheru a opozičního M. Medka čekalo staroměstské vězení.⁸³⁾

Přes tento neslavný závěr spolupráce univerzity s Prahou, který se však částečně vymyká z námi sledovaného období, je možno charakterizovat pro dobu jagel-

⁸²⁾ Srovnej Stručně dějiny UK, s. 81n. Zde však poněkud překvapí takřka kladná prezentace tohoto činu.

⁸³⁾ Srovnej Liber decanorum, s. 286.

lonskou vztah univerzity a měst jako vysoce pozitivní,⁸⁴⁾ jako jedinou reálnou oporu reformy učení a jeho dalšího rozvoje.

Skutečnost, že městská orientace na univerzitě nakonec nepřevládla a v konfrontaci let 1500—1526 zvítězilo na univerzitě konzistorní křídlo, je, byť i s jistou nadsázkou, možno označit za jev tragický nejen pro univerzitu, ale i pro městský stav a šire snad pro celé království.

VII.

Chceme-li zhodnotit význam jagellonského období pro další vývoj univerzity a význam univerzity pro české království té doby, musíme konstatovat, že ačkoliv univerzita nedokázala překonat četná tradiční omezení, reformovat se a využít všech možností, které jí poskytovala především spolupráce s městským stavem, hrála přece v sledovaném období roli centra vzdělanosti, kultury a ideologie kališnických a do jisté míry celých česky mluvících Čech. Univerzita byla místem vzdělání většiny čelných městských a později i královských politiků nešlechtického původu.

Přes výraznou stagnaci ba regres sedmdesátých a osmdesátých let pozvedla univerzita od počátku nového století svoji úroveň takovým způsobem, že první dvacetiletí 16. stol. je dobou jejího největšího rozkvětu mezi časy mezinárodní univerzity padesátých a šedesátých let 15. století a obdobím vzestupu úrovně a prestiže vysokého učení za Bacháčka.

Pražská univerzita, po celé 16. stol. v podstatě jediné kulturní a ideové centrum země, položila právě v době jagellonské základ tradici dobré měšťanské vzdělanosti, vysoké městské právní kultuře, dobré úrovni městského školství a z valné části i utrakvistické kultuře. V tomto období se univerzita do jisté míry vnitřně zkonsolidovala, uvolnila příliš těsné spojení s konzistoří pod obojí a hospodářsky se upevnila do té míry, že byla schopna přežít jak bouřlivá dvacátá léta, tak i všechny další obtíže až do konce století.

Že se univerzita nereformovala, nebylo vinou jen jí samé a není možno z toho výhradně vinit ani její měšťanské spojence a příznivce. Dědictví husitství a komplikovaného pohusitského vývoje bylo příliš závažné, než aby bylo možno se s ním vyrovnat v necelém dvacetiletí mezi nástupem generace českého politického hu-

⁸⁴⁾ Zde se notně rozcházejí s míněním Šmahela a Truce ve Stručných dějinách UK, s. 81., kde píší: „Vcelku tedy patronace staroměstské rady přinesla malé výsledky, nepočítáme-li vypálenou kolejní ves Michli, kterou r. 1508 devastoval největší škůdce pražanů Jiří Kopidlanský.“ V čem vidím positiva spolupráce se Starým Městem viz výše v textu, především však znovu zdůrazňuji roli protiváhy konzistoře, kterou staroměstská rada na univerzitě hrála. Ostatně, proč by Kopidlanský Michli ničil, kdyby se mu jevila univerzita jako někdo, kdo s městy a s Prahou zvláště nic společného nemá. S univerzitou přece žádný speciální konflikt neměl. Je ovšem též možné a pravděpodobné, že Michle, kterou ostatně univerzita nedržela celou, nebyla vypálena úmyslně jako zboží univerzitní, že se Kopidlanský prostě spletl nebo byl jednou příliš velkorysý. To je ovšem těžko dávat za vinu staroměstské radě.

manismu a počátkem luteránské reformace, která podlomila jednotu městské fronty.

Nástup Ferdinanda I. na český trůn po moháčské katastrofě byl pak počátkem likvidace městského stavu jako síly nejen politické. A univerzita spojená životně s městy sdílela i jejich osud.

JIRI PEŠEK

Einige Fragen der Geschichte der Prager Universität in der jagellonischen Periode (1471—1526)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Regierungszeit der jagellonischen Dynastie in Böhmen wird zuerst durch die Periode der Überwindung der Folgen des Verlassens der toleranteren Zusammenarbeit beider Hauptkonfessionen im Lande und die Entstehung einer absoluten Kontrolle des utraquistischen Konsistoriums über das gesamte nichtkatholische Leben des Landes, seit dem Ende der neunziger Jahre des 15. Jahrhunderts dann im Gegenteil durch die Periode eines grossen vielseitigen Aufschwungs des böhmischen Humanismus gekennzeichnet. Besonders die ersten zwei Jahrzehnte des 16. Jahrhunderts sind auch an der Universität die Zeit eines grossen Aufstieges.

Der Autor konzentrierte sich zuerst auf die Feststellung des Gebietes, welches unter dem Einfluss der Prager Universität stand. Da die Universitätsmatrikel schon seit dem 17. Jahrhundert verschollen ist, wurde als Grundquelle das Dekanenbuch der philosophischen Fakultät benutzt, welches Angaben über die örtliche Herkunft der Prager Bakkalaurei beinhaltet. In Hinsicht auf die ausgesprochen utraquistische Universität und ihre enge Verbindung mit dem utraquistischen Konsistorium war es möglich das so bestimmte Gebiet mit Hilfe seines Negativs, d. h. des Gebietes mit alter Konfession genauer abzugrenzen. Als Quelle dienten hier die Akten des Oberkonsistoriums, welche heute im Domsarchiv (kapitulní archiv) aufbewahrt werden. Und endlich wurde dieses Gebiet enger abgegrenzt durch eine Verfolgung der Orte, aus welchen in den Jahren 1501 bis 1525 Studenten an Universitäten im Ausland abgingen.

Eine weitere Frage bildete die Entwicklung der Frequenz der Prager Universität in dieser Periode. Der Autor ging hier aus der Zahl der Bakkalaureate hervor, wobei ihm wiederum das Dekanenbuch als Quelle diente. Es konnte festgestellt werden, dass die Jahre 1476 bis 1500 eine Periode der ausgesprochenen Stagnation darstellen und zwar nicht nur im Vergleich zum vorherigen Jahrhundertviertel, sondern auch zu den nachfolgenden fünf und zwanzig Jahren. Mit Hilfe einer Reihe zeitlich aufeinanderfolgenden Karten wurde diese Entwicklung auch geographisch bestätigt.

Der folgende Teil des Artikels wurde einer Untersuchung der Zahl, der fachlichen und politischen Einstellung der Universitätsmeister, ihrem Alter und den Gründen ihres Abgangs von der Universität gewidmet. Der Autor konnte feststellen, dass die auf das Konsistorium orientierten Meister eine bedeutende Gruppe bildeten, die zweite Gruppe bestand vor allem aus Meistern die mit dem Stadtrat der Prager Altstadt zusammenarbeiteten. Bis zum Jahrhundertende hatten die Meister — Konsistorianer, später (mit Ausnahme der Jahre um 1509) die auf eine Zusammenarbeit mit den Städten orientierten Meister ein Übergewicht. Das Durchschnittsalter der Meister stieg bis zum Ende des 15. Jahrhunderts an. Nach dem Jahre 1500, wieder mit Ausnahme der Jahre um 1509, nahm es schnell ab. Bis zum Ende der ersten Dekade des 16. Jahrhunderts war aber der Ein-

fluss der alten Meister — Konsistorianer noch stark. In dieser Tatsache und auch in den wenigen Möglichkeiten die individuellen wirtschaftlichen und politischen Fähigkeiten zur Geltung zu bringen, sieht der Autor die Hauptgründe für den Abgang einer Reihe jüngerer Meister von der Universität.

Im weiteren Teil der Arbeit verfolgt der Autor die wirtschaftliche Stellung der Universität in der jagellonischen Periode und spricht die Ansicht aus, dass sie grundsätzlich besser war, als in älteren Arbeiten angenommen wurde.

In der Abhandlung über den Antritt des böhmischen Humanismus wird die Notwendigkeit betont ihn nicht nur literarisch-philologisch zu verstehen, sondern auch seine Äusserungen auf dem Gebiet der Ideologie, des Rechts und der praktischen Politik zu verfolgen. Diese These wurde vom Autoren am Beispiel des Meisters Jan Pašek z Vraou dokumentiert. Den Antritt des Humanismus in Böhmen datiert der Autor annähernd um das Jahr 1500.

Im letzten Teil der Arbeit wurden die Beziehungen der Universität zu den Städten und zum utraquistischen Konsistorium verfolgt. Der Autor kam zur Schlussfolgerung, dass die materiellen und Prestigevorteile der engen Verbindung mit dem Konsistorium die negativen Auswirkungen, vor Allem die Unterstellung der Universität der Politik des Konsistoriums, seinem Konservatismus, die Abgeschlossenheit gegen Andersgläubige und die Übertragung der Streitigkeiten des Konsistoriums auf den Boden der Universität nicht aufwiegen konnten. Eine Lösung konnte nur eine breite Zusammenarbeit mit den Städten bringen, wenn auch die Gefahr drohte, dass ihr Einfluss auf die Universitätspolitik ansteigt. In dieser Hinsicht muss auch der Versuch einer Universitätsreform verstanden werden, der durch die vorübergehende Übermacht der Konsistorianer nicht gelungen ist. Dass die Universität nicht zu einer den Forderungen der Zeit entsprechenden modernen Hochschule reformiert wurde kann nicht nur ihr selbst oder den Städten zur Schuld gegeben werden. Die nicht einfache politische Situation in Böhmen nach der Erlassung der Landesordnung des Königs Wladislaw, der stürmische Antritt der lutherischen Reformation und hauptsächlich das schwerwiegende Erbe der nachhussitischen Entwicklung bildeten zu viele Faktoren die einer erfolgreichen Reform im Wege standen. Trotzdem konnte sich die Universität innerlich konsolidieren, die Verbindung mit dem Konsistorium lockern und die stürmischen zwanziger Jahre überwinden. Sie blieb ein Zentrum der utraquistischen Kultur, Bildung und Ideologie im Böhmen des 16. Jahrhunderts.

R E F E R Ā T Y

Z nových polských prací k dějinám pražské univerzity ve středověku.

Dlouhou dobu byly vnější dějiny jednotlivých univerzitních institucí a sledování jejich členů takřka výlučným tématem univerzitní historiografie. Teprve postupně a pomalu do toho pronikaly i záblesky snah po postižení vnitřního života a zejména myšlenkové úrovně těchto učilišť. Týká-li se to středověkých univerzit obecně, platí to o Praze snad ještě ve větším měřítku. A lze k tomu dodat, že i ty pokusy, které byly činěny o postižení vyučovacího procesu a jeho úrovně, byly dělány zejména na základě různých pramenů druhotných, v nejlepším případě byla východiskem znalost děl jednotlivých autorů resp. některých uzlových událostí. U nás novou cestu nastoupil svými pracemi o pražských kvodlibetech J. Kejř a evidencí rukopisného materiálu vůbec zejména J. Tráška a P. Spunar. K proniknutí do vlastního jádra filozofického myšlení a vlastní univerzitní výuky je však odtud ještě daleko. A tu se nám dostává pevnějších záchytných bodů zejména ze dvou stran.

Je to především polská filozofická medievalistika, která tu má základní význam a jež svými impozantními výsledky zaujímá jedno z čelných míst ve světovém měřítku a to zejména díky tomu, že se tu pracuje soustavně týmově a že vychází důsledně z původního pramenného, tj. kodikologického materiálu, na druhé straně pak studie Fr. Šmahela,

jež se s ní v lecčems stýkají a doplňují. Protože pak následující řádky mají být upozorněním pouze na tři konkrétní práce, není nutno, aby se v úvodu uváděly i další práce, které by si toho v jiných souvislostech nepochybně zasloužily.

Všechny tři práce, o nichž bude řeč, jsou v podstatě rázu soupisového; vycházejí z materiálu v tištěných katalozích již evidovaného, nicméně právě proto, že se obírají specializovaným tématem a jsou poučeny novými postupy kodikologickými, mohly jít hlouběji a upozornit na nová fakta a skutečnosti zejména ve sledování aristotelismu na pražské univerzitě. Jde celkem o dvě práce J. B. Korolce,¹⁾ známého i čtenářům tohoto časopisu a jednu Fr. Šmahela.²⁾

Korolcova knižní publikace po krátkém a zcela informativním úvodu podává soupis všech středověkých aristotelovských komentářů, které jsou evidovány v Truhlářově katalogu někdejší pražské Univerzitní knihovny (nyní Státní knihovny

¹⁾ Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca olim Universitatis Pragensis nunc Státní knihovna ČSR vocata asservantur, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977, str. 142. Druhá práce zní Komentarze do „Etyki Nichomachejskiej“ na uniwersytecie praskim w XIV i XV wieku, Studia Mediewistyczne 17, 1977, str. 123—158.

²⁾ Polonica ausserhalb des „Verzeichnisses der Quellen zum Prager Universalienstreit (1348—1500)“, Studia Mediewistyczne 17, 1977, str. 159—182.

ČSRJ. Výslovně tu podtrhuji tuto skutečnost, protože jinak by z titulu knihy mohl vzniknout dojem, že jde o zpracování celého fondu. Ale není tomu tak. Celé rozsáhlé soubory rukopisů, tamtéž chovaných, jež nemají tištěného katalogu, jsou zcela pomínuty. I když to autoru nechceme vytýkat a zazlívát, přece jen považujeme za důležité říci, že na tuto skutečnost mělo být důrazně upozorněno v úvodu, aby zbytečně nevznikal mylný dojem. A samozřejmě mělo by to vést k tomu, aby — řečeno Gollovými slovy — se toto kulturní barbarství napravilo. Neboť není možno chtít na specialistech, aby pro své potřeby prováděli soustavnou heuristiku ve fondech, které nejsou dostatečně zpřístupněny v základní evidenci.

Ale obraťme pozornost k tomu, co Korolec přináší. Autor tu eviduje na osmdesát rukopisů, částečně celých, částečně jen v úryvcích, které obsahují středověké aristotelovské komentáře. Protože jde ovšem často o komentáře cizí (zejména početně je zastoupen Jan Versor), sleduje Korolec i aspekty kodikologické a jména jednotlivých vlastníků příslušných rukopisů, aby tak byla patrná recepce Aristotela, jeho překladů a komentářů k nim v českém — a tím pak zprostředkovaně i v polském prostředí, jehož závislost na Praze, zejména v počátcích, zdůrazňuje. Vedle někdy obširných incipitů a explicitů se tu setkáváme i s odkazy na podobné rukopisy cizí, čímž se vytváří solidní základ dalšího studia. Vedlo by příliš daleko uvádět, co všechno se Korolcovi podařilo zpřesnit, stejně tak nemá smysl uvádět tu různá drobná i větší přehlednutí. Snad jen možno upozornit, že rkp. III E 19 přichází asi už v majetku knihovny Karlovy koleje v roce 1370, jak ukazuje se značnou pravděpodobností její soupis z doby jen o něco málo mladší (viz výše str. 42).

Práce je dále doprovázena i nutným dalším aparátem, tj. bibliografií, indexem

incipitů, soupisem evidovaných děl, seznamem zmiňovaných pražských mistrů, soupisem jmen vůbec a seznamem rukopisů.

Druhá Korolcova stať podává soupis komentářů Etiky Nichomachovy na pražské univerzitě ve 14. a 15. století. Soupisu je předeslán cenný úvod nejen o vlastní etice, ale zejména se rekonstruuje rozsah jednotlivých aristotelovských čtení na univerzitě, podává se seznam v úvahu přicházejících rukopisů z univerzitní a kapitální pražské knihovny (zdá se, že ostatní jsou zatím vynechány) a vyslovuje se téze, že tu pařížské poměry nebyly vzorem (ale nůvádí se, odkud by to tedy přišlo; či snad by to byl vlastní přínos Prahy?). Po technické stránce je vlastní popis dělán obdobným způsobem jako výše. Dochází ovšem někdy k poněkud kuriózním situacím, že jeden a týž rukopis je různě určován. Tak např. rkp. pražské Státní knihovny sig. XIII E 24 je ve své první části označován v druhé publikaci jako anonymní, v prvé je autorství přičítáno Petrovi de Aquila; protože pak důkladnější popis přichází v druhém z nich, působí to podivně, tím spíše, že i některé další bibliografické údaje přicházejí ve verzi kratší. A ani jinde nenalezneme vzájemné odkazy ani rámcové upozornění, což může mít někdy pro uživatele jedné neb druhé práce nepříjemné důsledky. Snad tu lze též upozornit na autorovu neúplnou citaci vlastní práce, kterou vydal v tomto časopisu (viz str. 127 p. 30). Ale to jsou jednotliviny proti nepochybnému pokroku, jež autorovy stať pro české poměry představují.

Práce Šmahelova posléze, jež jest jen zlomkem ze široce založené práce o problému univerzálí, podává soupis polonikálních textů, které se tu v prameně látce vyskytují a to jak v rukopisech pražských, tak i jiných, a to i českých i zahraničních. Protože ne vždy tu bylo možno pracovat s originály, jsou kodikologické popisy stručnější, zato literatura

je — zdá se — uvedena v značné úplnosti. Z 47 evidovaných rukopisů jich přes polovinu pochází z doby před rokem 1420, většina zbytku je pak z osmdesátých let 15. věku.

S poděkováním lze tedy přijmout uvedeně tři materiálové studie, po nichž zřejmě přijdou další (zejména Šmahelova je jen malým výsekem z široce založeného díla) a třeba se těšit na jejich pokračování. Je nepochybné, že dříve či později se touto cestou dobereme závažných výsledků i pro celou Karlovu univerzitu a její postavení mezi ostatními středověkými univerzitami. A místo, jehož se jí dostane, nepochybně bude právo jejímu významu, který dnes po této stránce spíše jen tušíme.

Ivan Hlaváček

Le origini dell'Università. Testi a cura di Girolamo Arnaldi. Bologna 1974 (il Mulino), 217 stran.

G. Arnaldi shromáždil pro italské čtenáře sborník starších prací k počátkům středověkých univerzit a v úvodu se pokusil o shrnutí dosavadního stavu výzkumu pojmů universitas a studium (str. 7—31). Sborník přetiskuje díla autorů Ch. H. Haskinse, H. Grudmanna, G. Cencettiho a S. Stelling-Michauda. Z rozsáhlé tvorby Charlese Homera Haskinse byla vybrána část práce *The Rise of Universities*¹⁾ uveřejněná zde pod titulem *L'origine delle università* (str. 33—84). Haskins rozebírá učitelskou činnost boloňských a pařížských profesorů. Pěžiště však leží v kapitole věnované životu středověkého studentstva, kde autor využil svého studia vagantské poezie, školských manuálů a univerzitních formulářových sbírek. Herbert Grundmann je zastoupen referátem předneseným roku 1957 na konferenci, kterou pořádal římský ústav pro studium středověku. (*La genesi dell'Università nel medioevo*, str.

¹⁾ Ch. H. Haskins, *The Rise of Universities*. Ed. by T. Mommsen, Ithaca 1957.

85—99).²⁾ Grundmann studuje základní formy institucionálního vývoje středověkých univerzit a vysvětluje, jak a kdy se k tradičním pojmům politicko-ideologického myšlení Evropy (*sacerdotium a regnum* nebo *imperium*) přiřadil třetí termín — *studium*. Giorgio Cencetti (*Studium fuit Bononie*, str. 101—151)³⁾ shrnuje dosavadní literaturu k dějinám boloňské univerzity a rozebírá nejdůležitější část prameně základny, především notářské instrumenty a právní sbírky boloňských profesorů. Stať Sven Stelling-Michauda *La storia delle università nel medioevo e nel Rinascimento: stato degli studi e prospettive di ricerca* (str. 153—217) byla v původní verzi přednesena na mezinárodním kongresu historických věd r. 1960 ve Stockholmu.⁴⁾ Zpráva je komentovaným bibliografickým přehledem vybrané literatury a vydaných pramenů k dějinám evropských univerzit do roku 1800. Bibliografie je řazena do věcných skupin, které byly přijaty jako základní schema mezinárodní bibliografie k dějinám univerzit. Oproti staršímu znění byla rozšířena autorem o literaturu vydanou mezi lety 1960 a 1973. *Mi. S.*

The Economic and Material Frame of the Mediaeval University. Ed. by Astrik L. Gabriel. *Texts and Studies in the History of Mediaeval Education* XV, Notre Dame 1977 (Indiana, USA), 87 stran.

Poslední svazek z řady „Textů a studií k dějinám středověké výchovy“ je věno-

²⁾ H. Grundmann, *La genesi dell'Università*. *Bulletino dell'Istituto storico italiano per il Medio Evo* LXX, 1958, str. 1—18.

³⁾ G. Cencetti, *Studium fuit Bononie*. *Note sulla storia dell'Università di Bologna nel primo secolo della sua esistenza*. *Studi Medievali* VII, 3^a ser., 1966, str. 781—833.

⁴⁾ S. Stelling-Michaud, *L'histoire des universités au moyen âge et à la renaissance au cours des vingt-cinq dernières années*. *Congrès international des sciences historiques*, Rapport I, Uppsala 1960, str. 97—143.

ván referátům, které byly předneseny na zasedání komise pro dějiny univerzit v rámci mezinárodního kongresu historických věd, konaného roku 1975 v San Francisku. Úvodní slova patří Astriku L. Gabrielovi (str. 11–16), který podává stručnou zprávu o činnosti komise pro dějiny univerzit a o vykonané práci k tématu hospodářských dějin středověkých univerzit. Jacques Verger (*Le coût des grades: droit et frais d'examen dans les universités du Midi de la France au Moyen Âge*, str. 19–36), který se již dříve zabýval sociální úlohou avignonské univerzity v 15. století, srovnává finanční náklady spojené se získáním jednotlivých gradů na univerzitách v Avignonu, Toulouse a Montpellier. Verger zjistil, že vlastní taxy za zkoušky a promoce nebyly tou nejdůležitější položkou ve vydání studenta tím spíše, že je bylo možno v určitých případech prominout. Rozhodně větší obnos představovaly běžné výdaje za papír, knihy, oblečení apod. a v 15. stol. začínají narůstat i částky za slavnostní hostiny pořádané po získání hodnosti. Hilde De Ridder-Symoens (*La vie et l'organisation matérielle de l'ancienne Université d'Orléans*, str. 37–49) zkoumá zajímavé prolínání dvou typově odlišných univerzitních struktur (Boloně a Paříže), jak se promítá v ekonomické organizaci orléánské univerzity. V Orléansu byla jediná fakulta civilního a kanonického práva, která soustřeďovala veškeré materiální zabezpečení do institucí univerzitních národů. Nejlépe je to zřetelné na vývoji univerzitních budov, které byly pronajímány od města. Vlastní budovy určené pro výuku získala univerzita až na konci 15. století. Podle autorky svědčí neexistence kolejí a burs dostatečně o sociálním složení orléánské univerzity, jejíž studenti byli převážně bohatí šlechtici a měšťané z německých zemí. Aleksander Gieysztor (*Aspects financiers de l'Université de Cracovie au XVe siècle*, str. 51–56) zdůrazňuje rozdílnost finančního zabezpečení

krakovské univerzity při prvním založení Kazimírem Velikým a obnově univerzity v roce 1400. Jestliže kazimírovská fundanční listina přímo vypočítává výši salárů jednotlivých profesorů, jde jagonický manželský pár jinou cestou. Zajišťuje učitelům kanovnické prebendy a benefícia spojená s působením v nově založených mistrovských kolejích. Gieysztor připomíná, že k těmto pravidelným příjmům je nutno připočítat i nepravidelné avšak poměrně značné peněžní dary. Franklin J. Pegues (*Philanthropy and the Universities in France and England in the Later Middle Ages*, str. 69–80) zkoumá soukromou dobročinnost ve vztahu k francouzským a anglickým univerzitám. Zjišťuje, že zvýšená podpora univerzit se projevuje zvláště po velké morové epidemii roku 1350. Starší formy filantropie (odkazy církvi) se začínají měnit a rozšiřuje se okruh lidí, kteří věnují prostředky na výchovu univerzitního studentstva.

Příspěvky ve francouzštině jsou opatřeny anglickým shrnutím a komentářem od Leslie S. Domonkose (str. 57–68). Sborník uzavírá jmenný a věcný rejstřík. *M. S.*

Nicholas Orme, English Schools in the Middle Ages. London, Methuen 1973, 369 stran.

V prvních desetiletích devatenáctého století probíhal v britském parlamentě kampaň za reformu nadačních škol, která dala podnět k rozsáhlému bádání o dějinách školství neuniverzitního charakteru. Velké zásluhy náležejí v tomto směru A. F. Leachovi (1851–1915), autorovi několika edic, monografií o regionálním školství a v neposlední řadě i dvou syntetických prací o anglických školách ve středověku a za reformace.¹⁾ Poněvadž tato tematika stále stojí ve stínu

¹⁾ A. F. Leach: *English Schools at the Reformation* (1894); *The Schools of Medieval England* (1915)

bádání o univerzitách, snaží se Nicholas Orme, profesor na univerzitě v Exeteru, vyplnit mezeru v moderní britské historiografii souhrnnou prací o vzdělanosti ve středověké Anglii. Časově ji ohraničuje z jedné strany dvanáctým stoletím, kdy v zemi došlo k velkému rozkvětu školství, z druhé strany nástupem Alžběty I. na trůn, tedy obdobím vrcholící reformace. Po první části, zabývající se vztahem jednotlivých tříd a vrstev anglické společnosti k vzdělání, přináší druhý, prostřední oddíl knihy klasifikaci a charakteristiku škol. Prvořadou úlohu v rozvoji vzdělanosti hrály školy autorem označené jako „public“ a „secular“, a proto je jim také věnována největší pozornost. Pod termínem „public schools“ rozumí prof. Orme školy neomezující se na určitou vrstvu či skupinu obyvatelstva, ale přístupné všem zájemcům; pojem „secular“ zahrnuje školy neřádové, řízené světským duchovenstvem, popř. laiky. Řádovým školám věnuje autor kapitolu ve třetí části knihy a pokouší se objektivně, bez přeceňování, typického pro většinu historiků 19. století, i bez podceňování, které zůstává jednou ze slabín Leachova zakladatelského díla, rozhodnout jejich přínos národní vzdělanosti.

Světské školy jsou z hlediska studijního zaměření rozděleny na čtyři skupiny: „song schools“, „grammar schools“, „business schools“ a „higher studies“. Autor si uvědomuje určitou umělost své konstrukce, poněvadž pro středověk je typická právě nevyhraněnost, vzájemné prolínání jednotlivých stupňů škol. Jako orientační pomůcka poslouží však toto dělení spolehlivě. Již z názvu „song schools“ (někdy též „reading schools“) vyplývá, jak velký význam se v nich přikládal hudbě, konkrétně zpěvu. Jejich cílem bylo naučit základům čtení a psaní. Vyšší stupeň představují „grammar schools“ s výukou latinského jazyka a literatury. Během čtrnáctého století se z některých pod vlivem praxe vyvinuly

tzv. business schools se speciálními předměty (skladba dopisů, účetnictví). Současníky však byly ceněny níže než humanitně orientované „grammar schools“, stojící pod dohledem univerzit. Čtvrtý typ škol — „higher studies“ — se vytvářel kolem velkých katedrál při jejich kapitulách. Seminaristé, někdy však i vysocí církevní hodnostáři, v nich získávali znalosti sedmera svobodných umění, kanonického a civilního práva, teologie, a to zcela mimo rámec univerzit. Statuty katedrálních škol se zabývaly oba lateránské koncily v letech 1179 a 1215.

Třetí část Ormovy práce podává chronologický vývoj škol na anglickém území. Trvalý význam pro moderní dobu mají některé fundace ze 14. a 15. století, např. slavná Eton College, založená Jindřichem VI. r. 1440. Autor se vypořádává také se zásahem reformace do školského systému, který je v historiografii protikladně hodnocen. Dívá se na něj spíše negativně, poněvadž za množství zrušených škol nebyla údajně vybudována patřičná náhrada. Např. na místě zrušených klášterů (a jejich škol) byly za Jindřicha VIII. projektovány tzv. nové katedrály s příslušnými vzdělávacími zařízeními, ale velkorysé plány byly uskutečněny jen zčásti. Na konci knihy je připojen seznam anglických středověkých škol od r. 1066 do r. 1530. Autor zjistil 253 lokalit majících vlastní školu. Do seznamu nejsou zahrnuty řádové instituce.

Na první pohled by se mohlo zdát, že téma je pro nás poněkud odlehlé, ale není tomu tak. Vždyť bádání o středověkém školství naráží v různých zemích na shodné či podobné problémy. V regionálním měřítku se vykonalo dosti mravenčí práce, byly napsány podnětné dílčí studie, ale souhrnná monografie zatím moderní české historiografii chybí. Nicholas Orme se svého úkolu zhostil se zdarem. Předložil čtenářům knihu nejen vědecky fundovanou, ale i čtivou a srozumitelnou (zde je třeba zvláště

vyzdvihnout autorovo objasnění složitě školské terminologie), doplněnou pěknými fotografickými přílohami. Má proto naději, že dojde ohlasu nejen v kruzích odborníků.

M. Š.

Cultus et Cognitionis. Studia z dziejów średniowiecznej kultury. Warszawa 1976 (PWN), 686 stran.

Celkem 64 předních polských a zahraničních badatelů se shromáždilo, aby uctili čtvrtstoletí vědecké práce významného medievisty, profesora varšavské univerzity, Aleksandra Gieysztor. Jejich práce jsou zaměřeny převážně na dějiny polské kultury, ale najdeme zde příspěvky z pomocných věd historických, metodologie, byzantologie, slavistiky, germanistiky nebo věnované dílčím problémům francouzských, italských a německých středověkých dějin. Sborník je uveden seznamem gratulantů a úplnou bibliografií prací A. Gieysztor za léta 1935 až 1975.

Českých dějin se týkají speciálně dva články. Prvním je příspěvek Jadwigi Karwasińskiej (Złote bulle Karola IV w sprawie chrztu Litwy, str. 233–249), která konfrontuje kronikářské zprávy o pokusu křtu Litvy Karlem IV. roku 1358 s diplomatickým materiálem Karlovy kanceláře poslaným na Litvu, podává jeho formální a obsahový rozbor a sleduje osudy písemností u příjemců. Tadeusz Lalik (Pauperes w dokumentach czeskich początków XIII wieku, str. 323–331) věnuje pozornost termínu pauper(—es), který se objevuje v českých listinách doby Přemysla Otakara I. První výskyt termínu je spojen s péčí klášterů o chudé. Postupně pak přechází do právní terminologie listin, kde signalizuje posun středověkého nazírání na chudého jako člověka hodného zvláštní péče a ochrany.

Univerzitní dějiny jsou zastoupeny článkem Zofie Kozłowské—Budkowské (Polonia w Bolonii w latach 1300–1327,

str. 281–292), která sestavila seznam osob polského původu, studujících na univerzitě v Boloni. Centrem autorčina zájmu jsou však údaje o jejich pozdějším životě a významu pro dějiny polské kultury. Hlavním pramenem jí byly notářské instrumenty boloňského původu, doplněné z vydaných akt německého národa v Boloni. Stejným tématem se zabývá Adam Vetulani (Z badań nad Polakami w średniowiecznej Bolonii, str. 611–619), jenž připomíná význam studia dějin boloňské univerzity pro počátky vzdělanosti v evropských zemích. Vetulani shrnuje postup výzkumu boloňského ultramontánského národa, do kterého se od roku 1956 zapojili i polští badatelé. Heuristickou základnu tvořila edice notářských instrumentů Chartularium studii Bononiensis a městská právní akta Memorialia communis, z nichž byly k dispozici fotokopie shromážděné Stelling-Michaudovou komisí z boloňského státního archivu. Cílem bylo vypracovat seznam polských scholárů, který zde Vetulani uveřejňuje ve dvou řadách podle typu pramenů. Poslední příspěvek k univerzitním dějinám je z pera Ewy Łuczycy—Suchodolské (Mistrzowie uniwersyteccy na Mazowszu w pierwszej połowie XIV wieku, str. 365–372), která sleduje osudy vzdělanecké vrstvy mezi kanovníky v Plocku. Autorka konstatuje, že počet vzdělaných mužů v Mazovsku tohoto období byl nepoměrně menší než např. ve Slezsku či Malopolsku. Jejich odborných sil bylo využíváno jak v církevních tak kněžských službách. Avšak jejich funkce v katedrální kapitule nebyla ještě zcela vyhraněná. Ukazuje se ovšem, že dosažený univerzitní titul sám nestačil k zaujetí vyšších úřadů, ale býval podmíněn urozeným původem.

Mi. Š.

Astrik L. Gabriel, Summary Bibliography of the History of the Universities of Great Britain and Ireland up to 1800 covering publications between 1900 and 1968. Texts and Studies in the History of Me-

diaeval Education XIV, edited by A. L. Gabriel and J. N. Garvin, Notre Dame 1974 (Indiana, USA), XII + 154 stran.

Gabrielova bibliografie k dějinám univerzit Velké Británie a Irska vzešla z podnětu Mezinárodní komise pro dějiny univerzit. Tehdejší předseda komise, profesor Ženevské univerzity Sven Stelling-Michaud byl roku 1965 pověřen koordinací práce na mezinárodní bibliografii univerzitních dějin.¹⁾ A. L. Gabriel měl vypracovat část věnovanou V. Británii, kterou předložil na XIII. mezinárodním kongresu historických věd v Moskvě roku 1970.

Základní chronologické mezníky byly stanoveny takto: pro univerzity a koleje vzniklé do 1500 budou do bibliografie zahrnuty publikace vydané mezi lety 1934 až 1968 (tedy diferenční bibliografie k dílu Rashdall — Powicke — Emden z r. 1936),²⁾ což bylo r. 1967 změneno na období 1900–1968 a pro univerzity založené v 16. až 18. století byla určena data 1900–1968. Gabrielova práce se však poněkud liší od Stelling-Michaudova schématu pro mezinárodní

1) Zatím vyšly tři svazky; k I. dílu viz zprávu v AUC—HUCP XV/1, 1975, str. 114–116.

2) H. Rashdall, The Universities of Europe in the Middle Ages I–III. Ed. by F. M. Powicke and A. B. Emden, Oxford 1936.

bibliografii univerzitních dějin. Po krátkém úvodu, obsahujícím základní informace o vzniku díla, následuje samotná bibliografie rozdělená do šesti částí. První tvoří abecední seznam názvů excerpovaných periodik. Druhá je úvodem k systematické bibliografii a obsahuje stručný přehled prací k dějinám výchovy v Evropě do roku 1800. S malými výjimkami přihlíží však jen k pracem publikovaným v anglickém jazyce. Podrobnější přehled poskytuje další část zaměřená na dějiny výchovy v Anglii do r. 1800. Čtvrtá část je věnována historii anglických univerzit a je rozdělena na tři kapitoly (Cambridge, Oxford a anglické koleje na kontinentě). Následující oddíl obsahující bibliografii dějin skotských univerzit a kolejí začíná obecným přehledem a speciálně se věnuje Aberdeenu, Edinburghu, Glasgowu, St. Andrew's University a skotským kolejím na kontinentě. Šestou část, zahrnující univerzity ve Walesu, rozdělil autor i přes její malý rozsah na práce obecné a monografické. Poslední část věnovaná irským kolejím má čtyři kapitoly: obecná literatura, Maynooth, Trinity College Dublin a irské koleje na kontinentě. Celou práci uzavírá index autorů a věcný rejstřík, zaměřený důsledně k jednotlivým univerzitám a kolejím. Do něho jsou též zahrnuta jména osob a míst obsažená v názvech titulů.

Mi. Š.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1978
HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM UNIVERZITY KARLOVY

Tomus XVIII. Fasc. 1

Redakční rada:

akademik Václav Vaněček, předseda, doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., tajemník, doc.
PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., JUDr. Karel Litsch, CSc., RNDr. Luboš Nový, DrSc., doc.
PhDr. Marie Pravdová, doc. MUDr. Ludmila Sinkulová, CSc., PhDr. Anna Skýbová, CSc.,
PhDr. Josef Tráška, CSc., doc. PaedDr. Chruďoš Vorlíček, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha 1978

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

Odpovědný redaktor doc. RNDr. Jiří V. Černý, CSc.

Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová—Rejšková

Obálka a grafická úprava Jaroslav Příbramský

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 19, Opava

Vydání 1. Náklad 500 výtisků Cena Kčs 15,—